ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE ISTORIE ŞI TEORIE LITERARĂ „G. CĂLINESCU”

P1470

SERIE NOUĂ
Anul II
3–4
2008

Revista de istorie şi teorie literară

A5390

În acest număr:

- G. Mihăilă, *In memoriam: Dan Horia Mazilu*
- Dan Sluşanschi, *Ultimele cuvinte…*
- Michael Metzeltin 65
- Iordan Datcu 75
- Dosar: *Cronologia vieţii literare româneşti 1944–1964 (III)*
- Stancu Ilin, *B.P. Hasdeu – portretul unui cărturar „generalist”*

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Revista

de istorie şi teorie literară

Apare sub egida

INSTITUTULUI DE ISTORIE ŞI TEORIE LITERARĂ
„G. CĂLINESCU" AL ACADEMIEI ROMÂNE

Acad. Eugen SIMION – **redactor-şef**
Lucian CHIŞU – **secretar responsabil de redacţie**

COMITETUL DE REDACŢIE:

Nicolae BÂRNA, acad. Mihai CIMPOI (Republica Moldova), Serge FAUCHEREAU (Franţa), Andrei GRIGOR, Laurenţiu HANGANU, Dan HĂULICĂ, membru corespondent al Academiei Române, Nicolae ILIESCU, Michael METZELTIN (Austria), membru de onoare al Academiei Române, acad. G. MIHĂILĂ, Ileana MIHĂILĂ, Dumitru MICU, Andrei NESTORESCU, Nicolae MECU, Basarab NICOLESCU (Franţa), membru de onoare al Academiei Române, Mihaela CONSTANTINESCU PODOCEA, Michaela ŞCHIOPU

Redactor: Antoaneta IORDACHE
Tehnoredactor: Doina STOIA

- Textele vor fi publicate în urma obţinerii a două referate (favorabile) din partea Comitetului de redacţie. Textele respinse nu se restituie.
- Corespondenţa, cărţile şi periodicele destinate recenzării se vor trimite pe adresa redacţiei: Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, 76117, Bucureşti, Tel. 4021-318 81 46, Fax: 4021-318 24 44
- Revista se poate procura contracost la sediul **EDITURII ACADEMIEI ROMÂNE,** Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, 050711, Bucureşti, România; Tel. 4021-318 81 46, 4021-318 81 06, Fax 4021-318 24 44, E-mail: edacad@ear.ro
- Comenzile pentru abonamente se primesc la:
ORION PRESS IMPEX 200 S.R.L., P.O.Box 77-19, Sector 3, Bucureşti, România; Tel./Fax 4021-610 67 65, 4021-210 67 87; E-mail: office@orionpress.ro

ADRESA EDITURII
Calea 13 Septembrie nr. 13
050711 Bucureşti
Tel: 4021-318 8146, 4021-318 8106

ADRESA REDACŢIEI
Calea 13 Septembrie nr. 13
76117 Bucureşti
Tel.: 4021-318 8146, Fax: 4021-318 2444

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Revista

de istorie şi teorie literară

Anul II **Nr. 3–4** **2008**

SUMAR

Acad. G. MIHĂILĂ: *In memoriam: Dan Horia Mazilu* 241

Dan Horia MAZILU: *„Folosul de obşte" sau despre umanismul baroc* 245

Dan SLUŞANSCHI: *Ultimele cuvinte...* (prezentare de Lucia Toader) 259

MICHAEL METZELTIN 65

Ana-Maria ROMIŢAN: *Viena – capitala multiculturală a unui european multicultural* 261

IORDAN DATCU 75

Ion TALOŞ: *Cartea cu trei nivele de informaţie* 265

DOSAR

Cronologia vieţii literare româneşti 1944–1964 (III) 271
Pavel ŢUGUI: *G. Călinescu la Universitate şi la Academia Română* (I) 287
Nina ARHIP: *Epilog sau despre „cazul" Laurenţiu Fulga* 295

DOCUMENT

Andrei NESTORESCU: *Kogălniceanu în corespondenţă* (III) 325

ISTORIE LITERARĂ

Stancu ILIN: *B.P. Hasdeu – portretul unui cărturar „generalist"* 357
Victor DURNEA: *O polemică la sfârşitul secolului al XIX-lea: C. Stere* versus *A. A. Bădărău* 373
Ioana VASILOIU: *Ibrăileanu – partizanul criticii estetice şi al criticii complete – noi perspective în interpretarea eminescianismului* 401

STUDII

Simona ANTOFI: *(Meta)discurs postmodern şi literatură: ficţiune, autenticitate şi joc în proza lui Mircea Nedelciu* 421
Onorica TOFAN: *Ipostaze narative ale persoanei a doua singular în proza lui Mircea Nedelciu* 427

INTERFERENŢE

Alexandra CIOCÂRLIE: *Pliniu cel Bătrân sau privirea neutră* 433

MISCELLANEA

Cronica Institutului (Cristina Balinte) 437

RITL, nr. 3–4, p. 235–438, Bucureşti, 2008

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Revue

d' histoire et théorie littéraire

An II **No. 3–4** **2008**

TABLE DES MATIÈRES

Acad. G. MIHĂILĂ : *In memoriam : Dan Horia Mazilu* 241

Dan Horia MAZILU: *«L'usage collectif de la loi » ou sur l'humanisme baroque* 245

Dan SLUŞANSCHI: *Derniers mots...* (présentation par Lucia Toader) 259

MICHAEL METZELTIN 65

Ana-Maria ROMIŢAN : *Vienne – capitale multiculturelle d'un Européen multiculturel* 261

IORDAN DATCU 75

Ion TALOŞ : *Le livre à trois niveaux d'information* 265

DOSSIER

La chronologie de la vie littéraire roumaine 1944–1964 (III) 271
Pavel ŢUGUI : *G. Călinescu à l'Université et dans l'Académie Roumaine (I)* 287
Nina ARHIP : *Épilogue ou sur « le cas » Laurenţiu Fulga* 295

DOCUMENT

Andrei NESTORESCU : *Kogălniceanu en correspondance* (III) 325

HISTOIRE LITTÉRAIRE

Stancu ILIN : *B.P. Hasdeu – le portrait d'un savant « généraliste »* 357
Victor DURNEA : *Une polémique à la fin du XIXe siècle : C. Stere* versus *A. A. Bădărău* 373
Ioana VASILOIU : *Ibrăileanu – le défenseur de la critique esthétique et de la critique totale – de nouvelles approches dans l'exegèse de l'œuvre d'Eminescu* 401

ÉTUDES

Simona ANTOFI : *(Meta)discours postmoderne et littérature : fiction, authenticité et jeu, dans la prose de Mircea Nedelciu* 421
Onorica TOFAN : *Présences narratives de la II-e personne du singulier, dans la prose de Mircea Nedelciu* 427

INTERFÉRENCES

Alexandra CIOCÂRLIE : *Pline l'Ancien ou le regard neutre* 433

MISCELLANEA

La chronique des événements de l'Institut (Cristina Balinte) 437

RITL, nr. 3–4, p. 235–438, Bucureşti, 2008

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

The Journal of

Literary Theory and History

The IInd year **Nos. 3–4** **2008**

CONTENTS

Acad. G. MIHĂILĂ: *In memoriam: Dan Horia Mazilu* 241

Dan Horia MAZILU: *"The Common Use" or about the Baroque Humanism* 245

Dan SLUŞANSCHI: *The Last Words...* (A Presentation by Lucia Toader) 259

MICHAEL METZELTIN 65

Ana-Maria ROMIŢAN: *Viena – the Multicultural Capital of a Multicultural European* 261

IORDAN DATCU 75

Ion TALOŞ: *The Book with Three Levels of Information* 265

LITERARY FILES

The Chronology of the Romanian Literary Life 1944–1964 (III) 271
Pavel ŢUGUI: *G. Călinescu at the University and at the Romanian Academy* (I) 287
Nina ARHIP: *Epilogue or about the Laurenţiu Fulga "Case"* 295

DOCUMENTS

Andrei NESTORESCU: *The Correspondence of Kogălniceanu* (III) 325

LITERARY HISTORY

Stancu ILIN: *B.P. Hasdeu – the Portrait of a «Generalist» Scientist* 357
Victor DURNEA: *A Polemic at the End of the 19th Century: C. Stere* versus *A. A. Bădărău* 373
Ioana VASILOIU: *Ibrăileanu – the Advocate of the Aesthetic and Complete Criticism – New Perspectives in the Interpretation of Eminescianism* 401

STUDIES

Simona ANTOFI: *Postmodernist (Meta)discourse and Literature: Fiction, Authenticity and Gameplay in Mircea Nedelciu's Prose* 421
Onorica TOFAN: *Narrative Aspects of the Second Person in Mircea Nedelciu's Prose* 427

INTERFERENCES

Alexandra CIOCÂRLIE: *Pliny the Elder or the Neutral Look* 433

MISCELLANEA

The Chronicle of the Institute (Cristina Balinte) 437

RITL, nr. 3–4, p. 235–438, Bucureşti, 2008

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

In memoriam: DAN HORIA MAZILU

(20 aprilie 1943–16 septembrie 2008)

Acad. G. Mihăilă

S-a stins pe neașteptate, în plină activitate creatoare, curând după ce a împlinit 65 de ani, *Dan Horia Mazilu*, unul din cei mai harnici și talentați istorici literari ai generației sale, membru corespondent al Academiei Române (ales la 29 noiembrie 2001), profesor de literatură română veche al Facultății de Litere de la Universitatea din București, profesor asociat la Universitatea din Pitești, director al Bibliotecii Academiei. Deși suferind în ultimele luni de o necruțătoare boală și-a onorat până în ultima zi a vieții îndatorirea la această instituție, de care se simțea atât de legat, nu numai prin funcția de conducere, ci și prin preocupările științifice, pe care le-a început cu un deosebit succes încă din anii studenției.

Absolvent al unui liceu de tradiție din Pitești (1961), s-a numărat în anii 1961-1966 printre studenții eminenți ai Facultății de Limbi și Literaturi Străine, specializându-se în filologia slavă și în cea românească, ceea ce i-a deschis drumul spre cariera universitară, urcând, începând din 1967, întreaga ierarhie didactică, de la asistent stagiar la conferențiar, fiind între timp lector de limba și literatura română la Universitatea din Sofia (1972–1974). În 1990 s-a transferat, ca titular al cursului de literatură română veche la Facultatea de Litere, unde a fost promovat, peste un an, profesor, fiind ales prodecan, mai târziu decan, timp de două mandate.

Susținându-și cu un deosebit succes, în 1972, teza de doctorat, consacrată cunoscutului cărturar *Udrișteș Năsturel*, din secolul al XVII-lea (tipărită peste doi ani), Dan Horia Mazilu s-a afirmat în deceniile următoare, printr-o serie de monografii și sinteze fundamentale, care au înnoit sensibil istoria literaturii române vechi: *Barocul în literatura română din secolul al XVII-lea* (1976), *Cronicarii munteni* (1978), *Literatura română în epoca Renașterii* (1984), *Recitind literatura română veche* (I–III, 1994–2000), *Studii de literatură română veche* (2005) și altele. Între edițiile îngrijite cu deosebită competență, sau însoțite de studii tematice, se remarcă *Istoria literaturii române vechi* a lui Ștefan Ciobanu, cu includere și a părții rămase doar în forma litografiată (1989), amplu tratat cu același titlu, al lui N. Cartojan (1996), precum și *Introducere la istoria culturii românești* de P. P. Panaitescu (2000).

RITL, nr. 3–4, p. 241–243, București, 2008

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Colaborator de prestigiu la *Dicţionarul general al literaturii române*, coordonat de acad. Eugen Simion, preşedintele Secţiei de Filologie şi Literatură, vastă operă colectivă de sinteză, din care au fost tipărite şase ample tomuri, în anii 2004–2007 (al şaptelea urmând să apară în viitorul apropiat), regretatul nostru coleg a condus în acelaşi timp, cu dăruire, sectorul de literatură română veche al Institutului de istorie şi teorie literară „G. Călinescu".

Să-i păstrăm recunoştinţă pentru tot ce a realizat în slujba ştiinţei şi a culturii româneşti.

19 septembrie 2008

In memoriam: DAN HORIA MAZILU

(20 aprilie 1943–16 septembrie 2008)

Acad. G. Mihăilă

La mort soudaine, peu après son 65e anniversaire, de Dan Horia Mazilu, un des meilleurs historiens littéraires de sa génération, est une terrible perte pour la culture roumaine. Membre correspondent de l'Académie roumaine (depuis 2001), professeur de littérature roumaine médiévale à la Faculté de Lettres de l'Université de Bucarest, professeur associé de l'Université de Pitesti, sa ville natale, directeur de la Bibliothèque de l'Académie, il a honoré ses obligations professionnelles jusqu'au dernier jour de sa vie, au sens propre du mot, quoique souffrant d'une terrible maladie.

Il avait commencé ses études dans un bon lycée de Pitesti (achevées en 1961), pour les continuer, entre 1961–1966, à la Faculté de langues et littératures étrangères de l'Université de Bucarest, ayant une double spécialisation : philologie slave et philologie roumaine. Il commença sa carrière didactique et scientifique universitaire dès 1967 à l'Université de Bucarest, d'abord comme spécialiste en langues slaves et à partir de 1990 comme professeur titulaire du cours de littérature roumaine prémoderne. Il assura, entre 1972–1974, le lectorat de langue et civilisation roumaine à l'Université de Sofia. À la Faculté de Lettres il fut élu en 1991 vice-doyen, puis doyen (1996–2004) et participa dans les organismes du Ministère de l'Éducation à la reforme de l'enseignement supérieur roumain.

Soutenue avec un grand succès, sa thèse de doctorat en 1972, consacrée au grand lettré du XVIIe siècle Udriste Nasturel, fut publiée deux années plus tard. Dan Horia Mazilu s'affirma dans les décennies suivantes par une longue série

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

d'études monographiques et de synthèses, qui ont renouvelé sensiblement l'histoire de la littérature roumaine ancienne : *Barocul în literatura română din secolul al XVII-lea* (*Le baroque dans la littérature roumaine du XVIIe siècle,* 1976), *Cronicarii munteni* (*Les croniqueurs valaques,* 1978), *Literatura română în epoca Renaşterii* (*La littérature roumaine à l'époque de la Renaissance,* 1984), *Recitind literatura română veche* (*En relisant la littérature roumaine ancienne*, t. I–III, 1994–2000), *Studii de literatură română veche* (*Études sur la littérature roumaine ancienne*, 2005) et bien d'autres. Parmi ses éditions scientifiques, accompagnées par d'amples études introductives, il faut mentionner *Istoria literaturii române vechi* (*Histoire de la littérature roumaine ancienne*) de Ştefan Ciobanu (1989) et le très-connu traité du même nom de Nicolae Cartojan (1996), tout comme *Introducere la istoria culturii române* (*Introduction à l'histoire de la culture roumaine*) de P. P. Panaitescu (2000).

Collaborateur de grand prestige au *Dicţionarul general al literaturii române* (*Dictionnaire général de la littérature roumaine),* ouvrage réalisé sous la coordination de l'académicien Eugen Simion, président de la Section de Philologie et Littérature, vaste œuvre collective de synthèse, de laquelle ont été déjà publiés six tomes (2004–2007, le septième étant actuellement sous presse), notre collègue Dan Horia Mazilu fut aussi l'éminent directeur du collectif de littérature roumaine prémoderne de l'Institut d'histoire et de théorie littéraire « G. Calinescu ». Nous lui devons toute notre reconnaissance pour son immense travail et son dévouement à la science et à la culture roumaines.

19 septembre 2008

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

„FOLOSUL DE OBŞTE" SAU DESPRE UMANISMUL BAROC

Dan Horia Mazilu

Scriitori baroci găsiseră conceptul „folosul de obşte" în inventarele Renaşterii. Începând de la mijlocul mijlocul secolului al XVII-lea, acest concept nu mai era o noutate „teoretică" nici în culturile est-europene. Ideea „prestaţiei utile unei anumite colectivităţi" avea un stagiu apreciabil – o promovaseră, între altele, programele care, prin *cărţile de înţelepciune*, atât de citite în Europa de est şi de sud-est, ţinteau cizelarea unui mod de comportare – şi descindea, neîndoielnic, din acel set de norme civilizatoare propus europenilor (şi nu doar celor din Răsărit) de bizantinul *politheia*. Pentru ţările care s-au nutrit direct, din strălucita moştenire spirituală bizantină, din conceptul de *politheia*, care însemna şi „societate", şi „adoptarea unor maniere şlefuite şi a unei conduite agreabile între semeni, în societate" („La polizia di nostri paesi" îi oferea lui Antonio Maria Del Chiaro „norma" în conformitate cu care judeca năravurile întâlnite în Valahia[1]) şi „un mod de comportare şi de reflecţie civilizat", s-a născut chiar ideea de *civilizaţie*. Nu însă fără participarea – ne dăm seama lesne din insistenţa cu care comentează conceptul stolnicul Constantin Cantacuzino, un frecventator al modelelor occidentale şi cunoscător al literaturii apusene – a unor fluxuri occidentale.

„Folosul de obşte" reprezintă, în inventarul de idei al umanismului românesc (dar şi de prin alte părţi ale Europei de răsărit), una dintre concretizările remarcabile ale conceptului bizantin, el constituind, deopotrivă, un ţel etic, arătat colectivităţii, şi o „grilă" de interpretare, un scop educaţional propus semenilor şi un criteriu de evaluare (destul de „mobil" şi de „flexibil", între altele fie spus). Cam aceleaşi erau finalităţile ce se degajă din tratatele umaniştilor italieni ce îndemnau spre concordanţă între politica ansamblului statal şi complexul de năzuinţe şi interese ale fiecărui individ component, din teoretizările, foarte numeroase şi sofisticate, cu care se îndeletniceau, în vremea Renaşterii, cărturarii din spaţii mai apropiate nouă, precum Boemia, Ungaria sau Polonia. Aflaţi în posesia acestei „grile", scriitorii din Ţările Române (în stare să o definească în funcţie de împrejurare, precum autorul prefeţei la *Cartea românească de învăţătură* [*Pravila lui Vasile Lupu*] din 1646, care preleva rostul învăţăturii diseminate: „Mulţi înţelepţi şi puternici împăraţi [...] s-au cumpătat de-au cercat

[1] Vezi *Istoria delle moderne rivoluzioni...*, ediţie de Nicolae Iorga, Bucureşti, 1914, p. 44.

RITL, nr. 3–4, p. 245–258, Bucureşti, 2008

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

până s-au spodobit de-au găsit izvorul vieții cel nescădzut, ce să dzice Svânta Scriptură, și cu multă dragoste și bucurie lumii l-au arătat, pentru binele și folosul a mulți [...]" sau ca Miron Costin, evocator al conceptului într-o reflecție în marginea domniei unui „parvenit" alogen: „De laudă iaste hie la care domn să hie spre partea creștinească, că această țară căci trăiește așa în statul său până acum, pentru țări creștine stă până astădzi în rândurile sale, însă cu înțelepciune, nu fără socoteală și fără temei, în loc de *folosul țărei* [*subl. mea* – D. H. M.] să-i aducă perire"), aidoma celor din Ucraina ori din Rusia, examinează aspectele importante ale demersului politic, social, cultural din zona lor de observație, inspectează *temele grave* ale existenței, așezați pe soclul pretinsei obiectivități, formulând judecăți și stabilind verdicte, distribuind, în funcție de concluziile la care ajung (căci premisele rămân, de regulă, obscure), lauda sau oprobriul (mereu cu un ochi către „posteritate"), construind adecă – literar vorbind – *encomionul* (în jurul unui „model") sau *textul discreditator*.

Firesc era ca seria acelor chestiuni grave să înceapă cu *demersurile monarhului*, „persoană publică", „obiect" predilect (dacă nu cumva obligatoriu) al atenției (rareori dezinteresată, dacă textele erau redactate în contemporaneitatea strictă) a profesioniștilor scrisului și ai meditației – istoriografi ori panegiriști, oratori (fie ei ai Aulei sau ai Ecclesiei) sau autori ai poemelor encomiastice. Scriitorii grupați, la București, în preajma curții marelui „patron cultural" care a fost voievodul Constantin Brâncoveanu, zidesc imaginea *bunului principe*, a conducătorului luminat, propunându-o semenilor ca pe un factor omogenizator, ca pe un element de unire „națională" într-un timp al distorsiunilor (Radu Greceanu scrie, la fel ca Miron Costin: „într-aceste cumplite și peste tot turburate vremi") și pe un spațiu mereu agresat, „năpădit cu tot felul de lumescu rău și nevoi, ca și alte țări călcate și pustiite de stricăcioasele oștiri ce vedem și auzim".

Am citat din *predoslovia* pe care Radu Greceanu, cărturar al Curții brâncovenești, o scria pentru cronica închinată domniei patronului său, atunci când ajunsese cu „istoria" „până la al zecilea an den domniia" voievodului, după un interval, deci, de inspecție și analiză a evenimentelor. Este acest text preparator (ce urma – probabil – a însoți o „cronică publicabilă") însemnat pentru discuția noastră, fiindcă în el se reia – într-o compunere cu țeluri publicitare neîndoielnice – teza „folosului de obște" produs de „fapta cea bună". Împreună cu fratele său Șerban, Radu Greceanu mai zăbovise asupra acestui concept și în precuvântarea la *Mărgăritarele lui Chrisostom*, carte tălmăcită de ei din grecește și tipărită în 1691. Acolo teza (amplificată prin alăturarea „binelui de obște") era introdusă printr-un șir de interogații „abrupte", mizând autorii pe capacitatea de convingere a acestei maniere: „Ce lucru mai bun și mai dumnezeescu supt soare iaste, prea luminate și înălțate Doamne, decât binele și folosul de obște? Ce lucru mai slăvit și mai lăudat în lume iaste decât den neștiut a face știut și a câștiga pre cei ce n-au cu ceea ce le lipsește? Și ce lucru mai sfânt și mai plăcut lui Dumnezeu, zicu, iaste, decât a povățui neștine la lumină pre cei ce trăescu întru întunérecul necunoștinței și

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

neștiinței?" Voievodul (stăpânitorul) în stare să nutrească bune intenții și să le realizeze transcende condiția umană, devine asemănător Divinității: „Cu nemica omul mai asemenea lui Dumnezeu (ales Împărații, Craii, Domnii și alți Stăpânitori) nu iaste, fără cu făcutul de bine și folos de opște, cât pren omeneasca, zicem, putință iaste". Construcția are amploare. Predoslovii îl parafrazau, de fapt, cum cititorului îi va fi dat să afle mai departe, pe Agapet diaconul (sfătuitor cândva al împăratului Iustinian), dar o fac cu multă iscusință, pentru că, în esență, întregul text este o compilație, savant distilată, din pilde și citate. Alegând scrieri din seria „învățăturilor", pareneze – *Capetele* lui Agapet, *Învățăturile* lui Pseudo-Vasile Macedoneanul – sau „istorii" exemplare, Grecenii, ca și alți cărturari ai vremii, îl consiliază pe voievod discret, prin „intermediari", dar prin niște intermediari astfel aleși, „decupați" și „montați", încât firul se deapănă fără intermitențe, sudurile se realizează perfect și formulările devin proprii textului semnat, cu umilință, de ei.

Transpare, vădit din aceste disertații, unele aducând a „sfaturi", altele semănând a „constatări", preocuparea stăruitoare pentru *model*. Demersul în „folosul obștesc" va fi sublimat, în planul valorilor morale, în *virtute* (*aretê* – zice, prețios, Radu Greceanu), singura în stare să eternizeze (scriitorii Brâncoveanului se îndreaptă aici, la fel ca Miron Costin cu câteva decenii mai înainte, în *Viiața lumii*, spre Psalmist) memoria cuiva. Doar *virtutea* (pe care zugravii de la Hurez – precum contemporanii lor din Apus – o închipuiau, multiplicat, într-o frescă, alegorizând naiv, căci – cu siguranță – le lipsea un „model") conferă statutul de „om întreg": „Pentru aceea filosoful Dioghene la lumina zilei a aprins lumânarea prin târg, și dacă l-au întrebat a răspuns că el caută cu lumânarea oameni. Aceasta arată că omul fără *aretê* nu este socotit a fi om. Și Platon filosoful a zis: «Oricât aur și argint s-ar afla prin pământ, cu prețul virtuței nu se potrivește» (Predoslovia la *Viața lui Constantin Brâncoveanu*).

Politia, termen care desemna – cum arătam mai sus – și o societate civic organizată, dar și ansamblul unor purtări civilizate (ce includeau maniere deosebite și șlefuirea prin instrucție), și *dragostea de țară* (de *patrie*, termen din ce în ce mai des vehiculat – ziceam – de profesioniștii umanismului românesc, în detrimentul mai vechiului *moșie*) par a fi – între alte „daruri" – principalele calități definibile ca virtuți (întrucât reprezentau două concepte majore ale reflecției timpului): „Căci măriia-ta (zice Radu Greceanu în deja amintita predoslovie) ești cu daruri vrednice împodobit și ai îngrijit de această țară cu o așa adâncă pricepere și înaltă priveghere, cu atâta blândețe și răbdare, pornită din sufletească dragoste ce îi porți, încât eu poci să dau chezășie că politia luminată și plină de bunătate a înălțimii tale este adevărată asemănare cu înțelepciunea lui Democrite, care, în învățăturile sale, zice: «Stăpânii noroadelor și povățuitorii lor trebuie să aibă în toți timpii îngrijirea către vrăjmașii țărei, iar către supușii lor iubitori și blânzi»". Doar acțiunile guvernate de aceste comandamente pot fi justificate de acel *ethos* de factură supremă pe care îl degajă, până la urmă, istoria – crede Anonimul Brâncovesc – și el un adept (sprijinit pe zisele „învățaților") al tezei „folosului de obște" (din care

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

face supremul criteriu în evaluarea şi omologarea faptelor examinate) –, legitimitate au – şi judecata se mută acum către planul politic – numai demersurile ce vizează nu profitul particular („folosul osebit"), ci binele „patriei" şi „norocului": „[...] că cel ce gândeşte să-şi răscumpere patriia lui din robiia tirănească întâi trebuie să caute folosul cel de obşte; cum zic cei învăţaţi: deacii să caute ale războiului şi ale biruinţii şi atuncea este fapta cea desăvârşit încoronată, «laus in fine cadit», cum zice oarecare politic latin sau cum zice altul «finis coronat opus». adecă sfârşitul cununa lucrul. Iar a începe cineva lucrul căutând numai folosu său osebit şi nu de obşte [...] pe urmă ocară şi alte rele să întâmplă". *Demersul cu rosturi* şi finalităţi benefice – în preajma căruia meditase încă Neagoe Basarab în proiectul său de construcţie sufletească, unic semn al trecerii omului pe pământ, într-o existenţă fatal „datată" – zisese Dimitrie Cantemir, în *Divan* întâi şi apoi în *Istoria ieroglifică* („Toţi nişte atomuri putredzitoare sântem, toţi din nemică în fiinţă şi din fiinţă în putregiune pre o parte călători şi trecători ne aflăm, una numai rămâitoare şi în veci stătătoare să ţină şi ieste, adecă sfârşitul carile în bunătate să plineşte") – *fapta* în stare să nemurească şi să „izoleze" pilduitor (era părerea lui Miron Costin în *Viiaţa lumii*, dar şi a lui Cantemir în pomenita *Istorie ieroglifică*: „Când pentru făcut folosul de obşte cineva se fericeşte, cuvioasă şi frumoasă iaste lauda") participă acum la construirea unui model de umanitate.

Acestui model, în care, compunând o nouă imagine a prinţului, scriitorii de la Bucureşti adună trăsăturile „monarhului luminat" (profesionist neostenit al „bunăstării de obşte", cel care „binele obştii caută şi la săvârşitul carele iaste folos tuturor a-l aduce să uită"), îi va fi opus – antinomic şi elocvent – tiranul, (evident) lipsit de politie, fără iubire pentru ţară, samavolnic: spoliator, atent doar la propriile-i interese: „[...] iară tiranul la al său numai bine priveşte, şi lui şi numai adaos sileşte a câştiga, şi ca să-şi împle voia sângur îşi pune şi-şi face legi şi direptăţi poftele lui. Direpţ aceia dară iaste şi ticăloasă şi plină de turburări de lacrămi acea politie şi ţară, carea supt tiran, nu supt domnu, zace şi să află". „Protctipul", plasticizat de fraţii Greceanu prin pilde oferite de Platon şi de bizantnul Kedrenos, pare a fi insaţiabilul sultan, dar categoria conducătorilor ce „insufă spaimă supuşilor" este deschisă şi unor exemple autohtone, fiindcă acela pe care îl avea în vedere Radu Greceanu într-o formulare ce convoca suportul filosofilor elini („zice Democrit sus-pomenitul că domnul de care toţi se teme, acela trebuie şi el de toţi să se teamă, şi se uneşte şi Aristotel la aceste cuvinte zicând că acela ce altor insuflă frică trebuie şi el să se păzească de toţi") trebuie să fi fost voievodul Şerban Cantacuzino, patron – în viziunea cronicarului oficial al Brâncoveanului – al unui timp încărcat de spaime.

Din toate aceste „construcţii" cu o limpede vrere de definire a unei imagini (cea a „monarhului luminat", stăpânitor absolut, dar profund preocupat de „binele public'), din celelalte expuneri propuse de textele şi de imaginile vremii (unde continuitatea ideii dinastice, ce dădea legitimile şi strălucire, asigurată de Brâncoveanu, trimite – semnificativ – ca în „galeria voievodală" de la Mănăstirea

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Hurez, „dunga cea mare și blagorodnă a rodului neamului", la Basarabii autohtoni, dar și la Cantacuzini cu pretenții imperiale), din obstinația cu care este cultivat motivul lui Constantin cel Mare („[...] căutând dar atotîndurătorul Dumnezeu cu ochi blând spre noi, pe alt Constantin acum a rădicat, și la nume și la faptă asemenea cu acela, adică zic pre Măria-ta [...]" – afirma mitropolitul Theodosie Veștemeanu, în prefața la Mineiul pe septembrie din 1698, reluând o „identificare" pe care o întâlneam la Radu Greceanu, în discursurile grecului Ioannes Komnenos, în didahiile lui Antim Ivireanul sau în orațiile învățaților fii ai voievodului), semn insistent al alcătuirii (acum, la sfârșitul veacului al XVII-lea, la București, ca și în urmă cu aproape zece secole, în timpul lui Carol cel Mare) a unei „paradigme a exemplarității", se întregește figura suveranului baroc valah, pe care Del Chiaro, în lucrarea citată, îl arăta a fi „precis și eficient". Acest monarh, sprijinit pe tradiție dar deschis reformelor, urmărind în toate demersurile sale „folosul de obște", apare ca un paternalist (Mânu Apostol, în prefața la *Pildele filosofești* din 1713, ne oferă și o definiție lapidară în acest sens: „Ești domn acestui pământ, cârmuitor acestui norod și tată făcător de bine a toatei politiei"), identic, în actele fundamentale, cu Ludovic al XIV-lea, ilustrul lui contemporan, asemănător tuturor celorlalți stăpânitori absoluți din Europa de vest[2].

Spațiile predilecte, unde vor fi căutate (și „plasate" apoi, literar vorbind) concretizările, întreprinderile ce vizau „binele tuturor", sunt – pentru scriitorii și gânditorii est-europeni, solidari încă cu tradiția medievală – dictate de vechiul topos „fortitudo et sapientia" (ale cărui componente a prevalat, uneori concomitent, cel mai adesea în succesiune, în ordonarea fațetelor „exemplarității", ale „modelului de umanitate" în literaturile zonei și la noi), adică spațiul soldatului (cu exercițiile sale obișnuite – combaterea, războiul), și spațiul înțeleptului, populat, de regulă, cu oficii ale „luminării" și „sapienței". Reflectând, de pildă, în preajma „temei militare", Anonimul Brâncovenesc zăbovește lângă un caz foarte particular: o intervenție austriacă în Țara Românească, pusă la cale de un adversar al lui Brâncoveanu, în vederea restaurării domniei Cantacuzinilor. Examenul devine, însă, amplu, căci „declanșatorii" primordiali, Cantacuzinii, și „agentul" concret – aga Constantin Bălăceanu – sunt cercetați într-o „istorie anterioară" și identificați ca promotori ai „folosului osebit", primii – emitenți ai unor pretenții de stăpânire absurde (căci demult începuseră „a umbla de amesteca lucrurile cu nemții și cu moscalii și cu alte neamuri cu gând ca acela ca să poată turbura pre acele părți, să să rădice cu război asupra turcilor de carii biruindu-i să rămâie supt stăpânirea creștinilor, adecă sau al nemților, sau al moscalilor, ca să fie ei în veac stăpânitorii țărâi noastre și pământului nostru, că-și luase cărți de conții, grofii de la amândoi monarhii creștini") ridicole prin nerealista lor supradimensionare, cel de-al doilea – conspirator perpetuu și susținător al unor „păreri nebunești". Și ei, și protectorii lor austrieci vor fi taxați drept slabi analiști politici și militari („Și gândea acei buni

[2] Alexandru Duțu, în vol. *Constantin Brâncoveanu*, p. 156 și urm.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

viteji Haizler şi Bălăceanu că pogorând în Ţara Rumânească vor putea stăpâni ţara fără primejdie de cătră turci şi de cătră tătari, păzind-o cu acei 3–4 mii de oameni?"), provocatori ai unei aventuri încărcate de pericole pentru „obşte" (întrucât ţara nu avea „niscareva cetăţi mari şi tari sau alte fortaliţii, întru cari să scape norodu"), doar pentru achiziţionarea unor avantaje materiale. Sigur că o asemenea întreprindere militară nu poate fi justificată, opinia cronicarului fiind aici un verdict dictat de un „etic etern": războaiele „când sânt pentru răscumpărarea patriei, adecă a moşiei, sânt bune şi de toţi priimite, iară în deşărt a cheltui este ruşine şi în deşărt a vărsa sânge este păcat".

În celălalt spaţiu, cel al „înţelepciunii", vor fi elogiate şi, implicit, validate demersurile ce urmăreau elevarea stării spirituale, luminarea, instruirea. „Programele" brâncoveneşti mi se par şi aici exemplare, iar reacţiile cărturarilor epocii – demne de reţinut. Dincolo de inevitabila încărcătură encomiastică (justificată, aş zice, de însemnătatea actelor evocate), entuziasmul oamenilor de carte este stârnit de adecvarea numitelor „programe" la trebuinţele unei societăţi în plină transformare. Zidirile civile, construcţiile aulice, lăcaşele de cult înălţate de voievod au un rost bine stabilit în proiectul de elevare sufletească propus contemporanilor şi urmaşilor. Ctitorul princiar, creştin pios şi autor al unor iniţiative ce vizau depăşirea hotarelor ţării, este opus ziditorilor din vechime, fiindcă lucrarea lui, ridicarea unor „foarte mari din temelie mănăstiri" – este de părere Theodosie Veştemeanu, mitropolitul Ungrovlahiei, în prefaţa *Mineiului pe septembrie* din 1698 –, pusă lângă acele „piramide şi chipuri spre niciun folos", îşi dezvăluie rosturile şi finalitatea.

Şlefuirea individului prin învăţătură, prin cultură – obligatorie în crezul umanist al cărturarilor din Estul european – pare a avea pentru umaniştii români o valoare de panaceu şi semnificaţiile supremului serviciu făcut colectivităţii. „Ce-i lipseşte acestei ţări ca să se mândrească şi să se fericească şi să se declare peste tot pământul cea mai fericită şi mai binecuvântată decât orice domnie şi ţară?" – se întreabă Sevastos Kyminitis, rector, într-o vreme, al Academiei Domneşti, în al său Cuvânt de laudă către Constantin Brâncoveanu. „Nu e alta decât împărătească şi cea mai de frunte şi cea mai înaltă între toate virtuţile şi pricinuitoarea oricărui bine printre oameni, adică înţelepciunea şi studiul şi învăţătura şi preastrălucitoarea lumină a cărţii şi bunacuviinţă şi împodobirea puterilor sufleteşti şi a tuturor celorlalte virtuţi morale". „A nu avea ştiinţa şi cunoştinţa lucrului – zicea altul – aceaia iaste tot greul, toată greşala şi toată nevoia tuturor". Instruirea reprezintă deci, în înţelegerea panegiriştilor Brâncoveanului, cheia către perfecţiune. „Lipsind [ea], nici omul desăvârşit om să poate numi, nici lumina de-ntunerec osebi, nici adevărul den neadevăr să poate cunoaşte şi judeca". Şi este adus, în sprijin, citatul ilustrativ dintr-o „carte de învăţătură" care tocmai fusese tălmăcită din elină în greceşte de Hrisanth Nottaras şi tipărită la Bucureşti: „împăratul Vasile, învăţând pre fiiu său Leon cel mare împărat, în capetele învăţăturii, aceasta în cel dentâiu scrie: «Câştig şi foarte iscusit folositoriu în viaţă, nu numai împăraţilor, ce şi celorlalţi tuturor, iaste învăţătura, căci cel ce câştigă aceaia şi trupeşte şi sufleteşte foarte să foloseşte, i proci»".

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Sigur că va fi elogiat, în fraze de vibrație înaltă, instrumentul acestei ședințe – Cartea, „care de multă vreme, cu mare pohtă în gândul măriei-tale era să se isprăvească", componentă fundamentală a operei ce urmărea „folosul de obște al neamului românesc" și producerea acelei necesare reutilări ce fusese atâtea secole obstrucționată: „Cătră aceia dară măriia-ta, ca un adevărat și pre lege Domnu, mult silindu-te și nevoind ori cu ce mijloc de a aduce învățătură și știință în sufletele omenești, lucru iubit de Dumnezeu și folos de obște, mai vârtos Rodului nostru Rumânescu, văzându-l atâta scăzut și lipsit de multe, și ales den învățătură (carea decât toate alte trebuințe în firea omenească, aceaia cap iaste)".

Entuziasmul acestor prieteni ai slovei în fața inițiativelor voievodului, în fața veritabilei „explozii" de carte ce venea după decenii aproape pustii, pare sincer. N-avem de ce să-i suspectăm de obsecviozitate bizantină. Împlinirile pe care ei [constatau sunt de temelie. Cartea tipărită, produsă abundent în cele cinci tiparnițe voievodale, în română, în greacă, mai puțin în slavonă, începe să domine „piața" spirituală românească, slujind pentru lectură și pentru instruire în școlile ce au avut în același Brâncoveanu un întemeietor admirat și un susținător generos. Cartea tălmăcită, aducătoare de deschideri, tradusă mai ales din greacă acum (dar și din alte limbi), vine să completeze și să diversifice substanțial fondul tradițional și le prilejuiește encomiaștilor paradă de erudiție. Patronul tălmăcirilor și tipăriturilor, pentru care Antichitatea elino-creștină furnizează cu promptitudine „modelul" („și spre aceasta căutând, ca alt oarecare Ptolemeu, prea mulți și știuți tălmăcitori tălmăcind, spre înțelesul tuturor le-ai făcut"; „trimiterea" nu are nimic retoric, știut fiind că „ispravnicul" Bibliei din 1688 a fost Constantin Brâncoveanu), este desprins, ca o apariție miraculoasă, din șirul predecesorilor obscuri. Cartea colecționată, iarăși spre binele public, în biblioteci (Brâncoveanu întemeiase la Mănăstirea Hurez, nucleul primului „depozit național"; Ioannes Komnenos, atent, semnala izbânda cu pricina, în 1702: „Ai întemeiat și o bibliotecă demnă de văzut, cu multă cheltuială [...] și ai umplut-o cu cărți felurite și foarte de folos") este pentru cărturarii epoci brâncovenești semnul concludent al unui timp nou.

Sigur că aș putea continua înșirarea. Textele condeierilor români și greci, adunați în superba „Academie" brâncovenească, sunt suprasaturate de ideea recunoștinței, a laudei, a elogiului (pentru a căror construire Sfânta Scriptură și Antichitatea sunt scormonite în devălmășie) consacrate inițiativelor – preponderent culturale – îndreptate spre „folosul de obște". Nu văd motivele care ne-ar putea îndemna să nu le dăm crezare, fiindcă, sub învelișul retoric, conceptul prelucrat în atâtea variante este plin de substanță, eficient și de o mare noblețe.

Un istoric – alfel stimabil și înzestrat cu analizatori fini, de vreme ce izbutește o constatare de felul: „Boierimea română, în elementele ei cele mai culte și mai sensibile, a străbătut în secolul al XVII-lea o trăire de tip baroc"![3], evocând o

[3] Vezi Alexandru Duțu, *Humanisme, Baroque, Lumières. L'exemple roumain*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

carte a mea, se îndoia de existența umanismului baroc, „construct" schițat, abia, acolo de mine. Mefiență de cărturar – mi-am zis –, deschis neîndoielnic, către „privirile" ferite de o tradițională, la noi, rigiditate (dovadă chiar constatarea citată mai sus), dar dornic de argumente care să-l convingă și să convingă.

Continuator firesc (și acceptat în această ipostază în ultima vreme) în Apus al celor mai importante programe renascentiste, înlocuitor în bună măsură al Renașterii pentru spațiul est și sudest-european, cu preluarea și exercitarea funcțiilor ei de înnoire și modernizare, revendicându-se – cel *puțin* la nivelul elaborării textelor literare, dar nu numai – dintr-un „scientism" pertinent ce transformă adesea „arta" în „artificiu" și discursul în structuri retorice savante, Barocul – singurul curent cu o răspândire continentală – nu avea cum să ocolească exercițiile de factură umanistă. Aș zice că acestea îi erau organic proprii, necesare, obligatorii. Paginile pe care le-am consacrat ceva mai înainte „îndeletnicirilor intelectuale" mă scutesc de alte susțineri.

Dacă scriu totuși, acum, aceste rânduri, o fac mai ales pentru a pune în lumină câteva dintre relațiile pe care spiritualitatea barocă a reușit să le definitiveze în zona „particulară" a Europei ortodoxe, asigurând - adesea prin „atentate" drastice la integritatea vechilor structuri mentale – acea propensiune, nu prea greu de constatat în multe dintre demersurile artistice și filosofice, ce va face din Baroc (cum spunea cineva), aici, în Răsărit, și la noi, epoca primei modernități efective.

Textele compun și comentează, acum, o altă *imago mundi*, în termeni împrumutați din surse ce se despart de cele tradiționale. Fără a „divorța" definitiv însă în ierarhia făpturilor „zidite" de Dumnezeu, omul își află locul imediat după cele „celeste" („[...] cu puțin oarece mai micșorându-l decât îngerii [...]" – Theodosie Veștemeanu, mitropolitul, în predoslovia la *Svănta și Dumnezeiasca Liturghie*, 1680), dar în lumea sensibilă („simțitoare" – zicea Antim Ivireanul în *Psaltirea* din 1694), calitatea lui, mereu ameliorabilă trupește și sufletește, este supremă („[...] iaste mai aleasă și mai iscusită zidire decât toată zidirea [...]" – prefață la Liturghie, 1702; semnatar: vel paharnicul Ștefan Cantacuzino) și statutul său nu poate fi decât acela de „stăpân". Antim (care în *Cazanie la Sfântul Nicolae* disertase aplicat asupra dublei naturi a ființei umane: „Pentru căci iaste omul făcut de Dumnezeu, îndoit, de suflet cuvântătoriu și de trup simțitoriu și are și bunătăți îndoite: sufletești și trupești [...]") găsește și aici o formulare potrivită: „Iar mai vârtos de toate, fericita și mai aleasa și cuvântătoarea zidire omul, silește de aduce nu numai un feliu de roadă, ce foarte multe, câte trupești, iară mai multe sufletești, de vreme ce și el de doao ori s-au zidit, adecă den suflet și den trup. Și toate pentru el s-au făcut și i s-au dat aciastă simțitoare lume cu toată frumusețea ei, ca o grădină cu multe feliuri de flori, ca să-și aleagă cele de folos, să să împodobească trupește. Și i s-au dat și lumea cea de sus den suflarea dumnezăiască, den carea cât va vrea să-și înfrumusețeze icoana cea sufletească și cât va putea să o asemene cu chipul icoanei ziditorului său".

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

În perfecțiunea sa (cei vechi ziceau „desăvârșire"), temei incontestabil al superiorității („[...] l-au pus stăpân și mai mai mare preste toate alalte zidiri care să află într-însa; că atâta pre om desăvârșit l-au zidit și l-au făcut [...]" – am citat iarăși după Theodosie Veștemeanu), acest om devine analogul terestru al organizărilor sublime universale – „cât și microcosmos să chiamă" –, o analogie fondată pe identități de structură între „lumea mică" și „lumea mare". Iată această „identitate" interpretată de Antim Ivireanul (în *Cuvânt de învățătură la Bogoiavlenie*): „Zicem la aceasta cum că sânt 4 stihii, dintre carele s-au făcut omul și toată lumea și iar întru acelea stihii va să se topească omul, până la a dooa venire a domnului Hristos, dintru carele iară va să se închiiage. Deci stihiia cea dintâi și mai de treabă iaste vântul, că fără de răsuflare nu poate trăi nici omul nici un ceas. A dooa stihie și mai înaltă iaste focul, nu numai acest ce vedem cu ochii și ne slujim de dânsul, ce și focul cel din văzduh. A treia stihie iaste apa și a patra stihie iaste pământul. Deci într-aceste 4 stihii iaste omul făcut și, pentru căci sânt alcătuirile trupului omenesc, era cu cale să se sfințească cu pogorârea Domnului [...]".

În jurul acelorași corespondențe între cele patru „elemente primordiale" ce au configurat universal și „substanțele" din care s-a constituit corpul omenesc brodează și alcătuitorul prefeței *Apostolului din 1683* (textul este semnat de voievodul Șerban Cantacuzino). Sunt distribuite, cum se vede, în circulație în aceste compuneri tipărite (destinate deci unei răspândiri notabile), informații de bun nivel ce aparțin evident unui alt „registru". Alexandru Duțu, care pune apariția acestor știri într-o strânsă relație cu prețul tot mai mare așezat, începând din deceniile brâncovenești, pe cărțile de înțelepciune (alcătuitoare ale unui soi de „breviar al literaturii" ce tinde să se substituie vechii „oglinzi a clericului"), vorbește chiar de naștere spiritul laic în cultura românească, „naștere" semnalată tocmai de aceste modificări pe care unghiurile de interpretare a fenomenelor le suferă. Chiar dacă „protecția" ideologică rămâne, deocamdată, neschimbată.

Acești cărturari, din ce în ce mai informați și tot mai cutezători (deși unii dintre ei aparțineau Ecclesiei), dispunând de forțe variate și de capacități diverse – mă gândesc, desigur, la reprezentanții „stratului intelectual" de mijloc și nu la performantul Cantemir care aducea în românește știința unui Vitruvius și a unui Leonardo da Vinci: „Pre tine macrocosm, pe mine microcosm mă cheamă. Tu ești rătundă, eu sânt rătund și de te vei întreba în ce chip sânt rătund, măsoară din creștetul capului până în talpele picioarelor și din vârful degetelor mâinii stângi și vezi că tot cât o câtință a măsurii într-amândoao părțile vei afla, și așe iată că și eu sânt rătund. Acum tu ești mai mare și rătundă și eu sânt mai mic și iară rătund, tu din fire așa și eu din fire așa..." (*Divanul...*) – resimt tot mai acut nevoia împărtășirii acestor achiziții unui cerc cât mai larg de receptori (aparținând – nota bene – unui popor, decăzut acum, dar care odinioară, prin strămoși, fusese purtătorul unei strălucite civilizații – „carele odată și el numărat între puternicele neamuri și între tarii oameni să număra [...]"). Transmiterea cunoștințelor (de orice soi) în limba vernaculară le apare cărturarilor drept capitală pentru eliminarea

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

„neînțelegerii" (barieră creată de limba străină), inteligibilitatea fiind apoi premisa eradicării „neînvățăturii". Nici un lucru nu li se arată mai „jalnic" și mai „plânguros" decât absența instrucției: „[...] iară acum atâta de supus și de ocărât iaste, cât nice învățătură, nice știință, nice armă, nice legi, nice un obiceaiu întru tot rodul, ce să pomenește astăzi rumân (în margine notă: între Rumâni ce zicem, cuprindem și pre Moldoveni, că tot dintr-o fântână cură), nu iaste, ce ca nește nemernici și orbi într-un obor învârtindu-se și înfășurându-se, de la streini și de la varvari, doară și de la vrăjmașii rodului nostru, cer și împrumutează, și de carte și de limbă, și de învățătură. O, grea și dureroasă întâmplare!".

Pentru acești cărturari, laici ori clerici, pregătiți în școli din țară (structurate însă după modele europene, cu programe didactice mobile, mereu cu disponibilități de adecvare, cum se întâmplă cu Academia Domnească din București în 1694 și în 1707) și din străinătate (la Istanbul, la Padova, în Polonia), dispuși să filtreze informațiile prin grile filosofice complexe și tot mai puțin rigide (ținând – spun învățații – de un rationalism ortodox în plină coagulare), înzestrați cu o acribie filologică pe care o aplică în tălmăcirea textelor sacre (Biblia) și profane, eliberați în bună măsură (fie și sub forma unor îndoieli pronunțate în legătură cu cutare ori cu cutare „adevăr" tradițional) de presiunea unor autorități confesionale, până atunci de necontestat inamovibilitatea lor, pentru acești cărturari – zic – se limpezesc în duh modern și alte imagini însemnate. Spațiul etnic, de pildă, este descoperit ca „loc al genezei", al solidarității naționale, al organizărilor politice. Moșie întâi, „hereditas", „moștenire" lăsată de înaintași, el, acest spațiu, capătă curând semnificațiile din câmpul semantic al ideii de patrie și devine, cu timpul, un concept prioritar al dezbaterilor intelectuale și al dovedirii pe care o întreprind istoriografii. Trecutul acestui „loc", depozit până atunci de „pilde", de „învățături" pentru urmași, toate prilejuri de moralizare, este sondat pentru procurarea elementelor ce pot alcătui un model complex politic – model ale cărui subansamble sistematizau sugestiile bizantine, o „clasicitate" a zonei, și izbânzile tradiției proprii – oricând convertibil într-un model cultural capabil să preleveze „exemplaritățile" ordonate, de regulă, într-o imagine a monarhului.

Resuscitarea, în forme tot mai rafinate, mai complexe și mai elocvente, a tradiției (ca sursă a „modelului"), o tradiție care legitima și îi întregistra în paradigmă pe candidații la statutul de „personaj exemplar", instalează un aer istorist ca un soi de emblemă confirmativă a marilor inițiative (culturale, de regulă) puse la cale de Aula princiară. Matei Basarab, Șerban Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu, Vasile Lupu (dar nu numai ei) pricep temeinic rosturile unor „monarhii" ce revendică un prestigiu asigurat de istorie. Zidirile, înfăptuite de aceștia, demersurile literaților, programele celorlalți artiști pentru care Curtea (Regnum) constituia un „nucleu organizator", singurul, cred, de o oarecare stabilitate, mărturisesc – toate – aceste convingeri. Bisericile ridicate de acești voievozi – mă gândesc la Vasile Lupu și la Constantin Brâncoveanu, de pildă –, plănuite a fi necropole de familie (precum Trei Ierarhi de la Iași sau Hurezii),

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

lăcașe ce trebuiau să impresioneze prin fast și podoabă arhitectonică („răscumpărări", compensații artistice, în cel mai autentic duh baroc, ale unor vremuri de critică frământare politică și socială), repetă „planuri" consacrate (Mănăstirea Cotroceni a lui Șerban Cantacuzino refăcea „desenul" impus de Neagoe Basarab și preluat de catedrala mitropolitană din București, ctitorie a voievodului Constantin Șerban) tocmai pentru a stabili legătura cu „înaintașii", năzuind însă, în aceeași vreme, să devină embleme ale unor noi dinastii, cu nimic mai puțin ambițioase decât cele ale „întemeietorilor". Ba, dacă ne gândim la Șerban Cantacuzino și la proiectele sale, am zice chiar că dimpotrivă...

Această atitudine „istoristă", pronunțat barocă, incontestabil barocă[4], cu corespondențe semnificative în spațiile vecine (într-o Polonie ce cultiva „sarmatismul" sau într-o Ungarie unde nobilii își căutau rădăcini „hune" și „scitice") și chiar mai departe, în Apus, atitudine proclamată de Aulă, dar fundamentată de cărturari și de artiști, răzbate decisiv în „tituluşurile" pe care le compun acum hrisoavele domnești, în programele iconografice ce-i convoacă pe strămoșii cutărui prinț, strămoși adevărați ori închipuiți, în somptuoase „galerii voievodale" (precum cea de la Hurez, „dunga cea mare și blagorodhă a rodului și neamului" funde Basarabeștii, înaintașii pe linie paternă ai lui Constantin Brâncoveanu, sunt zugrăviți alături de Cantacuzinii din care cobora mama principelui, și de rudele domnești ale soției aceluiași), în „mobilele" ce compun steme tot mai complicate, în textele ce abordează genealogii domnești, în compuneri literare precum Poemul cronologic alcătuit de Dosoftei și „completat" în câteva rânduri.

Umanismul baroc a reușit să definitiveze o relație (ținând, de fapt, de acele programe renascentiste ce n-au putut penetra la timpul lor către Est) capitală pentru „remodelările" din structurile culturale românești și pentru integrarea unor „seturi" de idei, convingeri și atitudini propice acestor restructurări, și anume contactul – de durată, sistematic și profund – cu valorile adăpostite în tezaurul de gândire și sensibilitate al Antichității (cât de fertile și fertilizatoare se vor dovedi aceste valori pentru învățații unui popor romanic!) și, mai larg, cu tezele promovate de umanismul european.

S-a spus – cu dreptate – că aceste „complexe de idei", receptate mai ales prin instituțiile școlare pendinte într-un fel sau altul de catolicism (deși eu înclin să acord o oarecare pondere și „filierei reformate"), au pătruns în spațiul românesc (și în Răsăritul ortodox slav) după ce suferiseră, într-o primă etapă, niște „purificări" solicitate de deciziile (și de preceptistica difuzată de ele) faimosului Conciliu tridentin. Dar „curățirile" operate (printr-o „sită" ale cărei spații libere se extindeau pe măsura trecerii vremii) priveau mai cu seamă aspectele morale proprii scrierilor celor vechi. Dincolo de aceste precizări, valabile în genere pentru mult comentatele

[4] Răzvan Theodorescu, *Civilizația românilor între medieval și modern*, vol. I, București, Editura Meridiane, 1987, p. 159 și urm.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

raporturi dintre Baroc şi ideologia Contrareformei (a căror supradimensionare a dus la exagerări de felul celor ce vedeau în complexul baroc un ansamblu de tentative „reacţionare" ţintind, prin excelenţă, o „refeudalizare" a culturii europene), se cade să menţionez că în momentul de faţă cei mai mulţi cercetători nu uită să înscrie între sarcinile pe care şi le-a asumat Barocul, în Europa de est în chip deosebit, şi pe aceea a continuării (în „învelişuri" artistice modificate, desigur, şi într-o altă etapă a dezvoltărilor europene) a multora dintre procesele şi tendinţele inaugurate de Renaştere. Mai cu seamă în acele zone, cum a fost şi spaţiul căruia îi aparţine cultura românească, unde remodelările de factură renascentistă nu izbutiseră să atingă un nivel considerabil. Interpretând creator consecinţele crizei postrenascentiste, prin concluzii pozitive şi constructive privind reprezentările deja instituite asupra realităţii şi a individualităţii umane, Barocul a continuat şi a desăvârşit marile programe ale Renaşterii, promovând în aproape întreaga Europa o cultură atentă şi sensibilă la valorile generoase ale umanismului.

Revenind la „purificările" operate de Contrareformă şi difuzate apoi printr-un sistem bine articulat de instituţii şcolare (prezente în Răsăritul european), se cade să menţionez că ele, aceste „purificări", au fost departe de a amenda fondul inventarului clasic (să ne amintim că Miron Costin, cel care învăţase la iezuiţi, a nutrit o admiraţie statornică pentru marii scriitori ai Antichităţii; este adevărat că el nu-i trece cu vederea lui Ovidiu compunerea unor „versuri necuviincioase", cauză – explică istoricul nostru – a exilului la Pontul Euxin, dar este departe de a face mare caz de lucrul acesta), iar dacă luăm ca punct de referinţă atitudinea renascentiştilor faţă de acelaşi inventar antic, remarcăm cu uşurinţă continuitatea neştirbită pe care Barocul o promovează în privinţa resuscitării valorilor clasice şi a interpretării lor în duh modern. Prin intermediul umanismului baroc, Antichitatea pătrunde în aria culturală românească după ce fusese „împăcată" cu creştinismul. Asimilarea de tip nonconflictual pe care aceste circumstanţe o asigură lămureşte convieţuirea, în cultura noastră, a elementelor laice cu cele religioase, sprijinite de o tradiţie încă puternică, înţelegem astfel de ce un Udriste Năsturel, cărturar cu vădite simpatii pentru Contrareformă (a tălmăcit, cum se ştie, din latină în slavonă, scrierea religioasă de mare faimă *De imitatio Christi*), discuta cu emisarii Romei posibilitatea unor „aplatizări" ale diferenţelor de dogmă dintre catolicism şi ortodoxie, şi-a dat fiii să înveţe la şcoli catolice), face ca izvoarele clasice să domine elementele ce proveneau din sursele sacre în tratatul Despre generozitate cu care se deschidea Triodul Penticostar slavon din 1649 şi, iarăşi, pricepem de ce înşiruirea de titluri pe care o realizează Miron Costin, spre a da substanţă apelului „Cercetaţi scripturile!", începe cu textele sfinte, dar face loc imediat unor opere ale Antichităţii eline şi latine.

Ideile umanismului baroc, noua „stare de sensibilitate" ce se instaurează în mediile cărturarilor români (clerici, laici, proveniţi din rândurile unei aristocraţii ce solicită compensaţii exerciţiilor scriitoriceşti pentru frustrările pe care le acuză pe alte paliere, propulsaţi şi din alte medii sociale, deloc înalte, în urma eforturilor de

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

instruire pe care le fac) au croit traseele ce urmau să le străbată literatura, cultura română în trebuinciosul lor efort de modernizare. Barocul a marcat o deschidere spirituală reală, punând „probleme", inaugurând „dezbateri", a facilitat depășirea unor „obstacole", demult artificializate, și a barierelor (nelipsite de susținători încă) impuse de anacronicele, deja, tradiții bizantino-slave, a sprijinit consistent strădaniile de gravitare către acea arie culturală, latină și europeană, căreia poporul român îi aparținea prin rădăcini etnice și așezare geografică.

Acest umanism românesc, care la vârsta lui barocă impune printr-un civism relevabil (umanismul civic a fost definit de profesorul Mihai Berza și apoi remarcabil descris de Virgil Gândea și, mai cu seamă, de Alexandru Duțu într-un șir de contribuții), scoate în evidență aplecarea celor care îl promovează și îl practică spre gestul militant, către demersul angajant și de intensă ardoare patriotică. Cei ce slăbiseră primii chingile medievalității („renascentiști" le-am zis într-o mai veche carte) descoperiseră patria ca istorie, scrutând începuturile ființării poporului și elaborând primele sinteze. Istoricii perioadei baroce, ascultând aceleași comenzi de sorginte națională, extind „constructul" către examinarea lumii ca istorie, conferind trecutului propriului popor locul ce i se cuvenea în desfășurarea evenimentelor unei „curgeri" universale. Tendința spre universalism, particularitate pertinent barocă, își face loc în contribuțiile de pretenție savantă, cum sunt sinteza rămasă de la stolnicul Constantin Cantacuzino sau lucrările erudite ale lui Dimitrie Cantemir (din care se vor nutri învățații Școlii Ardelene mai târziu), ca și în lucrările, apăsate cumva de o asimilare nu prea sistematică a izvoarelor și de presiunea „cronografiei" bizantine, de felul *Letopisețului Țării Moldovei* de la zidirea lumii până la 1601 al lui Nicolae Costin. Evenimentele contemporane sunt și ele cercetate sistematic și povestite urmașilor cu vehemență și vorbă ascuțită (în funcție de interesele de partidă ori personale), pe tonuri acide ori cu „înălțări" encomiastice, cu intenții demolatoare ori exagerat panegiristice. Se face deci, „cronografie" în maniera barocă, foarte aproape de „literatură", ca în acea veritabilă explozie de „istorii" pe care o cunosc anii „monarhiei culturale brâncovenești". Sau chiar curată literatură – pornită tot dinspre istorie (căci abundența scrisului istoriografie pare a fi tot o lucrare de tip „compensator") –, precum în sumedenia de cronici și povestiri versificate, ce apar către finele veacului al XVIII-lea și la începutul celui următor, întrecându-se în a nara întâmplări „peste fire de ciudate", „nemaiauzite", „nemaipomenite" (demne, în tâlcuirea autorilor, de „dezvoltări epopeice"), mai toate căutând, prin producerea unor efecte cu calități „seismice" în rândul cititorilor, să orânduiască platforma necesară încheierilor moralizatoare (și acestea fiind tot țeluri tipice pentru Barocul răsăritean).

Fluxul acesta de informație și de sensibilitate umanistă, participant decisiv la desăvârșirea procesului – început încă în epoca anterioară – de naționalizare a actului cultural, îndemnător și inițiator al dificilului demers de laicizare a lucrărilor spirituale (la care scriitorii clerici participă din plin), a adus și acele atât de

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

necesare deschideri prin care cultura română începe să comunice şi să pretindă confirmări. Umaniştii Renaşterii româneşti iniţiaseră dialogul lăuntric, cu conaţionalii (şubrezind insistent temeiurile „lipsei de înţelegere" la care ducea folosirea unei limbi străine şi propunând soluţia instruirii), în cadrul efortului de transmitere a adevărurilor fundamentale ce ţineau de fiinţa neamului şi a limbii.

Cărturarii Barocului vor continua acest dialog[5] (proclamând statutul privilegiat al cărţii şi al învăţăturii), dar se vor adresa, în plus, şi învăţaţilor din alte ţări, comunicând cu ei lipsiţi de orice fel de complexe („cazul Cantemir", al românului care mânuieşte la fel de degajat ştiinţele Apusului şi ale Răsăritului, mi se pare ilustrativ pentru calea pe care se angajase spiritualitatea noastră în condiţiile date), dorind să le furnizeze acelora date cât mai exacte despre istoria veche a poporului român şi despre destinul său particular. Demersurile, atât de felurite ca modalitate şi capacitate de circumscriere, întreprinse de Udrişte Năsturel, Nicolae Milescu, Miron Costin, Constantin Cantacuzino ori Dimitrie Cantemir, nu pot fi înţelese deplin decât dacă sunt abordate din această perspectivă. Descoperirile fundamentale pe care le fac, în domeniul istoriei, umaniştii români din secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea şi pe care se grăbesc să le comunice semenilor lor şi străinilor se află la originea patriotismului vibrant, tensionat, ce animă operele istoriografice (patetismul fiind, mi se pare, o altă trăsătură a demersului cărturarilor timpului). Capătă acum un contur bine precizat, având toate trăsăturile unei atitudini (şi toate consecinţele în planul propulsării valorilor), preocuparea pentru patrimoniul propriei culturi, pentru izbânzile culturale ale epocilor trecute, în prelungirea unor selecţii ghidate de gustul şi sensibilitatea literare ale veacului al XVII-lea (cu indicii limpezi ale mutaţiilor ce se petrec în structurile profunde ale ansamblului de idei), multe dintre operele literaturii medievale, scrise în slavonă, sunt repuse în circulaţie în înveliş lingvistic românesc. Sunt definitiv trecute „probele" capitale ale culturii române. Avem de-a face, prin urmare, cu convingeri care convoacă şi mobilizează strădaniile de cultivare şi impunere a limbii naţionale (ţel prezent în „descrierile" tuturor mişcărilor de factură barocă din Estul şi Sud-Estul european), convingeri adunate într-un principiu de căpătâi al „politicii culturale" iniţiate şi desfăşurate de umaniştii secolului al XVII-lea şi de mai târziu.

Abstract

The article discusses the concept of "common use" („folosul de obşte") in the Romanian Literature of the Baroc age. The concept is a legacy of the Renaissance and the main meaning is that of an ethic and educational goal.

[5] Florin Constanţi, *Sensibilitate şi mentalităţi în societatea românească a secolului al XVII-lea*, în „Revista de istorie", XXXIII, 1980, nr. 1, p. 147–157.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

ULTIMELE CUVINTE...

Dan Sluşanschi
(1943–2008)

Prezentăm, în rândurile de mai jos, intervenţia[1] regretatului profesor univ. dr. Dan Sluşanschi, autor a numeroase traduceri, premiat cu importante distincţii pentru ediţiile critice ale scrierilor lui Dimitrie Cantemir, referindu-se la problemele traducătorului operei Principelui român.

Îmi face plăcere să vorbesc despre personalitatea acestui mare Principe care a acoperit atâtea domenii în cunoştinţele sale încât este nevoie de o echipă, şi nu de una foarte restrânsă, pentru a reuşi să fie redat publicului de astăzi ceea ce a izbutit să facă. Este nevoie de teologi, de geografi, este nevoie de filologi, firește, de istorici, iar eu nu pot vorbi decât din punctul de vedere al filologului şi, înainte de toate, al latinistului. Vorbesc în calitate de membru al unui colectiv, patronul său era regretatul academician Virgil Cândea, care a avut plăcerea şi onoarea ca de treizeci de ani să lucreze la texte cantemiriene, îndeosebi la traducerile latine.

Este un deliciu să-l citeşti pe Cantemir în latineşte. Mai ales că latina lui nu este una singură. După temele pe care le-a abordat şi în creşterea apropierii sale faţă de limba latină, scrie în latina scolastică a celui care se ocupă de o carte precum Compendium universae logices institutionis, *scrie în latina umanistă a surselor sale, fie istorice sau filosofice ori religioase, scrie în propria lui latină, pe care o vorbea fermecându-şi convorbitorii care veneau din străinătate în Moldova sau la Constantinopole, constantinienii, cum se numeau la vremea aceea, în acea latină plină de culoare. Să dau câteva exemple. Pentru latina lui scolastică, am pomenit* Compendiumul *şi poate că ar trebui adăugată* Metafizica *lui, cum se numeşte în mod curent, de altfel, nu foarte exact. Pentru latina care are izvoare, aş numi* Historia Moldo-Vlahica *şi într-o oarecare măsură* Descrierea Moldovei, Historia Moldo-Vlahica *fiind primul tom, adnotările de la* Descrierea Moldovei, *cel de-al doilea. Nu există un alt al doilea tom despre care s-a tot vorbit. Însemnările pe care le-am recuperat din manuscrise arată că aşa stau lucrurile. Dar latina aceasta este mai aproape de cea academică. Şi, în fine, atunci când scrie despre propria sa familie, despre propriul său tată şi chiar despre amicii săi turci de la Constantinopole, în adnotările la* Incrementa atque Decrementa Aulae Othomanicae. *Latina aceasta a lui Cantemir este delicioasă. Are o pastă, o*

[1] Postul de Radio – Radio Trinitas, rubrica „5 minute de literatură", din data de 10 şi 11 ianuarie 2008, realizată de Lucia Toader.

RITL, nr. 3–4, p. 259–260, Bucureşti, 2008

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

culoare, o tonalitate vie, fermecătoare. Problema traducătorului este de a stăpâni nu o latină clasică cum se predă la şcoală, ci de a reuşi să stăpâneşti o limbă latină aflată în cursul ei.

Este şi o altă problemă a traducătorului, neaşteptată, de altfel. Limba română. Nu este foarte uşor să traduci în limba română din nici o altă limbă. Cu atât mai greu din latineşte sau greceşte. Să nu uităm că prietenul nostru, Înaltul Principe Cantemir, ştia mai bine greceşte decât latineşte. Şi atunci, în limba română de astăzi, trebuie să găsim acea armonie care să nu ne acopere de arhaisme, dar nici să nu dea năvală la tot felul de neologisme, cum se tot întâmplă. Nu este uşor. Nu este uşor nici să înveţi propria-ţi limbă. Nu mai suntem obişnuiţi, ca generaţia părinţilor noştri, să punem mâna pe dicţionarul limbii române, atunci când trebuie să înţelegem gândul altora. Ce se întâmplă în şcoala noastră, trebuie să spun cu tristeţe, este faptul că ai noştri copii învaţă să fie monolingvi. Trăiesc cu ideea că poţi să înveţi limba română prin limba română. Acest lucru este perfect neadevărat, iar Cantemir o demonstrează. M-a întrebat cineva, luându-mă prin surprindere, la o sesiune de comunicări, câte limbi străine cunoştea scriitorul Istoriei Ieroglifice. *Nu am obiceiul de a număra însuşiri de felul acesta, dar, de fapt, avea dreptate. Ar fi trebuit să mă gândesc. Şi am constatat că ştiinţa lui lingvistică acoperea de mai multe ori câte trei limbi. Trei limbi clasice – latina, greaca, slavona, pentru că şi slavona bisericească este o limbă clasică; trei limbi orientale – turcă, arabă, persană; trei limbi europene – franceză, italiană şi, când s-a strămutat în Rusia, limba rusă. Şi, la urma urmei, trei limbi vorbite împrejurul său, în familie: greaca nouă, diferită, după cum bine ştiţi, de greaca veche, româna, căreia îi spunea când româneşte, când moldoveneşte – şi eu sunt moldovean şi îi spun când aşa, când aşa – şi o altă limbă la care uită lumea să facă adeseori referire, limba tătară. Tatăl său vorbea această limbă, iar Cantemir ştia, înţelegea şi vorbea tătăreşte. Dacă înmulţim patru cu trei, înseamnă douăsprezece limbi. E prea mult de învăţat? Astăzi, ce mai dăm afară din actuala programă şcolară? Nu te poţi apropia de scrierile lui Cantemir, fără să ai, măcar în bună măsură, cunoştinţele lui. Altfel, se vor uita nepoţii noştri cu indignare, pentru că nu am dus la bun sfârşit ceea ce trebuia. Eu nu ştiu dacă apuc să finalizez proiectul traducerilor din scrierile lui Cantemir. Şi mai sunt traduceri de făcut. Cele care nu s-au putut face în ultimii patruzeci de ani, pentru că omul nou trebuia, vezi Doamne, să fie ateu. Sunt pe drumul de a fi făcute, dar trebuie un efort colectiv. Sunt bucuros să spun că există oameni competenţi, dar, din păcate, foarte puţini.*

Să ne gândim, aşadar, mai atent la sufletul nostru şi la marii noştri predecesori!

Abstract

The last inteview (January 2008, Radio Trinitas) with professor Dan Sluşanschi (1943–2008), a remarkable translator from Medieval Greek and Latin revealed some unknown aspects of translating.

Dan Sluşanschi talked about the beauty of Cantemir's language (he translated many of Cantemir's books) and he pointed to the gaps in the Romanian higher education system.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

VIENA – CAPITALA MULTICULTURALĂ A UNUI EUROPEAN MULTICULTURAL

Ana-Maria Romiţan

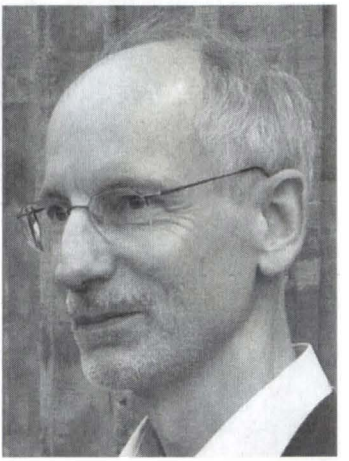

A scrie despre biografia lui Michael Metzeltin înseamnă a vorbi despre mai multe vieţi ce se reunesc într-una singură. Model pentru orice om de ştiinţă, cu o serie de realizări demne de invidiat, savantul elveţian nu conteneşte să ne încânte prin vitalitatea şi prin exuberanţa cu care îşi trăieşte cariera. Căci despre asta este vorba. După cum el însuşi o mărturisea, la ceremonia aniversară din vechea aulă a Universităţii din Viena, a urmărit de la bun început reuşita pe plan profesional. Însă el depăşeşte cu mult aparenţele: în persoana lui se regăseşte o întreagă Europă, şi aceasta nu doar din punct de vedere lingvistic (romanist desăvârşit, el stăpâneşte la perfecţie toate limbile „Romaniei"), ci şi dintr-unul geografic (începând din perioada studiilor şi până în prezent, profesorul Metzeltin se dovedeşte a fi un neobosit călător). Parcurgându-i viaţa, te simţi copleşit de realizările cu totul şi cu totul ieşite din comun, dar, în acelaşi timp, străbaţi un itinerar paneuropean.

Născut în 1943 în Sorengo (Elveţia italiană), Michael Metzeltin beneficiază de un plurilingvism care îi va marca, mai apoi, întreaga carieră. Nu este deloc întâmplător pentru romanistul de mai târziu, care se va stabili la Viena, faptul că limba maternă este italiana, iar cea paternă germana. Formaţia lui se desăvârşeşte, într-un prim stadiu, în liceu, unde învaţă temeinic latina şi greaca. La aceste premise se mai adaugă studiul romanisticii, al lingvisticii generale şi al teoriei literaturii la nu mai puţin de cinci universităţi din diferite ţări: Basel, Zürich, Salamanca, Coimbra şi Padova. Firește, Michael Metzeltin nu se limitează doar la limbile însuşite până acum, ci îşi lărgeşte spectrul, urmând cursuri de spaniolă, de română şi de bulgară.

În 1968, adică la numai 25 de ani, Michael Metzeltin îşi începe activitatea didactică universitară, lucrând ca asistent şi apoi ca lector la Seminarul de Romanistică al Universităţii din Basel.

RITL, nr. 3–4, p. 261–263, Bucureşti, 2008

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Un an mai târziu, în 1969, susține doctoratul în filologie iberoromanică, în lingvistică franceză și în literatură italiană la Universitatea din Basel, cu tema *Die Terminologie des Seekompasses in Italien und auf der Iberischen Halbinsel bis 1600* (Terminologia busolei în Italia și în Peninsula Iberică până la 1600). Astfel, Michael Metzeltin s-a specializat în trei domenii diferite, încercând să găsească totodată punctele de legătură dintre lingvistică și literatură. Această preocupare interdisciplinară îl va urmări pe romanist și în proiectele sale ulterioare de cercetare.

Anul 1972 este hotărâtor în evoluția profesională a romanistului, când el își termină lucrarea de docență *Die Sprache der ältesten Fassungen des Libre de Amich e Amat* (Limba celor mai vechi ediții ale Libre de Amich e Amat) și devine profesor la Universitatea Trier-Kaiserslauten, iar în 1974 la Universitatea din Göttingen. Timp de patru ani (1975–1979) Michael Metzeltin se găsește, ca lector de limba spaniolă, în Olanda, la Rijksuniversiteit Groningen, unde va fi ales membru al consiliului facultății și al celui academic și, timp de un an, președintele Vakgroep Spaanse Taal en Letterkunde (1977–1978).

Însă călătoriile academice ale distinsului om de știință elvețian încep să se înmulțească. Astfel, următorii doi ani au ca destinație Portugalia, completându-se așadar spectrul limbilor romanice. Universitatea care îl va găzdui, cea din Coimbra, una dintre cele mai vechi din Europa, este la fel de renumită, precum va deveni, ulterior, și oaspetele ei.

Cu toate acestea, legăturile cu orașul olandez Groningen și cu universitatea acestuia nu sunt întrerupte, Michael Metzeltin revenind, de data aceasta ca profesor, pentru alți patru ani (1980–1984) în țara morilor de vânt. Înainte de a se stabili definitiv la Viena, omul de știință elvețian va petrece cinci ani (1984–1989) în Germania, la Universitatea din Paderborn, unde va fi, timp de doi ani, decan al Facultății de Filologie. Anul 1989 a fost decisiv pentru evoluția întregii Europe, ca și pentru viața și cariera profesorului Metzeltin. Tot așa cum Europa își regăsește echilibrul, acest european prin excelență se decide să se stabilească în centrul continentului. Capitala *mitteleuropeană* devine un reper statornic, dar și punctul de plecare spre importante centre de romanistică ale lumii.

Nu este deloc întâmplător că a ales să își petreacă punctul culminant al carierei la Universitatea din Viena. Dintre motivele care l-au făcut să găsească în capitala austriacă noua lui patrie și centrul activităților sale științifice, el amintește trei. O primă legătură cu Viena este dorința lui de a face carieră acolo unde mama lui nu a putut studia. În al doilea rând, el auzise încă din Elveția de prestigiul Universității din Viena, având drept modele renumiți cercetători vienezi. În fine, cel de-al treilea aspect care a contribuit la stabilirea lui Michael Metzeltin în Viena

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

a fost excelenta colaborare cu colegii la Institutul de Romanistică (al cărui director este din 2005), timp de aproape 20 de ani, într-un climat armonios, caracterizat printr-un dialog continuu şi sete de cercetare. Nu în ultimul rând, alegerea oraşului s-a datorat şi faptului că Universitatea din Viena este unul dintre puţinele centre din lume în care se pot studia toate ramurile romanisticii.

În ceea ce priveşte activitatea lui de cercetător, Michael Metzeltin îşi dovedeşte, încă o dată, incontestabila valoare. El este autorul a peste 240 de articole, a aproape 30 de cărţi şi a 48 de ediţii. Interesul şi pasiunea pentru limbile romanice l-au determinat să organizeze numeroase conferinţe şi proiecte în strânsă legătură cu academii, instituţii şi universităţi din întreaga lume. Printre scopurile lui cele mai precis definite se numără, pe lângă o excelentă colaborare cu Academia Austriacă de Ştiinţe (al cărei membru plin este ales în 2004), cooperarea cu Academiile din străinătate. În acest context, trebuie amintită în primul rând legătura strânsă cu Academia Română, care l-a ales membru de onoare în 20.12.2004, şi cu care colaborează în prezent la editarea integrală a *Jurnalului* lui Titu Maiorescu. De asemenea, el este din 2000 membru corespondent al Academia Chilena de la Lengua şi, din 2001, membru de onoare al Academia de la Llingua Asturiana. Titlul de Doctor Honoris Causa i-a fost acordat de nu mai puţin de trei universităţi (Bucureşti, 1999; Timişoara, 2006; Stockholm, 2007).

Secretul multilateralităţii sale academice constă, pe lângă o forţă de muncă ieşită din comun şi capacitatea de a fi un bun ascultător, în deschiderea lui continuă faţă de noi culturi şi domenii de cercetare. Aceasta o dovedesc şi realizările remarcabile ale institutului pe care îl conduce din 2005, a cărui activitate productivă se oglindeşte şi în publicarea periodică (bilunar) a importante studii de specialitate. Succesele incontestabile au la bază crezul lui Michael Metzeltin că *învăţământul*, *cercetarea* şi *administraţia* se constituie într-o trihotomie indivizibilă.

În concluzie, Viena devine *acasă*, dar în acelaşi timp şi centrul în care personalitatea savantului elveţian s-a ridicat la adevărata ei valoare. Michael Metzeltin este astfel un *călător perpetuu*, un cosmopolit, un european debordând de curiozitate şi de sete de cunoaştere, aflat mereu în căutarea unor noi încercări.

Zusammenfassung

Professor Michael Metzeltin ist einer der bedeutendsten Romanisten Europas, der durch seine zahlreichen Publikationen und Projekte den Sprachraum der Romania bereichert hat. In diesem Beitrag wird die Vielseitigkeit seiner Persönlichkeit hervorgehoben und gezeigt, wie Wien zur multikulturellen Heimat eines multikulturellen Europäers geworden ist.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

CARTEA CU TREI NIVELE DE INFORMAȚIE

Ion Taloș

Nu avem mulți folcloriști români contemporani care să fi publicat o operă atât de întinsă ca Iordan Datcu. E vorba de vreo 15 cărți personale, de peste 40 de foarte bune ediții ale unor colecții vechi și studii de folclor, pe care le pune, împreună cu aparatul științific modern, la îndemâna cercetătorilor contemporani, ca și de peste 350 de articole și recenzii. Studiile publicate de Datcu privesc diferitele specii folclorice (balada, colinda, basmul) sau sunt dedicate folcloriștilor noștri din trecut sau de azi. Acest mic articol aniversar e nevoit să selecteze doar câteva dintre ele, pe cele mai reprezentative, pentru a omagia un cercetător de rar devotament față de disciplina pe care o ilustrează.

S-ar putea spune că Datcu a avut de mai multe ori o mână foarte bună în alegerea temelor de care s-a ocupat, una dintre acestea fiind balada *Toma Alimoș*. A realizat mai întâi, în 1986, o antologie de texte, foarte bine primită de critica de specialitate (Al. I. Amzulescu, Șerban Cioculescu, N. Constantinescu, I. Cuceu, I. Oprișan, O. Papadima, I. Șeuleanu ș.a.), pentru ca trei ani mai târziu, în 1989, să ne dea, în colaborare cu Viorica Săvulescu, un adevărat corpus de texte, sub titlul O *capodoperă a baladei românești „Toma Alimoș"* (1989), iar în 1999 să revină asupra aceleiași teme, de data aceasta în lucrarea *Un mit – Toma Alimoș*.

Mă opresc asupra volumului din 1989, care a devenit totodată cel de al doilea corpus al unui text epico-liric românesc, după cel alcătuit de A. Fochi, în 1966, cu privire la *Miorița*. Prin includerea baladei *Toma Alimoș* în manualele școlare, datorită conținutului ei, oarecum pe placul regimului care se declara socialist, ea a ajuns, atât sub raportul popularității, cât și sub acela al valorii ei literar-folclorice, în vecinătatea *Mioriței* și a *Meșterului Manole*.

Ca și în cazul altor corpusuri care au fost publicate după el, cel realizat de Datcu și Săvulescu demonstrează că tipologiile bibliografice – primul instrument căruia ne adresăm când vrem să cercetăm un text folcloric – nu reușesc nici pe departe să indice toate izvoarele existente. Dacă Amzulescu, în cea mai des citată lucrare privitoare la balada românească, avea cunoștință de 78 de variante ale baladei în discuție, Datcu și Săvulescu ne pun la dispoziție 138 de texte, aproape dublul informațiilor oferite de Amzulescu, cărora le adaugă șase „Convorbiri cu rapsozi populari", extrase din Arhiva Institutului de Etnologie din București și din arhiva I. Oprișan.

RITL, nr. 3–4, p. 265–270, București, 2008

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Un atât de mare număr de texte permite înfățișarea cu destulă exactitate, atât a istoriei culegerilor acestui cântec epico-liric, cât și a difuziunii geografice a lui, lucru pe care cei doi autori îl pun în evidență printr-un ilustrativ tabel. Rezultă că patria de origine a baladei *Toma Alimoș* este Muntenia, Oltenia și Moldova (116 din 138 de texte), pe când Dobrogea, Banatul și Transilvania o cunosc doar sporadic (17 variante). Nu e vorba de o neglijență din partea culegătorilor, ci de realitatea de pe teren. Cu totul alta este întrebarea de ce *Toma Alimoș* n-a prins rădăcini în aceste din urmă regiuni, cum au prins celelalte capodopere ale folclorului românesc, întrebare care își așteaptă încă răspunsul.

Motivele textului sunt cercetate de Datcu și Săvulescu în raport cu prezența lor în alte cântece (motivul închinării, al celor cinci ulmi etc.), fapt care scoate în evidență nu numai valoarea poetică, dar și polifuncționalitatea acestora. Căci un text folcloric e construit, întocmai ca o clădire, din materialele existente, aflate la îndemâna oricui, dar ceea ce dă frumusețe diferită construcțiilor este măiestria arhitecților și a zidarilor. Astfel, interpretând motivele și căutându-le sensul în mai multe texte, cei doi autori aduc în discuție, la momentul potrivit, opiniile exprimate anterior de alți cercetători, cum sunt comparațiile între persoane reale din trecutul istoric românesc și eroul baladei *Toma Alimoș* (de exemplu opiniile lui A. I. Philippide, N. Iorga, Victor Papacostea ori P. Caraman ș.a.), demonstrând că *Alimoș* constituie în același timp un criteriu de apreciere a persoanelor din viața reală și un model de comportament pentru oamenii neamului.

Cum era de așteptat, balada lui *Toma Alimoș* e comparată, înainte de toate, cu cele haiducești, apoi, masiv, cu *Miorița*. Comparațiile sunt pe deplin justificate și clarificatoare, din multe puncte de vedere. Ele puteau fi extinse și asupra domeniului romanic, prin acea frumoasă „complainte", adevărată capodoperă a cântecului epico-liric francez, cunoscută sub titlul *Roi Renaud*. Protagonistul se întoarce rănit din război, ținându-și, ca Toma Alimoș, cu mâna, intestinele, pentru a nu ieși din abdomenul spart. Totodată, în capodopera epicii populare franceze, ca în *Alimoș*, calul substituie metaforic pe stăpânul lui. Extinzând comparația la spațiul iberic, se poate arăta că și aici calul, care, în *Alimoș*, face mormântul stăpânului său și-l înmormântează, are un pendant în cântecul epico-liric spaniol, în care, capul maestrului de Santiago, retezat, deși aruncat în colbul drumului, e dus de câinele lui, în gură, în cimitir; acolo îi sapă mormântul cu labele și plânge cu lacrimi moartea stăpânului său (La *muerte del maestre de Santiago)*. Asemănarea dintre *Alimoș* și texte folclorice, atestate în plin ev mediu, înscrie folclorul românesc în peisajul epic romanic și poate ajuta, totodată, la stabilirea aproximativă a vechimii textului românesc, pentru a cărui datare ne lipsesc mijloacele documentare.

Monografia și corpusul realizate de Datcu și Săvulescu au fost apreciate de un specialist exigent, ca N. Constantinescu, drept „o realizare de excepție a

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

folcloristicii rom[âneşti] contemporane, comparabilă în multe privinţe cu aceea a lui Adrian Fochi, *Miorița* (1964)", şi ca „model de cercetare a unei teme epice". Sunt sigur că N. Constantinescu n-a formulat prea des asemenea aprecieri.

O bună parte din opera lui Iordan Datcu se compune din studii referitoare la folcloriştii români. Preferinţele lui se îndreaptă spre câteva dintre personalităţile cele mai de seamă ale folcloristicii româneşti contemporane, cu care a întreţinut legături profesionale, atât în calitatea lui de redactor la Editura pentru Literatură, apoi la Editura Minerva, cât şi în calitate de specialist. Unul dintre aceştia a fost Petru Caraman, cel care l-a „cutremurat prin tragedia vieţii sale", motiv pentru care i-a dedicat în 1999 volumul *Introducere în opera lui Petru Caraman.* E o lucrare care cercetează aspectele biografice, principalele opere ale savantului, şi în care sunt reproduse documente preţioase cu privire la personalitatea profesorului ieşan. Adaug aici cele trei volume din opera lui Caraman editate de Datcu, singur sau în colaborare cu Viorica Săvulescu, toate dovedind admiraţia fără margini şi devotamentul lui faţă de Caraman.

Între Caraman şi Datcu a avut loc o intensă şi interesantă corespondentă, începând din 1968 – e de presupus că în arhiva Datcu se află multe alte scrisori de la folcloriştii vremii –, pe când redactorii Editurii Minerva, asumându-şi riscurile de rigoare, întreţineau relaţii nu tocmai pe placul regimului, cu savanţi bătrâni, proscrişi, şi încercau să strecoare în planurile editoriale lucrări ale acestora. N-au reuşit totdeauna. Cele trei volume din opera lui Caraman apărute la Editura Minerva au fost publicate abia după moartea autorului (1980), adică între 1987 şi 1995, deoarece planurile editoriale treceau prin sita foarte deasă a organelor de partid, dar cele câteva reuşite, precum şi încercările lor, eşuate, merită toată atenţia din partea celor care vor scrie cândva istoria culturală a acelor ani.

Alt folclorist cu care Datcu a întreţinut relaţii apropiate a fost Ovidiu Bîrlea, şi el oarecum proscris, dar căruia Editura Minerva, desigur datorită lui Datcu şi Şerb, i-a oferit posibilitatea de a-şi publica majoritatea valoroaselor sale lucrări ştiinţifice, onorariile încasate fiind singura lui sursă de existenţă. Sunt sigur că atât Caraman, cât şi Bîrlea au apreciat la valoarea lui gestul celor doi editori. Datcu a fost apropiat şi de mai puţin cunoscutul folclorist Gheorghe I. Neagu, fostul lui profesor de la Roşiorii de Vede, autor al unor valoroase colecţii de folclor din ţinutul Ialomiţei, căruia i-a dedicat o cercetare bio-bibliografică (2004), ceea ce îi face onoare.

Dintre celelalte studii izolate referitoare la folclorişti aş mai sublinia pe cele referitoare la cercetătorii basarabeni, care nu numai că n-au constituit obiect de cercetare pentru folcloriştii români, timp de peste patru decenii, dar numele lor nici nu era permis să fie citate. Prin Datcu, Gh. V. Madan, N. P. Smochină, P. V. Ştefănucă ş.a. şi-au recăpătat locul printre folcloriştii români.

Un studiu amplu a dedicat Datcu etnografiei şi folcloristicii din anii 1948–1958 (v. Iordan Datcu, *Alte contribuţii la etnologia românească,* Bucureşti, 2005, 142–189), după câte ştiu, singurul de o asemenea amploare până acum. Desigur, deceniul

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

1948–1958 e cel al marilor transformări negative, nu numai în politica, dar și în știința românească și, aș zice, a mutilat conștiințele oamenilor. Răsturnând raporturile de avere, el a anulat totodată și simțul dreptății, acreditând impresia că a lua de la alții nu e un păcat, furtul putând fi făcut acum pe față, fără nici un fel de rușine sau remușcări. Denigrarea intelectualilor, a specialiștilor într-un domeniu, altfel spus, minciuna, a devenit și ea o armă esențială în criminalizarea culturii din trecut. Așa se face că, după cum arată Datcu, îndrumătorii din varii domenii au fost cei cu studii în URSS, deseori aleși pe criterii exclusiv politice și bine îndoctrinați, dispuși să atace pe cei bătrâni pentru a le lua locul în instituții, dar și în conștiința publicului. Astăzi, ca și atunci, se vede ce deosebire era între un Romulus Vuia, G. Vâlsan, S. Mehedinții, Ion Diaconu sau Gheorghe Pavelescu și un Ion Vădușiu, acesta din urmă aflându-se pe scaunul de judecată și decizând ce păcate au săvârșit cei dintâi. Expresia lui G. T. Kirileanu, care scria că nu știe dacă trebuie să-i fie milă sau mai degrabă să-l disprețuiască pe N. Dunăre – alt apologet al orientării după etnografia sovietică și împotriva specialiștilor români din trecut –, pentru felul în care dădea lecții lui Vuia, Florescu ș.a. Datcu mai arată că nu numai așa-zișii specialiști au intervenit în discuția din acei ani referitoare la etnografia și folcloristica românească, lecții avea să dea oamenilor de specialitate și celebra Ileana Vrancea, autoarea unui articol de directivă, publicat în *Lupta de clasă* din 1959, în care îi ia în tărbacă pe toți folcloriștii și etnografii mai vârstnici, pentru atitudinile lor „reacționare", „burgheze" etc. O nimeni dădea în cap lui O. Densusianu, Blaga, Caracostea, Mușlea, Dima, Herseni și-i învăța pe folcloriștii tineri cum trebuie cercetată cultura populară. Articolul Ilenei Vrancea a avut consecințe chiar la cel mai important Institut de Folclor din țară, a cărui conducere a reacționat într-o scrisoare de autocritică, în care se arată că există chiar mai multe erori în activitatea folcloriștilor decât cele semnalate de ilustra autoare.

Directivele partidului au făcut loc încet-încet falsificărilor: au apărut colecții de cântece „de viață nouă" și cântece muncitorești, prin intermediul cărora unii au obținut sau au ambiționat să acceadă în funcții de conducere (I. Socol, V. Medan, N. Rădulescu, I. Meițoiu ș.a.). Până și cuvântul *folclorist* era compromis: îmi amintesc cum râdea amar Ion Mușlea despre faptul că postul unuia dintre angajații numeroaselor tarafuri ale întreprinderilor era denumit *folclorist*. Mușlea se vedea astfel așezat în ierarhia socială a acelor ani alături de cineva care cânta într-un taraf. Altfel spus, erau autorizați ca folcloriști oameni fără nici o pregătire de specialitate. Iordan Datcu se referă însă și la modalitățile încercate de unii cercetători de a evita directivele politice și de a se ocupa în continuare de temele reale ale folclorului românesc.

Am lăsat special pentru sfârșitul acestui articol lucrarea de căpătâi a lui Iordan Datcu: *Dicționarul etnologilor români. Autori. Publicații periodice. Instituții. Mari colecții. Bibliografii. Cronologie. Ediția a III-a revăzută și mult adăugită* (2006). Începuturile elaborării acestei lucrări datează din anii '70; a fost alcătuită, în prima fază, împreună cu Sabina Cornelia Stroescu. Ediția a doua și a treia,

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

alcătuite de Datcu, singur, nu mai seamănă cu prima decât ca idee. După cum rezultă încă din subtitlu, Datcu nu ne pune la dispoziție doar articole despre autori ai colecțiilor folclorice sau ai studiilor de folclor, el cercetează și caracterizează publicațiile periodice, instituțiile de cercetare etc., făcând ca lucrarea lui să fie cu adevărat indispensabilă oricărui cercetător din domeniul folclorului.

Suntem obișnuiți să credem că un lexicon are înainte de toate scopul de a prezenta biografiile și activitatea oamenilor care au lucrat sau lucrează într-un anumit domeniu. În cazul folcloriștilor, acesta e un domeniu foarte vast, care trebuie să cuprindă biografii de la V. Alecsandri și B. P. Hasdeu până la cel mai modest culegător de folclor din satul lui. Iordan Datcu ar fi putut proceda cum au făcut unii autori ai tipologiilor folclorice, rezumându-se la explorarea colecțiilor tipărite în volum, dându-ne astfel lucrări neterminate, pe care alții trebuie să le facă din nou. Dar Datcu nu și-a cruțat forțele, ci a investit o imensă cantitate de timp și de energie, nu numai în descoperirea și caracterizarea colecțiilor folclorice, dar și în adunarea informațiilor biobibliografice despre oameni deseori necunoscuți în literatura de specialitate. Așadar, primul nivel al informației pe care ne-o pune la dispoziție autorul acestui lexicon este cel referitor, atât la celebritățile, cât și la anonimii truditori, care au publicat colecții în volume sau broșuri. Lucrarea nu se oprește aici, ci include și contribuțiile mai mult sau mai puțin mărunte, publicate în periodice de interes național sau regional, acesta fiind al doilea nivel de informație. Dar Datcu nu se oprește nici aici: el cercetează colecțiile inedite din arhive de stat ori particulare, mergând chiar până la explorarea unor lucrări ale profesorilor secundari, alcătuite în vederea obținerii gradelor din învățământ. Acesta e cel de al treilea nivel de documentare. Așadar, autori ai unor colecții publicate separat, lucrări tipărite în publicații periodice, dar și lucrări inedite, care nu erau pregătite pentru publicare, constituie cele trei nivele ale cărții.

Un merit deosebit revine autorului prin includerea în lucrarea sa a numeroșilor folcloriști din Republica Moldova și din Transnistria, mulți dintre ei necunoscuți în țară, deoarece utilizarea colecțiilor și studiilor lor a fost interzisă de regimul comunist. Din acest punct de vedere, s-ar putea spune că provinciile românești s-au unit în dicționarul Datcu, și nu mai mic e meritul lui prin includerea în lexicon a unor autori din alte țări, care au avut în vedere și cultura populară românească (de la W. Mannhardt, J. G. Frazer și A. van Gennep până la Marianne Mesnil, Lorenzo Renzi sau Jean Cuisenier).

Dar, cum arătam, nu numai biografiile și-au găsit locul în lexicon, ci și instituțiile, publicațiile periodice și bibliografiile. Presupunând că cineva dorește să afle ce arhive de folclor au existat sau există încă în România, acesta va căuta zile și săptămâni în bibliografiile existente, unde va găsi informații de diferite grade (generale, de detaliu, sau dintr-un anumit moment al evoluției unei asemenea instituții). Toată această muncă migăloasă, care nu totdeauna aduce rezultatele definitive, e făcută pentru noi de Iordan Datcu. La el aflăm intrările: *Arhiva etnografico-folclorică a Muzeului Etnografic al Transilvaniei, Arhiva de Folclor a*

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Academiei Române, Arhiva de Folclor a Moldovei şi Bucovinei, Arhiva de Folclor a Societăţii Compozitorilor Români, Arhiva Fonogramică a Ministerului Culteloor şi Artelor, Arhiva Institutului de Etnografie şi Folclor „C. Brăiloiu", Arhiva „Izvoraşul", dar şi revistele al căror titlu începe cu acest cuvânt, cum sunt *„Arhiva Dobrogei"* ori *„Arhivele Olteniei"*. Fiecare dintre aceste intrări sunt situate în timp, sunt caracterizate sub raportul programului lor şi al principalilor colaboratori.

Cine va căuta sub cuvântul „anale" va găsi patru intrări, cu titlurile publicaţiilor periodice care încep cu acest cuvânt, iar sub cuvântul *anuar,* atât de frecvent utilizat în secolul trecut, va găsi nu mai puţin de opt intrări, cu toate datele esenţiale ale publicaţiilor respective. În fine, pentru a da un ultim exemplu, cine caută sub cuvântul *cerc* va găsi intrările *Cercul de Studii Etnografice* (Cluj), *Cercul de Studii folclorice* (Bucureşti), *Cercul de Studii Monografice* (Cluj). Aş putea spune că la alcătuirea multora dintre lucrările folcloriştilor e prezent, în măsură mai mare sau mai mică, efortul lui Datcu.

S-ar putea ca unii să spună că lucrări ca lexiconul lui Datcu nu permit dezvoltarea personalităţii unui autor, acesta fiind obligat să se înscrie în nişte limite prestabilite. Li se poate răspunde că lucrări de acest fel sunt absolut indispensabile într-o specialitate şi că lexiconul lui Datcu se numără printre puţinele lucrări de acest fel în Europa. Mai mult, cum scrie însuşi autorul, în *Cuvânt la ediţia a treia,* el se detaşează de ceea ce scria Ion Budai-Deleanu, care considera că, dacă zeii ar vrea să pedepsească pe cineva în această lume, nu trebuie decât să-i dea „să facă lexicoane". Datcu nu s-a simţit pedepsit, ci a făcut din această muncă „un angajament, profund şi de durată" (p. 22). Aş dori să-i spun lui Iordan Datcu, acum, la împlinirea celor 75 de viaţă, că efortul lui a meritat deplin şi că această carte cu trei nivele de informaţie este cu siguranţă una dintre cărţile cele mai des utilizate de folclorişti. Prin ea, autorul a contribuit mult la dezvoltarea folcloristicii naţionale şi şi-a atras recunoştinţa şi aprecierea cercetătorilor. De altfel, cred că Iordan Datcu n-a elaborat această carte în speranţa că folcloriştii îi vor purta recunoştinţă pentru efortul făcut. Sentimentul de recunoştinţă e prea puţin caracteristic speciei umane. Altora, desigur, şi mai puţin.

Abstract

The author speaks about the work of Iordan Datcu, one of the leading researchers of the Romanian folklore. Iordan Datcu's contributions to this domain are remarkable by bringing new perspectives of study. Ion Taloş points out the extraordinary importance of Datcu's latest work – "*Dicţionarul etnologilor români. Autori. Publicaţii periodice. Instituţii. Mari colecţii. Bibliografii. Cronologie. Ediţia a III-a revăzută şi mult adăugită* (2006)" – one of the few dictionaries of ethnology in Europe.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

CRONOLOGIA VIEȚII LITERARE ROMÂNEȘTI
1944–1964 (III)

Continuăm **Cronologia...** de la data apariției ziarului „Scânteia" (21 septembrie) până la finele anului 1944.

La pregătirea și elaborarea materialului a participat un grup de cercetători format din: ***Lucian Chișu, Petruș Costea, Cristina Deutsch, Magdalena Dragu, Alexandru Farcaș, Mariana Ionescu (director de proiect), Andrei Milca, Mihaela Poncea, Alexandra Safta, Rodica Sagaidac, Oana Soare.***

21 septembrie

• Reapare la București cotidianul **Scânteia,** subintitulat **Organ al Comitetului Central al Partidului Comunist Român** (15 august 1931–8 octombrie 1940, 21 septembrie 1944–21 decembrie 1989). Până la 21 decembrie 1989 ziarul a proliferat ideologia comunistă contribuind la îndoctrinarea politică a poporului, la susținerea dictaturii partidului unic.

• În primul număr al „Scânteii" apare textul nesemnat ***Erorile d-lui profesor Vianu asupra materialismului istoric***:

„D. Tudor Vianu, cunoscut profesor și autor a numeroase cărți de filosofia artei și a culturii, a tipărit recent (august 1944) o nouă lucrare, intitulată: *Filosofia culturii*. Lucrarea aceasta – ne-o spune chiar autorul – reproduce un curs ținut la Facultatea de Filosofie din București, deci un curs care a fost audiat de sute de studenți, în câțiva ani de zile, și care, cum se presupune, trebuia să fie cât de cât memorat de acești studenți.

Tocmai de aceea ne-am și sesizat. În cursul d-lui Vianu, cele ce se afirmă despre materialismul dialectic constituie o deformare și o mutilare a acestei doctrine, iar punctul acesta de vedere urma să fie sădit în conștiința marelui public și în mintea fragedă a studentului din anul I de la Filosofie și Litere [...].

D. Vianu n-a înțeles (sau n-a vrut să înțeleagă) materialismul dialectic. Afirmând cu bunăvoință: «Obiectivitatea cere să afirmăm că materialismul a însemnat la vremea lui un progres științific» (p. 133), d. Vianu consideră această doctrină un obiect de muzeu. D-sa, în cursul ultimilor 25 ani, n-a observat probabil ce confirmări a căpătat materialismul dialectic, atât pe plan istoric și social, cât și pe plan etic și spiritual. Aceasta înseamnă că filosofii nu pot înțelege realitatea citind numai cărți de specialitate ci trebuie să vadă, să simtă și să înțeleagă direct fenomenele vii ale istoriei.

De altfel, d. Vianu va avea prilejul ca în anii și deceniile care vin, să se convingă și mai bine dacă materialismul dialectic este «depășit» sau nu. Aceasta-i o problemă personală a d-sale. Faptul, însă, că într-un curs de «Filosofia culturii» se află erori atât de grave asupra materialismului istoric, ne face să ne îndoim de valoarea criteriilor, de temeinicia cunoștințelor d-lui Vianu și de eficacitatea influenței d-sale asupra unei «culturi noi» românești. Pentru d. Vianu «Cultura este creația de valori și resubiectivare a acestora» (p. 136). Numai atât – ne temem să nu fie prea puțin și anacronic. Se poate întâmpla ca, de data aceasta, materialismul istoric (recte «istoria») să-l fi «depășit» pe d. Vianu."

• În „Tribuna poporului" (an. I, nr. 7) se publică eseul despre ***Romanul sovietic***, semnat de Eva Céline, care pune problema realismului socialist, în termeni elogioși față de realizările literaturii sovietice:

„[...] Marele merit al romanelor sovietice – ca și al teatrului și al filmului de altfel – și ceea ce aduce el nou este creația realismului socialist.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Opera artistică reflectă lumea prin viziunea artistului. Romanul realist, de la Balzac până la Roger Martin du Gard sau Huxley, e static. Acțiunea romanului începe și sfârșește cu povestea eroului. Există un cerc magic tras în jurul soartei acestuia, viața se oprește odată cu împlinirea destinului său.

Viziunea realismului socialist e dinamică, la fel ca viața însăși. Acțiunea romanului este un val în marea evenimentelor. Ea se află în mișcare datorită zdruncinării pe care a suferit-o și la rândul său el o comunică, această mișcare, unui alt val. Astfel, destinul eroului nu începe și sfârșește cu povestirea din roman, ci face parte din mișcarea continuă a vieții.

Vechiul romancier realist nu vedea decât un aspect al vieții, în general pe cel rău. El nu vedea și forțele care lucrau în același timp, activau, aduceau schimbare, o altă formă de viață. Iată de ce vechiul roman realist era aproape totdeauna pesimist.

Realismul socialist reflectă ambele forțe din care se compun evenimentele, ambele fețe ale medaliei. În noul roman rus, nu există tragedie, mai bine zis nu există tragedie definitivă. Soarta individului poate fi tragică pentru moment, dar povestea nu se termină acolo. Sau această tragedie este subordonată unei rațiuni de interes general care o transformă într-o victorie, sau paralel cu evenimentele tragice apar forțele care fac să se întrevadă o schimbare fericită în viitor. Spiritul noului roman rus este esențialmente optimist. Peste tot se constată un elan sublim, o încredere absolută în luptă, în deznodământul fericit al acestei lupte, în muncă, în puterea omenească, o încredere deplină în prezent și viitor. Toate problemele sociale sunt privite prin perspectiva schimbării, a mișcării, a viitorului. Oamenii din lumea romanelor par să se avânte spre infinit, pe un drum care poate mai ales la început e greu de urcat, dar pe care omul în marș nu cunoaște piedici. Omul luptă, merge înainte, construiește, își construiește propria lui viață. La fiecare pas, omul schimbă fața lumii și își impune voința față de realitate. Nu mai există mister, nici constrângere, și nu mai există forțe superioare, nici opresări: un popor liber urcă și își construiește propria lui viață."

• În „Fapta" (an. II, nr. 63, 21–23 sept.), Dimitrie Stelaru publică poezia ***Liberi***.

22 septembrie

• În „Libertatea" (an. I, nr. 26) apare **Tragedia intelectualului român,** de Alexandru Claudian, care privește situația intelectualilor (scriitorii, inclusiv) în perspectivă sociologică și cheamă la unitate pentru înfăptuirea socialismului:

„(...) Ce minuni de operă socialistă și democratică, înțeleaptă și constructivă, nu s-ar fi făcut, dacă intelectualul european al anilor 1920–1940 n-ar fi trăit tragica lui dezorientare socială și politică! Intelectuali români, intelectuali din lumea întreagă, strângeți rândurile voastre risipite și, bogați sufletește prin experiența atâtor greșeli, atâtor iluzii și atâtor dezamăgiri crunte, aduceți contribuția voastră entuziastă mișcării sociale care înfrățește libertatea gândului cinstit cu adânca reformă socială, aduceți contribuția voastră hotărâtoare socialismului democratic!"

• În același număr din „Libertatea" se reia ancheta ***Scriitorii despre societatea lor*** cu răspunsul lui N. D. Cocea. Rândurile introductive sunt semnate „st. b.":

„Scriitorii despre societatea lor. Rânduri marginale.

Prezentând ancheta aceasta, scriam mai ieri că nici unul dintre scriitorii întrebați nu mai are nevoie de vorbele noastre. Și totuși, suntem siliți să ne contrazicem...

Căci, iată, avem în față răspunsul domnului N. D. Cocea, un răspuns cu totul excepțional, atât prin viziune, cât și prin curajul cu care sunt numite dureroasele stări existente. Pamfletarul și luptătorul de ieri reînvie în cel de azi, mai proaspăt, mai autentic. Ar trebui să subliniem cu creionul roșu aproape fiecare rând, pentru că în orice cuvânt e o durere, un țipăt reținut, pe care mai bine și mai precis decât oricine, îl rostește acest mare luptător al ideii libere.

«Societatea Scriitorilor Români» e o organizație moartă, căreia scriitorul Cocea îi aplică fierul roșu – și nu atât ei, cât celor ce-au îngăduit să se ajungă aici. Tocmai de aceea, curajul acesta superb, impetuozitatea aceasta profund umană, ne-au făcut să ne dezicem, însoțind lapidarele cuvinte ale meșterului cu o glossă. Răspunsului nu i se poate adăuga nimic: rotunjit, el conține și azurul zilei de

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

mâine, și veninul unor realități triste. Actual până și între cei mai tineri d. N. D. Cocea ne-a dat un răspuns plin de lumină, de adevăr. Și terminând cu constatarea că în cei patruzeci de ani, Nicoară al lumii a întinerit cam tot cu atâția, îi dăm cuvântul.

Vorbește, din zbaterea luptei, un scriitor mereu actual. Și mai actual mâine!"

• În „România liberă" (an. II, nr. 38), Mihnea Gheorghiu semnează textul **Instituțiile de cultură în străinătate** (contra Emil Cioran).

Anunț: convocarea membrilor S. S. R.

• În „Dreptatea" (seria a II-a, an. I, nr. 23), la rubrica „Perna cu ace", Oscar Lemnaru condamnă oscilația lui Șerban Cioculescu între cei doi candidați la președinția S. S. R. și optează , în final, pentru Victor Eftimiu:

„Alegerile de la S.S.R.

În «Curierul» care poartă data de 20 septembrie citim în legătură cu alegerile S.S.R.-ului următoarele:

«D. Cioculescu după ce a venit zile de-a rândul la d. Victor Eftimiu propunându-i (în ce calitate? în numele cui?) prezidența Societății Scriitorilor Români, pe o listă pe care inelegant dinainte o fixase, d. Șerban Cioculescu a trecut, probabil cu listă cu tot, la d. Mihail Sadoveanu. Ziarele au înregistrat convocări și consfătuiri și puneri la cale, care nu sunt de talia scriitorului Șerban Cioculescu.

Socotim că ar fi util pentru d. Șerban Cioculescu, pentru stima pe care prietenii i-o poartă și pentru prestigiul S.S.R.-ului, ca omul pe care dictatura l-a respins, preferând pe d. N. I. Herescu, actualmente dispărut, să vie în fruntea scriitorilor români – loc pentru care îl îndrituiesc deopotrivă incontestabile calități literare, deosebite merite de organizator și îndelungi suferințe pentru cauza democratică.»

Ce putem adăuga noi la aceste rânduri poate excesiv de delicate pentru gravitatea cazului. Ne-am fi așteptat din partea eminentului critic literar pe care l-am socotit un prieten al democrației ca în aceste vremuri să-l fi secondat în tăcere pe Victor Eftimiu, ale cărui merite, pentru a fi președintele S.S.R.-ului, sunt incontestabile. Poziția pe care o ocupă d. Șerban Cioculescu este – exprimându-ne în termeni eleganți – nepotrivită iar acțiunea pe care o desfășoară de câteva zile nu este vrednică de prestigiul domniei sale care ne făcuse să credem că poate fi omul unei singure atitudini."

• În „Curierul", sub pseudonimul *X. Y. Z.* apare articolul: ***În jurul alegerilor de la S.S.R. O scrisoare și câteva precizări complimentare***:

„D. Șerban Cioculescu, sesizat de o notă redacțională apărută în rubrica «La perete», ne trimite spre publicare o scrisoare-răspuns, pe care, în virtutea dreptului de apărare, o publicăm cu toate riscurile pe care le comportă pentru autor.

Iată textul d-lui Șerban Cioculescu:

Pseudonimul redacțional X. Y. Z. mă pune «la perete» pentru că «în loc de a ușura drumul victorios al democrației», sprijin, la președinția Societății Scriitorilor Români, alegerea d-lui Mihail Sadoveanu.

Nota, prin felurite insinuări (numesc insinuare orice acuzație neprecizată, susținută oblic și în afară de chestiune), încearcă să mă intimideze. Metoda derivă direct din procedeele candidatului amenințat în dorința sa de a fi președintele S.S.R., d. Victor Eftimiu. De la biroul d-sale directorial, în cursul celei de a doua și ultime vizite prin care-l anunțam că-i retrag concursul, d-sa m-a sfredelit cu degetul, strigându-mi:

«Te voi cula și la S.S.R. și peste tot!» – pentru ca, după o clipă, să stăruie cordial ca să figurez pe listă, alături de d-sa.

Deși inspirat din procedeele directoriale, d. X.Y.Z. e mult mai blând: îi mulțumesc că nu vrea și d-sa să mă culeze. Îl rog să-mi îngăduie a prefera persoana d-lui Mihail Sadoveanu aceleia a d-lui Victor Eftimiu pe temeiuri literare, democratice și de tot felul, bine chibzuite.

Îi dau o asigurare: «amatorii de intrigi și de combinațiuni» nu vor fi alături de d. Mihail Sadoveanu.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Va reuşi cel mai bun sau cel mai popular, într-un caz sau în altul nu va fi nici bine nici rău. Va fi numai un început. Lupta cea mare se va da ulterior, în aplicarea programului, din care nu poate lipsi înlăturarea elementelor fasciste şi naziste din S.S.R. şi examinarea titlurilor profesionale ale fiecărui membru, deoarece sub preşedenţia d-lui N. I. Herescu s-au strecurat elemente necalificate în confreria noastră.

De ce se sperie însă d. X.Y.Z de candidatura cealaltă? Consensul unanim în jurul unei singure liste nu s-ar putea obţine astăzi decât prin concesiuni culpabile, care ar asigura permanentizarea vechilor stări de la S.S.R.

Respingând orice spirit tranzacţional, înfruntăm cu încredere lupta şi nu ne înspăimântăm de eventualitatea nereuşitei, pentru că, încă o dată, ea n-ar fi decât o primă etapă a campaniei de purificare şi de redresare a S.S.R.

Mijloace salutare ne rămân la îndemână, sub orice comitet, de a-i controla activitatea şi de a-l obliga să procedeze în felul cel mai sincer şi hotărât la împlinirea programului de însănătoşire a societăţii.

Nu mi se pare deloc democratică impunerea unui candidat, cu caracter obligator. Dacă s-a schimbat ceva fundamental în moravurile noastre, valorile urmează a se selecta altminteri decât prin intimidare.

Primiţi domnule director, asigurarea consideraţiei mele.

Şerban Cioculescu

P.S. Pentru că insinuările în privinţa «îndeletnicirilor» ce mi se atribuie ar putea să mai alimenteze verva d-lui X.Y.Z., vă ţin la dispoziţie revista «Teatrul Naţional» din aprilie 1942, în care veţi găsi esenţa «causeriei» rostite înainte de premiera piesei O sărutare *de d. I. Petrovici. Ea privea în primul rând recomandarea făcută de I. L. Caragiale, piesei unui debutant care nu împlinise încă 18 ani. Veţi vedea că termenii elogiilor mele, suspecte de interesare, sunt mai moderaţi decât acei ai marelui sceptic şi ironist, care la rândul lui nu putea sconta nici un folos din partea unui adolescent.»*

La afirmaţiile d-lui Şerban Cioculescu avem de răspuns următoarele:

1. N-am încercat să-l intimidăm, ştiind că acest lucru este foarte greu, de pe vremea când în timpul directoratului Liviu Rebreanu şi a ministeriatului Ion Petrovici ne privea regulat la premiere din lojele oficiale, în timp ce noi ocupam modeşti fotoliul nostru critic de la banca II.

2. Ne-a surprins atitudinea de agent electoral fie şi în S.S.R. a d-lui Şerban Cioculescu, scriitor distins pe care ne-am obişnuit să-l apreciem în condiţii pur literare.

3. Socotim, şi de aceea am pus mâna pe condei, că supărarea personală a d-lui Şerban Cioculescu împotriva d-lui Victor Eftimiu nu justifică atitudinea de «manager» pe care cel dintâi şi-a luat-o, atitudinea pe care de altfel nu o justifică nici reamintirea faptului că în timp ce actualul director general al teatrelor îşi făcea pentru convingerile sale democratice de două ori stagiul la Tg. Jiu, d. Şerban Cioculescu era numit inspector în Ministerul educaţiei naţionale, tocmai după întâmplarea «causeriei» relativ la *Sărutarea*.

4. Avem o nepărmurită admiraţie pentru calităţile literare ale d-lui Mihail Sadoveanu şi în general pentru personalitatea d-sale morală. Iată motivul care ne îndeamnă să protestăm când d. Şerban Cioculescu, în scopuri personale şi din resentimente mărunte, încearcă să-l propuie contracandidat la S.S.R, pentru a divide voturile democratice.

5. Campania de purificare dusă de scriitori la S.S.R. a început cu vehemenţă încă în trecutele alegeri. Astăzi orice om de carte, orice scriitor îşi dă retrospectiv seama că eşecul d-lui Victor Eftimiu în faţa d-lui N. I. Herescu a însemnat pentru cultura noastră o pată şi o ruşine.

6. Există un simţ al măsurii care ar trebui să călăuzească până şi faptele scriitorilor talentaţi. N-ar strica dacă d. Şerban Cioculescu, inspirat de acest simţ, s-ar mărgini să voteze pe cine-i convine, pe d. Mihail Sadoveanu, pe d. Victor Eftimiu sau pe d. I. Petrovici, fără să alimenteze diversiunile şi fără să aprecieze titlurile democratice ale acelora cari n-au primit slujbe de la fostul regim, ci închisori."

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

• În „Tribuna poporului" (an. I, nr. 8), Silvian Iosifescu publică ***Anii de întuneric***, punând problema accesului la literatura străină:

„Sunt lucruri care, abia acum, după cinci ani, își redobândesc înțelesul lor. O cronică despre cartea străină ca și orice rubrică în legătură cu manifestări critice, sau măcar cinstit informative, a constituit în tot acest timp o formulă goală, o titulatură-vestigiu, umplută cu groaznice surogate culturale, de tot atât de proastă calitate ca și surogatele de stofă sau de cafea.

Am trăit, în acești ani de război într-un lagăr de concentrare cultural la fel de aspru, la fel de nesuferit ca și cel în care dictatura lui Ubu-Antonescu trimetea, mecanic și de-a valma, pe «mălagambiști», pe biciclistele cu fustă scurtă sau pe cei cari își îngăduiau să gândească. Și teroarea culturală se poate pune alături de cea materială. Am cunoscut aspectul șters și gol al ziarelor scrise după normativ, deosebindu-se între ele doar prin titlu și caracterele tipografice. Am asistat la răzbunarea obraznică și cinică a valorilor, la încercarea sistematică de a imbeciliza și îndopa creierii, la ceea ce francezii numesc «bourrage des crânes». Am urmărit pe apologeții plătiți ai hitlerismului, hămăind, în cor, elogiul «culturii» fasciste.

Și mai ales, am fost aproape complet izolați de cultura străină, de tot ceea ce se lucra, gândea, crea în statele unde aceasta se putea face. Sub clopotul de sticlă al izolării fasciste, cu cenzurarea sau oprirea publicațiilor și cărților străine, a trebuit să înlocuim contactul cultural, indispensabil și vivifiant cu Franța adevărată, cu Sovietele, Anglia și Statele Unite, prin cultura lui Killinger sau a Poglavnicului.

Ce ne-a putut parveni în tot acest timp din viața spirituală din jurul nostru? Ce a putut străbate cercul izolator, folosindu-se de neatenția momentană, sau de imbecilitatea vreunui cenzor?

Spiritualitatea franceză, care a constituit axa de evoluție a culturii noastre incipiente, a suferit ca și celelalte domenii, efectele dezastrului din 1940. Și cei legați de tot ce cuprinde în sine noțiunea de Franța au asistat îndurerați și scârbiți la un șir nenumărat de trădări, ce adoptau cu cinism tonul profetic și de salvator al statului. Cărți franceze au venit atunci destule, dar erau, în majoritate, doar maculatura veninoasă și agresivă a feluritelor categorii de trădători, de la un spion nedeghizat ca Ferdonnet Drieu la Rochelle, Fabre Luce și Louis Ferdinand Céline. În ziare și reviste, aceeași dezolantă schimbare. În locul vechii «Nouvelle Revue Française» care treizeci de ani a strâns în jurul ei ce a avut mai subtil și mai desăvârșit cultura franceză, în locul revistei lui Jacques Rivière și lui Alain Fournier, lui Gide, Malraux, Alain și Thibaudet, o altă N. R. F. a devenit un simplu organ de propagandă nazistă.

Și totuși am avut satisfacția să constatăm, cei cu adevărați mari nu au trădat. Nici Malraux, nici Rolland, nici Jean-Paul Sartre – ca să citâm numai pe câțiva – nu au colaborat. Unii au tăcut, alții au publicat în Elveția. De la ei a avut grijă cenzura să ne ajungă puține mesagii, după cum nu ne-a sosit nimic de la nenumărații scriitori emigrați în America sau Anglia, de la Romains, Maurois, Maritain, Mauriac, Bernanos și atâția alții. Doar câteva cărți de valoare au putut străbate, printre care acel superb *Pilote de guerre* a lui Antoine de Saint-Exupéry și ultimul roman al lui André Malraux: *La Lutte avec l'ange* – Lupta cu îngerul. (...) Astăzi, când cercul de izolare a fost sfărâmat, vom putea restabili contactul indispensabil unei respirații libere spirituale – cu marile culturi străine. Și acest lucru nu numai în măsura în care am avut acest contact, acum câțiva ani. Ar fi insuficient. Căci să nu uităm cât de puțin a fost cunoscută la noi o cultură de amploarea celei sovietice. Stabilirea unor relații prietenești ne va îngădui să cunoaștem adâncit și toate imensele valori de cultură create în Uniunea Sovietică, iar în cazul special al literaturii, să aflăm ce s-a realizat în ultimii ani în statul care l-a dat pe un Șolohov, pe un Olieșa sau pe un Pasternak.

Îndată ce vom putea cunoaște realizările principale din străinătate, de care fascismul ne-a lipsit, precum și ceea ce se va ivi nou, vom încerca să deslușim din ele scrisul și liniile de orientare ale culturii pe care efortul uman o pregătește."

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

• În articolul ***Epurația***, semnat de Ion Mihăileanu în „Tribuna poporului", se arată încă o dată presiunea sub care se desfășura viața socială în timpul epurărilor:

„Poporul român, prin organizațiile sale de luptă patriotică, a cerut în permanență de la 23 August încoace această epurație, care trebuie să însemne o reală biruință a maselor și o primă realizare a controlului democratic exercitat de către ele".

• În „Timpul" (an. VIII, nr. 2646), articolul nesemnat: ***Planificarea culturală***, după modelul sovietic, recomandă ca premisă epurarea:

„Lumea necunoscătoare, observând doar succesul economic și militar al Uniunii Sovietice, nu observă o altă probă experimentală a viabilității metodei socialiste, și anume culturalizarea marilor mase extrem de înapoiate ale fostei Rusii țariste, pe baza unui program general, întocmit în conformitate cu celelalte cerințe ale socialismului.

Într-adevăr, obiectul socialismului: crearea unei societăți fără clase, fondată pe solidaritatea și satisfacerea armonioasă a tuturor nevoilor omenești, a însemnat pentru Uniunea Sovietică o încercare de trecere, efectuată cu succes, de la barbarie la cultură. Concentrând proprietatea mijloacelor de producție în mâinile statului și ale colectivității, Uniunea Sovietică a aplicat o serie de noi metode de eficacitate infinită.

(...) Metoda planificării culturale, care nu exclude libertatea de producție dezinteresată, artistică, literară și științifică, ocupându-se mai mult de problemele marilor mase, decât de ale indivizilor singuratici, este singura, care poate rezolva și problemele noastre culturale.

Fără un plan rațional, în prealabil stabilit, nu vor dispărea nici cei 60 la sută analfabeți din țara noastră și nu vom putea porni pe calea unui progres, cerut de toate legile istoriei.

Planificarea culturală presupune însă

1. Purificarea aparatului de stat în domeniul cultural, de rămășițele hitleriste și profasciste, în conformitate cu punctele 14, 15 și 18 ale acordului de armistițiu, pe care trebuie să-l respectăm și

2. Instituirea unei comisii, formată din reprezentanții blocului național-democratic, pe lângă Ministerul Educației Naționale și al Cultelor, pentru întocmirea unui plan general de reorganizare culturală și pentru verificarea și începerea imediată a operei de purificare. (...)"

• În „Fapta" (an. II, nr. 64, 22-24 sept.), la rubrica intitulată „Caiet artistic", Liviu Bratoloveanu semnalează volumul ***Panopticum*** de Ion Caraion, în care surprinde „două tendințe: una de folosire a unui limbaj propriu, cu ancorare certă în suprarealism și alta de distilare a unor emoțiuni lirice străbătute de dinamismul veacului".

23 septembrie

• În „Dreptatea" (seria a 2-a, an. I), la rubrica „Pe[r]na cu ace", Oscar Lemnaru scrie din nou despre apropierea alegerilor la S.S.R:

„Alegerile de la S. S. R.

Insistăm asupra acestei probleme, pentru că de soluționarea ei depinde nu numai soarta scrisului românesc dar și noua noastră orientare spirituală.

(...) ***Între cei doi maeștri*** – [illegible]

Am asistat la o consfătuire înaintea alegerilor generale fixate pentru duminica viitoare. A fost o dispută vie, vehementă, cu care prilej s-au limpezit apele. Este cunoscut faptul că d. Șerban Cioculescu, eminentul critic literar, îi propusese, în urmă cu două săptămâni, d-lui Victor Eftimiu președinția Societății Scriitorilor Români, dar pentru că a voit să impună acestuia din urmă un comitet și un anumit punct de vedere, discuțiunile au fost întrerupte. Domnul Șerban Cioculescu a voit să împingă prea departe modesta d-sale autoritate și neînțelegându-se cu maestrul Eftimiu a plecat în lume (în lumea scriitorilor) în căutarea unui nou președinte, pe care a crezut că l-a găsit în persoana ilustrului Mihail Sadoveanu, căruia însă nu a avut grijă să-i spună nimic din cele întâmplate.

Domnul Victor Eftimiu, în prezența membrilor S. S. R.-ului, l-a întrebat de câteva ori pe d. Cioculescu dacă d. Sadoveanu a fost sau nu încunoștiințat că mai candidează cineva la președințe.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

După câteva ocoluri – am îndrăzni să spunem, înabile – criticul a mărturisit că maestrul Sadoveanu nu știa nimic. Ceva mai mult, acesta s-a ridicat și în câteva cuvinte, a căror înțelepciune va fi jignit poate pripirea susținătorului său, a lămurit pe toată lumea spunând că a primit să candideze pentru că nu știa despre existența contra-candidatului său.

O diversiune

D. Șerban Cioculescu a încercat în fel și chip să abată discuția de la rostul ei fundamental insinuând, cu multă jonglerie verbală de altfel, că d. Victor Eftimiu «a jignit» pe scriitorul Cruceanu că este antisemit și că de aceea nu a primit pe lista propusă pe scriitorul evreu F. Aderca. Ne cuprinde mirarea, domnule Cioculescu. Maestrul Eftimiu, anticomunist și antisemit? Iertați-ne, dar în privința aceasta Mareșalul Antonescu a eliberat un certificat, al cărui prestigiu, de astădată, nu poate fi pus la în discuție. A pus de două ori un referat care l-a trimis pe autorul *Cocoșului negru* direct în lagăr, fără nici o escală. Este urâtă treabă să acuzi pe un om prigonit că a fost prieten cu prigonitorul său, mai ales când dumneata însuți în toată această vreme urcai treaptă cu treaptă pe scara ierarhiilor într-o societate condusă cu pistolul și călușul! Am fi preferat să dăm uitării acest capitol care ar putea arunca o lumină îndoielnică cel puțin asupra prieteniei pe care trecutul regim a avut-o pentru Șerban Cioculescu, dar față de faptul că ne-a acuzat în public că suntem «acoliții» d-lui Eftimiu (citându-mă personal în fața tribunalului Scriitorilor Români) datori suntem să răspundem.

Personal, acuzarea mă onorează, pentru că aceasta înlătură învinuirea că aș fi fost acolitul d. Ion Petrovici, care cu buzele apăsate pe buzele d-lui Cioculescu i-a dăruit «Sărutarea», care, vai, nu a fost a lui Iuda, ci foarte sinceră, pasionată, înflăcărată. Amanții intelectuali au fost de-abia despărțiți de tăvălugul evenimentelor. Domnule inspector Cioculescu, de vreme ce dumneavoastră țineați cuvântări despre piesa d-lui Petrovici, destăinuindu-vă în fața spectatorilor vrăjiți de talentul grație căruia ați reușit poate să prefaceți tabla vulgară în aur sclipitor, d. Victor Eftimiu pătimea împreună cu o mână de oameni curajoși, plătind cu suferința lor poate tocmai arta dvs. de acomodare.

Epilogul

Maestrul Eftimiu a izbutit să înlăture diversiunea cu scriitorul, pe care noi îl stimăm foarte mult, Cruceanu și care de altminteri nu se socotea deloc insultat sau jignit. A înlăturat și diversiunea cu Aderca, pe care nici noi nu îl socotim reprezentativ printre scriitorii evrei.

Maestrul Sadoveanu, pe care-l admirăm fără rezerve, a spus în concluzie că lucrurile stând așa d-sa nu va candida.

Câteva considerații marginale

Domnul Cioculescu a fost grăbit, nedrept, răzbunător și foarte subiectiv, adică așa cum nu trebuie să fie un critic literar. În judecățile critice ale domniei sale, ne obișnuiserăm să-i admirăm măsura și obiectivitatea. De astăzi înainte, vom fi mai atenți, mai circumspecți, ca să nu cădem victimă acestui om de spirit căruia întâmplarea de acum i-ar putea întuneca prestigiul dacă talentul domniei sale nu va da o bătălie – pe alt tărâm, firește – pentru a recâștiga dincolo ceea ce a pierdut dincoace."

• În „Libertatea" (an. I, nr. 26), ancheta ***Scriitorii și societatea lor*** continuă cu răspunsul lui Eugen Jebeleanu:

„Publicăm astăzi răspunsul poetului Eugen Jebeleanu. După cuvântul d-lui profesor Tudor Vianu și al d-lui N. D. Cocea, sugestiile vii ale unui poet luptător, sunt și interesante și bine venite."

• În „Curierul", Ieronim Șerbu publică ***Scriitorul și societatea***, reluând unul dintre cele mai discutate subiecte ale momentului:

„Vremurile de mari frământări politice și sociale prin care trecem, aduc din nou la suprafață raporturile dintre scriitor și societatea în care trăiește, sau, mai precis, funcția sa socială.

I se cere artistului o participare activă, o luare de poziție netă pentru dobândirea libertății de gândire, pentru dreptate, pentru o egalizare socială, considerându-se, pe drept cuvânt, că orice reticență, orice izolare, constituie o dezertare de la acest comandament, care garantează însăși libertatea personalității sale.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Lucrul e de la sine înțeles pentru scriitorii din Occident, ca să nu pomenim de cei din Rusia Sovietică, pentru care arta nu poate fi despărțită de rolul ei social, dar el a continuat să fie la noi pretextul nenumăratelor dezbateri despre «turnul de fildeș» și necesitatea scriitorului de a-și păstra individualitatea, deci a neamestecului în convulsiunile sociale. El își rezerva dar rolul de spectator obiectiv, înregistrând indiferent, ca o placă de fotograf, abaterile și dramele oamenilor.

(...) În fond, însă, totul se reduce la o problemă de conștiință civică, iar uneori, prefacerile adânci ale societății, îi cer să fie activă, militantă. La o cotitură hotărâtoare a istoriei, absența ei îi elimină însuși pe scriitori.

E ceea ce se înțelege atât de greu la noi.

În ceea ce privește mentalitatea scriitorilor noștri, când nu e prejudecată provenită din incultură, este o formă sub care se ascunde lașitatea, compromisul, teama de-a nu-și pierde temporar starea materială.

Se complac în situația de-a fi beneficiari umili ai tuturor regimurilor și când, în sfârșit, iau o atitudine politică sau socială, ea este profund reacționară, împotriva năzuințelor reale ale poporului, pactizând cu inamicii lui direcți, trădându-i interesele permanente.

Din fericire pentru destinul culturii românești, acei dintre ei care au militat sunt majoritatea mediocri pe care, oricum, i-ar fi înlăturat viitorul apropiat, dacă nu acest val al istoriei care se face. Nichifor Crainic, I. N. Herescu, N. Davidescu, Radu Gyr, Horia Stamatu etc. sunt nume peste care pulberea a și început să se aștearnă.

Mai sunt și alți scriitori, cei mai valoroși, care s-au păstrat în rezervă, neconsimțind să adopte ideologia veche, dar fără ca, totuși, să protesteze, printr-un simplu memoriu, împotriva nedreptăților și ororilor comise sub regimul antonescian.

Niciunul n-a îndrăznit să ridice glasul, chiar cu riscul internării în lagăr, care, în orice caz, era mult mai mic decât primejdia ce pândea pe luptătorii politici pentru dreptate și libertățile adevărate, de care în primul rând, au fost frustrați înșiși scriitorii.

Vina lor constă în slăbiciunea de caracter și în lipsa acestei conștiințe civice, care s-a manifestat atât de nobil, în Franța, în Belgia, în Olanda și chiar în Germania. Înainte de-a fi o datorie față de noțiunile sfinte de umanitate și libertate, această conștiință civică și universală e apanajul marelui scriitor, al aceluia pentru care arta nu e doar virtuozitate, ci expresia unei lupte, unei credințe în progresul uman și social.

Și în acest sens e desigur o întrebare dacă noi avem un *mare scriitor!*"

• În „Fapta" (an. II, nr. 65, 23–25 sept.), Stere Popescu semnează ***Literatura sovietică. F. Panferov***, în care, deși relevă prioritatea talentului în realizarea operei literare, expune și „modelul sovietic" reflectat de Panferov:

„S-a vorbit mult și încă de multă vreme despre arta cu tendință și arta pentru artă. Fiecare atitudine și-a găsit apărătorii și cruciații ei. Singura măsură a acestor lucruri rămâne însă talentul care le creează. [...] Scriitorul în lumea sovietică are o altă configurație sufletească decât aceea cu care suntem poate noi obișnuiți, și alte puncte cardinale în care se situează pentru a-și crea opera.

În Rusia toată lumea este chemată la muncă pentru a putea satisface nevoile statului. Scriitorul acolo trebuie să-și subordoneze creația artistică în vederea realizărilor acestor nevoi. Nu se scrie nici despre dulci „flirturi" la malul mării și nici despre după amiezi cu ceai și muzică, ci «noi, spune Panférov, nu ne interesăm decât despre arta care poate izvorî din complexul maselor populare. La noi literatura proletară este o școală, bine înțeles, însă de asemeni și o armă formidabilă a clasei muncitorești, conștientă de forțele ei». În Rusia scriitorul sovietic este un spirit speculativ care înainte de a-și angrena opera, studiază îndelung și tenace infrastructura economică și marxistă, pilon indispensabil al tuturor creațiilor de artă proletară»".

• În „Dreptatea", o notă nesemnată anunță ***Adunarea generală a Soc. Scriitorilor Români***, pentru ziua de duminică, 24 septembrie, avertizând asupra unor diversiuni apărute în presă asupra acestei date.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

24 septembrie

• Are loc ***Adunarea generală a Societății Scriitorilor Români***. Este ales președinte al S.S.R. ***Victor Eftimiu***. Primul comitet de conducere a scriitorilor după 23 august 1944 se formează din: N. D. Cocea (vicepreședinte), Hortensia Papadat-Bengescu, Cezar Petrescu, Al. Cazaban, Mihail Celarianu, Zaharia Stancu, Mihai Beniuc, Lucia Demetrius, Radu Boureanu, Cicerone Teodorescu, Eugen Jebeleanu. În afara Hortensiei Papadat-Bengescu, aceștia erau membri P.C.R. sau aveau orientare de stânga. Se votează în unanimitate *Moțiunea* și se discută *Declarația-program* a Comitetului de conducere a S.S.R.

• La ancheta ***Scriitorii și societatea lor,*** deschisă de „Libertatea" (an. I, nr. 28), Radu Boureanu subliniază importanța problemelor spirituale în comparație cu cele materiale.

• În „Curierul" (an. I, nr. 7), Dan Petrașincu publică articolul ***Scriitorii libertății***, schițând profilul și îndatoririle scriitorului contemporan care trebuie să aibă perspectiva viitorului:

„A fi scriitor astăzi și a lua poziție împotriva libertăților democratice echivalează cu o sinucidere; mai mult, cred a nu greși afirmând că toți marii scriitori europeni, cu adevărat mari, au fost, au rămas și sunt democrați. Există aproape o legătură organică între demnitatea spirituală a unui scriitor și «talentul» său. Scriitorul devine retrograd numai în măsura în care se îndepărtează de viață, de realitățile ei, adică în măsura în care e furat de *teorii*, de *abstracțiuni*, în dauna palpitului viu din sângele său – palpitat din care se naște talentul.

(...) Din viziunea de bază, care-l determină pe scriitor în calitatea sa, derivă aceea acționistă, ca să zicem așa: Scriitorul, în afara travaliului său creator, obiectiv, este – și trebuie să fie – o *conștiință*."

• În „Dreptatea" (seria a II-a, an. I, nr. 26), la rubrica „Perna cu ace", Oscar Lemnaru vorbește din nou despre epurări și apreciază romanul lui Ion Vinea „Lunatecii" (cu „eroii ciudați și aproape ireali ai unei epoci defuncte"), din care apăruseră fragmente în „Revista Română", condusă de Zaharia Stancu, și în „Curentul Familiei".

• În „Tribuna poporului" (an. I, nr. 10), G. Călinescu publică articolul ***Evreii***; atitudinea autorului în chestiunea evreiască, mult discutată în lumea literară în vederea reabilitării lor, constă într-o cordialitate stimulată de deducții și susținută de exemple:

„[...] Acum vreo șapte ani, când regimul nu era oficial antisemit, s-a prezentat să candideze la o conferință de l. elină, la Facultatea de Litere din Iași, Al. Graur, care este un savant ,unanim recunoscut în lumea științifică. Toți profesorii serioși preocupați numai de interesul didactic al Facultății îl voiau, dar concursul nu s-a putut ține căci a dispărut conferința din buget, nu prin hotărârea parlamentului cum era legal, ci printr-o eroare de... zețărie, la «Monitorul Oficial».[...] Românii au fost totdeauna toleranți și nu pot fi făcuți responsabili pentru faptele câtorva descreierați, amețiți de propaganda nazistă. Întrucât ne privește, trebuie să reexaminăm vechi prejudecăți ce ar putea să stea în calea unei totale împăciuiri. Sentimentul că evreii nu luau parte la aspirațiile nației era fals, întreținut, e drept, de rezervele câtorva intelectuali evrei, care, simțindu-se stingheri își căutau în afară o bază sufletească. Azi vedem acest lucru izbitor că evreii apără nu «naționalismul» ci ideea națională, că însuflețiți de un elan patriotic cer Ardealul nostru, al tuturor. Ei gustă, acum, eliberați consolarea patriotismului care li se nega. [...] Am disprețuit marea valoare a evreilor în materie de propagandă, am trecut cu vederea serviciul strălucit pe care ei ni l-au făcut în străinătate prin filologi ca Gaster, Tiktin, Șăineanu. (...) Români creștini și români mozaici, să ne purtăm astfel încât să ne meritâm unii pe alții!"

• În „Desrobirea" (an. I, nr. 8), Mihai Ralea publică articolul ***Cine e fascist?***, în care răspunde la învinuirea adusă de „Dreptatea" și relevă faptul că asemenea nedreptăți urmăresc diversiunea și reaua-credință. (vezi Anexa)

„În toiul guvernării legionare, «Porunca vremii», ca să stoarcă anumite sume, se îndeletnicea să denunțe ca evrei pe românii cei mai neaoși. Fără preocupări venale, animate numai de rea credință, anumite gazete încearcă același sport atribuind, în dreapta și în stânga, tuturor celor care-i supără cu ceva, epitetul de fascist. Noțiunea aceasta a ajuns să nu mai aibă nici un conținut. Comicul suprem l-a atins însă ziarul «Dreptatea». Nici mai mult nici mai puțin, sunt denunțat ca fascist. Cum însă partidul național-țărănesc a absolvit pe legionari declarându-i patrioți și cum păstrează o indulgentă tăcere în

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

privința regimului Antonescu, urmează că singurul fascist din această țară am rămas eu. N-aș fi voit să am nici o polemică cu partidul național-țărănesc, căruia i-am dăruit o muncă de doisprezece ani din tinerețea mea, căruia i-am dat o doctrină (vezi «Preambulul» programului), cu ai cărui membri vechi și autentici păstrez încă relații de prietenie și pentru ai căror șefi am păstrat sentimente de condescendență.

N-aș fi voit să am această polemică nici cu ziarul «Dreptatea» și cu redactorii ei, cărora le-am fost director cinci ani.

Nu e vina mea: provocarea nu-mi aparține. Așadar, sunt declarat fascist. Mai e cineva, oare, în această țară (inclusiv copiii de pe stradă), în afara partidului național-țărănesc, care consideră serioasă această caracterizare?

Îmi permit să întreb pe d. Iuliu Maniu, care cunoaște prea bine activitatea mea din ultimii doi ani, dacă subscrie la acestă diagnoză. Aș putea invoca arestările, urmăririle, procesele odioase pe care le suport de patru ani, în timp ce atâția eminenți «democrați» cochetau cu legionarii, primeau case de la C. N. R., avantaje de la patronat, afaceri bănoase de import-export cu nemții, pe scurt trăiau confortabil și netulburați de nimeni. Cea mai bună definiție a fascismului au dat-o nemții. Ei singuri știau cine îi susține și cine îi combate. Am avut onoarea de a fi unul din oamenii cei mai urmăriți de nemți, pus pe toate listele de ostateci sau de arestați, în timp ce «democrații» integrali, considerați probabil nofensivi, erau lăsați la treburile lor mănoase. Aproape în tot ce s-a întreprins cu mari riscuri în ultimi doi ani pentru prepararea zilei de 23 August, am dat concursul meu neprecupețit. Aceasta o știe toată lumea și chiar domnii de la «Dreptatea». Dar mai este ceva. Cu puține excepții, toți oamenii politici din această țară au ajutat pe legionari, adică pe acei care cu ajutorul nemțesc șantajau toate guvernele române în voința lor de autonomie și independență. S-a găsit numai un grup de câțiva oameni care, cu riscul vieții lor, să încerce a suprima această mișcare. Trei din ei au fost uciși. Restul am trăit în perpetuă amenințare. Chiar când eram miniștri. Dacă mișcarea legionară rămânea puternică, ea nu s-ar fi compromis așa de repede și ar fi impus acestei țari o groaznică dictatură, incomparabilă ca cruzime și demență cu aceea care a fost.

Si revenim însă la legea «fascistă» a breslelor. Auzeam de mult că voi fi atacat pe această chestie. Pentru ca să se prezinte ocazia s-a uzat de o manoperă. S-a adus în discuție abrogarea unei legi care era... de mult abrogată. Adică s-au spart uși deschise. Legea aceasta nu mai exista din noiembrie 1940. Nu se poate desființa un lucru inexistent. Cu toate acestea, s-a recurs și la această minune. Ca să se poată vorbi de ea s-a făcut abstracție de desființarea ei și s-a recurs la o a doua abrogare într-adevăr, pe data de 19 noiembrie 1940 un decret o anula. În expunerea de motive, d. V. Iușnski, ministrul muncii sub regimul legionar, constata că «spiritul în care se manifestă breslele este departe ce a se putea socoti în armonie cu marile comandamente ale Statului național legionar» și de aceea trebuie desființată. Evident, dacă această lege ar fi fost pe placul Statului național legionar, poate că «Dreptatea» n-ar mai fi găsit-o fascistă. Adevărul e că legea s-a făcut în 1938 cu aprobarea unanimă a sindicatelor liber alese și cu aceea a «Confederației generale a muncii» din acea vreme.

D. I. Gigurtu, în numele patronilor, a adresat regelui un memoriu prin care o denunța ca... comunistă. Tot patronatul a combătut-o, iar ziarul «Universul» a dat alarmă printr-un articol de senzație în acea vreme, în care denunța «prăvălirea spre stânga». Va veni vremea când va trebui să arătăm poziția pe care fiecare a păstrat-o în raport cu fenomenul legionar. Deocamdată cititorul neinițiat se întreabă ce se urmărește prin această grosolană denaturare a lucrurilor, în care oamenii de stânga sunt declarați fasciști, iar fasciștii absolviți și reintroduși în viața publică. Evident, că un singur țel: diversiunea.

Se încearcă, fără îndoială, abaterea atenției de la marii vinovați. Vom veghea însă la demascarea acestor tendințe. Discuția abia începe."

• În „Fapta" (an. II, nr. 66, 24–26 sept.) apare articolul: ***Ce s-a întâmplat la S. S. R.***, semnat *Argus*, în care se aduc acuzații fostei S. S. R., în notă dură, care anticipează articolul pe aceeași temă din „Scânteia":

„Adunarea generală de duminică de la Societatea Scriitorilor Români, a fost deosebit de instructivă. Motivele sunt numeroase și le vom discuta pe rând.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

În primul moment, domnii scriitori n-au căzut de acord asupra unor prevederi statutare foarte încâlcite, care au reclamat discuţii înverşunate şi mai încâlcite decât statutul însuşi. «Momentul» despre care vorbim, s-a prelungit până după ora 11 şi ne-a relevat o mulţime de realităţi până acum numai în parte cunoscute. Astfel, am aflat că d. N. I. Herescu, nobilul şi scrobitul fante de la conducerea S. S. R.-ului a avut grijă s-o şteargă la Lisabona, imediat ce a simţit că preşedinţia i se strecoară printre degete. (...)

S-a stabilit, aşadar, că fasciştii noştri nu suportă decât consecinţele fericite ale trădărilor pe cari le săvârşesc, celelalte înţelegând să le întâmpine... fugind. Nu s-ar putea spune că ar fi demn/dar deocamdată pare să fie sănătos. DEOCAMDATĂ.

Spunem însă că ilustrul autor a două poezii şi trei sferturi, cocoţat în fruntea S. S. R.-ului de interese cu totul străine de ţelurile înaltei instituţii de cultură, a izbutit să joace cu multă vervă rolul de preşedinte încredinţat lui de dictatorii antonescieni. După cum a afirmat însă d. Şerban Cioculescu, plimbările lui Herescu prin străinătăţile hitleriste s-au făcut în numele Societăţii Scriitorilor Români. Herescu a angajat deci S. S. R.-ul, ancorând de barca lui Hitler, fără ca Societatea să fi fost obligată prin statute la aceasta. El a antrenat-o într-o acţiune personală, dând acestei acţiuni un caracter colectiv.

Când spunem aceasta însă, nu ne gândim o singură clipă că S. S. R.-ul ar fi o victimă nefericită a prezidentului său. Dimpotrivă, subliniem că membrii Societăţii Scriitorilor n-au schiţat cea mai slabă reacţiune împotriva trădărilor preşedintelui lor. (...) S-a mai stabilit/ deci/ că Societatea Scriitorilor s-a transformat – pe vremea dictaturii lui Antonescu – într-o tribună a hitlerismului, majoritatea membrilor ei sprijinind efectiv prin scris războiul criminal al fasciştilor puşi în slujba lui Hitler. La un moment dat/ cineva a contestat acest lucru, pentru ca nu mult după aceea, când d. Cruceanu a precizat că S. S. R.-ul trebuie să lupte pentru alte idealuri decât cele pe cari le-a apărat până acum, acelaşi cineva să proclame că «fiecare scriitor trebuie să aibă libertatea de a face politica la care aderă el». La care D. Cruceanu a replicat cu justeţe: «Chiar şi împotriva intereselor adevărate ale ţării?»

Iată un capitol care ar reclama un spaţiu mai mare decât cel ce ne este îngăduit. Poate că vom reveni asupra lui. Până atunci, constatăm cu tristeţe că scriitorii s-au prostituat punându-se cu zel în slujba unor interese străine şi trădând însăşi misiunea lor sacră: aceea de a lumina poporul asupra realităţilor din jur şi de a-l conduce în luptă pe drumul demnităţii şi al adevărului. Departe de a-l libera de minciună, ei l-au robit şi l-au orbit. De aceea, S. S. R.-ul nu poate fi considerat ca reprezentând cu demnitate scrisul şi conştiinţa naţiunii noastre. Oricărei noi conduceri i se impune o sarcină grea: aceea de a smulge din grădina până mai ieri curată şi înflorită, buruienile otrăvite care au năpădit-o. Numai atunci/Societatea Scriitorilor va fi cu adevărat ceea ce ar fi trebuit să fie în toate timpurile – şi n-a fost decât rare ori."

• „Fapta" este, de asemenea, prezentat într-un articol nesemnat ***Noul comitet al „Societăţii Scriitorilor Români"***. Ion Caraion formulează programul rubricii „Caiet artistic" (***Continuăm...***): „arta pentru mase", contactul „permanent şi prietenesc între intelectual şi popor, între bibliotecă şi fabrică, între carte şi ogor."

• În „Dreptatea" (seria a II-a, an. I, nr. 27) apare, semnat cu iniţialele *I. P.*, materialul ***D. Victor Eftimiu – preşedinte al S. S. R.-ului. Noul preşedinte vorbeşte ziarului „Dreptatea"***, care reproduce Moţiunea votată „prin aclamaţii" de adunarea scriitorilor:

„Moţiune

Societatea Scriitorilor Români, prin noii săi mandatari porneşte pe calea reînnoirii totale.

«Fără să abdice de la crezul artistic, scriitorul român înţelege să părăsească izolarea de până azi şi să devină un luptător social, un luminător, un călăuzitor al neamului, câştigând, astfel, locul ce i se cuvine în noua organizare a lumii.

Această misiune el n-o poate exercita în cadrul ideilor de libertate ale marilor democraţii ruseşti, care a dat muncitorului intelectual toate posibilităţile de a trăi cu demnitate şi de a se manifesta ca fruntaş al poporului».

Adunarea şi-a încheiat lucrările târziu după-amiază. La ieşire, Maestrul Victor Eftimiu a declarat următoarele, ziarului „Dreptatea":

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

«S-au pierdut trei ore inutil, în discuţii bizantine despre valabilitatea adunării, astfel că n-am avut timp să-mi expun programul de lucru. Scriitorii care m-au votat au crezut că s-au achitat de datoria lor, odată cu acest vot şi au plecat, fără să asculte cele ce aveam de spus. Îmi comunic programul pe această cale, publicului.

Voi organiza la Studio şezători literare cu mai multe echipe de scriitori, care îşi vor împărţi venitul spectacolelor între ei. Echipele vor colinda şi celelalte teatre de cartier, pentru ca scriitorii să fie cunoscuţi cât mai bine de popor.

În felul acesta, sper că le voi asigura o sursă nouă de câştig, lucru care se face simţit cu necesitate.

Paralel, voi organiza concerte populare, date de soliştii şi de corul Operei Române, pentru a le asigura şi lor un venit suplimentar. Aceasta, cu toate că niciunul dintre cei puşi în discuţie aci, tânăr sau bătrân, n-a venit cu o propunere în sensul programului ce mi l-am conturat până acum.

Tot pentru scriitori, voi înfiinţa *Casa Scriitorilor*, un fel de club unde aceşti mânuitori ai condeiului să se întâlnească, să discute, să mănânce. Până când clădirea necesară realizării acestui punct va fi gata, *Casa Scriitorilor* va fiinţa la actualul sediu al S. S. R.-ului. Voi repara şi mobila acestui sediu, care stă în permanenţă gol, astfel că în fiecare zi, de la ora 5 după-amiază în sus, scriitorii se vor putea aduna acolo.» (...)

• În „Libertatea" (an. I, nr. 29), Mircea Florentin semnează articolul ***Scriitorul şi misiunea lui***, despre funcţia socială a artei:

„Teoria «turnului de fildeş» nu a servit niciodată misiunii unui scriitor. Izolarea sa, dusă până la anti-social, până la negarea lumii din jur, nu a folosit nici operei sale, nici mai binelui obştesc. Da, scriitorul este un soldat al mulţimilor, servind cultura el serveşte în primul rând ţelului ei suprem: realizarea umanităţii prin desăvârşirea omului. Nu «artă pentru artă» ci artă pentru om, pentru risipirea neliniştilor lui, pentru înfrăţirea lui cu lumea, pe deasupra oricăror artificioase şi arbitrare bariere. Arta este muncă, este luptă. Iar biruitorii nu s-au recoltat niciodată din ceata celor care fug de luptă. (...) Altfel, arta rămâne fără obiect, manifestare izolată şi stearpă, străină de orice rost omenesc."

• În „Tribuna poporului" (an. I, nr. 11) Şerban Cioculescu publică, la rubrica „Cronica literară", eseul ***Scriitorul în faţa societăţii***, în care, fără a respinge ideea scriitorului-cetăţean, pledează pentru specificitatea estetică a literaturii şi libertatea creaţiei: „Fireşte, scriitorul nu trebuie înregimentat ca să gândească social şi uman(...). Numai într-un climat de libertate, prielnic problemelor de conştiinţă, se naşte creaţia sinceră, expresie adevărată a experienţei şi a înaltelor aspiraţii. Un mare artist poate fi câteodată închis exclusiv în cercul unor preocupări tehnice, atunci, el reprezintă o pură realitate estetică, în sine foarte interesantă: acţiunea lui nu poate fi desconsiderată, deoarece serveşte într-un fel cultura, o îmbogăţeşte şi o rafinează". (vezi Anexa)

• În „Curierul" (an. I), la rubrica de pamflet „Cavalerii apocalipsului", sub pseudonimul *Ariel* (Horia Furtună?), se face portretul demascator al lui ***I. Al. Brătescu-Voineşti***, în stilul celei mai abjecte forme de atac:

„Trebuie să-l cauţi, în «Istoria literaturi române», prin veacul celălalt, undeva, printre «clasicii» de mult prăfuiţi în muzeul culturii, deşi el există viu şi nevătămat printre noi, mumie miraculoasă, prelungindu-şi vârsta peste timp, numai din sucurile tainice ale urii. Să te ferească Dumnezeu de un spân la răscruce de drumuri şi de un bătrân care nu ştie să-şi poarte bătrâneţea!

Închipuiţi-vă un cap voltairean, fără sclipirea de inteligenţă în ochi, în schimb cu mustaţă; pielea obrazului s-a bătătorit de vreme, dar totalitatea zbârciturilor n-ar fi suficientă să echivaleze numărul onorurilor naţionale şi morale de care s-a bucurat posesorul lui. Fiindcă I. Al. Brătescu-Voineşti este un scriitor român fericit. Acum vreo două sute de ani a scris o nuvelă «genială», *Puiul*, pe care toate abecedarele au adoptat-o de atunci încoace ca piesă de rezistenţă pentru marea educaţie morală a tineretului român. Nu interesează ce a scris I. Al. Brătescu-Voineşti după această nuvelă; opera e destul de covârşitoare pentru a acoperi o carieră de un secol a unui cât de mare creator. În consecinţă, autorul ei s-a apucat de pescuit. Şi aşa s-a învăţat să iubească peştii şi să urască oamenii.

Dar I. Al. Brătescu-Voineşti, după ce şi-a scris capodopera, n-a devenit numai pescuitor de apă dulce – ci, mai spre bătrâneţe – s-a făcut şi ideolog. Bineînţeles, ideolog reacţionar, în toate

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

domeniile. Că o fi existând o legătură între pescuit și ideologie, n-o știm; în orice caz, se pare că la scriitorul în chestiune, pasiunea a fost la fel de gratuită. Lupta omul, da!, de dragul Adevărului și al Dreptății. (E autorul unui volum intitulat, vai!, *În lumea dreptății.*)

Confuzionist fervent, I. Al. Brătescu-Voinești a început-o cu morala. Îi veți simți tapajul de acum câțiva ani, pe chestia moralei în artă, în numele căreia țipa pescuitorul de apă dulce – el care pierduse de mult gustul vieții? Doamne ferește – iar să se apuce de morală o mumie, pe principii seci; ieșite din combinațiile chimice ale doctorilor de acum două-trei mii de ani! Academician, membru în nu știu câte societăți de frunte, fruntaș în toate consiliile de administrație din țară, cultural de mare clasă pe baza unei nuvele de revistă de copii, I. Al. Brătescu-Voinești a devenit, mai apoi, cel mai vajnic cavaler al apocalipsului, în paginile «Poruncii Vremii» unde instiga la crimă cu înflăcărarea stearpă a neputincioșilor. Frate bun cu A. C. Cuza, cu Ilie Rădulescu, cu Nichifor Crainic, își trăda sistematic micul talent din tinerețe, încercând în van să-și compenseze insuficiențele printr-o prezență huliganică în actualitate.

De câte ori am întâlnit numele acestui fenomen ciudat al culturii românești, în paginile vreunei reviste, m-am întrebat cu un fel de groază: cât de inferior și cât de viciat trebuie să fie un mediu în care o astfel de lighioană să se poată dezvolta – cu dimensiuni inițiale minime – atât de impresionant! Cum a devenit I. Al. Brătescu-Voinești «mare scriitor român» și «trâmbiță a neamului» cu un talent mititel, pe care oricare dintre tinerii de 20 de ani de azi îl poate întrece și cu un vid spiritual perfect...?

Nemuritor numai la propriu, I. Al. Brătescu-Voinești va zâmbi desigur pe undeva, în vreun colț al țării, citind aceste rânduri, satisfăcut că bătrânețea și nulitatea îl pun la adăpost de consecințele propriului său pescuit."

26 septembrie

• În „Curierul" (an. I, nr. 9) apare materialul nesemnat ***Adunarea generală a S. S. R.-ului. D. Victor Eftimiu ales președinte al Societății Scriitorilor Români cu majoritate zdrobitoare***, care rezumă ideile cuvântării noului președinte („răsplata muncii scriitorilor", prestigiul scriitorilor și angajarea lor după modelul sovietic); în final, este reprodusă „declarația programatică" rostită la încheierea lucrărilor:

„Societatea Scriitorilor Români, prin noii săi mandatari, pornește pe calea reînnoirii totale.

Fără să abdice de la crezul artistic, scriitorul român înțelege să părăsească izolarea de până azi și să devină un luptător social, un luminător, un călăuzitor al neamului, câștigând, astfel, locul ce i se cuvine în noua organizare a lumii.

Această misiune el n-o poate exercita decât în cadrul ideilor de libertate ale marilor democrații occidentale și în lumina revoluției ruseștí, care a dat muncitorului intelectual toate posibilitățile de a trăi cu demnitate și de a se manifesta ca fruntaș al poporului."

• În „Universul" (nr. 265) apare materialul ***Adunarea generală a Societății Scriitorilor Români. D. Victor Eftimiu ales președinte***, semnat *V. mar.* Relatarea evenimentului este similară celei din „Curierul".

• În „Ultima oră" (nr. 7), la rubrica „Zig-zag", apare un „proces-verbal" despre ***Adunarea generală a S. S. R. D-nii Victor Eftimiu și N. D. Cocea în fruntea Societății Scriitorilor Români***:

„Societatea Scriitorilor Români și-a ținut ieri adunarea generală, pentru alegerea unui comitet de conducere și pentru fixarea viitoarei organizări a societății. Au luat parte foarte mulți scriitori; s-au abținut câțiva, care erau numai membri ai S. S. R.-ului. Prezidate de d. Gh. Tutoveanu, suavul poet bârlădean, dezbaterile au fost violente, ca o dispută literară. Au vorbit d-nii Mihail Cruceanu, Șerban Cioculescu, Gh. Talaz, Ion Ojog și scriitorii: N. D. Cocea, Cicerone Theodorescu și C. Manolache.

Au fost, sau n-au fost alegeri?

D-nii Cruceanu, Șerban Cioculescu și Talaz au susținut că adunarea nu e legal constituită. Că, adică, legală e numai cealaltă adunare, hotărâtă de vechiul comitet, pentru ziua de 8 octombrie. D. Șerban Cioculescu, editorul lui Caragiale, a vorbit mult și a combătut când pentru, când contra... D. Talaz și Cruceanu au declarat că domniile lor au fost poeți și că nu pot susține problema cu

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

vigoarea d-lui critic; de aceea au arătat – în imagini şi metafore – că aşa nu e bine, că altfel e rău şi că cel mai bun lucru ar fi... aşa – şi aşa! Încolo, discuţia a fost foarte academică şi, uneori, parlamentară!...

Alegerile sunt legale şi valabile

Adunarea a hotărât, însă, că şedinţa de ieri este perfect legală şi că hotărârile ei sunt valabile. Şi astfel s-a trecut la probleme serioase, dându-se cuvântul scriitorilor. Şi scriitorii au ales, prin voturi secrete, noul comitet de conducere al societăţii: preşedinte Victor Eftimiu, vice-preşedinte N. D. Cocea, membri: Hortensia Papadat-Bengescu, Cezar Petrescu, Al. Cazaban, Mihail Celarianu, Zaharia Stancu, Mihai Beniuc, Lucia Demetrius, Radu Boureanu, Cicerone Theodorescu şi Eugen Jebeleanu. Scriitorii au aclamat pe noul lor preşedinte, manifestându-şi satisfacţia venirii unui autentic scriitor la conducerea S. S. R.-ului.

Cuvântarea-program a d-lui Victor Eftimiu

Luând cuvântul, noul preşedinte al Societăţii Scriitorilor Români a expus programul de activitate al noului comitet, pe care o rezumăm în următoarele puncte:

1. Purificarea societăţii de elementele fasciste, precum şi de acelea care compromit prestigiul şi noţiunea de scriitor;

2. Sindicalizarea Societăţii, pentru realizarea unei vieţi libere şi demne tuturor scriitorilor. Exemplul Rusiei Sovietice, unde muncitorul intelectual este preţuit ca unul din factorii cei mai de seamă ai colectivităţii, va fi ideea directoare pentru noua organizare a scrisului în România.

3. Ridicarea standardului de viaţă al breslaşilor scrisului.

a) Traduceri (piese de teatru, romane etc.) făcute de scriitorii calificaţi;

b) Biblioteci populare, care să asigure o mai largă difuzare a cărţii în mase;

c) Reglementarea raporturilor cu editorii, în sensul ca drepturile de autor să fie plătite integral chiar la predarea manuscrisului;

d) Schimburi culturale şi vizite între scriitorii Uniunii Sovietice şi ai celorlalte naţiuni democratice – şi cei români;

e) Selectarea treptată dintre scriitori, a trimişilor culturali în străinătate;

f) Editură de Stat pentru poezie, eseu şi filosofie;

g) Obligaţia pentru alcătuitorii manualelor didactice de a utiliza îndeosebi opera scriitorilor în viaţă şi de a le plăti dreptul de autor pentru fragmentele citate;

h) Afectarea, către S. S. R., a unei părţi din veniturile provenite din cărţile autorilor clasici.

• În „Fapta" (an. II, nr. 67, 26–28 sept.) apare nota ***Noul comitet al „Societăţii Scriitorilor Români"***, în care se menţionează că „scriitorii au ţinut să ia parte în număr impunător şi că au fost prezenţi şi membrii excluşi de vechea conducere dictatorială".

27 septembrie

• În „Curierul" apare, semnat P., materialul: ***Pe marginea alegerilor de la S. S. R.***, cu amănunte interesante ale momentului:

„«Societatea Scriitorilor Români»...

şi-a ales nu numai un nou preşedinte, în persoana d-lui Victor Eftimiu, şi un comitet revoluţionar (prin prezenţa, la vice-preşedinţie a d-lui N. D. Cocea), ci şi-a ales o cale nouă, de reforme democratice progresiste, pe care nu ne îndoim că le va realiza, în consensul vremilor de înnoire. Dintre aspectele şi încrucişările de florete care ni s-au impus mai mult din această înfierbântată duminică de 24 septembrie, vom remarca unele nu numai pentru înţelesul lor local, ci în general, interesând adică şi publicul cel mare. S-a vorbit, de exemplu, foarte insistent despre «politică». Să nu se facă politică la S. S. R.! cereau unii, pe drept cuvânt, de teama confuziilor de planuri, care au bântuit până acum.

– Nici fascism... nici democraţie! a spus cineva, la un moment dat, parafrazând, candid, pe Caragiale. Cum vine asta, mă rog? A face democraţie, într-o asociaţie de scriitori, înseamnă a face politică? Te-am simţit confuzionistule, printre rânduri şi am zâmbit de mila ta fiindcă încercai să scapi prin tangentă. Să afle confuzioniştii că «a face» democraţie la S. S. R. nu înseamnă a face politică – ci înseamnă a reintegra societatea în legile ei fireşti, care o condiţionează principial.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Astfel, tot ceea ce s-a întâmplat până acum la S. S. R. de vreo șase ani încoace – dacă nu mai mult – s-a întâmplat sub semnul nefast al confuzionismului dictatorial: starea de astăzi nu e o schimbare ca oricare alta, din cele multe, ale trecutului imediat, ci o revenire la normal, o ieșire din criză! A reinstaura democrația la S. S. R. nu înseamnă, așadar, domnilor diversioniști, a face politică...

N. D. Cocea...

își face reintrarea în arena literară printr-un succes «electoral» în cadrele scriitoricești, – succes net, alături de maestrul Eftimiu, care nu mai dă loc la nici o interpretare ambiguă. Oamenii de valoare ai publicisticii noastre păşesc cu hotărâre la revendicarea locurilor lor de frunte – și nu ne îndoim că prozatorul și pamfletarul strălucit care e N. D. Cocea ne va arăta cât de curând ce-i poate ...condeiul!

D-na Hortensia Papadat-Bengescu...

desigur că a aflat cu uimire alegerea d-sale de pe lista de membri a noului comitet, cu acea detașare plină de noblețe care-i este caracteristică... Este mai ales un act de reparație morală, care dă satisfacție oamenilor de valoare, sistematic înlăturați de la conducerea S. S. R.-ului. Marea noastră prozatoare, care este și o mare necunoscută, d-na H. P. Bengescu, își depășește marele talent numai prin marea d-sale modestie.

D. Zaharia Stancu...

este un luptător, din rândul membrilor tineri, care întotdeauna în trecut a cerut reformele la care s-a ajuns astăzi, dar a fost înlăturat tot atât de sistematic, ca un element «periculos». Astăzi a fost ales fără măcar să fie de față!

Din cele câteva...

taine ale scriitorului de la S. S. R. ne vom permite să divulgăm cititorilor unele de ordin statistic. Dacă maestrul Eftimiu a obținut 70 voturi din 72, d. N. D. Cocea a avut 62 iar d-na H. P. Bengescu 55. Dar ce să mai zicem de succesul tinerilor, reprezentați prin d-nii Eugen Jebeleanu, Radu Boureanu și d-ra Lucia Demetrius – fiecare, respectiv, cu 66, 63, și 46 de voturi? Lista d-lui Victor Eftimiu e cea mai tânără dintre toate listele ultimilor ani. (Să ne amintim că acum nu știm câți ani, d. N. I. Herescu, matadorul antisemitismului și președintele cu trei plachete, s-a ales cu 61 de voturi!)"

• În „Scânteia" (an. I, nr. 6) apare materialul nesemnat ***Organizarea scriitorilor***, cu aceleași informații despre alegeri.

• În „Tribuna poporului" (an. I, nr. 14), G. Călinescu publică ***Lucrătorul***, unde încearcă reabilitarea „lucrătorului", reprezentant al maselor disprețuite, prin capacitatea lui de a se apropia de cultură (literatură, muzică). În atractiv stil călinescian, eseul pledează pentru ștergerea diferențelor – materiale și spirituale – dintre clase.

• În „Fapta" (an. II, nr. 68, 27–29 sept.), Ivan Vorotovschi semnează articolul ***Privire asupra literaturii sovietice***, în care indică scriitorii reprezentativi pentru poezie, roman, teatru, desemnați ca modele: Gorki, Maiakovski, Alexei Tolstoi, Mihai Șolohov etc.

28 septembrie

• Apare, la București, **Academia**, cu subtitlul **Organ săptămânal de atitudine spirituală, socială și politică**.

• În „Dreptatea" (seria a II-a, an. I, nr. 28–29), la rubrica „Perna cu ace", Oscar Lemnaru scrie o altă notă critică despre Mircea Eliade.

• În „Fapta" (an. II, nr. 69, 28–30 sept.), Ion Caraion semnează ***Un băiat de familie: Ion Petrovici***, articol „demascator".

29 septembrie

• În „Scânteia" (an. I, nr. 9) apare materialul nesemnat: ***Despre sarcina actuală a scriitorilor. (Câteva reflecții după adunarea de la S. S. R.***, care este deopotrivă o analiză critică și un text directivă.

• În „Scânteia" apare nota nesemnată: ***Societatea Scriitorilor Români aderă la proiectul de platformă politică și socială al Partidului Comunist***:

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

„Primim din partea Societății Scriitorilor Români acest comunicat:

«Noul Comitet al S. S. R., luând cunoștință de proiectul de platformă politică și socială al Partidului Comunist din România, propus tuturor forțelor democratice, din această țară, s-a întrunit de urgență, în ședință extraordinară, astăzi 25 septembrie 1944 și a hotărât cu unanimitate de voturi să adere la acest proiect, fiind convins că exprimă, astfel, sentimentele tuturor membrilor asociației noastre.

Îndeamnă toate forțele democratice ale României să participe la această mișcare de înnoire.

În același timp, atrage atenția inițiatorilor programului supus opiniei publice că n-ar trebui uitate:

1) Separarea bisericii de stat.

2) Naționalizarea subsolului.

3) Naționalizarea societăților de asigurare».”

• În „România liberă” (an. II, nr. 45), Tudor Alex. Stoianovici scrie despre ***Organizarea scriitorilor***.

• În „Tribuna poporului” (an. I, nr. 15), Iorgu Iordan (cu mențiunea „profesor universitar”) publică pamfletul ***Un ministru antonescian Ion Petrovici***:

„(...) d-l P. a izbutit să-și creeze o reputație care întrece cu mult adevărata sa valoare. Pentru adulatori, d-sa este cel mai mare filosof român și unul din filosofii de seamă ai lumii întregi. Pentru quasi-unanimitatea opiniei noastre publice d-sa este o glorie pură și incontestabilă a oratoriei naționale. În ochii multor cititori, chiar dintre cei cu pretenții, d-sa este un literat de frunte. (În acest domeniu a izbutit să păcălească numeroși «nemuritori», care l-au ales membru al Academiei Române, secția literară, și l-au răsplătit cu premiul național de literatură.)”

• Armata Roșie intră în București, salutată entuziast de presa de stânga (cum se întâmplă în editorialul „Dreptății”).

• În „Fapta” (an. II, nr. 70), Liviu Bratoloveanu publică articolul ***Poetul cizmar***, în care prezintă creația lui Cristian Sârbulescu.

30 septembrie

• În „Libertatea” (nr. 34, ***Scriitorii români și proiectul de platformă al Partidului Comunist***), „Dreptatea” (nr. 31, ***Scriitorii părăsesc izolarea***), „Ultima oră” (nr. 11, ***Scriitorii în slujba poporului. Societatea Scriitorilor Români participă la viața politică a statului***, semnat *al. c. r.* – Al. Cerna-Rădulescu) se consemnează aderarea S. S. R. la Proiectul de Platformă al Frontului Național Democratic inițiat de P. C. R. În „Ultima oră”, al. c. r. laudă adeziunea SSR și îndeamnă scriitorii la fapte concrete: „să participe activ la opera de reconstrucție a țării”, „să asigure răspândirea culturii în cele mai largi straturi populare”, „să slujească poporul și marile lui aspirații, să-l lumineze, să-l lămurească prin operele lor”, „să coboare în sate, în colibe, pretutindeni, chemând mulțimile la viața nouă” etc.

• În „Luceafărul” (nr. 7, din luna septembrie) apare articolul: ***Presa, cărturarii și principiile naționale***, de Gherghinescu-Vania, care, fără să respingă „turnul de fildeș”, subliniază datoria scriitorului față de „comunitatea de destin” și de „întinsul spiritual al nației sale”, dar face îndemnul experienței concrete a scriitorului: „(...) un mare scriitor nu trebuie să rămână la ocupația sa pur literară. El trebuie să ia în piept viața, pe toate drumurile și concursul lui trebuie să se simtă oriunde poate fi util.(...)”

• În „Fapta” (an. II, nr. 71, 30 sept. – 2 oct.), Virgil Prodan semnează articolul ***B. Fundoianu***, în care, analizând volumul *Privelişti*, încearcă să schițeze profilul liricii acestuia. În același număr, la rubrica „Marginalii” este anunțată intenția de a publica „prezentări de scriitori sovietici sau anglo-saxoni [...]. De asemeni, vom rezerva în limita posibilităților un spațiu pentru traduceri din poezia sovietică, americană și engleză”, care vor fi primite de Ion Caraion.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

G. CĂLINESCU LA UNIVERSITATE ŞI LA ACADEMIA ROMÂNĂ – PRECIZĂRI ŞI ADĂUGIRI – (I)

Pavel Ţugui

Activitatea universitară a lui G. Călinescu este indisolubil legată de mediile intelectuale din Iaşi, în tradiţia şi sub protecţia spirituală a lui Garabet Ibrăileanu, considerat *„Taine al nostru"* care a scris *„...pentru adevăr şi numai cu acele mijloace care dezvăluie adevărul"* [G. Călinescu, *Opere. Publicistică*, III (1936–1938), 2007, p. 120].

Universitatea din Iaşi – prima instituţie academică cu predare în limba română de pe teritoriul istoric al Daco-Romaniei – a înfiinţat, la *Facultatea de Litere şi Filosofie*, pe 1 septembrie 1913, catedra de *Istoria literaturii române moderne*, al cărei *titular* a fost numit de ministrul Instrucţiunii Publice, Garabet Ibrăileanu. În anul 1925, mentorul *Vieţii româneşti* şi profesorul universitar titular Garabet Ibrăileanu a reuşit să-i convingă pe membrii guvernului de la Bucureşti să aprobe înfiinţarea, la aceeaşi facultate, a unei *Conferinţe*, intitulată *Critică şi Estetică Literară*. [Despre acestea, în *Contribuţii la istoria dezvoltării Universităţii din Iaşi, 1860–1960,* vol. II, Bucureşti, 1960, cap. *Literatura română (1860–1940)* de G. Agavriloaie, p. 268–275. Autorul transcrie datele din documentele oficiale, astfel că respectiva *Conferinţă* apare de „Critică şi Estetică Literară" spre deosebire de cea de „Estetică şi Critică Literară", ocupată de Tudor Vianu, la Universitatea din Bucureşti.]

Conferinţa de *Critică şi Estetică Literară* de la Universitatea din Iaşi a fost ocupată, prin *chemare,* de Octav Botez, pe care ministrul Instrucţiunii Publice l-a numit *conferenţiar definitiv*, calitate universitară ce a deţinut-o până în anul 1936. Se ştie că la 10 aprilie 1936 moare Garabet Ibrăileanu, iar catedra sa de *Istoria literaturii române moderne* rămâne vacantă. Decanatul facultăţii şi Senatul Universităţii o *scot la concurs*. Atât Consiliul profesoral al Facultăţii de Litere şi Filosofie cât şi Senatul universitar obţin acordul ministrului Instrucţiunii Publice ca *să fie chemat* (conform prevederilor legale) pe postul de *profesor universitar*, la *Istoria literaturii române moderne*, conferenţiarul definitiv (titular) Octav Botez. În februarie 1937, Octav Botez este numit profesor universitar titular la catedra de *Istoria literaturii române moderne*. Rămâne *vacantă* Conferinţa de *Critică şi Estetică Literară*, care este scoasă, conform legii, la concurs.

RITL, nr. 3–4, p. 287–312, Bucureşti, 2008

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

În cărţile sale, *G. Călinescu 1899–1965. Biobibliografie* (Bucureşti, 1975) şi *Viaţa lui G. Călinescu* (C.R., 1981 şi Ediţia a II-a, Libra, 1994), Ion Bălu a elucidat definitiv *primul pas călinescian*, făcut în rândul universitarilor din Iaşi. G. Călinescu – doctor în filologie, profesor de limba italiană la Şcoala Comercială din Bucureşti, autorul lucrărilor *Viaţa lui Mihai Eminescu* (1932), *Cartea nunţii*, roman (1933), şi *Opera lui Mihai Eminescu*, I–V (1934–1936) – se înscrie la *concurs cu examen*. El nu putea fi „chemat", deoarece nu avea stagii de cadru didactic în sistemul universitar. Între *„a fi chemat"* pe un post universitar şi *a te înscrie la concurs cu examen*, legea avea prevederi extrem de precise, la fel ca şi între a fi numit *„suplinitor"*, *„provizoriu"* sau *„definitiv"* (*„titularizat"*), calităţi cu efecte juridice, de judecare şi apreciere profesională şi etică a candidaţilor, întreaga chestiune fiind analizată şi prezentată adecvat, explicit, de Iorgu Iordan în *Memorii,* vol. II [Editura Eminescu, 1977, p. 117–118]. De reţinut – pentru diriguitorii contemporani ai Învăţământului Superior Românesc – e realitatea administrativ-juridică din deceniile interbelice: nu se puteau produce transformări, reorganizări, înfiinţări sau angajări de personal didactic, inclusiv didactic asociat, în instituţiile de Învăţământ Superior, fără *aprobarea* explicită, publicată de Ministerul Instrucţiunii Publice, respectiv al Educaţiei Naţionale, în *Monitorul Oficial*. Unele acte (*Decrete-lege*) semnate de şeful statului – printre ele *titularizarea* sau *transferarea* unui conferenţiar sau profesor – erau şi ele publicate. Cercetătorul trebuie să ţină seama, atât de prevederile legale, cât şi de *termenii* administrativ-juridici (calităţi diferite) în comunicarea şi interpretarea faptelor.

După publicarea concursului *Conferinţei* de *Critică şi Estetică Literară* de la Facultatea de Litere şi Filosofie din Iaşi, vacantă, la care s-a înscris G. Călinescu, Ministerul Instrucţiunii Publice a aprobat componenţa comisiei de examinare, formată din: Mihai Ralea – preşedinte, Iorgu Iordan şi Octav Botez – membri titulari, I. M. Marinescu şi C. Balmuş – supleanţi. Candidatul G. Călinescu a parcurs toate etapele şi probele prevăzute de lege, astfel că Raportul întocmit de membrii comisiei de examinare îl recomanda pe G. Călinescu pentru a fi *numit* pe postul vacant de *Conferenţiar* la *Critica şi Estetica Literară*. Consiliul facultăţii şi Senatul universitar au aprobat integral documentele elaborate de comisie şi, în final, au trimis Dosarul de concurs Ministerului Instrucţiunii Publice, spre a fi cercetat şi finalizat prin *Ordinul de numire*. De subliniat că membrii comisiei şi conducerea Universităţii din Iaşi au propus ministrului numirea candidatului reuşit la concurs pe post de *Conferenţiar definitiv* (titular), fapt consemnat riguros de Ion Bălu în *Viaţa lui G. Călinescu* (ambele ediţii). Decizia Senatului Universităţii din Iaşi este înregistrată corect de Ion Bălu în *Biobibliografie*, p. XVIII: „Senatul universităţii aprobă lucrările şi cere Ministerului Educaţiei Naţionale *numirea candidatului ca titular al conf. de Estetica şi Critica Literară.*"[!?] În pagina următoare, comunicarea este însă confuză: „oct. 1: Ministrul Educaţiei Naţionale

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

aprobă *definitivarea* (?!) lui G. C. în postul de conf. cu titlul provizoriu la Universitatea ieşeană". [În loc de „definitivare", termen inadecvat situaţiei juridice, trebuia „numire"!] Reluând acest episod, Ion Bălu corectează formularea inadecvată: *La 30 septembrie 1937, Direcţia Învăţământ Superior expedia cu nr. 136.264 două adrese cu conţinut complementar. Una îi aducea lui G. Călinescu numirea de conferenţiar cu titlu provizoriu, pe ziua de 1 octombrie 1937, la Conferinţa de Estetică şi critică literară*...(!? s.n.) [cf. *Viaţa lui G. Călinescu*, C.R., 1981, p. 198].

Această *precizare* – absolut necesară – este înregistrată corect, inclusiv denumirea instituţiilor de stat, de N. Mecu, în *Cronologie*, *Opere*, *Publicistică*, I, p. L: „*octombrie 1.* Ministerul Instrucţiunii îl numeşte conferenţiar cu titlu provizoriu [...] la Conferinţa de *estetică şi critică literară* de la Facultatea de Filosofie şi Litere din Iaşi".(s.n.) – Titlul conf. corect: *Critică şi Estetică Literară!* – Nu se poate trece peste o întrebare firească: ce motive au fost invocate şi de către cine pentru ca Ministerul Instrucţiunii să *modifice* hotărârea Senatului Universităţii *de numire* a lui G. Călinescu în calitate de *Conferenţiar universitar definitiv* (*titular*), dând aprobare numai pentru *„conferenţiar cu titlu provizoriu"*? Chestiunea merită să fie limpezită prin investigaţii răbdătoare în *arhivele* Ministerului Instrucţiunii, Direcţia Învăţământ Superior, anul 1937.

Pentru înţelegerea „avatarurilor profesionale" (Ion Bălu), a meandrelor promovării lui G. Călinescu ca profesor universitar titular, este potrivit să reiterăm unele dintre ideile şi aprecierile sale despre evenimentele politice şi sociale din epocă. Apariţia celor patru volume de *Publicistică* şi pregătirea tomurilor următoare, oferă posibilitatea de a formula, pe urmele biografiilor publicate, unele aprecieri şi idei noi cu privire la raporturile scriitorului şi universitarului Călinescu, atât cu ideologiile politice şi evenimentele istorice din secolul al XX-lea, cât şi referitor la relaţiile sale cu autorităţile politice şi de stat, în strădania de a fi titularizat profesor universitar.

G. Călinescu a scris pagini de simpatie, condescendenţă şi chiar preţuire intelectuală, evident în stilul său critic-ironic, despre unii oameni politici români, precum I. G. Duca, Iuliu Maniu, Armand Călinescu, regele Carol II, Petre Andrei, Virgil Madgearu, dar n-a comentat, până în vara lui '44, sub nici o formă, acţiunile politice şi personalitatea lui Mussolini, Hitler, Stalin, sau a unor politicieni români precum Ion Antonescu, Corneliu Zelea Codreanu şi alţi demnitari ai dictaturii legionaro-antonesciene.

Adevărul istoric arată că autorul *Vieţii şi Operei lui Mihai Eminescu* n-a aderat, până în 1938, la nici o organizaţie sau partid politic şi, după cum se ştie, *a evitat* orice implicare în militantismul ideologic al unor redacţii – precum *Gândirea* – preferând instituţiile cultural-literare de profil liberal-democratic, de centru stânga, ca *Adevărul literar şi artistic*, *Viaţa românească* etc.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

În publicistica sa, Călinescu a dezbătut numeroase probleme sociale, politice, morale, cultural-artistice, dar şi de ordin teoretic general şi instituţional, încât decelarea sistemului său teoretic, a opţiunilor faţă de evenimente interne şi internaţionale pune în lumină un gânditor cu idei şi soluţii generoase, confirmate, validate de realităţile lumii secolului XX. Elocvente sunt articolele din ciclul „Cronica mizantropului", din care reţinem câteva titluri: *Cazul Abisinia*, *Patriotism*, *Individualism şi cultură*, *Logică antisemită*, *Dictatură*, *Pasiunea ideologică*, *Danzig*, *Polonia*, *Evreii*, *Armand Călinescu* ş.a.

Referindu-se la presa bucureşteană şi „cazul Abisinia", remarcă absurditatea: *„E neapărat nevoie să citim numai ştiri favorabile unei părţi şi n-avem noi dreptul ca nişte neutri ce suntem să urmărim faptele în adevărul lor ?"* Gazetele româneşti filoitaliene – cu voia cenzurii – blamau pe abisinieni şi falsificau adevărul de pe fronturile de luptă...

Pentru Călinescu: *„...adevărata gândire este contradicţia luminată, conştientă, iar nu poziţiunea fermă, care e semnul prostiei de turmă. Gândire înseamnă dialectică, adică trecerea de la o propoziţie la alta contrazicătoare printr-un termen mediu; analizarea, într-un cuvânt, a noţiunilor"* [*Pasiunea ideologică*, în *Publicistică*, III, p. 1158].

Filosofia practică a romancierului se întemeiază pe înţelepciunea antichităţii, pe dialog şi pe preceptele moralei creştine. G. Călinescu posedă tulburătoarea patimă a *Construcţiei*, are „simţul eternităţii" şi recunoaşterea adevărului că deseori „faptele cotidiene" pot ucide „veşnicia", întrerupe ori risipi „Construcţia" umanităţii. De aceea, el respinge egoismul mărginit, persiflant al individului „Occidental", indiferenţa lui faţă de tragedia Cehoslovaciei, pentru destinul căreia nu *„se bate"*, deoarece e o „obscură ceherie", cehii reprezentând un popor „obscur", ca, în final, să exclame dezamăgit în faţa ingratitudinii politice a Occidentalilor: *„Vă închipuiţi cât de obscuri trebuie să fim noi"* [românii]. Preferă analiza critică, constructivă în afirmarea valorilor cultural-ştiinţifice universale dar şi naţionale, evitând angajările ideologico-politice canonizate, conştient de evoluţia dialectică a gândirii şi acţiunilor umanităţii.

Afectiv, dar şi raţional, scriitorul nutreşte simpatie şi admiraţie pentru Franţa, pentru că: *„Toată literatura franceză ideologică e străbătută de respectul pentru ideile celuilalt, de sentimentul că adversarii ne fac o fineţe de a ne da prilejul să îndrăznim a lua poziţie împotriva lor"* [*Individualism şi cultură*, în *Publicistică*, IV, p. 133].

În 1938, când asupra Europei apăsa ameninţarea războiului, G. Călinescu formulează idei îndrăzneţe, adevărate premoniţii privind evoluţia societăţii umane din Europa şi viitorul statelor în forma [lor] naţională. El nu exclude, ci dimpotrivă, acceptă posibilitatea unui *stat al Europei în care vechiul urmaş de naţiuni cu conştiinţa particulară ar fi un infam regionalist*. Şi statul naţional şi cel al Europei naţiunilor „sunt adevărate, relativ" [*Pasiunea ideologică*, în vol. III, p. 1159].

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Încă din 1936, publicistul se pronunța categoric împotriva dictaturii de orice culoare: „*...În fond... dictatura la noi ar fi primejdioasă fiindcă ar desființa sentimentul permanent de nemulțumire al cetățeanului român. Fiecare partid se silește să facă ceva ca să scape de gura lumii care țipă pe rând: liberalii tot mai făceau ceva, țărăniștii tot mai făceau ceva!*" [*Dictatură*, în *Publicistică*, III, p. 428].

Călinescu este adept al pluripartidismului modern, respinge sistemul politic fascist al lui Mussolini și vede posibilitatea progresului social, civic și cultural, numai în cadrul sistemului democrației parlamentare. În deplină libertate a conștiinței, gânditorul și scriitorul G. Călinescu respinge ideologia și practicile social-politice ale grupărilor și partidelor agresiv naționalist-etniciste, xenofobe și antisemite, de tip Garda de Fier, Național-Creștin, legionaro-antonescian care, în anii războiului, aveau drept lozinci propagandistice „lupta contra mișcărilor iudeo-masonice-comuniste; a democrațiilor masonice-bolșevice-jidovești" etc.

În portretul dedicat lui Armand Călinescu, autorul vorbește despre „*sălbăticia cea mai împăroșată*" care a tulburat vremurile și subliniază „energia fără cruzime" și „răspunderea" pe care și-a asumat-o fostul șef al guvernului pentru evitarea prăbușirii României...

În opoziție, și ca replică la concepțiile și orientările ideologice dominante în România anilor 1940–1941, G. Călinescu desăvârșește, printr-o voință și putere de creație titanice, opera fundamentală: *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*. Ion Bălu a elucidat împrejurările concrete în care s-a elaborat și, apoi, a apărut, în iulie 1941, celebra carte. Dintre numeroasele studii despre destinul *Istoriei*, cercetătorii au reținut – cu deosebire – lucrările lui Al. Piru, G. Ivașcu, D. Micu, iar dintre lucrările contemporane, pe cele semnate de Eugen Simion și N. Mecu. În 1993 a apărut studiul sintetic, cel mai amplu și sistematic: Petre D. Anghel, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent de G. Călinescu. Dosarul critic.* (În colaborare cu Rodica Anghel).

Se poate afirma, fără a greși, că *Istoria literaturii române* este cea mai vastă operă a lui G. Călinescu, gândită și realizată (*și*) ca *replică* bazată pe un *sistem de idei, judecăți și fapte* literare și culturale, în opoziție sau în dialog paralel cu vechile istorii ale literaturii române și cu ideologiile social-politice și etnicisto-artistice de dreapta și extremă-dreaptă din România și alte țări europene. Autorul afirmă concepțiile filosofice și cultural-artistice liberal-democratice de consacrare a valorilor artistice autentice din cultura română, în evoluția lor istorică organică, în aria limbii române și în interdependență cu valorile artistice și ideologice europene. S-a pus întrebarea: cum a putut să apară o asemenea operă care, în esență, opune ideologiei oficiale antisemite, xenofobe și anticomuniste o viziune liberal-democratică tolerantă, de centru-stânga, estetizantă, dar și cu pecete marcantă asupra valorilor artistice și etice *naționale*. Opera – concepută cu mulți ani înainte – a fost desăvârșită în 1940 și începutul lui 1941, perioadă ce s-a spuprapus cu instalarea

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

dictaturii legionaro-antonesciene. Politicienii şi regele Carol II se compromiseseră iremediabil prin cedarea teritoriilor răsăritene Rusiei Sovietice, Nordul Transilvaniei – Ungariei horthyste, Cadrilaterul – Bulgariei, iar generalul Ion Antonescu şi Garda de Fier caută „salvarea" Ţării prin alianţa grăbită cu Axa Roma-Berlin-Tokio, fără să încheie tratate politice şi militare explicite, privitoare la viitorul României în contextul „Ordinei noi europene" pe care voiau s-o instaureze guvernele Germaniei şi Italiei. Se producea prima ruptură politică şi militară a României de Puterile Occidentale – Franţa, Anglia, S.U.A. şi U.R.S.S. la răsărit, iar România nu avea nicio garanţie politică şi teritorială la încheierea păcii.

În asemenea împrejurări tragice pentru poporul român, G. Călinescu primeşte sprijin colegial eficient de la vechiul coleg, profesorul Al. Rosetti, deţinător *încă* al funcţiei de director al Editurii Regale pentru Literatură şi Artă, cu relaţii mai vechi printre funcţionarii de stat din instituţiile guvernamentale ce exercitau *cenzura*, în temeiul legilor atunci în vigoare.

Prietenia lui G. Călinescu cu Al. Rosetti se născuse şi se verificase cu ani în urmă, devenise statornică, neumbrită de şicane şi prejudecăţi de natură artistică şi politică. Pe lângă cele ştiute până acum, ofer încă o dovadă. Biografii lui G. Călinescu n-au înregistrat aderarea sa la organizaţia politică „Frontul Renaşterii Naţionale", petrecută, de bună seamă, la îndemnul profesorului Al. Rosetti. În vara anului 1938 – la iniţiativa unui grup respectabil de oameni de cultură şi ştiinţă – se înfiinţează F.R.N., organizaţie politică patronată de regele Carol II. Se înscriseseră în F.R.N.: N. Iorga, M. Sadoveanu, L. Blaga, I. Agârbiceanu, M. Ralea, N. I. Herescu, I. M. Sadoveanu, Cezar Petrescu, I. Vinea, Camil Petrescu, Al. I. Brătescu-Voineşti, C. Rădulescu-Motru, Dim. Gusti, I. Petrovici, Petre Andrei, muzicienii G. Enescu, T. Brediceanu, George Georgescu, alţi artişti, numeroşi oameni de ştiinţă, universitari, academicieni, liber-profesionişti. Nu au fost admişi în F.R.N. membri activi în Garda de Fier şi în organizaţii naziste.

La 17 decembrie 1938, generalul Arthur Văitoianu – fost prim-ministru (sept.– dec. 1913), membru al Consiliului de Coroană invită, la locuinţa sa din Bucureşti, un „nou" grup de universitari şi-i convinge să adere la F.R.N. Semnează adeziuni: *Cartojan Nicolae*, profesor universitar; *CĂLINESCU GHEORGHE*, profesor univeristar [era conferenţiar – n.n.]; *G.M. Cantacuzino*, arhitect, fost deputat; *Victor Papacosea*, fost deputat, conferenţiar universitar; *Al. Rosetti*, profesor universitar; *Rădulef Remus*, profesor universitar; *Tudor Vianu*, conferenţiar universitar [cf. Arhivele Naţionale, Bucureşti, fond. Min. Propagandei Interne, dosar 391/1938, fila 156. Informaţie culeasă în 1987]. Dintre aceşti noi membri F.R.N. *numai Al. Rosetti* a candidat la alegerile parlamentare din vara lui 1939 şi a fost ales *deputat*, pe listele Partidului Naţiunii – născut prin metamorfozarea F.R.N. G. Călinescu, G. M. Cantacuzino, N. Cartojan şi Remus Răduleţ nu apar între membrii reînscrişi în noul Partid al Naţiunii, alături de Al. Rosetti, C. Rădulescu-Motru, L. Blaga, M. Sadoveanu, I. Petrovici, T. Vianu, I. Lupaş etc.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Din confidenţele celor doi academicieni, G. Călinescu şi Al. Rosetti, „iniţiativa" lor pe lângă A. Văitoianu a fost intermediată de profesorul N. Cartojan, iar Al. Rosetti a fost cel care l-a convins pe Călinescu să i se alăture.

Apariţia *Istoriei literaturii române*, în vara anului 1941, trebuie să fie explicată credibil, fără presupuneri şi deducţii. Consemnez informaţiile şi aprecierile făcute de însuşi G. Călinescu, cu prilejul întâlnirii din februarie 1958 [cf. *Amurgul Demiurgilor*, 1998, p. 256 şi urm.]. La întrebarea mea: cum a putut fi tipărită *atunci* o carte în care se vorbea pe larg despre scriitori evrei, academicianul a spus că lucrarea a putut să apară *numai* „după lichidarea rebeliunii legionare", când funcţionarii legionari şi „ministrul Constant" au fost destituiţi de Antonescu din serviciile cenzurii, iar la Educaţia Naţională a fost instalat noul ministru, Radu Rosetti. Apoi, a elogiat meritele „colegului Rosetti" care a reuşit „să colaboreze" bine cu noii „demnitari de stat", până la eliberarea din funcţia de director al Editurii. [Călinescu a pomenit şi numele a două persoane de la minister, pe care nu le-am reţinut.] Această chestiune am rediscutat-o cu Al. Piru, în anul 1964, când am pregătit licenţa: *Romanele lui G. Călinescu*. Profesorul mi-a cerut să-l „consult şi pe George Ivaşcu..."

Scrisorile trimise atunci de Al. Rosetti colegului şi prietenului său Călinescu confirmă *intenţia* autorităţilor legionare de la cenzură de a intensifica controlul politic în sistemul publicistic şi editorial. Astfel, în primele zile ale lui februarie 1941, în toiul pregătirilor pentru rebeliune, Ministerul Educaţiei Naţionale, în înţelegere cu Secretariatul Propagandei, îl numeşte pe profesorul D. Caracostea în funcţia de *director* al Fundaţiilor Culturale Regale. Al. Rosetti îi scria lui G. Călinescu, în ziua de *24 februarie 1941*, că D. Caracostea „*...e împins de nemţi, s'enterra! Nu ar fi exclus ca toţi să se înţeleagă pe spinarea mea!*" [*Corespondenţa lui Al. Rosetti cu G. Călinescu...*, 1984, p. 78].

Apariţia *Istoriei literaturii române de la origini până în prezent*, în iulie 1941, în librării, s-a petrecut la vreo *cinci luni* după rebeliunea legionară. Ca atare, cercetătorul constată nişte realităţi istorice, singurele pe care le poate interpreta. Încă din vara lui 1940, în plină dictatură regală, evident antilegionară, G. Călinescu stabileşte cu Al. Rosetti nişte condiţii de tipărire a „*admirabilei D-tale Istorii...*". În septembrie 1940, puterea e preluată de mişcarea legionară, iar generalul Antonescu devine Conducătorul Statului. Al. Rosetti – în calitate de director al Editurii Fundaţiilor – continuă lucrarea; G. Călinescu redactează şi corectează... Nu putem preciza dacă Al. Rosetti a discutat cu membri ai guvernului despre tipărirea cărţii lui Călinescu, dar este limpede că, până în zilele de 12–13 februarie 1941, când izbucneşte rebeliunea legionară, cenzura n-a intervenit. Între timp, fusese numit director D. Caracostea, iar Al. Rosetti îl anunţă pe G. Călinescu că autorităţile legionare l-ar putea destitui din postul de director al editurii. [Ceea ce s-a întâmplat mai târziu!]

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Instalarea lui Radu Rosetti ca ministru al Educaţiei Naţionale, destituirea lui Constant şi a altor comandanţi legionari din direcţiile Secretariatului Propagandei, i-au îngăduit lui Al. Rosetti să-şi onoreze angajamentul faţă de G. Călinescu. Cercetătorii trebuie să consulte arhivele Propagandei şi Educaţiei Naţionale pentru a descoperi persoanele care au colaborat tacit cu profesorul Al. Rosetti la editarea cărţii lui G. Călinescu, *replică* argumentată şi întemeiată pe adevăruri inatacabile, dată tuturor ideologiilor politice şi artistice oficializate în România anilor 1940–1941. Reacţiile provocate de cartea lui G. Călinescu, atât de variate – de la judecăţi estetice şi istorice pertinente, până la calificări de o violenţă şi duritate necunoscute scrisului românesc –, sunt *probe* irefutabile ale direcţiilor polemicii călinesciene din opera sa *Istoria literaturii române de la origini până în prezent.*

Biobibliografia realizată de Ion Bălu – lucrare fundamentală pentru oricine doreşte să cunoască activitatea lui G. Călinescu – înregistrează 138 de titluri, din care aproape 100 constituie intervenţii negative, unele denigratoare, acuzatoare la adresa autorului şi a cărţii sale. Există şi violente ameninţări şi cereri de măsuri punitive faţă de autor. Predomină acuzaţiile politice şi ideologice.

Interesantă este expansiunea spaţială a polemicii; nu a cantonat, cum era firesc, în publicaţii literar-artistice, academice, ci a cucerit, preponderent, coloanele cotidianelor: *Porunca Vremii*, *Curentul*, *Evenimentul zilei*, *Unirea*, *Cetatea Moldovei*, *Chemarea vremii* şi ale altor ziare din provincie şi Capitală. Campania anti-Călinescu a antrenat Radio-ul şi pe mulţi profesori din licee şi facultăţi, astfel că ea s-a prelungit vreo 20 de luni, cadenţa fiind de 5 articole: unul pe săptămână contra „cărţii infame".

Lectura unor ziare din epocă oferă şi alte articole, nesemnalate în *Biobibliografia G. Călinescu*. Astfel, în *Porunca Vremii* apar: *„Estetismul" d-lui Călinescu*, de Ella George (nr. din 2 sept. 1941); *Falsa Istorie a literaturii române* (autor Gh. M. Ciocan, nr. din 6 sept.); *Cazul Călinescu şi un contract ilicit*, de Alex. Resmeriţă, şi alte note indecente.

Abstract

The paper provides some new information about G. Calinescu's university career, about his election as academician and his moving to the Institute of Literary History and Folklore of Bucharest. Pavel Ţugui reveals that Calinescu biography is still controversial, but he brings into the light documets that no one would contradict. Calinescu seems to have faced many difficulties to become professor at the University of Iasi. After one year, in 1945, he moved to the University of Bucharest. In 1949, he was sent away by the communist authorities, although he still was on the paylist of the Faculty of Letters and Philosophy, until 1952. In 1950 he was appointed director of the Institute of Literary History and Folklore of Bucharest, becoming employee of the Romanian Academy.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

EPILOG
SAU DESPRE „CAZUL" LAURENȚIU FULGA

Nina Arhip

Receptarea operei scriitorului Laurențiu Fulga, la mai bine de douăzeci de ani de la moartea sa și la șaptesprezece ani după decembrie 1989, nu se poate face fără a încerca să dezvălui cât mai mult din misterul în care autorul însuși a învăluit-o, ascunzându-și cu grijă biografia reală. A străbătut în existența sa de șaizeci și opt de ani evenimente dintre cele mai traumatizante. S-a născut la șaisprezece ani de la începutul acelui secol, cel mai frământat, și a murit cu șaisprezece ani înainte ca el să se sfârșească. A supraviețuit morții mamei sale, a fost elev de liceu militar și apoi student în perioada expansiunii legionare, și a început să publice tot atunci. A asistat la sfâșierea României și a plecat apoi pe front, a luptat împotriva Rusiei sovietice, a fost rănit, apoi a luptat din nou și a ajuns prizonier în Siberia. Dar nu această înspăimântătoare situație avea să fie pentru el singura ultimă treaptă a infernului. Din Siberia s-a salvat devenind antifascist și îmbrățișând ideile comuniste, luptând pentru ele. Dar la trei ani de la întoarcerea de pe front, pe când își reconstruia cu grijă, sub steagul purpuriu, cariera de scriitor, distrusă de tiparele comuniste la sfârșitul războiului, Laurențiu Fulga se pomenea dintr-odată, în septembrie 1948, arestat și cercetat de Securitate. I s-a întocmit atunci un dosar care, scos acum la lumină, clarifică foarte multe lucruri legate de creația sa și de hotărârile pe care a fost silit să le ia acest om mistuit de dorința de a fi scriitor, în vremurile tulburi care i-au fost date.

Pe prima filă a dosarului, într-o „Hotărâre", se găsește o etichetare teribilă, mortală pentru acele vremuri și pentru următoarele, dar care, se pare, nu corespundea realității: „Dintr-o notă și referat din 1942, rezultă că numitul este cunoscut ca legionar, ca făcând parte din familia legionară „Mihail Polichroniade" ce funcționează la redacția publicației „Universul Literar". În 1951, arestat pentru activitate subversivă în chestiunea „Glasul Armatei". Dar cele patruzeci și șapte de file care urmează nu cuprind niciun argument solid pentru acuzația de a fi fost legionar. Singura informație vine de la soția unui coleg de redacție la „Glasul Armatei", care susținea în 1948 că l-ar fi văzut cu vreo zece ani urmă în cămașă verde. I se adaugă faptul că Laurențiu Fulga publicase la sfârșitul anilor 30 în ziare la care colaborau și legionari. Este vorba în primul rând despre „Universul Literar". Și mai este, în sfârșit, vorba despre monografia „Campania a II-a", prima carte a lui Laurențiu Fulga, interzisă în 1947, când activitatea „Echipelor Regale" era asimilată cu mișcarea legionară. Cât despre mențiunea din „Hotărâre", „dintr-o notă și referat din 1942", poate fi vorba despre surse fabricate în maniera obișnuită la începuturile perioadei comuniste.

RITL, nr. 3–4, p. 295–324, București, 2008

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

O „notă informativă" din 8 ianuarie 1951, venind de la o „sursă serioasă – F. 3", oferă o imagine tulburătoare a practicilor comuniste şi a infernului în care intrase societatea românească. În pofida strădaniilor cu care îşi îndeplinea sarcinile de serviciu, Laurenţiu Fulga nu părea să fie pe placul celor de la Securitate. Ochiul vigilent care-l supraveghează înregistrează „unele manifestări reacţionare": „...în ziua de 7 Noiembrie 1950 a afirmat printre altele că „ridicarea în picioare şi ovaţionarea sacadată a numelui tov. Stalin este stupidă şi oribilă". În ziua de 6 ianuarie 1951 a spus unui cunoscut că americanii au anunţat la radio, cu o seară mai înainte, că posedă bombe cu benzină, care fac o căldură de 6000 [de] grade şi topesc totul în jurul lor. Legând acest fapt de războiul din Coreea, a afirmat: „Să vezi ce surpriză le trag coreenilor şi chinezilor cu bomba asta". Numitul T. Ştefănescu de profesie ziarist, vorbind de faptul că Laurenţiu Fulga este reacţionar, a afirmat, în ziua de 7 ianuarie a.c., următoarele: „cum poate vorbi Laurenţiu Fulga aşa de marxist în şedinţe şi să fie aşa de reacţionar în afară [?!]". N. Mihuţ de profesie funcţionar la D.S.P.A. a afirmat în ziua de 6 ianuarie a.c.: „La noi la producţia de filme a Armatei nu avem niciun regizor, şi în loc să se aducă un regizor capabil de la Romfilm, l-au numit regizor pe Laurenţiu Fulga care habar n-are de filme". Numitul Traian Uba, căpitan în D.S.P.A., a afirmat în ziua de 6 ianuarie a.c., tot în legătură cu Laurenţiu Fulga, următoarele: „Probabil că este foarte mare lipsa de cadre, căci l-au pus şef la secţia de filme pe cel mai mare reacţionar din D.S.P.A., pe maiorul Laurenţiu Fulga".

Apare şi o „notă a biroului": „Cazul de mai sus să fie semnalat biroului în drept". Trecuseră mai bine de doi ani de la arestarea din toamna lui 1948. Fusese deci supravegheat tot timpul şi apoi, în 1951, arestat din nou. Două fotografii, din faţă şi din profil, poartă menţiunea: „Maiorul Fulga Laurenţiu, arestat în chestiunea „Glasul Armatei". Umerii aduşi, capul uşor căzut într-o parte şi mai ales expresia figurii trădează deznădejde, uimire, resemnare, dar şi o undă de dispreţ. Este figura unui om care a constatat că totul e zadarnic. Odată închis, Laurenţiu Fulga trebuia să dea socoteală nu numai pentru greşelile apărute în „Glasul Armatei", ci mai ales pentru „greşelile" din trecutul său. Acuzaţiei de a fi fost legionar i se adăuga aceea de a fi scris şi publicat până la război proză fantastică, atât de disprețuită acum şi de enervantă pentru noii „oameni de cultură". Se făcea vinovat, de asemenea, de a fi fiul unui cârciumar avut, nepotul unui colonel (şi mai avut) al fostului regim, şi i se mai reproşeau câteva ezitări din vremea prizonieratului (pe care Laurenţiu Fulga le recunoaşte şi le explică) şi a aderării la lupta antifascistă. Uimirea şi deznădejdea de pe chipul său vin mai ales din faptul că toate compromisurile sale fuseseră zadarnice. Ajunsese după numai trei ani arestat şi anchetat de comuniştii pe care îi slujise pentru că nu văzuse, ca atâţia alţii atunci, altă cale de a supravieţui ca scriitor şi, de ce nu, ca om.

Lunga autobiografie pe care o scrie acum la cererea anchetatorului este singura în care Laurenţiu Fulga nu-şi mai permite să inventeze spectaculos. Ea

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

impresionează prin recunoaşterea unor detalii autobiografice care îl deranjaseră altădată şi pe care le înlocuise, uneori la limita credibilului: tatăl fusese numai cârciumar, fusese alăptat de o ţigancă, căzuse la examenul de admitere la şcoala de ofiţeri etc. Aflăm acum şi că volumul de debut nu fusese de fapt interzis, că în vremea studenţiei a urmat mai mult cursuri la şcoala de ofiţeri, că trecerea dintr-o tabără în cealaltă din vremea prizonieratului nu s-a făcut fără ezitări, fără frământări sufleteşti. Sunt însă şi exagerări şi chiar detalii fanteziste, dictate de data aceasta de frică. Este vorba despre sărăcia lucie, foamea în care ar fi trăit în vremea studenţiei, toate descrise cu patetismul specific creaţiei sale. Situaţia aceasta la limita supravieţuirii trebuia să sugereze anchetatorilor şi o ruptură totală cu tatăl, cârciumarul, iar, pe de altă parte, era modelul cel mai potrivit pentru intelectualul comunist care îşi făcuse studiile în vremea regimului burghezo-moşieresc. Niciodată scriitorul nu va mai reveni la această sinceritate. Interviul pe care îl va acorda în „Luceafărul", după aproape treizeci de ani de la această arestare, îi va demonstra încă o dată că lui Laurenţiu Fulga vârsta îi adâncise gustul pentru spectaculos. Au contribuit însă la asta, categoric, şi vremurile tulburi, absurde, pe care le-a trăit. În care etapă a comunismului ar fi putut cineva recunoaşte că e băiat de cârciumar, că a publicat alături de legionari sau că a luptat cu arma în mână împotriva sovieticilor? Cu atât mai importante sunt aceste pagini autobiografice.

*

„M-am născut în ziua de 2 Noiembrie 1916, comuna Fulga de Jos – judeţul Prahova. Pe tatăl meu îl chema *Tudor Ionescu*, al cărui nume eu însumi l-am purtat până *în 1946*, când mi l-am schimbat în Fulga (Laurenţiu Fulga fiind pseudonimul literar sub care semnasem încă înainte de război şi cu care m-am prezentat chiar în prizonierat). Pe mama mea o chema Tincuţa Curcă, originară din Fulga. Tata era originar din com. Hătcărău jud. Prahova. Când m-am născut, tata se afla pe front. Mama a murit câtva timp după naşterea mea. Am fost crescut *de bunica mea după mamă, alăptat de o ţigancă*. La întoarcerea din război, tata s-a recăsătorit cu Fiţa Popa, originară din comuna Tătaru, acelaşi judeţ, după care s-a stabilit în comuna Cioranii de Jos – Prahova. *S-a ocupat cu negoţul, cârciumar*, până înainte de război când a revenit la profesiunea de agricultor – care i-a fost de altfel toată viaţa profesiune principală. Copilăria mi-am petrecut-o aici. Şcoala primară de asemeni. Am avut învăţători pe doamna Tincuţa Georgescu (astăzi Gheorghiu, domiciliată în Bucureşti, nu-i ştiu adresa), d. Ion Ionescu-Moroianu [?] (astăzi inspector şcolar – Bucureşti, nu-i cunosc adresa), doamna Paulina Popescu şi Alexandru Popescu, domiciliaţi chiar în comuna Cioranii de Jos. La sfârşitul şcolii primare, tata m-a înscris la Şcoala Elementară de Băieţi din Ploieşti. Am stat în gazdă la o rudă a tatei, Gh. Vasilescu, mecanic, domiciliat pe strada Buna Vestire, (nu-mi mai aduc aminte numărul). N-am urmat decât clasa întâi de comerţ: 1927–1928. În vara următoare, tatăl meu, sfătuindu-se cu sanitarul Petrache Ionescu din Cioranii de

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Sus şi probabil la dorinţa fratelui mamei mele adevărate, colonel Curculescu Ştefan (astăzi rezervă, domiciliat în ferma sa „Mihai Viteazul" de pe vatra satului Drăgăneşti – Prahova), a hotărât să mă înscrie la Liceul Militar „Regele Ferdinand I" din Chişinău. Din 4060 [?] de candidaţi, am reuşit al 13-lea. Aşadar, eram sortit să urmez cursurile întregului liceu militar [?] de la 1928–1936 – la Chişinău. Am avut profesori: Preot Zaharescu (religie), Malenda şi Obreja-laşi (franceză şi română), Parno (matematică), G. M. Raşcu (geografie), Grossu Ştefan (ştiinţele naturale), Popescu (fizico-chimie), George Dorul Dumitrescu (română), N. Dunăreanu (educaţie fizică), Rădulescu (filozofie). *Penultimul – George Dorul Dumitrescu cred că-şi aduce aminte de mine, deorece el era şi scriitor şi-mi urmărea activitatea literară.* Director de studii am avut pe Vlădulescu (!) şi maior Laconi (!). Comandanţi de liceu: colonel Stancov (+), col. Nădejde; alţii pe care nu mi-i mai aduc aminte. Ce activitate am avut în aceşti opt ani de şcoală: în afară de învăţătură *am avut primele manifestări literare: cronici literare, schiţe, poezii – ajungând chiar un fel de redactor de revistă: „Crai nou" şi „Flamuri" apoi – care au apărut ca „reviste de cultură generală ale tuturor liceelor militare din ţară". Trebuie să precizez că toată activitatea mea literară avea un conţinut idealist, destul de confuz, şi fără nicio orientare politică. Deşi în liceu pătrunsese „gândirismul", ideologia ortodoxă preconizată de Nichifor Crainic – şi deşi pătrundeau de asemenea ziare legionare şi spiritul legionar capta parte din elevi – totuşi eu n-am manifestat niciodată vreun fel de simpatie faţă de vreuna din ele. Relaţiile mele exterioare, dincolo de porţile şcolii, se opreau la doi poeţi basarabeni: N. T. Costenco şi Vasile Luţcan – cu care nu discutam decât literatură şi ascultam traducerile lor din poezia rusă: Blok sau Esenin. Aflasem eu că ar avea înclinaţii spre comunism, fără însă a fi lămurit întru totul – şi toată influenţa lor se oprea la negarea dumnezeirii. Nu-mi aduc aminte să fi încercat a mă atrage vreodată spre comunişti. De altfel, aşa cum am înţeles atunci, ei făceau mai degrabă „regionalism" – urau „regatul".* Se poate să fi avut relaţii cu organizaţiile comuniste din ilegalitate, fiindcă ei au rămas în 1940 în Chişinău, participând cu organele sovietice la culturalizarea Basarabiei. Dintre colegi, numesc *câţiva: cpt. Cecati Octavian (Dir. Sup. – Conferenţiar cpt. Rachieru Gheorghe (mi se pare cdt. secund undeva la Brăila sau la Galaţi), Mitache Anton (com. Grume [?] jud. Fălciu), cpt. Stoicescu Dtru (consătean – cred că lucrează la MAN Dir. Pers. Bir. Aviaţie), cpt. Pântea Anton (la un regiment din Arad). Dintre ofiţerii care-şi mai aduc aminte de mine, notez maior Timofte (fost diriginte de clasă), cpt. Lupaşcu Gh. (mai târziu viitorul meu cdt. de companie pe front).*

Mi-am dat bacalaureatul în 1936, luna Iunie – după care am plecat acasă, în com. Cioranii de Jos.

În ultimii ani de şcoală, mă scârbisem de viaţa militară. Zi de zi mă convingeam mai mult că n-am să pot face carieră militară. Temperamentul meu, înclinaţia mea spre visare şi manifestările literare mă înclinau să renunţ la şcoala

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

militară. Astfel că la examenul pentru şcoala militară de ofiţeri, şef de comisie fiind generalul Macici – am căzut. Tatăl meu n-a conceput niciodată că eu n-aş putea deveni ofiţer. Nu putea pricepe procesul pe care-l trecusem eu şi nici că tot aşa de bine aş fi putut termina o facultate oarecare. De aceea m-a supus unui regim de sechestrare. M-a închis pur şi simplu în casă şi mi-a interzis să plec. N-am reuşit să evadez de acasă decât în noaptea de 26-27 octombrie, cu ajutorul mamei şi a unui flăcău din sat, după care am părăsit comuna. La gară, apoi în tren spre Bucureşti, doar cu 40 de lei în buzunar. Prima noapte mi-am petrecut-o lângă nişte muncitori, care asfaltau strada Agricultori – fiindcă n-aveam unde dormi. Apoi a început mizeria. Ne găsim, deci, la sfârşitul lui Octombrie 1936. Reuşesc cu greu să mă înscriu la facultatea de Litere şi Filozofie. N-aveam bani, n-aveam nicio funcţie, n-aveam nicio bursă. Cum am trăit totuşi? Prima lună, Noiembrie, „într-un pat mobilat" pe str. Izvor 51, la dna Maclay. Apoi, fiindcă n-aveam cu ce plăti chiria, chiar şi după ce mă hrănisem cu resturile mâncării lor – când lipseau de acasă, am fugit. M-am adăpostit câteva nopţi la căminul prahovean [?]. Apoi, toată iarna, nopţile mele au alternat astfel: în grădini publice, pe bănci, izgonit de poliţişti – tiptil furişându-mă pe scările căminului „Ţara Bârsei" (str. N. Grigorescu) pentru a dormi pe o masă în sala de lectură, până în zori când se auzeau vânzătorii de ziare strigând; din mila unor colegi, introdus tot pe furiş în dormitoarele căminului din str. Cantacuzino, de unde mă dădea afară la miezul nopţii administratorul căminului – pentru a rătăci pe străzi până dimineaţa sau ca să mă întorc tot acolo, sărind peste porţile înalte de fier. Ce mâncam? La cantine studenţeşti, doi colegi pe un bilet – sau, dacă n-aveam 14 lei – mâncând doar pâine (era la discreţie), ori aşteptând afară să mi-o aducă colegii care aveau cartele. Atitudinea mea politică? Niciuna! Cu tot apolitismul, mi-amintesc totuşi că am avut de două ori, două ieşiri în conversaţie împotriva unui coleg legionar (Radu), una în sala de curs, alta la un ceai studenţesc – de unde m-am ales cu două palme. Dacă asta nu poate să definească poziţia mea de neutralitate – atunci ţin să precizez cu litere mari: N-AM FOST NICIODATĂ LEGIONAR, N-AM FĂCUT NICIODATĂ PARTE DIN VREO ORGANIZAŢIE POLITICĂ. Despre incidentul de mai sus, aduc martor pe Eugen V. Haralambie, fost comandant legionar sau aşa ceva, în orice caz – gazetar legionar – care trebuie să-şi amintească. Mai mult despre activitatea mea în facultate n-aş avea de spus, decât învăţătura, examenele (eram înscris sub numele IONESCU T. LAURENŢIU – matricol 303) şi veşnicele căutări de culcuşuri şi pâine, din ce în ce mai umilitoare – până la a organiza corvezi pentru restaurante şi a cerşi de la unul sau altul. În vara anului 1937 într-o echipă premilitară, într-o comună din jud. Gorj. Nici anul 1937–1938 nu e mai deosebit decât celălalt în ceea ce priveşte foamea şi mizeria. Ceea ce mă caracterizează în această epocă este cititul cu lăcomie şi primele, mai clare, mai consistente, manifestări literare. În acest sens numesc un poem în proză, un fel de „autobiografie" lirică – publicată în revista „Bilete de papagal" condusă

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

de Tudor Arghezi, şi alte „bucăţele" fără niciun fel de însemnătate, publicate în „fituici" literare de provincie. În toamna anului 1938, mânat de foame, m-am înscris în echipele Regale. (Am pierdut din vedere faptul că, totuşi, înainte, am fost colaborator cu scenarii pentru „ora copiilor-străjeri" – susţinut aici de cpt. I. Valerian (str. Agricultori 78), care-mi oferea astfel ocazia să-mi mai salvez cât de puţin situaţia materială. Nu am făcut niciodată parte din „Străjerii Ţării".) Aşadar, iată-mă în comuna Bogaţi – jud. Dâmboviţa, în echipa studenţească regală, specialitatea sociologie. Deşi multe echipe studenţeşti duceau propagandă electorală şi deşi în echipa noastră erau doi colegi – legionari – totuşi, din cauza şefului echipei – Popescu Nicolae – (azi preot la Găeşti) nu s-a făcut niciun fel de propagandă legionară, cu atât mai mult eu, care n-aveam nici în clin, nici în mânecă cu ei. Toată ziua făceam fişe sociologice (avere, stare morală şi materială, copii etc.) – pentru monografia satului – iar seara ţineam „jurnalul" echipei în care arătam realizările zilei. Mi-aduc aminte că acest jurnal a fost publicat de Fundaţiile Regale, dar nu l-am văzut niciodată – fiindcă reîntors în Bucureşti cu câteva mii de lei adunaţi – a trebuit să-mi [schimb] deodată cursul vieţii. Într-o seară din octombrie 1938 – am fost arestat pentru nesupunere la încorporare. Mai întâi încarcerat la comenduirea Piteşti apoi la închisoarea militară Cotroceni – unde două săptămâni am descărcat vagoane cu lemne, apoi trimis între baionete la C. T. Prahova; apoi repartizat [la] Reg. 22 Infanterie Târgovişte. Aşa a început viaţa mea de soldat. (Vreau să dau câteva nume de foşti colegi de facultate, care pot da informaţii asupra mea: George Prina (str. Sf. Spiridon 15 – Craiova), Prof. Al. Husar (la un liceu din Năsăud) şi mai ales Ion Frunzetti (fost legionar, fost ataşat de presă la Belgrad după 23 August – azi funcţionar la Ministerul Informaţiilor, redactor mi se pare al revistei „Roumanie"). Din viaţa de cazarmă, amintesc: cpt. Mărtoiu, Preot Procheş, adj. Marinescu Gh. (Târgovişte). Ce făceam la regiment în toamna lui '38 şi în anul 1939: curăţam closetele, spălam podelele. Fostul locotenent Dumitrescu (care mi-a fost comandant de companie atunci) şi cu care m-am întâlnit ulterior (eu maior şi el cpt.) când am fost trimis ca instructor politic la divizia HCC în Ucraina – trebuie să-şi aducă [aminte] că el era autorul acestui soi de corvezi, deşi ştia că sunt student. Mai târziu am fost trecut, prin mila adj. Marinescu – „furier" la Biroul Instrucţiei, al cărui şef era generalul Bottea Ioan (de astăzi, rezervă). Scriam şi literatură, pe care o trimiteam sau o duceam singur la revista „Universul Literar" care apăruse din martie 1938. În toamna anului 1939 am fost judecat de Tribunalul militar din Braşov şi achitat. Am fost apărat de avocatul Mihăilescu, care la rândul său a fost rugat de un poet: Gherghinescu Vania (str. Crişan 6) care mă preţuia. Am continuat să rămân la regiment deşi mi se dăduse drept la „termen redus", deorece începuseră concentrările. Vacanţele mi le făceam în Bucureşti – în str. Domniţei 50 (unde căpătasem o cămăruţă, după o cerere făcută soc. Concordia, căreia casa aparţinea). În primele luni ale anului 1940 şi primăvara, mai concret prin Martie –

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

după ce mi s-a dat gradul de frunțaș – am fost trimis (pe baza unui ordin al ministerului de Război care avea nevoie de cadre) la Sf. Gheorghe, unde am urmat un curs redus pt. Gradul de ofițer. Am ieșit din această școală cu gradul de plutonier TR. Regimentul se afla acum pe zonă la Piatra Neamț de unde eu însumi plecasem – și cobora apoi spre Sud. După ce Basarabia a fost alipită la Uniunea Sovietică, regimentul nostru a primit ordin să se deplaseze în zona Iași – pentru a-și organiza o poziție de așa zisă „apărare". În acest marș de mutare, în ziua de 8 Iunie – mi-a venit înălțarea la gradul de sublocotenent de rezervă. Comandant de regiment: col. Pretorian Septimiu (generalul care a fost condamnat pentru mită). Am ocupat funcția de ofițer topograf și cdt. plotonului de pionieri, cât am stat pe Prut. La 10 Octombrie – o completare a cursului, toți rezerviștii care urmaseră cursul redus – la Iași. Cdt. cursului: slt. (azi cpt.) Carp Constantinescu. La 1 Noiembrie am fost desconcentrat. Antonescu și legionarii smulseseră puterea. Și în această epocă am făcut foame și mizerie. Ca o dovadă că n-am fost legionar este că, împins de mizerie, am încercat să intru ziarist la „Buna Vestire" – am fost întâmpinat de Ion Frunzetti (cel amintit mai sus) cu această întrebare „Faci parte din vreo familie legionară? – Nu! i-am răspuns. Habar n-am ce-i asta. Atunci, nici în redacție nu poți să intri." Și n-am intrat. N-am avut niciodată niciun fel de simpatie față de legionari, n-am îmbrăcat niciodată cămașă verde, n-am fost înscris și n-am activat în nicio organizație politică, legionară sau de alt fel. Totuși, am scris literatură: nuvele fantastice, nuvele mistice, nuvele de iubire – în revista „Universul Literar". N-am fost înscris în vreunul din statele ziarului „Universul" – nici, în general, cu vreunul din patronii Universului n-am avut a face. Atât, scriam nuvela, o duceam și primeam pe ea 451 lei – atât cât să pot mânca o săptămână. A venit rebeliunea! Ce atitudine am avut eu? De espectativă, de totală rezervă. Cer mărturiile avocatului Oțel (mi se pare membru PMR) și ale lui Horia Nițulescu (fost gazetar legionar), cu care m-am plimbat pe străzi, la fel de curios ca și toată mulțimea ahtiată să vadă ce se petrece la Prefectură și aiurea. Când a ajuns o rafală de mitralieră până la picioarele noastre – cu cei doi amintiți mai sus am fugit până la Colțurile Universității (fosta Piață Brătianu), unde am vorbit despre cele ce se întâmplă. N-am gândit niciodată c-aș putea să mă înrolez în vreo tabără sau alta. Am continuat apoi să citesc, să scriu, să învăț și să-mi dau examenele. În 15 iunie 1941 – am primit ordin de chemare pe zonă. Regimentul se afla în județul Vaslui. La început, am avut funcția de ofițer cu aprovizionarea batalionului căruia îi eram atașat – în sensul ca mâncarea să fie dusă la timp pe linia întâia. În urma morții unui ofițer, mi s-a dat comanda plut. 2 din comp. 7. Comandanți de plotoane mai erau și slt. Dogaru și plut. TR Staicu (amândoi morți în fața Odessei). Comandant de companie: cpt. Lupașcu Gheorghe (azi colonel, mi se pare). Am fost rănit la 28 Iunie în pădurea Bieloci (neevacuat) și a doua oară (patru gloanțe) pe șanțul anticar Cubanca. De felul cum m-am purtat cu ostașii și cu populația civilă (acolo unde o întâlneam) cer mărturisirea foștilor mei soldați: Petre Ion (azi

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

funcţionar la o fabrică de ciment – Fieni), Voicu Ion (are un chioşc peste drum de Gara de Nord – Griviţa), Bălan Gheorghe – [indescifrabil] în Ploieşti. Am stat în spital la Severinovka, apoi adus cu avionul la Bucureşti. Instalat în spitalul francez „St. Vincent de Paul" – statuia aviatorilor. Am colaborat la „Universul Literar" cu două reportaje de pe front, în care sunt descrise însă numai stările sufleteşti personale şi în niciun caz nu se lua atitudine împotriva Uniunii Sovietice. În acest sens pot să subliniez că o schiţă cu inspiraţie din viaţa de front (bineînţeles – greşită ideologic astăzi), dar destul de ofensivă atunci (e vorba de înţelegerea mutuală, înfrăţirea, ce se realizează între un ofiţer român şi unul sovietic – amândoi răniţi), a fost cenzurată de cenzorul de atunci, Vişoianu, deşi acelaşi text a fost prezentat deopotrivă şi revistelor „Universul Literar" şi „Meşterul Manole" – la distanţă de timp, tot sperând că va apărea undeva. În epoca aceasta, după ieşirea din spital – mă pregăteam pentru examenele de restanţă şi prelucram nuvelele deja publicate pentru a fi strânse într-un volum. Volumul a apărut în editura Universul, cam prin luna Mai 1942, ce cuprindea: nuvele fantastice, mistice şi de iubire, nebuloase şi decadente. (Cartea a fost revizuită de comisia de epurare după 23 August şi, în afară de câteva expresii echivoce, n-a putut fi condamnată. Este apolitică cu desăvârşire. Cel mult, poate fi acuzată de înţelesul injust în care mă situam faţă de viaţă şi societate, poate fi acuzată de idealism, de o sumă de prostii literare, de-a dreptul inofensive, care se conţin în cuprinsul ei). La 1 Iulie am fost chemat din nou pe front. Regimentul meu (22 Infanterie) a părăsit ţara la 5 August 1942. Mi s-a dat funcţia de comandant de pluton, comp. [a] 5-a comandată de cpt. Mihăilescu – Ţiganul. (Am uitat să declar că la 2 Noiembrie 1941, m-am logodit cu Tatiana Florescu (Aleea W-24, parcul Jianu), azi Tatiana Ivanovici, căsătorită după reîntoarcerea mea din prizonier [!]. A fost ceea ce se cheamă un „amor". Părinţii ei, moşieri şi funcţionari înalţi de stat – secretar general Interne şi secretar grl al guvernământului Bucovina – nu m-au agreat niciodată, fiindcă n-aveam avere şi singura mea funcţie era scrisul. Pe front am stat deci din Aug. 1942 – până la 24 Noiembrie 1942, când am căzut prizonier odată cu toată armata de la Cotul Donului. Lagărul 58 – câteva manifeste iscălite. Nimic extraordinar. De frică le-am semnat toţi. Singura, cea dintâi şi adevărata mea activitate politică începe de abia în lagărul 74 – şi aici destul de târziu, după ezitări, după procese îndelungi cu mine însumi. Am început să citesc şi asta mi-a limpezit o sumă de neînţelesuri. S-a adăugat o lungă şi sinceră răsucire sufletească, pe baza celor experimentate în război şi pe baza celor însuşite din cărţi, astfel că m-am văzut la un moment dat angajat total în mişcarea antifascistă. Se poate spune că eram printre fruntaşi. Bibliotecar, redactor al ziarului de perete, ajutător comisarului român (Cotlear), în sfârşit, tot ceea ce priveşte mişcarea antifascistă. Trebuie să spun, totuşi, că am avut o epocă de renunţare la lupta politică. M-am dat, cum se zice, la fund. De ce? Din cauza unor sforării stupide şi a unor maşinaţiuni – al căror autor mai târziu a dezertat pe front la Nemţi – deşi se bătea cu pumnul în

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

piept că el va muri pentru Ardeal (era manist: locot. Bodiu Leonida). Dar acest lucru nu s-a descoperit atunci, nimeni nu-și dădea seama că de fapt era o goană idioată după funcții [indescifrabil]. De aceea, fiindu-mi lehamite, m-am dat la fund. Am ieșit la munca brigăzilor – pădure, grădină, șosele. Când s-a pus problema Diviziei TV, n-am mai ezitat nicio clipă. Mi-am dat seama că locul meu este acolo. M-am ridicat pe scenă, am vorbit despre datoria tuturor prizonierilor în acel ceas și m-am înscris. Totuși, am fost ținut în „carantină" – în supraveghere, aproape două luni, la vila Planernaia. Cine poate pricepe ce se întâmplă în inima unui om? Adevărul este că unii dintre camarazi nu voiau să mă vadă în divizie. Am făcut cereri peste cereri și în cele din urmă am fost integrat. Mi s-a dat funcția de redactor al ziarului „Înainte". *Dar nici acum n-au lipsit sforăriile, șoaptele. Într-o bună zi mi se anunță că sunt pus la dispoziția comandamentului. Adevărul este că acest lucru i-ar fi convenit de minune generalului Cambrea (care încerca să-și adune în jur o sumă de oameni – tabără contrapusă aparatului politic) – dar eu simțeam cu toată inima și conștiința mea îmi spunea că nu pot servi decât aparatului de educație, indiferent de funcția ce mi s-ar fi oferit.* Am scris atunci o scrisoare tov. general Petrescu Dtru (pe atunci șeful secției de educație) în care îi explicam că e o greșeală, că dacă e vorba ca fiecare om să fie pus pe locul lui – *atunci eu numai în presă pot lucra efectiv și satisfăcător, că toate mașinațiunile nu fac altceva decât să mă distrugă. Recunoșteam că greșisem în lagăr, dar îi juram că nimic nu mă va opri să merg până la capăt cu divizia și cu angajamentele politice.* Tov. gen. Petrescu m-a chemat în biroul său, am stat de vorbă o noapte întreagă – după care a priceput că sunt un om cu conștiința curată și se poate bizui pe mine. *Am rămas redactor al ziarului „Înainte".* Apoi am fost numit instructor pentru educația artistică. În această funcție, amintesc doar de un spectacol agitatoric, montat de mine pentru toată divizia – aproape înainte de a pleca pe front, pentru care am fost citat prin ordin de zi. Pe durata campaniei, de la Sf. Gheorghe și până la Grou [?] – am stat permanent în linia întâi, instructor al secției de educație. Am participat adeseori și la lupte. Am fost rănit în ziua de 28 septembrie 1944 la Oradea Mare. Mi s-a oferit decorația „Steaua Roșie". Activitate de presă la ziarul „Înainte", la ziarul „Scânteia", și artistică la diverse manifestații ale regimentelor. Întors în țară, mi-am continuat activitatea cu echipa artistică a diviziei prin fabrici – spectacole pentru muncitori. În ziua de 1 Iunie 1945 – am fost chemat, împreună cu alți nouă ofițeri panduri, ca instructor la Divizia HCC, care se formase pe teritoriul Uniunii Sovietice – și care-și avea garnizoana în Ucraina. Am îndeplinit aceeași funcție: instructor cu educația artistică și aici, și după aducerea diviziei în țară; la comandamentul ei de la Pitești. La 1 Septembrie mi-a venit ordin de mutare la Direcția Superioară de Educație și Cultură. Avea sediul atunci în Călărași. Funcția mea: șeful serviciului de propagandă radio. Lucram programele pentru ora armatei la radio. Când a trebuit completată redacția ziarului „Glasul Armatei" – *am fost trecut aici, șef al secției literare.* De la

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

1 octombrie 1945 şi până azi am lucrat permanent în redacţie, în aceeaşi calitate. În partid am fost chemat în anul 1946 – când s-a făcut organizarea celulelor Inspectoratului de Educaţie şi Cultură. *După câteva participări la şedinţe, n-am mai fost chemat. Sesizându-mă de lucrul acesta şi ştiind bine că n-am nimic pe conştiinţă, m-am adresat tov. lt. col. Brill[?], cu rugămintea de a mă lămuri dânsul. Într-adevăr, după câtva timp, dânsul m-a îndrumat la Secţia Cadre a Judeţenei. M-am dus acolo şi mi s-a cerut să dau o completare la autobiografie – mai precis, dacă am fost legionar şi ce anume am făcut în zilele rebeliunii legionare. Am declarat adevărul, aşa cum l-am declarat şi aici. În urma acestei limpeziri, am fost rechemat la şedinţe.* Când s-a făcut organizarea partinică pe direcţii şi ziarul nostru a avut o „celulă" a lui – maiorul Eremia, ca instructor din partea organizaţiei de bază a inspectoratului, m-a propus „educator politic". Am lucrat în biroul acela, cel dintâi, până ce inspectoratul a apreciat că – dată fiind aglomerarea muncii a celorlalţi trei membri (secretarul, organizatoricul şi cadrele) în profesional – a cerut propuneri pentru alt birou. Eu am fost păstrat şi în acest birou, tot în calitatea de „educator politic".

Mai am de spus că paralel cu munca redacţională, am continuat şi munca mea literară. Am terminat un roman: „Focul negru" (primul din ciclul războiului, o acuză la adresa războiului dus contra Uniunii Sovietice) şi care a fost reţinut de Editura de Stat şi care trebuie să apară toamna asta. De asemeni, un volum de nuvele: „Oameni pe baricadă" – din care o nuvelă, „Jertfa" (rezistenţa pandurilor pe o cotă încercuită), a şi fost aprobată de „Direcţia Literară" a ministerului artelor (tov. Novicov), iar alta, „Bătălia" (lupta de clasă la ţară, între ţărănimea muncitoare şi chiaburime în timpul secetei), se află în lectură tot acolo. Pentru luni, 27 sept. ora 12, am fost chemat pentru rezultat. Mai am în plan imediat „Purgatoriul" (procesul de transformare a prizonierilor din U.R.S.S.).

Maior Laurenţiu Fulga"

*

Sublinierile aparţin, desigur, anchetatorilor.

Cu o „Autobiografie" debutase Laurenţiu Fulga în noiembrie 1937, în „Bilete de papagal". Era una lirică, adolescentină, timidă. Comuniştii îi cer în toamna lui 1948 o autobiografie „adevarată", şi scrie una disperată, în care îndepărtează orice urmă din misterul pe care l-a considerat mereu indispensabil condiţiei de scriitor. Sunt mărturisiri pe care le ghicim dureroase. Arestatul trebuie să le fi făcut convins că, niciodată, niciunul dintre cititorii săi cei adevăraţi nu va avea sub ochi aceste pagini scrise sub constrângere. Va fi renunţat Laurenţiu Fulga, vreo clipă, în săptămânile acelea de disperare, la visul său de a fi scriitor?

Dosarul cuprinde şi douăsprezece pagini în care Laurenţiu Fulga relatează cu multe amănunte momentele cele mai importante din activitatea sa la „Glasul

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Armatei", din octombrie 1945, până la sfârșitul verii lui 1948, când se pare că a fost arestat pentru prima oară, pentru greșelile apărute în acest ziar. Paginile acestea au astăzi valoare documentară pentru că ele surprind, desigur fără voia autorului lor, o lume care se transformă alunecând rapid în dictatură comunistă. Sunt aici informații prețioase despre maniera infiltrării comunismului într-o societate care începuse să se bucure cu câteva zeci de ani în urmă de libertate. Sunt iarăși surprinse, mai degrabă inconștient, tare caracteristice și astăzi societății românești: superficialitatea, impostura, nepotismul, arivismul, oportunismul. Ele au favorizat instaurarea comunismului, au ușurat misiunea ocupanților sovietici.

*

„INFORMAȚIE ASUPRA VIEȚII DIN REDACȚIA „GLASUL ARMATEI"

I Redacția ziarului în clădirea din Calea Călărași

La început, în toamna anului 1945, redacția ziarului se afla în aceeași clădire cu Direcția Superioară de Educație și Cultură. Pe vremea aceea lucram la ora de radio a armatei și n-am trecut decât o singură dată prin cămărușele pe care le deținea redacția, ca să dau *programele* orei de radio spre publicare. Acolo l-am văzut pentru prima dată pe maiorul *Eremia* – era căpitan și de abia primise însărcinarea să conducă ziarul. Despre viața redacției în această epocă n-aș putea preciza niciun fel de caracterizare – de altfel ziarul apărea o dată sau de două ori pe săptămână, oamenii de abia se cunoșteau între ei – și în general întreaga viață a Direcției Superioare de Educație se afla la primul ei proces de organizare.

Nu existau pe vremea aceea organizații de partid și, după câte îmi amintesc, fiecare sector-ziar, cadre oră de radio etc. își planifica munca în directă legătură și în ore speciale de lucru cu dl gen. Petrescu.

II Redacția se mută într-o aripă a Ministerului

Câteva zile doar am lucrat aici, de abia reușisem să ne cunoaștem redactorii între noi. Planificarea ziarului se făcea de către maiorul Eremia, după indicațiile primite de la Direcția de Educație. Eu personal n-aveam nicio funcție precisă. Mi se cerea să scriu un reportaj sau să scriu un articol – și-l scriam, cu alte cuvinte, realizam planul redactorului-șef.

III Redacția ziarului în str. Berthelot

Între timp am fost internat în spital, după care, pe la începutul lui Noiembrie am revenit la redacție. Secretar de redacție fusese numit Sorin Toma, avea gradul de locotenent, este chemat de la divizia HCC. Ziarul apărea de două ori pe săptămână. Noi, subalternii, eram izolați. Ziarul în întregime era condus de maiorul Eremia și de Sorin Toma – după indicațiile bineînțeles ale Inspectoratului de Educație. Cel puțin mi-aduc aminte că adeseori maiorul Eremia era chemat la

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Inspectorat şi participa la şedinţele de planificare. Atunci am sesizat primul aspect al înfăţişării maiorului Eremia. Făcea toate eforturile pentru a se menţine legat de Sorin Toma şi de a-i cultiva prietenia, ştiind bănuiesc că acesta e membru vechi de partid şi că e cunoscut în partid. Cred că şi Sorin Toma şi-a dat seama de asta, cu atât mai mult cu cât – târziu, după ce activaseră împreună, când s-au despărţit – Sorin Toma se păstra totuşi rece şi cu rezervă faţă de el. Pe vremea aceea nu-mi amintesc să se fi făcut şedinţe. Eram doar câţiva redactori, care lucram după planificarea secretariatului. Tot ceea ce ţinea de ziar – material, hârtie, tipografie, probleme, legături cu inspectoratul etc. – aparţinea exclusiv conducerii ziarului. Eu personal nici în această epocă nu deţineam vreo funcţie politică sau profesională. Mi se cerea să scriu atâtea articole sau note pentru numărul proxim de ziar, le scriam şi le prezentam secretariatului.

III [?!] Redacţia se mută în clădirea Inspectoratului de Educaţie (Izvor)

De acum lucrurile iau alt aspect. Se organizează redacţia, în sensul că se numesc şefi de pagină – fiecărei pagini făcându-i-se un anumit caracter, astfel ca ziarul să îmbrăţişeze pe cât cu putinţă toate problemele ce se puneau atunci Armatei. Ne găsim în cursul anului 1946. Ziarul intră sub controlul şi dirijarea dlui gen. Walter Roman – care era pe atunci director politic, în sensul că dânsul urmărea şi verifica planul de lucru, repartiţia funcţiunilor, munca în redacţie etc. Dar adevărata planificare, nevoile lui, în sfârşit toate problemele care interesau ziarul se făceau exclusiv de maiorul Eremia şi în strânsă legătură, sub supravegherea dlui gen. Walter Roman. Toate ordinele veneau de sus prin dl gen. Roman şi se transmiteau nouă prin maiorul Eremia. Aş vrea să amintesc de o expresie a maiorului Eremia, pe care am reţinut-o mult mai târziu într-o convorbire: „Eu trebuie să am acoperire faţă de toată activitatea mea şi nu m-am sfiit niciodată să întreb pe cei mari despre un lucru sau altul, ca să fiu complet acoperit faţă de eventualităţi". În această epocă se-nfiripă prietenia dintre dl gen. Walter Roman şi maiorul Eremia. Nu ţineam şedinţe decât de planificare, cu ocazia scoaterii fiecărui număr în parte şi-mi amintesc de unele momente politice săptămânale. Critica se făcea numai întâmplător – şi nu exista un criteriu precis de a critica şi nici de a verifica colaboratorii. Aşa de pildă, la un moment dat a început goana după articlieri de fond – care trebuiau să aibă numaidecât grade mari. Şi fiindcă unii nici nu voiau să scrie sau scriau defectuos – atunci articolele se scriau în redacţie şi li se trimiteau acestora pentru a fi iscălite.

Au apărut oameni noi în redacţie: maiorul Oprescu, cpt. Popescu Nicolae, cpt. Pastia... fiecare a fost primit de bun, aşa cum îl repartiza serviciul de cadre al Inspectoratului. În acest sens se poate spune că aducerea de ofiţeri noi în redacţie se făcea fără niciun fel de cercetare în ceea ce priveşte viaţa şi aptitudinile respectivului redactor. În epoca aceea fiecare îşi da adeziunea la aparatul de educaţie [şi] era primit cu toată căldura; oricine declara că vrea să meargă la Breaza –

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

mergea, și după câteva luni de școală primea post de comandă în aparatul de educație. Școala de la Breaza era cel mai bun gir, iar repartiția Inspectoratului era definitivă.

Nimeni nu se amesteca în treburile și atribuțiunile care reveneau redactorului-șef și secetariatului de redacție. Se poate spune că încă din această perioadă redacția s-a rupt în două: conducerea redacției și restul redacției. După plecarea lui Sorin Toma, a fost numit secretar maiorul Oprescu. Relațiile dintre maiorul Oprescu și maiorul Eremia au fost la început extrem de călduroase, după care s-au răcit – și în general ele decurgeau în oscilații, care aveau indirect repercusiuni și asupra colectivului. Această lipsă de coeziune și de unitate sufletească în adâncime a creat întotdeauna asperități și greutăți ziarului.

Tot din această epocă se remarcă și intenția maiorului Eremia de a scoate ziarul de sub orice fel de tutelă și de a-l face un fel de unitate independentă. Ziarul apărea de acum de trei ori pe săptămână. Nu se întâmpla nimic în cuprinsul redacțional. Izolarea în care erau păstrați redactorii inferiori nu permitea nimănui să-și dea seama de lucruri concrete. Însă din unele manifestări disparate, din unele declarații făcute de însuși maiorul Eremia față de dl gen. Roman – se vădea tendința de a-i acorda ziarului o autoritate specifică. Maiorul Eremia se plângea adeseori când ofițerii superiori din inspectorat îl tratau ca pe un „căpitan" – și nu ca pe un redactor-șef de ziar. De aici și dorința de a face un salt – de a scoate ziarul cotidian și de a-i căuta altă clădire.

În această epocă s-au făcut primele încadrări în partid. La început țineam ședințe toți laolaltă, cei din inspectorat, și prin diverse case ale ofițerilor – apoi am fost repartizați pe grade. Dat fiind însă că trebuia să păstrăm conspirativitatea, membrii de partid din redacție nu ne cunoșteam. Educația politică la ședințe și în general conținutul acestor ședințe aveau un caracter special. Nu se aplicau la munca profesională decât în tangentă: ni se dădea sarcina de a discuta necontenit cu cei din preajma noastră și de a ne orienta asupra părerilor lor politice. De aceea și desfășurarea muncii mele în redacție n-avea decât aspectul profesional. Îmi pregăteam materialul pentru ziar și îngrijeam de pagina [a] doua. Pe linie politică – trebuia să citesc cărțile pentru care mă angajasem în ședințele organizației de bază și să descifrez opiniile fiecărui ofițer – pe care mi-l luasem pentru prelucrare. Secretarul organizației mele de bază era maiorul Cezar Cosac, ședințele aveau loc la dânsul acasă – sau în casele altor ofițeri; din organizație făceau parte numai maiori, se dădeau rapoarte asupra sarcinilor luate anterior, se prelucrau diverse teme date de județeană și se cerea membrilor să-și ia noi sarcini pentru viitor. Niciodată în această perioadă n-au fost chemați membrii de partid ai redacției, într-o ședință specială – să li se ceară angajamente pentru munca de ziar – și în general să se poată împleti politicul cu profesionalul. Se poate spune că din cauza conspirativității duse la exces – se sălășluise un fel de frică de a nu fi aflat de

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

altcineva că eşti membru de partid. Şi fiindcă nimeni nu stabilise acest principiu al identităţii dintre politic şi profesional – pentru fiecare redactor se făcea o separaţie între una şi alta. Mai mult decât atât, se părea că suntem membri de partid doar în şedinţe. Imediat ce ieşeam din şedinţe, deveneam iar redactori.

Despre această epocă se mai poate spune că pentru prima dată maiorul Paraschiv, adjunct de redacţie, a observat primele manifestări reacţionare ale cpt. Masleanca Gheorghe – şi despre care a înştiinţat conducerea redacţiei. Dar fiindcă se punea problema editării zilnice a gazetei – trebuiau opriţi toţi oamenii şi să se lucreze cu ei aşa cum sunt.

III [?!] Redacţia la Cercul Militar

Ziarul apărea de trei ori pe săptămână. Se făcea planificarea ziarului şi un moment politic săptămânal, când se şi criticau eventualele greşeli. Când maiorul Eremia şi-a afirmat dorinţa de a face ziarul cotidian, domnul gen. Walter Roman ne-a adunat pe toţi redactorii şi ne-a întrebat: „puteţi voi să scoateţi singuri ziarul?" Noi am replicat despre necesitatea înmulţirii numărului de redactori, despre oameni cu experienţă în presă, despre alte o mulţime de nevoi pentru un cotidian – şi totuşi la îndârjirea maiorului Eremia că-şi ia el răspunderea pentru o asemenea apariţie – noi ne-am luat angajamentul de a depune toate eforturile pentru a o susţine. Şi astfel a început „Glasul Armatei" să iasă cotidian, tipărit în tipografia „Scânteii". Este foarte important de precizat lucrul acesta, fiindcă atât timp cât a apărut la „Scânteia" – ziarul n-a avut niciodată greşeli – ori conţinutul eterogen politic al tipografiei Inspectoratului a dus la multe neajunsuri şi neplăceri, atât tehnice cât şi politice – dar despre care vom vorbi ulterior.

Primul lucru de observat: redacţia ruptă în două grupe: conducerea ziarului şi restul redactorilor. Nu era numai o izolare de camere, dar o izolare sufletească. Adeseori i-am spus maiorului Eremia şi chiar dlui gen. Walter Roman la o şedinţă – că atât timp cât nu se creează o redacţie omogenă, lucrurile vor merge prost. Conducerea ziarului era făcută acum de: mr. Eremia, mr. Oprescu şi cpt. Antoniu. Le ceream adeseori să coboare în mijlocul redactorilor, să vorbească cu ei, să şi-i atragă – astfel ca oamenii să se simtă legaţi de ziar. Din nefericire, acest lucru n-a fost cu putinţă niciodată.

Al doilea lucru de observat: atât în şedinţele de redacţie, cât şi în şedinţele organizaţiei de bază – se aducea la cunoştinţa conducerii ziarului că fac parte din redacţie oameni bănuiţi de a fi avut un trecut dubios şi cu manifestări net reacţionare. Atât maiorul Eremia, care era în acelaşi timp instructorul politic al organizaţiei noastre de bază, cât şi instructorii ceilalţi veniţi de la judeţeană ne spuneau întotdeauna: „Deocamdată ăştia-s oamenii... şi cu ăştia muncim... duceţi muncă de lămurire cu ei..." Astfel se vorbea despre cpt. Imbăruş, Masleanca şi slt. Raba – dar ei au continuat încă mult timp să rămână în redacţie. Mi-aduc aminte că însuşi maiorul Eremia cerea dlui gen. Roman la şedinţe şi mărturisea că ar fi cerut

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

și Inspectoratului (dlui gen. Petrescu și cadrelor) să se dea oameni noi și verificați – și primise același răspuns: „Căutați alții... așteptați să se termine cursurile de la Breaza și o să vă dăm..." În general, problema încadrării redacției cu un număr necesar de redactori a fost foarte grea și nu și-a găsit dezlegare decât mult mai târziu.

De când ziarul a început să apară cotidian, se profilează două faze distincte:

Controlul domnului gen. Walter Roman

Dl gen. Roman venea personal la redacție în fiecare zi și asista la ședințele de critică și planificare, după care domnia sa făcea observațiuni, da îndrumări și trăgea concluziuni. Această prezență ne-a fost de mare ajutor, fiindcă noi redactorii ne împiedicam de o sumă de greutăți pe care nu le puteam înlătura singuri. Această fază este egală cu strânsa prietenie ce se închegase între dl gen. Walter Roman și maiorul Eremia. Ulterior am aflat că-i frecventa casa și că i-a cerut să-l căsătorească, dl gen. propunându-i pe dnele Ana Wexler și Natalia Scurtu – pe care însă Eremia le-a refuzat. Noi, cei din redacție, vedeam bine că prietenia aceea se întărește din ce în ce mai mult – dar maiorul Eremia, în același timp, cerea și ajutorul sau „acoperirea" dl gen. Petrescu în problemele pe care singur nu le putea dezlega. La un moment dat am rămas surprinși – când am văzut că dl gen. Roman nu numai că nu mai vine la planificare, dar nici nu se mai interesează de ziar. Noi ne-am zis că, probabil, are destulă încredere în maiorul Eremia și în experiența lui – și că anume îi lasă mână liberă ca acesta să se bucure de toată autoritatea din partea subalternilor lui.

În această epocă, ziarul aflându-se sub controlul dl gen. Walter Roman, nu-mi aduc aminte să fi apărut prea multe greșeli în „Glasul Armatei". Îmi amintesc bineînțeles de semnificațiile greșite ale articolului locot. Cosma Viorel – care au fost criticate chiar de dl gen. Roman – și pe care eu deși le-am înțeles târziu – mi-am asumat greșeala.

Munca politică se desfășura astfel: după noile indicații date de Inspectorat, s-a creat și în „Glasul Armatei" o organizație de bază. Maiorul Eremia era instructorul ei și tot el a propus și biroul: cpt. Cibu (secretar), cpt. Antoniu (organizatoric), mr. Fulga (educație politică). Nu mi s-a spus niciodată în acestă perioadă care sunt funcțiunile fiecăruia. După cîte am priceput atunci – eu trebuia să fac doar prelucrarea tezelor care veneau de la Inspectorat. Singura legătură dintre organizația noastră de bază și organizația Inspectoratului se făcea prin secretar. Mi-aduc aminte că ședințele noastre n-aveau decât acest scop: ridicarea nivelului teoretic. Întotdeauna mi s-a spus să nu amestecăm profesionalul cu politicul. Deoarece ședințele organizației noastre de bază aveau un conținut pur ideologic: se făceau rapoarte asupra activității exterioare, se prelucrau temele date de organizația superioară și se dădeau sarcini (prelucrări de alți oameni sau cărți de citit). De câte ori se ridicau probleme legate de ziar sau de munca profesională, ni se spunea că

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

ele nu se discută în şedinţa de partid. Această linie era dată de Inspectorat. Mai concret: la o şedinţă a birourilor cu organizaţia superioară, când secretarul de atunci al acestei organizaţii, lt. col. Lungu, ne-a afirmat că trebuie făcută separaţia între una şi alta, eu personal m-am ridicat: „Tovarăşe secretar, dar munca la ziar este o muncă politică mai presus de orice – începând de la planton până la redactorul-şef – toate sunt funcţii de partid"; răspunsul: „Tovarăşe maior, dumneata pricepi că nu se amestecă una cu alta...." Atunci s-a ridicat şi cpt. Fotache, mi se pare instructor sau chiar în biroul organizaţiei superioare: „Ba eu cred că ele se identifică, dar trebuie făcut un fel de separaţie..." Adevărul e că nici ei nu ştiau cu certitudine adevărul. Din această cauză şi la noi s-a făcut această separaţie: Când cpt. Stamboliu într-o şedinţă a cerut să fie schimbat cpt. Tica din funcţia de organizator al tipografiei în care de abia fusese numit (bănuit fiind că pe vremea când repartizase lemne ofiţerilor s-ar fi remarcat neglijenţe), secretarul nostru i-a spus clar: „acest lucru nu se discută în şedinţă de partid, ci pe cale particulară..." Şi în general, în toate şedinţele partidnice [?] erau lăsate la o parte chestiunile profesionale, ca unele ce nu se legau de ridicarea nivelului politic. Astfel că şedinţele noastre de partid se păstrau pe acelaşi punct de vedere dat de Inspectorat – şi de abia mult mai târziu, după schimbările efectuate în Inspectorat, se leagă educaţia politică a fiecăruia de funcţia profesională.

Cât timp am lucrat în redacţia [de] la cercul Militar – în afară de şedinţele de partid planificate de organizaţia superioară, n-am avut niciodată şedinţe operative de lucru profesional cu membrii de partid şi nici măcar altă şedinţă în care să se încerce o aplicare la viaţa din redacţie. Ţineam în schimb ore de educaţie, după temele venite de la Inspectorat – la care participa obligator[iu] tot personalul redacţiei. Maiorul Eremia lipsea, fiind în acest timp la Inspectorat (aşa cel puţin ştiam noi). Temele de educaţie erau prelucrate pe rând, de către fiecare ofiţer dintre cei care trebuia verificaţi asupra nivelului lor teoretic.

Controlul dlui gen. Roman e îndepărtat

Perioada a doua se caracterizează printr-o bruscă schimbare de atitudine a maiorului Eremia faţă de dl gen. Roman – şi multă, foarte multă afecţiune faţă de dl gen. Petrescu. Acum se pune problema altei căsătorii – maiorul Eremia cu dra Petrescu. Legăturile nu se mai făceau prin dl gen. Roman – ci direct cu dl gen. Petrescu. Nimeni n-avea voie să ceară Inspectoratului rezolvarea unor probleme specifice ziarului. Toate acestea se făceau numai şi numai de maiorul Eremia. Nevoi administrative, încadrări, participări la şedinţe. Singurul care intra la dl gen. Petrescu era dânsul.

Redacţia este din nou mutată în Izvor. Conţinutul redacţiei şi al câmpului său de activitate devine complex. Apare o administraţie nouă, apare o tipografie – cu muncitori şi tehnicieni. În însăşi redacţie apar ofiţeri noi. Majoritatea muncitorilor tipografi angajaţi sunt cei comprimaţi din altă parte – mai târziu se va afla că sunt

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

foşti legionari sau titelişti. Nu ştiu cine trebuia să răspundă de asemenea angajări şi asemenea oameni, dar de câte ori organizaţia noastră de bază a ridicat această problemă în faţa organizaţiei superioare şi după toate notele informative asupra atmosferei din tipografie – se răspundea că acest lucru depinde nu de noi, ci de sindicat şi de organizaţia civilă de partid. De abia după ce se schimbă biroul nostru şi al Direcţiei politice se permite ca doi ofiţeri din nou[l] birou să se deconspireze şi să lucreze cu organizaţia civilă în sensul celor spuse mai sus. Nici în administraţie lucrurile nu stăteau mai strălucit. Cine voia, făcea angajări: dna Filotti şi-a adus cumnata, dl lt. col. Dunca şi-a adus soţia, cpt. Ionescu şi-a adus soţia – adeseori noul birou al organizaţiei noastre de bază, prin cpt. Stamboliu, care era cu informaţiile, a cerut verificarea fiecărui om venit nou în redacţie, tipografie sau administraţie prin sindicat sau prin partid – dar lucrările au fost tergiversate de pe o zi pe alta. Nici corpul corectorilor şi al redactorilor civili nu prezenta vreo garanţie. După câte vag ştiu – se zicea că maiorul Oprescu Spineni angaja redactori civili şi corectori. Când Sideriu Aurian, care-şi făcuse stagiul militar în redacţie şi despre care ştiam că nu-i capabil să lege o frază, a venit la mine să mă roage să intervin a fi numit redactor, i-am spus categoric: „Dragul meu, noi nu mai primim redactori civili...cel puţin la pagina a doua nu pot accepta să lucrezi..." Şi totuşi, spre marea mea surpriză l-am văzut în redacţie. De asemeni Calafeteanu şi Clenciu şi încă un civil care iscălea cpt. Moldoveanu. În ceea ce priveşte ofiţerii – după câte îmi amintesc eu, o comisie specială numită de Inspectorat se deplasa la Breaza, după sfârşitul fiecărei serii de şcoală şi repartiza ofiţerii. Nu ştiu criteriile după care îi numeau, dar ne trezeam în redacţie cu ofiţeri care n-aveau niciun fel de aptitudine pentru ziaristică. Toate aceste lucruri se cunoşteau? Bineînţeles că da. Ce a făcut totuşi organizaţia de bază a „Glasului Armatei"? Trebuie spus de la început că niciodată organizaţia de bază a „Glasului Armatei" nu a avut autoritate asupra conducerii ziarului – cu atât mai mult cu cât mult timp ele s-au identificat. Niciodată nu i s-a cerut părerea organizaţiei de partid şi niciodată ea n-a putut depăşi limitele redacţiei sau să treacă peste deciziile şi linia pe care i le fixau organizaţia superioară de la Inspectorat. Organizaţia noastră nu ţinea decât şedinţe.

Mai clar: făceau parte din birou acum: Cibu (redactor), Antoniu (organizativ), Oprescu (cadre informaţii), Fulga (educaţie politică). Cibu, Antoniu şi Oprescu erau în acelaşi timp conducerea ziarului. Singurul care ţinea legătura cu organizaţia era Cibu. Singurul care aduna informaţiile şi le înainta era Oprescu. Cât timp am făcut [parte] din această componenţă, n-am văzut nicio notă informativă. Oprescu întrebuinţa şi altă metodă: fiecărui ofiţer nou venit în redacţie îi cerea autobiografia şi adeziunea – cu tendinţa vădită de a şti fiecare că el deţine acolo puterea şi reuşea într-adevăr să-i înfricoşeze. Mania asta a dus la a avea aproape toţi ofiţerii din redacţie cu adeziuni. Când maiorul Oprescu a venit la mine în birou şi mi-a cerut să dau o referinţă despre locot. Antonescu Ion (despre care ştiam că făcuse şcoala în

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Germania), am refuzat categoric. Din cauza angajării în muncă – niciunul din cei trei sau foarte rar Cibu şi Antoniu – nu participau la şedinţele organizaţiei superioare. În schimb la aceste şedinţe participam eu, care îi aduceam lui Cibu toate organizaţiile [?] date de organizaţia superioară şi executam personal lucrările lui: planuri, dări de seamă, fixarea şedinţelor etc. Pe mine însumi mă ţineau izolat – şi adeseori se întâmpla să-i văd pe toţi trei la un loc şi trebuia să ies, fiindcă ei aveau de discutat cine ştie ce. Această lipsă de coeziune în însăşi componenţa biroului – a dus la inexistenţa unei colaborări între organizaţia de bază şi conducerea ziarului. Pe ei n-avea cine să-i controleze, fiindcă ei înşişi erau puterea în redacţie. Această situaţie se schimbă simţitor şi cu consecinţe impresionante – în clipa în care însuşi biroul organizaţiei superioare de la Inspectorat s-a schimbat. Noul birou al „Glasului Armatei" e următorul: cpt. Georgescu (secretar), maior Pană (organizatoric), cpt. Stamboliu (cadre informaţii) şi maior Fulga (tot educaţie politică). De aici înainte însăşi Direcţia Superioară schimbă linia muncii de educaţie şi precizează: fiecare post este o funcţie politică. Îmbinându-se astfel şi îndrumat bine, noul birou ar fi reuşit cu siguranţă lucruri foarte frumoase. Iată însă că se izbeşte şi el de resturile moştenite: nu se colaborează cu noul birou; în diversele probleme în care biroul ar fi putut găsi soluţii de comun acord cu conducerea ziarului – biroul nu era consultat. Deşi se încearcă separarea biroului, atunci când noi sesizăm că maiorul Oprescu şi cpt. Cibu să-l domine pe noul redactor-şef (Paraschiv), să-l rupă de redacţie, să-i îngusteze câmpul de activitate – atunci din proprie iniţiativă s-a prezentat biroul la maiorul Paraschiv şi i-a spus că e bine să se păstreze pe o linie de fructuoasă colaborare. Paraschiv a fost bucuros de acest lucru, noi depuneam toate eforturile pentru a-i creşte autoritatea şi nu era latură a muncii politice pe care noi să [nu] i-o aducem la cunoştinţă. Iată, însă, că ceilalţi sunt mai tari – şi când biroul a văzut că situaţia poate să se întoarcă iar la vechile metode, a cerut ajutorul organizaţiei superioare. Cât priveşte celelalte aspecte – atmosfera din tipografie şi din administraţie – s-a tatonat aproape zilnic organizaţia Direcţiei Politice cu note informative sau cu intervenţii personale. Faptul că de la început noi am fost învăţaţi să ne subordonăm organizaţiei superioare, fără să gândim o dată că am putea să ne ducem măcar la directorul politic, acest orizont în care am fost închişi şi care nu ne-a permis alt contact de informare decât prin organizaţia superioară sau prin redactorii-şefi, a dus la situaţia nenorocită în care ajunsese ziarul în ultimul timp. Atât timp cât Eremia era redactor-şef – nimeni nu şi-a închipuit vreodată că s-ar putea duce să raporteze sau să informeze pe un superior asupra realităţilor din redacţie. Se ştia că sunt în redacţie ofiţeri cu şcoala în Germania sau bănuiţi legionari – însă de îndată ce ei veneau cu girul Inspectoratului sau al Şcolii de la Breaza – noi îi luam ca atare şi nu le cercetam viaţa. Atât timp cât a fost Cibu redactor-şef – mi-aduc aminte că în urma unui incident creat între Cibu şi Oprescu la o şedinţă, ceea ce iar

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

descumpănea redacţia[,] întâlnindu-l pe Eremia i-am spus că e obligat (ca director politic) să mai treacă pe la ziar şi să lămurească anumite lucruri. Mi-a spus că va aduce alt redactor-şef – dar prin redacţie, pentru controlul şi dirijarea muncii, n-a mai trecut. Când a venit dl gen. Borilă – nimeni nu s-a gândit că s-ar putea duce la dânsul şi să-i raporteze asupra situaţiei din redacţie. De-ndată ce cpt. Cibu ţinea legătura cu Direcţia Politică şi participa la şedinţele de acolo – ne-nchipuiam că el va fi întrebat sau singur va spune. Adevărul este că a domnit în organizaţia noastră de bază şi la primul birou şi la al doilea – teama de a nu greşi, dacă treci peste ierarhia fixată mai înainte. Servilismul faţă de şefi, oarba noastră subordonare, lipsa de curaj, frica de consecinţe (când unul şi altul erau tari), toate acestea au oprit organizaţia de bază să aibă [?]denţă şi autoritate. Eu personal am fost recomandat pentru a intra în partid de dd. [?] grli Petrescu şi Walter Roman. Ce făceam eu ca educator politic: pregăteam prelucrarea temelor pentru şedinţe, ţineam aceste prelucrări, împărţeam cărţi sau broşuri de citit după putinţa fiecăruia de înţelegere, organizam pavoazările interioare şi exterioare, urmăream apariţia gazetelor de perete şi le verificam conţinutul, aveam şedinţe operative de lucru cu responsabilii de grupe asupra seminariilor la Istoria partidului, prelucram ofiţerii din subordine şi pentru care mă angajasem, participam la şedinţe, cercuri de studii şi seminarii – în sfârşit tot ceea ce se lega strict de câmpul extraprofesional. Niciodată n-am ştiut ce se petrece în sânul conducerii ziarului. Niciodată n-am participat la vreo şedinţă în grupul redacţional, niciodată n-am fost consultat asupra unor probleme de ansamblu ale ziarului sau în altele care se legau eventual de funcţia mea politică. Separat întotdeauna, izolat cu desăvârşire – în afară de munca proprie paginei a doua şi de sarcinile de partid – nu mi s-a dat vreodată ocazia să discut sau să-mi spun părerea asupra diferitelor probleme de frunte ale redacţiei. Când se luau hotărâri de către Inspectorat, nici măcar nu erau anunţate organizaţiei de bază şi dezbătute sau prelucrate. S-a luat hotărârea ca Pastia şi Oprescu să nu mai semneze niciun articol. Vag am bănuit că trebuie să fie vorba despre o pată a trecutului. Mult mai târziu, întâmplător, am aflat lucrul acesta. Dar în epoca aceea eram surprinşi: mai întâi de ce nu se ia o hotărâre definitivă, să fie excluşi pur şi simplu din redacţie! Mai apoi, de ce nu ni se spune şi organizaţiei de bază pentru a şti ce atitudine să luăm faţă de aceste fapte! În sfârşit, de ce Oprescu, de pildă, mai este totuşi păstrat în biroul organizaţiei de bază şi încă la cadre de informaţii. Mai mi-aduc aminte de un caz: am văzut pentru prima dată o poezie confuză publicată în „Vestea Nouă" semnată cpt. Petre Paulescu – şi m-am dus la redactorul revistei, cpt. Corlănescu, şi i-am spus că autorul e legionar, poezia proastă. Mi-a răspuns că-l prelucrează şi mie personal mi-a cerut o referinţă asupra lui, dar eu am remarcat ceea ce ştiam şi chiar la lt.-col. Cutoiu la cadre am dat o asemenea informaţie – după care Paulescu a fost scos din aparatul de educaţie. Dar acesta a colaborat şi la ziarul nostru – eu însumi dus [!] în eroare. De ce? Fiindcă terminase şcoala de la

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Breaza şi era acum în aparatul de educaţie al Comandamentului grănicerilor. Mi-am zis – de-ndată ce cei mari îl aşază acolo, cu ce pot fi eu vinovat dacă-mi vine o poezie să i-o public? Din nefericire, acelaşi lucru s-a întâmplat şi cu Viorel Cosma şi cu cpt. Sărăcuţu – amândoi în aparatul de educaţie – şi din cauza amândoura [?] am avut atât de suferit. În acest sens vreau să mai spun că dacă ni s-ar fi spus să fim atenţi la colaboratorii din unităţi şi din afară – atunci s-ar fi schimbat lucrurile, dar întotdeauna ni se cerea s-avem cât mai mulţi colaboratori străini – şi din această cauză am greşit, în loc să aştept eventuale verificări – m-am pierdut în materialul care mă inunda. Cred, de asemeni, că de-ar fi existat un cenzor politic la ziar sau măcar un cap politic, un îndrumător – atunci eu personal aş fi avut f. mult de câştigat.

Care este situaţia în profesional după plecarea dlui gen. Roman?

Şedinţele au continuat să se facă un timp zilnic, după care s-au sfârşit prin a deveni săptămânale. La sfârşitul săptămânii se făceau critica şi planificarea ziarului. Ziarul îşi păstrează atât independenţa, ca să-i zic aşa „politică" – cât şi cea administrativă – cu atât mai mult cu cât se creează tipografie proprie şi se operează fonduri enorme. De acum încolo, lucrurile iau alt aspect. Ne găsim în toamna anului 1947, începutul lui '48. Maiorul Eremia se detaşează de ziar, în sensul că lasă toată răspunderea organizatorică, planificare etc. pe seama grupului redacţional, el – după propria sa mărturisire rămânând „cel cu viziunea politică... cel cu perspectivele largi ale ziarului... care conduce în mare, nu în mărunţişuri". Şedinţele s-au făcut un timp seară de seară, dar numai pentru planificare – nu şi în biroul secretariatului sub controlul redactorilor adjuncţi. Zilnic se făcea şi critica ziarului proaspăt apărut. Pentru fiecare pagină era desemnat un lector, care sesiza greşelile – acestea erau afişate în văzul tuturor şi toţi trebuiau să ia cunoştinţă de ele. Cu maiorul Eremia nu se ţineau decât şedinţe de urgenţă – ca de pildă când trebuia să scoatem numere festive. La şedinţele de critică şi planificare de la sfârşitul săptămânii participa. În biroul său şi nici în cercul adjuncţilor nu pătrundeam – dar observam că există între ei o separaţie. Este epoca în care maiorul Eremia ştie că va deveni deputat şi director politic. După mutarea dlui gen. Walter Roman la Şcoala de Război[,] a fost într-adevăr numit el director politic. Acum toată răspunderea o are cpt. Cibu. Mi-aduc aminte că pe Eremia nu l-am văzut niciodată în redacţie după aceea, la vreo şedinţă de lucru sau pentru a-l ajuta pe Cibu. Mai mi-aduc aminte că l-am auzit pe Eremia spunându-mi odată: „Cibu e prost... nu ştie să-şi facă acoperire". Adevărul e că Cibu se zbătea să ducă ziarul în bune condiţiuni, ţinea legătura cu dl gen. Petrescu, bănuiesc că participa şi la şedinţele conduse de Eremia, îşi lua note, însemna ce trebuie pentru ziar – însă individualist, refuzând munca în colectiv, bazându-se pe sine însuşi şi dorind cu orice preţ să se ştie că e redactor-şef, nereuşind să-şi apropie ofiţerii, ciondănindu-se aproape zilnic cu Oprescu – în loc să conducă cu adevărat ziarul, se pierdea în

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

mărunțișuri. Îi lipsea perspectiva, nu sesiza pe ce puncte și evenimente politice se construiește materialul ziarului. Din această epocă încep greșelile. Aș vrea să mă refer la acelea ale celorlalți, mai întâi. După schimbarea cuvântului „neadevăr" și după schița lui Câmpianu – s-a sesizat însuși dl gen. Petrescu și a ordonat o ședință cu tot colectivul, ca să se găsească vinovații și să se ia măsuri pentru îndreptarea lucrurilor. A fost o ședință agitată. Cpt. Cibu l-a acuzat pe Eremia că „asta e moștenirea pe care i-a lăsat-o" – în sfârșit s-a decis: aducerea de noi redactori verificați și capabili, angajarea unui cenzor care să vadă materialul înainte de dat la tipărit, ameliorarea situației din tipografie și a corectorilor. După asta, în zilele următoare, când s-au cerut redactori noi – Direcția Cadre a spus că dacă sunt din aparatul de educație nu-i dă. Când s-au cerut câțiva ziariști ce-și făceau stagiul militar – Statul Major a răspuns că nu și-au terminat perioada de instrucție. Când s-a[u] căutat oameni în afară, membri de partid sau la dl Răutu să se recomande ziariști verificați – s-a răspuns că se vor căuta, să se aștepte. În locul cenzorilor care trebuiau să vadă materialul înainte de a fi tipărit – ziarul se citea după tipărire de către ofițeri de la Direcția Politică. Aceștia sesizau greșelile și trimiteau ziarul criticat la redacție. De acum, redactor-șef era maiorul Paraschiv. El fie că le anunța la sfârșitul săptămânii pe toate, fie zilnic, dimineața după lectura „Scânteii". Dar tocmai în această metodă consta greșala: de ce după tipărire și nu înainte de tipărire să fie citit materialul și refăcut sau respins, reușindu-se în felul acesta și o ridicare a nivelului teoretic al întregului corp redacțional, al redactorilor respectivi, cu care cei patru cenzori (să zicem), fiecare la altă pagină, ar fi discutat. Greșelile s-au repetat. S-au luat măsuri. S-au dublat redactorii de noapte. Și totuși ele au continuat. Când însuși secretarul organizației de bază era noaptea de serviciu și la propria lui pagină (externe), după corectură apare titlul schimbat (acela cu încercarea de asasinare a lui Togliatti), era vădit că în tipografie sau la corectură sau la mașini – e o mână criminală. Nu se poate spune că atât organizația de bază în ședințele ei cât și conducerea ziarului [nu] s-au zbătut să limpezească situația, să ducă o dată pentru totdeauna la încetarea atâtor greșeli. Cât mă privește pe mine personal, cu apariția fiecărei greșeli în pagina [a] doua am fost alarmat și deznădăjduit. Îmi recunosc lipsa de vigilență față de unele texte, ca și neputința de a pătrunde semnificațiile greșite ale altora (cum ar fi lozinca aceea și poezia „Trusa și mansa") – îmi recunosc greșeala de a fi avut prea multă încredere în opinia altuia, bazându-mă pe funcția lui – mă refer la cauzele care au dus la publicarea cronicei despre spectacolul „Dai doi bani..." – îmi recunosc mai ales nemaipomenita greșeală de a fi schimbat în citatul lui Lenin cuvântul „capitaliste" cu „muncitoare". Mi-aduc aminte că dimineața, ajuns la redacție și când mi s-a spus că două sute de numere au apărut așa – am cercetat în pachetul cu manuscrise și eram de-a dreptul înfricoșat, văzând bine că greșeala îmi aparținea. În graba cu care scrisesem articolul cu creionul, fără să-l mai revăd, fiind cerut de secretariat,

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

[?]nepus şi dominat de expresia curentă „clasă muncitoare... clasă muncitoare", m-am pierdut pur şi simplu când transcriam citatul şi am scris greşit. Dar niciodată în funcţia mea de redactor n-am pierdut din vedere dorinţa de a demonstra că pot deveni un bun ziarist şi mă bucuram sincer de câte ori unele articole erau apreciate.

CONCLUZII GENERALE

După părerea mea toate greşelile care s-au făcut în redacţia „Glasul Armatei" se datorează mai multor motive:

- lipsa unui cap de redactor-şef, perfect orientat politiceşte şi care să fi considerat ziarul nu o afacere personală, ci o instituţie de partid
- lipsa unui corp de adjuncţi, pentru care a ajunge redactor-şef să nu fie un ideal, pe care să-l ajungă cu orice scop [!]
- lipsa unui colectiv de redactori verificaţi politiceşte şi cu talent gazetăresc
- lipsa unei omogenităţi şi a unei munci colective
- starea de neîncredere de la tipografie şi de la administraţie
- lipsa unei colaborări între organizaţia de bază şi conducerea redacţiei
- instituirea principiului de critică şi autocritică, de asemenea lipsa principialului centralism democratic
- lipsa unui nivel politic şi teoretic pentru fiecare în parte.

PROPUNERI

După umila mea părere cred că la „Glasul Armatei" sunt necesare următoarele:

- un redactor-şef cu grad cel puţin de colonel, autoritate, cap politic, legătură cu Dir. Sup.
- un corp de redactori adjuncţi, de asemeni ofiţeri superiori
- un corp de cenzori, câte unul cel puţin pe lângă fiecare pagină care să revadă materialul înainte de a pleca la tipar
- verificarea tuturor oamenilor din tipografie şi a corectorilor îndeosebi
- colaborare strânsă, deschisă, între organizaţia de bază şi conducerea ziarului
- principiul muncii în colectiv, coeziune, critică şi autocritică etc.
- în sfârşit intensificarea muncii de ridicare a nivelului teoretic şi politic

Bineînţeles că mai sunt şi altele, dar deocamdată acestea le-am putut surprinde în graba acestui sfârşit de pagină.

Maior Laurenţiu Fulga"

*

I se cer, de asemenea, explicaţii despre greşelile apărute în „Glasul Armatei" şi arestatul le dă, pe mai multe pagini. Ele pun în evidenţă încă o dată începutul epocii totalitarismului. Este o puternică senzaţie de alunecare în absurd, în grotesc.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Într-o redacție alcătuită în pripă, numai pe criterii politice, se adună mai ales incompetenți și greșelile apărute în ziarul scos de ei devin astfel inerente. Unele stârnesc râsul, altele mila sau disprețul (timp de aproape o săptămână, în „Glasul Armatei" de prin 1947, este indicată o altă zi de apariție din săptămână decât cea reală, dar despre această greșeală nu se pomenește nimic în dosar). Cei de la putere văd însă în acele greșeli acțiuni de sabotaj, semne ale încercărilor de subminare a puterii nou instaurate, și atunci mai mulți redactori sau poate toți ajung în arest. Oamenii sunt anchetați mai multe săptămâni, trebuie să dea declarații, explicații, să întocmească lungi și amănunțite autobiografii, note informative, fiecare despre toți ceilalți. Din fiecare rând scris atunci străbate frica.

Sunt inventariate astfel douăzeci și trei de greșeli, probabil cele mai incriminate. Ele dezvăluie și deruta unor oameni care trăiseră până nu de mult într-o lume cu totul diferită. Sunt evidente problemele lor de adaptare după pierderea libertăților atât de firești înainte. Interesant este faptul că Laurențiu Fulga greșește și acum, la numărătoare.

*

„1) Desenul „6 Martie" – publicat în nr. 524 e lucrat de caricaturistul Calafeteanu. Desenul a fost aprobat de comitetul de redacție: cpt. Cibu, cpt. Antoniu, mr. Oprescu-Spineni. De altfel, toate desenele erau aprobate și văzute exclusiv de acest comitet. În ziua în care a apărut desenul, s-a făcut critica și i s-a atras atenția lui Calafeteanu asupra greșelilor înfăptuite în concepția politică a desenului. Faptul a fost prelucrat de întreaga redacție. Împotriva lui Calafeteanu nu s-a luat nicio măsură.

2) Cât privește fotografia gen. Pârvulescu, ea aparține tot secretariatului și comitetului de redacție. Lipsiți de informația justă asupra tuturor candidaților oștirii, această fotografie a fost strecurată laolaltă cu celelalte. A doua zi, direcția Superioară Politică a sesizat această greșeală – dar era prea târziu. Ziarele apăruseră și fuseseră difuzate. Nu știu precis cine anume a adus fotografia, dar pornind de la aceeași realitate, că toate fotografiile, desenele și planșele erau fixate de secretariat, de comun acord cu comitetul de redacție, răspunderea cade asupra lor: cpt. Cibu, cpt. Antoniu, mr. Oprescu.

3) Fotografia dlui gen. Petrescu, având în piept decorația „Mihai Viteazul", a fost pusă tot de secretariat. Cred că neavând alta la îndemână și nesesizând faptul că toate decorațiile regaliste fuseseră anulate – secretariatul de redacție a folosit această fotografie. Redacția s-a sesizat de această greșeală, a prelucrat-o în colectiv, dar nu-mi aduc aminte asupra măsurilor luate. E greu de spus cine era de serviciu la secretariat în ziua aceea: maiorul Oprescu sau lt. Logan?

4) Cât privește schimbarea numelui la fotografiile colonelului Burcă și colonel Floca – ea este o greșeală a redactorului de noapte și a paginatorului. Nu-mi aduc aminte de numele lor, dar știu că semnalarea greșelii a venit într-adevăr foarte târziu, după ce câteva mii de exemplare fuseseră deja tipărite.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

5) Una dintre cele mai mari greşeli a fost aceea a falsului din discursul dlui Gh. Gheorghiu-Dej – „adevăruri" în loc de „neadevăruri". Din cercetările făcute în epoca aceea, s-a demonstrat că rămân răspunzători culegătorul, al cărui nume nu-l cunosc şi cpt. Pastia Iordache, care era redactor de serviciu în noaptea aceea. Critica acestei greşeli s-a făcut chiar de către dl gen. Petrescu, în faţa întregii redacţii. Cpt. Pastia a fost pedepsit cu două zile de arest, iar culegătorul a fost îndepărtat din serviciu.

6) Lozinca publicată în nr. 534 aparţine ori cpt. Ghiban, ori maiorului Câmpianu Valeriu. De la amândoi am cerut lozinci, pentru a le publica în pagina [a] doua. Trebuie spus însă că în acelaşi timp şi secretariatul (maior Oprescu) avea o serie de lozinci, pe care le folosea din proprie iniţiativă. Oricum, eu îmi iau răspunderea acestei lozinci, faţă de al cărei text n-am avut destulă vigilenţă. Ea a mai fost văzută de asemeni şi de comitetul de redacţie (Cibu şi Antoniu).

7) În ceea ce priveşte inserarea Partidului Naţional Liberal (Bejan) între celelalte partide ale Frontului Dem. Populare, cred că este o simplă încălecare de rânduri. Totuşi corectorul se face vinovat de a nu fi urmărit atent rândurile. Nu ştiu cine era de serviciu în noaptea aceea.

8) Greşeala din articolul mr. Pană (nr. 553) se datoreşte culegătorului. Nu ştiu cum îl chema. În dimineaţa zilei în care a apărut ziarul, maiorul Pană a descoperit singur greşeala şi a sesizat comitetul de redacţie, care a luat măsura de a retrage exemplarele tipărite.

9) Articolul maiorului Câmpianu Valeriu şi l-a dus singur autorul la comitetul de redacţie, unde l-a citit şi au făcut împreună unele schimbări. Cpt. Cibu şi cpt. Antoniu mi l-au oferit mie cu hotărârea de a-l da spre publicare în pagina a doua de a doua zi. I-am întrebat pe cei doi: - L-aţi citit? – Da, bun de tipar! – Atunci daţi-l singuri la secretariat. Şi l-au dat. Eu nu l-am citit. Gravele erori din conţinutul lui nu le-am descoperit decât la apariţia ziarului. N-a fost pedepsit nimeni pentru asta.

10) Explicaţia de la fotografia „Industria sovietică de automobile" aparţine maestrului Tătaru, şeful paginei româno-sovietice. Fără îndoială că am văzut şi eu pagina înainte de a fi dată la tipar. Adevărul e că sensul „lansate pe piaţă" mi-a scăpat.

11) Greşeala din coloana avansărilor se datoreşte pierderii unei foi. Cpt. Stamboliu n-a reuşit să afle ce s-a întâmplat cu foaia aceea: nu i s-a dat de la minister sau el singur a pierdut-o? Rectificarea a apărut la câteva zile.

11) [!!] Fotomontajul „Eroicii ostaşi sovietici" este opera secretariatului. Nu ştiu cine anume l-a putut lucra: Oprescu sau Logan, în tot cazul ei singuri sunt responsabili.

12) „Zeci de mii de cetăţeni ai Capitalei" – este opera secţiei reportaj. N-aş putea desemna autorul.

13) Poezia „Berin şi Marshall vor pace!" cade în sarcina şefului paginei de umor: cpt. Tăutu Nicolae. Bineînţeles că întreg materialul paginei l-a revizuit şi secretariatul. Nimeni n-a fost pedepsit pentru asta.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

14) Greşelile de recedare [?] în întregime a primei proze din facsimil aparţin responsabilului paginii, cpt. Popescu Nicolae. Cât priveşte cuvântul „scurt" scos din clişeu – greşeala aparţine zincografiei sau poate faptului că clişeul n-a fost împins bine pe placă.

15) Titlul „Jurământul Poporului" trebuia s-apară „Jurământ Poporului". Greşeala este exclusiv a culegătorului şi a corectorului de noapte. Nu-mi amintesc cine erau [!] de serviciu [!] atunci.

16) Titlul „Primii recruți ai RPR au depus jurământul de credință PATRIEI" aparţine secţiei reportaj. Nu ştiu cine l-a scris.

În acelaşi număr, titlul „divergenţele anglo-americane" în loc de divergenţele sovieto-americane este opera culegătorului.

17) Cele două caricaturi, Markos şi Marshall, se aflau permanent în tipografie. Redactorul de noapte care a paginat şi revizuit pagina e de vină de această alegere. Nu ştiu cine era.

18) Înlocuirea în citatul lui Lenin: „plusvaloarea pentru capitalist, izvorul profitului, izvorul bogăţiei clasei... *muncitoare* = în loc de *capitaliste* îmi aparţine. Grăbit fiind să dau articolul la secretariat, deşi copiam din broşură – mi-am pierdut continuitatea frazei, astfel că fără voia mea am înlocuit un cuvât prin celălalt.

19) Reportajul despre strandul MUM a fost făcut la cererea şi invitaţia dlui gen. Walter Roman. Direcţia superioară l-a acuzat de dezvăluire de secret.

20) „Dai un ban dar face...". Greşeala este a mea. Eu am aprobat textul aşa cum a apărut totul, din cauza influenţării la care am fost supus de unul din membrii comitetului de cenzură, H. Deleanu. Întâlnindu-mă cu acesta în seara premierei, la afirmaţia mea că spectacolul e o „mizerie" – H. Deleanu mi-a spus că asta e linia justă şi conţinutul care se cere. Convins că acest punct de vedere e oficial – şi că aş greşi dacă aş lua atitudine am acceptat cronica aproape obiectivă a lui Sideriu.

21) „Atentatul laş împotriva lui Togliatti este o manevră a imperialiştilor aţâţători la război şi a agenţilor „săi" în loc de „lor" – se datoreşte greşelii culegătorului şi revizorului, cpt. Georgescu Alex., care a descoperit-o prea târziu.

22) De greşeala „fără deosebire de clasă socială etc. etc., toţi fiii poporului muncitor" – răspunde cpt. Popescu Nicolae, resposabilul paginii a 3-a.

mr. Laurențiu Fulga"

*

Cele două memorii pe care trebuie să le scrie acuzatul în arest (unul singur este datat – 21 octombrie 1948) clarifică foarte multe lucruri legate de biografia lui (cea adevărată), de creaţia lui de până la război, dar şi de evoluţia lui următoare, pentru că această arestare a marcat, cu siguranţă, tot ce avea să scrie mai departe. Nu era deloc vinovat, dar se temea îngrozitor pentru că ştia bine că nevinovăţia lui n-avea chiar nicio importanţă. Ideile pe care le va dezvolta mai târziu în cele două volume ale „Eroicei" îi vin tot acum, în arest, sub imperiul groazei de a fi distrus, şi

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

ca scriitor, şi ca om. Aceste două romane aparţinând realismului socialist şi care cuprind mai multe elemente autobiografice decât se credea, vor fi create pentru a-şi plăti dreptul de a scrie şi pe acela de a fi liber (în sensul eliberării din arest).

La începutul primului memoriu se lăţeşte cu creion roşu o observaţie făcută desigur de anchetator: „Poezie. Nimic de problema de faţă." Nici nu e departe de adevăr acest cinic cititor al confesiunii arestatului. Laurenţiu Fulga recurge, poate involuntar, la tehnici literare. Construieşte simetric, este liric, patetic, modelează realitatea. Dar sunt câteva pasaje care impresionează prin disperarea celui care scrie:

„21 octombrie 1948

Sunt 29 [de] zile astăzi de când stau aici. În 29 de zile am avut putinţa să-mi evoc şi să-mi reconstitui viaţa, clipă de clipă. Mi-am revizuit toate greşelile, toate impasurile prin care am trecut, toate procesele pe care le-am depăşit de la o mentalitate la alta. Întrebarea care a stăruit permanent, în jurul căreia se adunau toate amănuntele şi la care eu însumi mă obligam să răspund, era aceasta: oare, după câte s-au petrecut în conştiinţa şi în stilul meu de viaţă, am rămas eu totuşi îngropat în trecut şi pentru neputinţa de a pricepe şi a mă încadra în sensul luptei pentru construirea socialismului în ţara noastră – merit să fiu distrus?"

Iar la sfârşitul celor zece pagini Laurenţiu Fulga răspundea în fond, printr-o implorare, acestei întrebări, impresionante prin adevărul cuprins în cuvântul „distrus": „Sunt 29 de zile de când sunt aici. În tot acest timp, m-am descusut şi m-am cunoscut până în adâncimi. În nopţile de insomnie şi în zilele de cumplite procese sufleteşti – necontenit rezista în mine acelaşi cuget şi aceeaşi afirmaţie: eu nu pot fi decât un muncitor pe tărâmul culturii, muncind fără preget pentru aceeaşi cauză – a clasei muncitoare. Să nu fiu distrus, să nu mi se ia putinţa scrisului, să nu fiu îndepărtat din mijlocul oamenilor pe care eu îi iubesc şi cărora toată opera mea li se închină. Sunt convins că toţi se vor bucura, ajutându-mi să fiu redat acelui câmp unde munca mea ar fi necesară şi folositoare. Niciodată, niciodată – nu voi desminţi aceste legăminte şi nici încrederea ce se pune în mine."

Aflăm din acest memoriu că în prizonierat fusese suspectat şi o vreme ţinut la distanţă de posibilitatea „evadării" din lagărul siberian în divizia Tudor Vladimirescu. Alţii, „angajaţi" din timp, se fereau de compania lui pentru a nu-şi periclita propria lor poziţie de prosovietici. Interesante sunt şi pasajele în care se „leapădă" de scrierile de până la război, volumul de debut şi prozele publicate în „Universul Literar": „Dar aşa, am căzut în misticism, în resemnare, în refugii echivoce şi metafizice. Mi-aduc aminte că prima nuvelă pe care am prezentat-o revistei „Universul Literar" era de un autentic şi profund realism – descria prima mea noapte din Bucureşti, petrecută pe strada Agricultori. Nuvela a fost refuzată şi mi s-au inspirat teme fantastice. Tot complexul sufletesc din epoca aceasta, cu toate ce se legau de viaţa mea cotidiană – au dus la crearea unei literaturi evazioniste, sub pojghiţa căreia însă pulsau propriile mele decadenţe omeneşti. Astfel m-a

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

înhățat burghezia și a făcut din mine sclavul ei, dispus să-i servească o literatură înnăbușitoare a propriilor mele contradicții și izbucniri sălbatice împotriva acestei clase."

Amintirea acestor declarații îl va urmări până la sfârșitul vieții. În ultimul său roman vorbește despre durerea cumplită pe care i-a provocat-o constrângerea de a se dezice de volumul său de debut. Fiecare rând scris atunci în arest pare dictat de frică. E o frică teribilă în aceste mărturisiri care cuprind și exagerări, neadevăruri uneori, în legătură cu viața și creația lui de până la război. E frica celui care cunoștea foarte bine ororile infernului în care trăia. Le privise de aproape și se salvase mereu până la această arestare: „Dar exact în această epocă, din Noiembrie 1940 și până în anul următor, când am fost mobilizat – eu am trăit cea mai neagră perioadă din viață. Nici acum nu aveam literalmente ce mânca și unde dormi. Singurele mele resurse erau cei 451 de lei pe care îi luam pe o nuvelă publicată în „Universul Literar". Și am rămas astfel, supt de mizerie, rătăcind pe străzi, prezentându-mă la examene pur și simplu înfometat, distrus – dar exaltat de bețiile mele literare și refugiat în fabulosul temelor de care încă nu mă eliberasem." Ceva mai încolo apare un titlu cunoscut: „Focul negru", cartea pe care o promitea cititorilor încă din primăvara lui 1942, înainte de a se întoarce pe front, și care atunci avea să cuprindă proză stranie, evident expresionistă, după cum se poate observa în fragmentele publicate în 1942 și 1943 în „Universul Literar". Cea despre care vorbea în 1948 însă era una despre război, poate o primă variantă a ceea ce a devenit mai apoi „Eroica": „Despre război am scris o carte „Focul negru". Aș ruga stăruitor pe domnul maior-anchetator să frunzărească măcar manuscrisul. Sunt 500 de pagini, în care am încercat să cuprind toate cugetele și actele trăite de mine în această epocă, în care am încercat să dezbat toate procesele mele de conștiință – față de toate actele la care eram supus ori împins. Cenzorii acestei cărți au recunoscut că este o carte valoroasă și prețioasă, nu numai ca realizare artistică – dar mai ales ca document al transformărilor sufletești pe care le-am consumat și eu și o parte din intelectualitatea căreia aparțineam. La început mi s-a părut și mie războiul o cumplită nebuloasă, axată pe aventură."

Laurențiu Fulga s-a salvat la propriu prin scris, dar nu în sensul cunoscut, refugiindu-se în creație, ci prin literatură aservită: „Așa am început să lucrez la romanul „Focul negru". Trebuia să fie această carte exclusiv un bun personal? Hotărât că nu. Din clipa în care o terminam, cartea nu-mi mai aparținea – ea era dăruită poporului, care să prieceapă ce a însemnat războiul cu Uniunea Sovietică – și pentru ce nimeni n-are voie să slujească un război injust. Mă angajam, astfel, să muncesc la un ciclu întreg: cartea războiului nedrept de cotropire, cartea prizonieratului, cartea diviziei Tudor Vladimirescu, cartea păcii, cartea reconstrucției – și permanent între ele să descriu și teme de actualitate. Am început să scriu și mi-am dat seama ce greu mă rup de anumite rădăcini ale trecutului, de anumite rămășițe burgheze. Și atunci mi-am zis: cineva trebuie să mă ajute. Auzisem că există un

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

comitet de artă al Partidului, m-am dus acolo cu manuscrisul, am rugat să fie citit şi să fiu îndrumat. Desigur cartea avea multe confuzii, multe scăpări. Între altele, tov. Moraru (preşedinte pe atunci al comitetului de artă) m-a întrebat: „Dar despre jafurile şi nelegiuirile făcute de armata română pe teritoriul sovietic ai scris? – Puţin! am răspuns eu. – Nu, frate, trebuie să scrii mult şi să accentuezi. Dar despre nemţi ai scris? – Tot puţin! – Ia cartea înapoi şi completeaz-o"... I-am mărturisit atunci tov. Moraru că greşeala mea a fost de a fi operat în carte doar cu materialul pe care îl cunoscusem şi-l consumasem. Dânsul m-a sfătuit să lărgesc cadrul cărţii, să adun material nou şi să pun accentele pe toate negativele războiului. Mi-a trebuit încă un an pentru revizuirea textului şi pentru adaosurile cerute. După cele două lecturi de la Comitetul de Artă, manuscrisul a fost citit încă o dată de tov. A. Toma (Directorul Editurii de Stat). Alte observaţiuni, acum însă aproape de detaliu – dar n-am pregetat o clipă să le ascult, să mi le însumez critic şi să limpezesc cartea."

Totuşi, primul volum din „Eroica", „Oameni fără glorie", va apărea abia în 1956, opt ani după această mărturisire. Ce se va fi întâmplat între timp cu „Focul negru"? Cui nu-i va fi plăcut următoarea lui formă? Rămâne însă această mărturie despre ce se întâmplase cu literatura română la numai patru ani de la intrarea ruşilor în ţară. Disperat să-şi salveze viaţa şi scrisul, arestatul scrie şi despre o altă întâmplare foarte interesantă şi cu totul adevărată pentru că ea apare şi în declaraţia altui redactor anchetat: „Ne găseam în zilele procesului Maniu. Tocmai mă întorsesem de la Şcoala de Război, de unde aduceam notele unui reportaj asupra dezbaterilor procesului, când mi-a fost înmânat materialul pentru pagina [a] doua, sosit în redacţie în ziua aceea. Răsfoind şi recitind fiecare text în parte, am luat în mână o poezie. Scrisă cu creionul pe două pagini îndoite şi iscălită „student Popescu Ion – facultatea de Litere şi Filozofie", poezie intitulată mi se pare „Cântec despre democraţie". Cel dintâi lucru care m-a surprins, fără să-mi dea însă loc la bănuieli – a fost numele autorului şi funcţia lui. Numele mi se părea de la început „lucrat", banal şi inofensiv – iar despre calitatea de student a autorului am fost de-a dreptul mirat: cum de a ajuns tocmai studentul ăsta să publice tocmai la „Glasul Armatei"? Am pornit a citi prima pagină, fără niciun interes, calitatea poeziei era suficientă, deşi nu lipsea niciunul dintre cuvintele circulatorii într-o poezie progresistă: clasă muncitoare, democraţie, dreptatea maselor populare etc. etc. În clipa în care, însă, am întors pagina – o simplă inspiraţie, geniul vigilenţei spontane, m-au îndemnat să citesc marginalele versurilor şi am rămas încremenit pur şi simplu. Recitind marginalele de la un capăt la altul al poeziei am descifrat foarte clar: „TRĂIAŞCĂ IULIU MANIU AL NOSTRU"... Revin, ne găseam chiar în zilele procesului Partidului Naţional Ţărănesc, poezia avea un conţinut perfect progresist, calitatea artistică mediocră – iar pe margini cele declarate mai sus. Am ţâşnit în picioare ca muşcat de un şarpe şi i-am arătat maiorului Eremia, care se găsea în sala mare a redacţiei, nenorocirea de la care am salvat ziarul şi pe mine şi pe tot personalul redacţiei. S-au făcut cercetări imediate – plutonierul major care

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

aducea corespondenţa a fost anchetat, toţi am fost anchetaţi imediat. Nu s-a putut descoperi nimic. Plutonierul major susţinea că i-a venit prin poştă. S-a cercetat încolo şi încoace, nimic."

Ce vremuri urâte, degradante, le-au fost date supravieţuitorilor celui de-al doilea război! S-au salvat din ele, cei mai mulţi, dar cu ce preţ. Laurenţiu Fulga şi-a intitulat penultimul roman „Salvaţi sufletele noastre" (1980). Unii critici au vorbit despre „titlul ratat al romanului". Dar abia acum se poate vedea că el este o rugă interioară şi obsedantă a conştiinţei torturate a unui sciitor care-şi vânduse sufletul, ca să-şi salveze creaţia. Era atunci prea tânăr şi prea înspăimântat ca să înţeleagă că orice creaţie cu adevărat valoroasă este însuşi sufletul creatorului său.

„Sunt tânăr. Peste 11 zile împlinesc 32 de ani. Simt în mine forţe inepuizabile de muncă. Să nu fiu distrus. Să nu mi se ia putinţa scrisului. [...] Simt că pot termina aceste cărţi cu deplin succes – nu numai ca realizări artistice, dar mai ales ca documente ale epocii. Vreau să prind vremea din urmă şi dacă mi se acordă această libertate, sunt convins că ajutat de serviciul de îndrumare al partidului pot să aduc în literatura cea nouă a Republicii un aport, de care or să se bucure cei ce m-au ajutat pentru asta. Eu nu pot trăi decât pentru scris şi scrisul meu n-are nicio raţiune decât ca o manifestare a sarcinilor ce se pun astăzi tuturor oamenilor de cultură ai ţării."

S-a spus adesea după 1990, pentru românii de aici, pentru cei de peste Prut, şi pentru ceilalţi est-europeni, că pe supravieţuitori nu trebuie să-i întrebi cum au supravieţuit. Putem deveni noi, cititorii de acum, Judecata de Apoi despre care Laurenţiu Fulga a vorbit de la prima până la ultima sa carte şi de care mărturisea în ultimele sale romane că se teme atât de mult? Bunul simţ şi înţelepciunea îndeamnă ca această tulburătoare experienţă să fie privită ca o ilustrare a unui fund de prăpastie de care posteritatea să ştie să se ferească.

Tenebrozitatea operei lui Laurenţiu Fulga, despre care au vorbit mulţi dintre comentatorii săi, vine din spaimele pe care le-a trăit scriitorul de-a lungul evenimentelor traumatizante care i-au alcătuit viaţa. Cele despre care este vorba în aceste pagini, citite la aproape şaizeci de ani de când au fost scrise, dezvăluie intensitatea maximă a acestei senzaţii. Ea s-a diminuat în ultimii vreo douăzeci de ani de viaţă ai scriitorului, lăsând loc regretelor şi altei spaime: aceea a morţii creaţiei sale. După douăzeci şi... de ani de la moartea lui Laurenţiu Fulga, apare posibiltatea de a-i privi de aproape sufletul torturat de spaimele zădărniciei, în cele mai disperate momente ale vieţii sale. Ea constiuie un epilog firesc al poveştii acesteia despre o viaţă şi o creaţie care s-au împletit, determinându-se reciproc.

Résumé

Dans son existence de 68 ans, Laurenţiu Fulga a dû affronter les plus traumatisants événements du XX-ème siècle. Il est né le 2 novembre 1916 lorsque, depuis deux mois, la Roumanie avait quitté sa neutralité. Le 28 novembre, sa mère meurt, mais le nourrisson survit. Il devient en 1928

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

élève dans un lycée et il se prépare à défendre les frontières de son pays. Mais c'est ici qu'il commence à écrire et à rêver de devenir écrivain. En 1936 il quitte la carrière militaire et suivit les « Lettres » en pleine expansion légionnaire (1936–1941).

En juin 1941 il part à la guerre, il est blessé deux mois après et, pendant une année, il reste a Bucarest et prépare l'apparition de son premier volume de prose (« Le Paradis Étrange », avril 1942). Ensuite il doit retourner aux armes. Mais, après quelques mois, il devient prisonnier à Cotul Donului, en novembre 1942. Il est envoyé, comme tous les autres militaires roumains, en Sibérie. Pour se sauver, il adhère à « la lutte antifasciste » et se prépare à lutter de nouveau, cette fois-ci contre L'Allemagne.

Lorsqu'il revient à Bucarest, en 1945, il constate que tout change rapidement, dans une direction qu'il connaissait déjà depuis ses années de Sibérie. Lui-même, il avait déjà changé ses opinions, il avait dû le faire, tout d'abord pour survivre et ensuite pour redevenir écrivain. Depuis octobre 1945 il est rédacteur à « Glasul Armatei » (« La Voix de l'Armée »), responsable de « l'éducation politique ». Malgré ses efforts de suivre la ligne politique, en septembre 1948 Laurenţiu Fulga est arrêté. Dans la rédaction de « Glasul Armatei » travaillaient des « rédacteurs » qui n'avaient, la plupart d'eux, aucune liaison avec le journalisme. Le critère de leur sélection était d'abord celui politique, ensuite le népotisme. C'est pourquoi, dans les pages de « Glasul Armatei » il y avait des fautes, toute sorte de fautes. Les chefs communistes considèrent qu'il s'agit de tentatives de sabotage et les rédacteurs sont arrêtés et interrogés. Ils doivent écrire des rapports explicatifs etc. Laurenţiu Fulga écrit une autobiographie, deux mémoires justificatifs, un long rapport concernant l'activité dans la rédaction depuis l'apparition du journal, une liste de fautes et les mesures qu'on avait prises etc.

L'autobiographie qu'il écrit maintenant éclaircit beaucoup de coins obscurs, même secrets de la vie de l'auteur. C'est seulement dans ces pages qu'il avoue que son père avait été tavernier, qu'il avait été refusé à l'examen de L'Ecole des Officiers, qu'il avait un oncle militaire de carrière dans l'ancien régime, et, surtout, que son volume de début n'avait pas été interdit par la commission d'épuration, mais qu'il avait dû répondre devant cette commission pour « Le Paradis Étrange ».

Les pages qu'il avait intitulées « Information sur la vie de la rédaction de « Glasul Armatei » », tout comme la liste de fautes, sont aujourd'hui un document très intéressant sur le marasme politique et social qui a suivi ici la guerre, sur la manière de laquelle on a imposé en Roumanie le régime communiste.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

KOGĂLNICEANU ÎN CORESPONDENȚĂ (III)

SCRISORI DIN TIMPUL STUDIILOR LA LUNÉVILLE ŞI BERLIN (1834–1838)

Andrei Nestorescu

20

[C ă t r e t a t ă l s ă u]

[Liunevil,] 18/30 ghenarie 1835

Cu fiască plecăciune sărut mânile dumitale, băbacă.

Mult mie dorită scrisoarea dumitale din 31 dechemvrie cu cea mai mare bucurie a sufletului meu am primit-o şi am dat laudă preamilostivului Dumnezău că mult mie scumpă sănătatea dumilorvoastre să află în deplină întregime. Cât pentru mine, veţi şti că, slavă Preaputernicului, mă aflu sănătos. Eram în cè mai mare îngrijâre asupra dumilorvoastre, neprimind de la 25 noiemvrie şi până astăzi nici un răvaş de la dumnevoastră. Însă acum, văzând că vă purtaţi sănătoşi şi fericiţi, n-am mers pe la biserici, pentru că aici nu sânt, ci în fundul inimii am mulţămit preamilostivului Dumnezău care vă păzeşte în pace.

Reţepisele de la poştă, când sânt, le iscălesc, căci fără aceasta nu mi să dă cartea, însă cu răvaşul din 9 noiemvrie, precum şi acum, nu s-au aflat. Mi-i di merare cum monsiu Lencur n-au ajuns la Iaşi, adecă până la 31 dechemvrie, de vreme ce s-au pornit de aice în 6 noiemvrie. Nu pot nicidecum să ştiu care poate să fie pricina aceasta, precum şi bucătariul Rişard. Prin răvaşul ce l-am dat lui monsiu Lencur pentru dumneta vei vidè că te rog ca să-mi trimăţi ceva bani. Crede, băbacă, că nu ţ-aş cere, însă nu am straie nicidecum, căci am numai un surtuc care mi s-au făcut aice la Liunevil, şi surtucu cel blănit, care însă nu pot să-l port pentru că-i cald ca vara şi până acum încă omăt n-am avut. Pricina că n-avem straie este că banii daţi de Măria Sa n-au fost de-ajuns, de vreme ce pentru bezădele şi pentru mine au fost dat numai 50 # pentru şasă luni şi aice postavu îi mai scump. Nu numai eu cer bani, ci şi copilu paharnicului Enuţă au cerut de la tată-său 30 #, măcar că şi la purces i-au dat. Însă precum el, aşa şi eu am cheltuit 20 de galbeni numai la Viena pentru deosăbite lucruri, precum pentru jâletce, pălărie, toc de pălărie, gulere, manesce şi altile. Pe urmă am cheltuit cinci galbeni de am văzut lucrurile vrednice de văzut în drumul meu. Apoi 30 de galbeni cu care mi-am cumpărat un ceasornic de aur de la Paris prin monsiu Lencur, apoi plata cărţilor, precum şi alte istorii, care îmi sânt trebuincioase. Apoi plata răvaşilor la poştă.

RITL, nr. 3–4, p. 325–356, Bucureşti, 2008

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Paharnicu Enuță au și trimis fiului său 30 # prin bancheriul Pop de la Viena, aga Asachi îl cunoaște. Mă rog, dară, băbacă, ca să-mi trimeți și dumneta ceva, cât vei vroi, în cât mai în grabă, pentru că am fost poftit în multe locuri, însă, fiindcă n-am nici un strai bun, n-am putut merge. Mai întâi că până acum n-am leafă de la Măria Sa. În lucrurile preotului voi căuta sfintele moașteni, însă nu cred ca să li fi lăsat aice. Îți trimăt un răvaș de la micu Balș, ca să vadă c.c. Lupu că nimene nu-l bate. La ochi tot pătimesc, însă nu înăuntru, ci la gene, unde sânt niște bube.

Sărut mânile și sânt al dumitale prèplecat și supus fiu,

M. Kogălnicean

B.A.R., S 11 / DCCXLVI

21

[C ă t r e s u r o r i]

[Lunéville,] le 18/30 Janvier [1835]

Mes très chères sœurs,

C'est avec bien de plaisir que j'ai reçu vos lettres en date du 30 Décembre/12 Janvier. J'étais dans des inquiétudes mortelles, n'ayant reçu aucune de vos nouvelles depuis plus d'un mois. Vous me demandez si je souffre encore des yeux, grâce à Dieu, je ne souffre pas tant. Je m'étonne que vous me dites que Monsieur Cuénim a reçu mes deux lettres, cependant je n'en ai pas encore reçu de réponse, c'est ce qui me fait supposer que Monsieur Cuénim est fâché contre moi et je n'en sais pas la raison.

Dites à Aleco de demander Millo pourquoi il ne m'écrit pas; est-il devenu fier depuis gu'il a reçu une montre du Prince [?] Qu'il lui dise aussi qu'un ami vaut plus qu'une montre et qu'il ne doit pas m'oublier pour une bagatelle, moi qui l'aime tant.

Je suis bien aise que vous avez été à la Cour, cependant vous m'en donnerez des détails sur les amusements que l'on y donne, ainsi que sur les personnes qui y vont. Vous me demandez aussi des nouvelles de France, mais je n'en connais guère qui puissent vous amuser, puisque je ne sors jamais. Tout ce que j'ai à vous dire, c'est que j'ai acheté un grand nombre de livres, tant que j'ai eu de l'argent, et qui m'étaient nécessaires. J'ai aussi beaucoup de comédies, dont plusieurs ont été jouées a Iassy telles que *L'... et le pacha, Le joueur, Le paysan perverti, La dame Blanche* et mille autres. J'ai vu aussi avec plaisir que le Prince a ordonné l'établissement d'une Académie et que Monsieur Chihak en fera partie. Je suis en correspondance avec Basile Alexandry à Paris, et il m'a écrit de vous prier dans ma lettre de faire bien de compliments à Mademoiselle sa sœur. Vous direz à mon père que l'autre jour le fils de Monsieur Costaki Pachcanou, qui est à Paris, est venu nous voir à Lunéville et qu'il y est resté un jour.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Scrie-mi pentru ce monsiu Chiunem nu-mi scrie şi trimeteţi pe Dumitrachi ca să întrebe pe Milu care este pricina de nu-mi răspunde, însă să nu ştie Chiunem. De aceste toate să mă înştiinţaţi.

J'ai reçu assi la recette des confitures de citron, mais dorénavant donnez-moi de plus grands détails, combien on doit les tenir au feu, combien on doit les frotter, etc. Si vous ne pouvez pas m'en donner les détails en français, écrivez-moi, ce que vous ne saurez pas, en moldave. À Lunéville on peut faire des confitures de chocolat, de groseilles, de roses, de griottes, d'abricots et d'autres, dont je vous dirai plus tard les noms. Mes compliments à Madame Wimmer et a Monsieur Kische. Si mon oncle Jean est à Iassy, présentez-lui mes respects.

Adieu, mes chères sœurs, je vous embrasse et suis votre affectionné frère,

Michel

Ma chère petite sœur Savtitza et mon cher petit frère Aleco,

J'ai reçu vos petites aimables lettres et j'ai vu que vous ne m'avez pas oublié. Apprenez bien et tâchez de contenter mon père. Adieu, je vous embrasse bien tendrement.

B.A.R., S 12 / DCCXLVI

22

[C ă t r e t a t ă l s ă u]

[Liunevil,] 27 ghenarie/ 8 fevruarie 1835

Cu fiască plecăciune sărut mânile dumitale, băbacă.

Scrisoarea dumitale din 6 ghenarie cu cea mai mare bucurie am primit-o şi am dat laudă preaputernicului Dumnezău că mult mie scumpă sănătatea dumitale să află în deplină întregime. Cât pentru mine vei şti că, slavă Ziditoriului, mă aflu sănătos. La gene încă sufăr, însă nu mult. Cu cea mai mare bucurie am văzut că monsiu Lencur au sosit în Iaşi, precum şi bucătariul. Căci cu toţii ne îngrijăm, neştiind care putea să fie pricina că au zăbovit atâta vreme în drum. Am văzut că aţi primit şi ce am trimes, adecă un portofel, o butelcă de gomelastic şi 17 bucăţi de cărţi şi sânt tocma cum le-am trimes. Pentru banii care dumneta binevoieşti a-mi trimete, dacă până acum n-ai găsit prin cine să-i trimeţi, apoi poţi să vorbeşti cu aga Asachi ca să scrie bancheriului Pop ca să mi-i trimată, căci şi pahar[nicul] Enuţă tot prin mijlocul său i-au trimes. Bezădelile au primit până acum numai o scrisoare de la Măria Sa Vodă şi domnu abate iarăşi numai una. Până acum, încă nu avem voie ca să mergem la teatru.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Am auzit că Crupenschi, Alecu Mavrocordat şi Sandulachi Miclescu s-au făcut ofiţări. Însă nu ştiu dacă Alcază s-au făcut şi el, căci el era mai vechi în slujbă decât Miclescu şi decât Mavrocordat. La purcesu nostru era vorbă ca să se mai facă un escadron şi un batalion de oşteni, înştiinţază-mă, mă rog, băbacă, dacă aceasta s-au făcut şi cine sânt comandiri. Căpitanu Carp trebuiè să se fie făcut maior. Am auzit că să face o Academie pentru nobili în casăle Cazamiroaiei, dar cine sânt profesorii şi ce limbi au să se înveţe?

Scrie-mi, mă rog, băbacă, unde are să se aşăze monumentul care să face acum şi ce are să înfăţoşăze, asăminea şi dacă Curtea Veche are să se zidească de iznoavă. Aici în Liunevil toate sânt liniştite, precum şi la Paris. În vara viitoare să zice că să va face un drum de fher care va trece pre lângă Liunevil, şi atunce cineva, pornindu-să cu butca de aburi dimineaţa, poate sara să fie la Paris. Am văzut prin gazete că sultanul au poroncit ca să se facă drumuri împărăteşti ca în ţara nemţască în toată împărăţia, scrie-mi, mă rog, dacă să vor face şi în Moldova. Am scris până acum de trii ori lui Milu, care era la d. Chiunem, şi n-am primit nici un răspuns. Trimete, băbacă, pe cineva, mă rog, ca să-l întrebe dacă au primit vreun răvaş de la mine. Dăunăzi ţ-am scris că-ţi voi trimete un răvaş de la micu Balş cătră tată-său, în care arăta că nu-l bătè nimene, însă am uitat ca să-l pun în plic, deci l-au trimes pe urmă drept cătră cuconu Lupu.

Cu fiască plecăciune sărut mânile dumitale şi sânt prèplecat şi supus fiu,

M. Kogălnicean

B.A.R., S 13 / DCCXLVI

23

[C ă t r e s u r o r i]

[Lunéville, le 27 Janvier/8 Février 1835]

Mes chères sœurs,

C'est avec bien de plaisir que j'ai reçu vos aimables lettres en date du 6/18 Janvier, et j'ai rendu des actions de grâces au Tout-Puissant de ce que vous vous portez bien, ainsi que notre cher père. Vous dites que vous n'avez pas aucune nouvelle de Iassy à me donner. Comment cela? N'allez vous pas au théâtre, n'allez vous pas chez le Prince, n'allez vous pas à la promenade, n'entendez vous pas parler mon père? Par exemple, dites-moi si la milice est plus grande, quelles pièces on donne au spectacle, quelle forme et quels attributs aura l'obélisque qu'on fait, où on l'établira; envoyez-moi par écrit, mais clairement et lisiblement, les poésies que l'on donne dans „L'Abeille Moldave", ainsi que les fragments de l'histoire moldave qu'on y trouve, enfin tout ce que la gazette donne de curieux et surtout en fait d'histoire moldave, en fait d'ordonnances du Prince, en fait de nouveaux

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

établissements de la Moldavie, etc. Si mon père n'est pas abonné, priez-le de le faire, afin d'avoir aussi des nouvelles des institutions de la Moldavie. Ecrivez-moi aussi si Alcase, qui était chez Monsieur Cuénim, a été fait officier. Dorénavant envoyez-moi les recettes des confitures en moldave, mais que l'écriture soit lisible. J'ai dans ma bibliothèque qui était dans ma chambre un grand volume moldave, dont le titre est *Despre începutul romanilor în Dachia, făcută de Dicio Sân Mărtin.* Demandez mon pére s'il ne trouvait pas le moyen de me l'envoyer; il peut pour cela s'adresser à quelque négociant, comme Micoli ou Alexis, et qui ait des communications avec Paris ou Vienne. Car ce livre m'est très nécessaire, vu que je me propose d'écrire, quand j'aurai le temps, l'histoire de la Moldavie. Pour le prix des livres que vous me demandez, voilà ce que j'ai donné: j'ai payé 15 francs, qui font 45 piastres, les livres de Marie, 12 francs ou 36 piastres les livres d'Hélène, et 8 francs, ce qui fait 24 piastres, les livres de Pulchérie. Pour le petit dictionnaire j'ai donnè 3 et demi ou dix piastres, pour *Les grâces de l'enfance*, 15 piastres, pour les fleurs 15 piastres, pour les soldats d'Aleco 15 piastres, de même pour *Les cris de Paris* 15 piastres ou 3 francs. Ils sont un peu chers, mai j'ai cherché ce qu'il y avait de plus nouveau. Si vous voulez lire quelque chose de bon, je vous engage à vous abonner au *Musée des familles* ou *Lecture du soir* et au *Voyage autour du monde* par d'Urville. Monsieur Cuénim les avait achetés. Vous trouverez ces livres chez Baghus. Ils coûteront cher, mais ils sont bons. Ici chacun de ces livres coûte un ducat par an.

Adieu, mes chères sœurs, je vous embrasse. Aleco écrit mieux que Savtitza, qu'lle ne se laisse pas surpassée. On peut couper la bouteille de gomme élastique et s'en servir pour ôter du crayon. Je l'ai envoyée parce que à Iassy elle coûte cher.

Kogalnitchan

Vous pouvez vous servir aussi de la bouteille de gomme élastique pour y mettre de l'encre et en faire un encrier. Mais d'abord, pour lui donner une forme d'encrier, il faut l'échauffer près du feu et lui donner, par le secour de la main, la forme que l'on veut. Au reste, vous ferez ce que vous voudrez. À Iassy elle doit coûter un ducat et ici elle ne coûte qu'un franc ou 3 piastres.

B.A.R., S 14 / DCCXLVI

24

[C ă t r e t a t ă l s ă u]

[Liunevil,] 7/19 fevruarie 1835

Cu fiască plecăciune sărut mânile dumitale, băbacă.

Cu cea mai mare bucurie am primit răvaşul dumitale din 18/30 ghenarie şi am dat laudă preamilostivului Dumnezău că vă aflaţi cu toţii sănătoşi şi că pitreceţi

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

după cum poftiți. Cât pentru mine vei şti că, slavă preaputernicului Dumnezău, mă aflu destul de bine. Mi-i de merare că n-ați văzut în gazetile Franției ajungerea noastră aice. Aceasta să află în *Gazeta Franției* (franțuzește *Gazette de France*), în *Național* (*National*), în *Jurnalul târgurilor şi țărilor* (*Journal des villes et des campagnes*), în *Journal de debats* şi în alte multe. Răvaşul Măriei Sale au şi ajuns la Liunevil, în care zice ca să mergem la teatru, însă acum actorii nu sânt aice, ci piste o lună vor veni iarăşi. În car[t]ea care Măria Sa Vodă au scris bezădelilor zice şi aceasta, ca să mă port bine şi să mă sâlesc, şi că dacă voi face aceasta, îmi va împlini ce nădăjduiesc. Mă rog, băbacă, ca să-i arăți supunirea şi recunoştința mè, pentru că eu nu îndrăznesc să-i scriu. Am auzit că iconomul Grigorie îi la mânăstire. Aice vremea pe care [au] plătit directorului coleghiului pentru nepotu [său] s-au împlinit şi directoru nu ştie ce să facă cu nepotu său. Când au ajuns la Iaşi, iconomu Grigorie ne-au pârât şi au spus mii de minciuni. Acum am să-l pârăsc şi eu, însă voi spune adevărul. La purcesu nostru din Moldova c.c. Lupu Balş au dat fiului său 15#, care pe urmă iconomu i-au luat. Cu toți aceşti bani el n-au cumpărat decât o şapcă, jumătate galbăn, nişte basmale, un galbăn, o muzică, un galbăn, şi alte mici bagateluri care să zic că țân un galbân, pe urmă cu toți ceialalți bani au rămas în pungă. Pentru sămânța de harbuz, apoi dacă vei binevoi vei putè scrie la vrun cunoscut la Viena, care persoană să-mi trimată la Liunevil. Pentru cadruri, când am mers cu dumneta la Asachi la ziua dumisali, atunce am văzut tipărit pe un cadru moldovinesc: *să vinde la Paris la...* şi acesta m-au înşălat. Am văzut asămine că ai avut bunătate ca să-mi trimeți prin bancheriul Pop 135 fiorini argint, însă păn-acum n-am primit nimică de la Viena. Aici pitrecem foarte liniştit, nu să aude nimică de rău. Duminica şi joia ieşim după masă două ceasuri de ne primblăm. Toată vremea care ne rămâne o întrebuințăm la cetit şi la scris, căci în două luni vom avè examen public. Noi cu toți ne aflăm sănătoşi, câți sântem aice. Întreabă, mă rog, băbacă, pe monsiu Lencur, dacă au primit o carte de la mine, căci nu primăsc nici un răspuns.

Cu fiască plecăciune sărut mânile dumitale, băbacă, şi sînt prèplecat şi supus fiu,

Kogălnicean

B.A.R., S 15/DCCXLVI

25

[C ă t r e s u r o r i]

[Lunéville,] le 7/19 Fèvrier 1835

Mes très chères sœurs,

C'est avec bien de plaisir que j'ai reçu vos charmantes lettres; j'ai rendu grâce au Tout-Puissant de ce que vous vous portez bien. Quant à moi, vous saurez

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

que je suis assez bien. Je suis bien chagrin de ce que mon père ne donne plus des soirées et que vous restez seules, comme dès mon temps, mais vous devez vous consoler, car peut-être que mon père a eu ses raisons pour cela. Nous avons reçu des nouvelles du Prince, où il dit que nous pouvons aller au théâtre, mais maintenant nous n'avons pas d'acteurs. J'ai reçu la lettre de Monsieur Cuénim et je lui ai répondu. Mes chères sœurs, vous m'envoyez des recettes pour des confitures que, pour pouvoir faire, il faut avoir des fruits et nous sommes encore au cœur de l'hiver. Ainsi envoyez-moi des recettes comme pour des confitures de chocolat et d'autres. Quand ces choses seron finies, alors donnez-moi des nouvelles soit littéraires, soit politiques, ou bien particulières, au lieu de recettes. Car j'aime mieux les choses nouvelles que les confitures. Je susis bien aise de ce que les livres que je vous ai envoyés vous font du plaisir. C'est avec bien de la peine que +...+ que les affaires de Moniseur Cuénim ne vont pas aussi bien que je le voudrais, j'en suis sincèrement affligé. J'ai entendu que l'on se propose de fonder un pensionnat de demoiselles. Ici on donne beaucoup de soirées, mais nous n'allons pas, parce qu'on ne nous permet pas. Si j'avais quelque occasion, je pourrai vous envoyer des chapeaux de Paris et d'autres choses, mais je n'en ai pas. Faites demander à Micoli s'il n'a pas quelque correspondent à Paris, pour que je puisse vous faire quelques emplettes. Mes compliments à Madame Wimmer et à Monsieur Kische, malgré qu'il ne veut pas vous donner des leçons. Savtitza et Aleco, que j'embrasse, doivent apprendre que jamais devant *b* et *p* on ne met point de *n*, comme ils m'écrivent *je vous embrasse*, ils devaient écrire *je vous embrasse*. Du reste, je les félicite de ce qu'ils écrivent mieux maintenant. Ecrivez-moi si mon père est toujours Directeur des finances et quels sont les ministres. Mes compliments à Monsieur et à Madame Guaret, si vous les voyez. Ecrivez-moi aussi si ses demoiselles ont joué quelque nouvelles pièce. Je commence à dessiner assez bien et je m'applique autant que le temps me permet, afin qu'en retournant en Moldavie je sois un parfait artiste. Je ferai alors vos portraits. Vous re[mettrez] la lettre ci-incluse à mon cher oncle Jean. S'il [est] déjà parti, vous la lui enverrez à sa résidence.

Adieu, mes chères sœurs, je vous embrasse et suis votre affectionné frère,

Kogalnitchan

B.A.R., S 16 / DCCXLVI

26

[Către V. Alecsandri]

Lunéville, le 15 Mars 1835

Mon cher ami Basile,

C'est avec bien du plaisir que j'ai reçu votre lettre du 9 Mars. J'ai rendu des actions de grâces au Tout-Puissant, de ce que vous vous portez bien, car il y a déja

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

un mois que je vous ai écrit, et j'étais dans de vives inquiétudes, voyant que je ne recevais aucune réponse. Vous saurez que je me porte assez bien; seulement je souffre, des jours entiers, des yeux.

Vous avez mal compris, mon cher, ce passage de ma lettre où je vous écris que vous avez oublié que vous êtes moldave; ce n'est pas parce que vous vous destinez aux sciences naturelles que je vous l'applique. Non, Dieu m'en garde, la médicine est un état autant qu'un autre et peut-être plus utile. Mais c'est que, dans votre lettre, vous êtes si exalté en parlant de la France: „toute les bouches du monde ne pourront jamais etc.", que je commençais à douter de votre patriotisme. Oui, j'en conviens, il y a une bien grande différence entre notre patrie et la France.

Celle-ci est grande, riche, puissante, un des pays les plus distingués de l'Europe, et le premier par la beauté de son territoire, par ses grandes connaissances et par le caractère franc et loyal du peuple charmant qui l'habite. La langue française est la langue universelle. Elle est la première entre les langues modernes. Les plus grands génies l'ont illustrée et embellie.

La Moldavie, au contraire, est petite, pauvre, n'est célèbre que par son passé, encore ignoré des nations étrangères; à peine commençons-nous à lever la tête, à peine remuons-nous les chaînes de l'ignorance. Mais puisque c'est notre pays, il faut le tenir, et tout ce que nous pouvons faire de mieux c'est de tâcher à le servir et à l'illustrer par nos talents, par nos vertus et par nos bras s'il le faut.

Oui, mon ami, soyez toujours bien moldave, aimez et servez votre patrie, quelque petite et quelque pauvre qu'elle est. Souvenez vous que les Hotentons [sic!] préfèrent mieux se couronner avec les entrailles de leurs bœufs, plutôt qu'avec les ornements de l'Europe. Prenons exemple de ces hommes et faisons de même. Nous sommes moldaves, nous devons l'être jusqu'à nos derniers moments.

Quel à été le but de nos parents en nous envoyant dans ces pays étrangers et si éloignés de nos foyers? C'est de nous appliquer aux études, c'est à nous enrichir des sciences et des connaissances que renferme la France et les transporter ensuite dans les lieux où nous avons reçu le jour. Faites, donc, ô, mon ami, les devoires que vous imposent la patrie et les vœux de vos parents! Devenez instruit et surtout vertueux! En retournant en Moldavie, la gloire et les bras de nos compatriotes nous attendent. Je ferai aussi mes devoirs.

Voilà mes idées, voilà mes seuls plaisirs, voilà ma consolation loin de mon pays; je ne suis heureux que dans l'avenir.

Mais je vois que j'ai trop parlé et que je n'ai rien dit. Adieu, j'espère vous revoir dans quelques mois d'ici. Ecrivez-moi plus souvent.

Je vous embrasse et suis à jamais votre sincère ami,

Michel Kogalnitchan

Présentez, je vous prie, mes respects à Monsieur Fournaraky. Donnez-moi aussi, selon votre promesse, quelques détails sur la capitale. Vous verrez les

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

nouvelles que j'ai reçues de la Moldavie dans les lettres que j'écris à mes camarades.

A.N., Arhivele Istorice Centrale, Col. „Gh. Nicolaiasa", p. I, nr. 101

27

[C ă t r e t a t ă l s ă u]

[Liunevil,] 16/28 mart 1835

Cu multă fiască plecăciune sărut mânile dumitale, băbacă.

Cu cea mai mare bucurie a sufletului am primit cartea care ai binevoit să-mi scrii, din 18/30 fevruarie. Am dat laudă preamilost[ivului] Dumnezău că vă aflați în bună stare și în de[plină] sănătate. Eu nu v-am răspuns până acum pentru că nu am fost prea bine. Să vede că am răcit, căci dintăi mi s-au umflat o geană, pe urmă am amorțit, mă durea pieptul și tușăm. Iar acum, slavă preaputernicului Ziditoriu, mă aflu sănătos. Doftoria care îmi scrii să fac pentru geane am făcut-o și mi-au folosit. În luna lui mai voi urma poronca dumitale. Scrisoarea prin care mă înștiințăzi că monsiu Lencur au sosit, precum și bucătariul, am primit-o, și îndată am și răspuns. Domnul Pop, bancheriu, mi-a trimes prin dilijanț banii care ai binevoit să-mi trimeți. Însă nu mi i-au trimes toți, căci 30 galbeni fac în franci 345, și mi-au trimes numai 337 și jumătate. Pe urmă din acești bani îmi oprește 5 franci și jumătate pentru răvașurile care mi-au trimes. Apoi aici în Liunevil am plătit încă la dilijanță șăpti franci pentru adus. Eu i-am scris ca să-mi dei mai bine poliță la un negustor din Liunevil, și așa n-aș fi prăpădit din 345 franci 20 franci și jumătate, adică 8 franci lipsă, căci în loc să-mi trimată 345 mi-au trimes numai 337 franci, di vreme ce galbănu face 11 franci și jumătate. Pe urmă 7 franci ce am plătit la dilijanță pentru adus și 5 franci și jumătate pentru răvașurile care domnu Pop mi-au trimăs ca să mă înștiințăze că îmi va trimete banii. Afară de aceasta am mai plătit încă eu aice vro patru franci pentru răvașurile lui, căci el au plătit numai până la sfârșitul țării nemțăști, [iară eu] de la întrarea în Franția. Deci mă rog, băbacă, [ca, când] îmi vei mai trimete bani, să scrii domnului Pop ca să-mi dei poliță, sau pentru Paris, sau pentru Liunevil, căci așa nu voi prăpădi atâta de mult. Am văzut prin scrisoarea dumitale că Domnu mi-au făcut leafă de 150 franci pe șăsă luni, însă până acum n-am primit nici o scrisoare de la domnu Lencur, însă trebuie să primim în puțân, precum și banii, căci simestru s-au împlinit și acum începe celelalte șăsă luni, pentru care nu avem bani. Arată, mă rog, băbacă, lui domnu Lencur închinăciunile mele și zî-i ca să ne trimată bani cât mai în grabă, căci n-avem nicicacum straie, precum și bezădelile. Eu i-am scris de două ori, dară n-am primit nici un răspuns.

Băbacă, mă rog, ai bunătate de pune în plicul dumitale cărțile care ț-a trimite Matei Milo, căci el nu poate să mi li trimată sângur, de vreme ce costisăsc foarte mult. Mă rog ai bunătatea aceasta, căci mi-i adevărat prietin, care mă iubește foarte mult.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Am postit săptămâna dintâi, precum vom posti şi cea de pe urmă. Am vrut să fac post mercurea şi venirea, dar fiindcă nu ştie aice să facă bucate de post, de vreme ce nu să găsăsc, ni da numai cartoafe, şi pe urmă îmbolnăvindu-mă, doftoru nu m-au lăsat.

Cu fiască plecăciune sărut mânile dumitale, băbacă, şi sânt prèsup fiu,

Kogălnicean

Am auzit, băbacă, că acum la mai are să vie la Liunevil nepotul Domnului, adică fiul cucoanei Rucsandei Mavrogheni. Deci mă rog atunce ca să dai aceluia care îl va întovărăşi aice, adică sau slujei, sau pedagogului, vreun şal de a dumitale ca să mi-l aducă mie, căci aice în Franţia nu să găsăsc nicicacum şi sânt piste măsură scumpe. Pentru un şal turcesc poate cineva să iaie până la două sau trii sute de galbeni. Ştiu că dumneta ai multe, de aceea te rog ca să binevoieşti să-mi trimeţi şi mie unu, însă să fie şal iar nu taclit, căci taclituri să găsăsc prea multe. Te rog iar ca să-mi trimeţi şi vro sulimie sau suvaie sau cutnie ca să-mi fac un surtuc de vară, căci aice mai toţi port de când au venit mulţi lehi după luarea Varsaviei. Însă ajungând la marginea Franţiei atunce trebuie să le ascundă, adică să se împrejure pe didesuptu strailor sau să se îmbrace cu antireiu şi să se lege la cap cu şalu, căci atunce îi slobod de vreme ce socotesc că-i portu aşa.

D-aici doi dascali de la coleghiu vreu să meargă în Moldova pentru lucrarea pământului, căci aice să lucrează pământul foarte bine, iar nu ca în Moldova. Bezădelile le-au făgăduit răvaşuri de recomandaţie, precum şi domnu abate. Prin prileju acesta voi trimite şi duducilor ceva cărţi, căci cât pentru zariflicuri nu pot să li trimăt de vreme ce sânt scumpe. Scrie-mi, mă rog, băbacă, dacă socoteşti că aceşti profesori vor putè prohorisi în Moldova, ca să nu meargă degeaba, de vreme ce sânt nişte tineri foarte di treabă şi învăţaţi. Ei să vor porni pe la mai, deci mă rog să-mi răspunzi cât mai în grabă.

B.A.R., S 17 / DCCXLVI

28

[C ă t r e s u r o r i]

[Lunéville,] le 16/28 Mars 1835

Mes très chères sœurs,

C'est avec le plus grand plaisir que j'ai reçu les lettres que vous m'avez écrites en date du 17/29 Février. J'ai reçu plusieurs de vos lettres et je vous ai répondu. Je suis bien aise de ce que vous vous portez très bien. Quant à moi, vous saurez que j'ai été malade quelques jours; maintenant, grâce à Dieu, je me porte assez bien. Vous présenterez, je vous prie, mes respects à Monsieur Cuénim et vous lui témoignerez ma gratitude de la bonté et de l'amour qu'il me témoigne. Je lui ai répondu aux lettres obligentes qu'il m'a écrites; je ne sais pas s'il a reçu mes

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

réponses. Vous dites que vous êtes contentes de ce que j'ai acheté beaucoup de livres pour remplir mon armoire, mais jusqu'à présent j'ai plus qu'il n'en faut pour le remplir, puisque j'ai déjà plus de trois cents volumes en 8^0. Tout ces livres sont accompagnés de très belles gravures. J'ai les œuvres de Chateaubriand, de Buffon, de Voltaire, de Racine, de Corneille, la *Bibliothèque des voyages* en 50 volumes, les œuvres de La Harpe et beaucoup d'autres ouvrages du jour. J'aurai l'occasion de vous envoyer au mois de Mai plusieurs livres. Je voudrais vous envoyer des choses de luxe, tels que bonnets, souliers, fichus; mais c'est que tous ces objets coûtent cher et ma modique bourse ne me suffit pas. Si vous voulez avoir quelques objets pareils, tâchez de dire à mon père de m'envoyer une trentaine de ducats et vous aurez de très jolies emplettes, qu'en Moldavie vous ne pourrez acheter pour cent ducats. Mais que cet argent m'arrive pour le quinze Mai, car plus tard je ne pourrai rien faire, puisque l'occasion m'échappera de vous les envoyer. Maintenant nous n'avons pas d'acteurs à Lunéville; je ne pourrais donc vous dire si on donne de jolies pièces. Avec la même occasion je vous enverrai mon portrait. Je voudrais savoir depuis quand Madame Garet est devenu Madame de Garet, est-ce depuis mon départ de Moldavie [?] Millo demeure chez le spatar Scarlat Croupensky, tout près de nous, vous lui enverrez cette lettre ci-jointe et vous lui ferez demander la réponse. J'ai écrit à mon oncle par ma dernière lettre que j'ai envoyée à mon père. Tâchez d'en avoir la réponse et me l'envoyer, vous lui écrivez aussi de ma part en lui disant que je le prie de tenir sa promesse. Vous ne me dites pas s'il est déjà employé. Ecrivez-moi si vous recevez mes lettres trouées, car celles que je reçois de Moldavie ont une quantité de trous, qu'on fait sans doute à l'entrée de l'Autriche. Présentez mes compliments à Madame Wimmer, à [mes] cousins, à Monsieur Kische, si vous le voyez, et à tout le monde. Ecrivez-moi plus souvent et plus et donnez-moi de nouvelles.

Adieu, je vous embrasse et suis votre affectionné frère,

Kogalnitchan

J'embrasse tendrement Savtitza et Aléco. Ecrivez-moi s'ils apprennent bien.

B.A.R., S 18 / DCCXLVI

29

[C ă t r e t a t ă l s ă u]

[Liunevil,] 6 / 18 april 1835

Cu multă fiască plecăciune sărut mânile dumitale, băbacă.

Cu cea mai mare bucurie a sufletului am primit răvaşul dumitale din 18/30 mart; am dat laudă preamilostivului Dumnezău că mult mie scumpă sănătatea dumilorvoastre să află în fericită întregime. Cît [pentru] mine vei şti, slavă Ziditoriului, că mă aflu [destul de] sănătos. Pentru coriu Dumnezău m-au ferit,

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

însă, şi chiar de m-ar fi lovit, n-ar fi fost nici o primejdie, pentru că aici coriul n-are nici o răutate şi bolnavul nu trebuie să şadă 40 de zile în casă, ca la Moldova. Numai bezădelile au fost bolnave, dară atât de puţân, încât au şăzut în pat numai patru zile şi pe urmă au mers cu noi la Nansi, un târg mare, aproape de trii ceasuri de Liunevil, pentru care îţi voi da relaţie prin viitorul meu răvaş. Scrisoarile dumitale din 22 fevr[uarie]/2 mart şi din 1/13 mart le-am primit. Pre cea dintâi ţ-am răspuns îndată, însă pe al doile n-am putut până acum şi dar îţi scriu acum pentru amândouă. Pricina acestei întârzieri este că am avut examen şi darea premiilor şi deci am vrut ca să mă sălesc şi eu ca să pot avea ceva. Aşa dară după examen am avut premiu întâi din limba nemţească. Cărţile care mi le-au dat nu pot să ţi le trimet pentru că sânt mari şi grele, dară îţi trimăt hârtia alăturată care au fost lipită pe ele şi unde directorul coleghiului au iscălit. În limba franţeză, grecească şi latinească, care fac numai un clas, am primit acsesitu, adecă premiu al patrule, din pricina că latineşte încă nu ştiu bine şi că clasul în care sânt îi mare, de vreme ce-i clasul ritoricii mici. Piste cinci luni vom întra în clasul ritoricii mari. Bezedè Grigori n-au avut premiu, însă îi de nădăjduit că la sfârşitu anului va avè multe. Mă rog ca să arăţi premiu meu şi lui moşu Iancu, ca să vadă că mă sâlesc. Banii de la bancheriul de la Viena i-am primit, precum ţ-am scris prin trecutul meu răvaş.

În gazetile din Franţia să vorbeşte mult de Moldova şi de Valahia. Dăunăzi am cetit că aceste prinţipaturi s-au cunoscut neatârnate de Anglia şi de Austria, că turcii n-au a mai lua bir de la Moldova. Foarte mult m-am bucurat de aceasta, căci, dacă aşa este, atunce vom fi şi noi un norod slobod, [ocâ]rmuiţi de Domnii noştri, neavând a pleca [capu] supt jugul turcului. Mă rog, băbacă, înştiinţază-mă dacă aceste novitale sânt adevărate.

Banii de la monsiu Lencur i-am primit, precum şi pentru straie, 17#, însă aice postavul îi mai scump decât la Moldova şi din aceşti bani mi-am făcut numai un frac. Fiindcă n-avèm nicicacum vreun surtuc curat, apoi am luat 14# din leafa mè de mi-am făcut un strai, precum şi bezădelile au făcut tot aceeaşi. Pentru această pricină am scris toţi împreună şi lui monsiu Lancur ca să ne mai trimată bani. Harbuzii i-am primit în bună stare şi voi începe a-i sămăna, însă nu ştiu cum trebuie a-i păzi şi a-i grijî. Noi facem post această săptămână, însă ca pustnicii, mâncăm numai pâine, cartoafe şi mere coapte, pentru că alte lucruri nu să găsăsc aice.

Cu acest prilej găsăsc ca cea mai scumpă a mè datorie de a-ţi pofti bună pitrecire, de a ruga pre milostivu Dumnezău ca să vă păzască în deplină sănătate şi fericire şi să vă ajute ca să pitreceţi fericiţi şi mulţămiţi sfintele sărbători a Paştilor. Dumnezău să vă învrednicească ca toate dorinţele dumilorvoastre să se împlinească cu fericire, după placul dumilorvoastre. Atunce mă voi ţânè pentru cel mai norocit om şi voi slăvi numele prèputernicului Ziditoriu. Aceste sânt cele mai învăpăiate dorinţe a celuia ci este cu cea mai mare fiască plecăciune a dumitale prèplecat şi supus fiu,

Mihalachi Kogălnicean

B.A.R., S 19 / DCCXLVI

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

30

[C ă t r e s u r o r i]

[Lunéville,] le 6 / 18 Avril 1835

Mes très chères sœurs,

J'ai reçu vos aimables lettres datées l'une du 12/24 Mars et l'autre du 6/18 du même mois. J'ai senti un plaisir inexprimable en les lisant et j'ai rendu grâce au Créateur de ce que vous vous portez bien. Quand à moi, je suis assez bien, seulement j'ai souffert une dizaine de jours de la poitrine. Je suis bien aise des détails que vous me donnez sur les ordonnances du Prince pour la prospérité publique. J'ai vu dans les journaux que la Moldavie a été reconnue indépendante par l'Anglettere et par l'Autriche et que le Prince de Moldavie a déclaré Galatz port libre. Ecrivez-moi si cela est vrai. Vous me dites que Negrouce a traduit quelques pièces en moldave, mais vous ne me dites pas s'il [les] a fait jouer ou imprimer. Je croyais que la Moldavie était encore éloignée de voir dans son sein de grands crimes, mais malheureusement j'ai été trompé. Ecrivez-moi d'où est ce monstre qui a dévoré son enfant et quelle peine lui a-t-on infligé. Pour le livre dont je vous ai écrit, mon père n'a qu'à l'envoyer avec quelque personne de sa connaissance à Vienne chez le banquier Popp et lui écrire de me le faire parvenir et je l'aurai dans peu. Dites à mon père que je le prie infiniment de me l'envoyer, puisque j'en ai grand besoin. Lorsque dans la *Gazette Moldave* il y aura des poésies ou bien de l'histoire moldave, envoyez-les moi, et vous m'obligerez. Le *Robinson* a été plusieurs fois traduit en moldave, ainsi ce n'est pas pour la première fois. Vous devez le trouver dans [ma] bibliothèque. Celui qui paraît aujourd'hui est sans doute traduit par Monsieur Basile Dragitche. Ma chère Savtitza, Monsieur Cuénim a eu raison de se moquer de vous; j'espère bien qu'une autre fois vous serez plus attentive, car, voyez-vous, ce n'est pas joli pour une jolie demoiselle de votre âge que de faire de pareilles fautes, fi, c'est une horreur [!]. Aleco, je vous embrasse, mais quand on travaille, on ne doit pas s'empresser pour aller s'amuser; au contraire, quand on s'amuse, on doit s'empresser pour aller travailler. Si vous êtes sage et si vous apprenez bien, je vous enverrai de jolis livres à la fin de Juin. Ici, mes chères sœurs, il n'y a pas de comédiens pour le moment. Les acteurs de Nancy, qui est une très belle ville et où j'irai passer mes fêtes de Pâques (à mon retour je vous en donnerai des nouvelles par ma prochaine lettre) sont venus une fois à Lunéville. Ils ont donné une représentation composée de deux parties: *Le pré aux clercs*, opéra en quatre actes, belle pièce, et *Le chalet*, opéra comique en un acte, jolie pièce. Je passe mon temps quand je le peux, à lire différents ouvrages et beaucoup de journaux, tels que *La Gazette de France, L'Estafette, La Carricature, Le Voleur, Le Mercure de France, La Revue Maritime, La Revue des deux mondes, La Revue de Paris, Le Protée, Journal des modes* et d'autres petits journaux. Je suis abonné à quelques-uns, quant aux autres je les emprunte pour les lire et ensuite

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

je les rends. Donnez-moi des nouvelles. Adieu, passez-bien votre temps, pendant les Pâques amusez-vous bien et pensez quelquefois à votre frère. Remettez ces lettres a mon oncle et à Monsieur Cuénim.

Kogalnitchan

Vere Cotine, am primit cu [mare] bucurie răvaşul dumitale şi am slăvit numele Domnului că [te] afli sănătos. Duducile îţi vor spune ce fac, adică că învăţ şi că nu cunosc pre nimeni. Arată lui moşu Iancu şi mătuşicăi Mărioara că li sărut mânile, precum şi verişoarei Elencului. Multe închinăciuni lui văru Alecu şi Gheorghiţă, precum şi la ceialalţi şi la toţi prietinii.

Kogălnicean

B.A.R., S 20 /DCCXLVI

31

[C ă t r e t a t ă l s ă u]

[Liunevil,] 27 april /9 mai 1835

Cu multă fiască plecăciune sărut mânile dumitale, băbacă.

Cu cea mai mare bucurie am primit răvaşul dumitale din 1/13 april şi am văzut că milostivul Dumnezău vă păzăşte în cea mai mare în[tregime] a sănătăţii. Eu, slavă Ziditoriului, mă port bine. Nu este greşala mè că nu ţ-am răspuns îndată la răvaşurile dumitale din 2 şi 13 mart, ci împrejurările. Căci (precum îi şi fi văzut prin răspunsurile ce-n ziua de Paşti ţ-am trimăs), având un examen mare, am trebuit ca să mă sălesc foarte mult, şi fiind[că] pentru aceasta avem vreme numai duminica şi joia, căci în celelalte zile toate ceasurile sânt întrebuinţate la deosăbite învăţături, apoi n-am putut să-ţi scriu îndată, ci am vrut ca mai bine să mai aştept ceva, ca să-ţi pot da vro mulţămire, adecă să-ţi arăt că am primit vreun premium, precum am şi avut norocire de a câştiga. Iar la răvaşul dumitale din 18/30 mart ţ-am răspuns îndată. Banii de la bancheriu Pop i-am primit, precum vei vidè din răvaşul meu din 7/19 april. Numai bezădè Dumitrachi şi bezădè Grigori au fost bolnavi de coriu, însă foarte puţân, dar eu n-am fost, şi chiar de m-aş şi fi îmbolnăvit n-ar fi fost nici o primejdie, căci aici coriul îi foarte uşor, iar nu ca la Moldova.

Sânt acum vro zăce zile de când domnu Lencur au scris din poronca Măriei Sale că domnu abate să tragă pre bezădele de la şcoala publică şi să le deie dascali particulari. Această poroncă îndată s-au împlinit, dară nu ştiu dacă aceasta să atinge şi de mine. Până când voi fi sigur că trebuie să învăţ ca şi bezădelile, apoi eu tot merg la coleghium, însă eu aş dori că mai bine să învăţ tot unde învăţ şi până a[cum, c]ăci învăţăturile îs mai bune. Iară acasă nu să pot aduce dascalii cei buni, pentru că n-au vreme şi mai ales că domnu abate are un haractir prea slab ca să fie

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

ascultat; de aceea şi bezădelile mai bine ar face să înveţe la coleghiu decât acasă. Mă rog, băbacă, arată aceasta lui domnu Lencur, căruia i-am şi scris un răvaş. Am văzut iarăşi într-o scrisoare de a domnului Lencur către bezădele, în care scrie că Măria Sa Vodă îl sălește ca să vie iarăşi în Franţia, însă nu ştiu pentru ce aceasta. Poate că dumneta o ştii, scrie-mi şi mie, mă rog.

Aice toate gazetile vorbesc de neatârnarea Moldovei şi a Valahiei; unele zic că Anglia au făcut aceasta, ca turcul şi rusul, bătându-se vreodată, să nu poată întra în Moldova, altele zic că împăratul Neculai au făcut aceasta, ca dintăi să-şi tragă inimile moldovenilor în partea lui şi apoi să unească aceste prinţipaturi cu imperia Rosiei. Mă rog, dară, băbacă, dacă aceste vorbe sânt adevărate, să-mi scrii şi mie.

Cu cea mai mare fiască plecăciune sărut mânile dumitale şi sânt a dumitali prèplecat şi preasupus fiu,

Kogălnicean

B.A.R., S 21 / DCCXLVI

32

[C ă t r e s u r o r i]

[Lunéville,] le 10 Mai 1835

Mes très chères sœurs,

Vous m'écrivez que vous êtes dans une grande inquiétude de ce que vous n'avez pas reçu des lettres de moi depuis longtemps; je sens que je suis coupable, mais involontairement; l'examen que j'ai eu à soutenir a été la cause de ce retard, de même que j'ai écrit aussi à mon père. Je me porte bien, mais quelquefois je sens de douleurs de poitrine, ce qui me vient de ce que je reste toujours assis et que je ne fais pas beaucoup d'exercice. J'espère que, quand je retournerai en Moldavie, j'aurai le bonheur de lire les chefs-d'œuvre inintelligibles de Botezato; mais, en attendant, je ne sais pas quel est le fou qui en achète des exemplaires. Ecrivez-moi quel est le titre de l'ouvrage que S.A. le Prince a donné au cabinet de l'histoire naturelle. Moi j'ai aussi un ouvrage en ce genre, mais qui coûte extrêmement cher, c'est *L'Histoire des progrès des sciences naturelles* en 80 volumes, plus 80 livraisons de plus de huit cents gravures coloriées. Il m'a coûté 60 # puisque je l'ai acheté petit à petit. Mais c'est un ouvrage magnifique. En Moldavie il doit coûter 600 #, car les livres s'y vendent dix fois plus cher qu'ici. À propos, vous me dites le nom du futur de Mlle Pulchérie Ghika, mais vous ne me dites pas les lettres des époux de Mlles Alexandry, Cavako et Garet. Je suis bien curieux de les savoir. Je suis bien aise de ce qu'on a établi aussi en Moldavie une compagnie de pompiers à feu; car ici, en France, il y a en même jusque dans les plus petits villages. Ici la musique moldove est inconnue; ainsi je vous prie de m'envoyer sur chacune de vos lettres une chanson en notes, car plusieurs personnes m'en ont prié.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

En revanche je vous enverrai ausi de musique française aussitôt que j'en trouverai l'occasion. Les grains de melons–d'eau n'ont pas encore poussé. Je ne sais pas si vous avez reçu une lettre de moi où j'écris à mon père au sujet de deux Français qui désirent aller en Moldavie. Ici il n'y a rien de nouveau, si ce n'est que dans un mois nous aurons le camp, où il y aura six régiments de dragons, ainsi qu'un des fils du roi. Nous aurons aussi dans peu des acteurs. J'ai maintenant dans ma bibliothèque jusqu'à cinq cents volumes, tous en 8° et avec de très belles vignettes et gravures. Quand je retournerai en Moldavie nous aurons avec quoi passer gaiement les longues soirées d'hiver au coin du feu, car je n'ai choisi que des livres amusants. Aussitôt que j'aurai trouvé l'occasion, je vous enverrai quelque-uns. J'embrasse Savtitza et Aleco. Mes respects à Monsieur Cuénim, à Monsieur Kische et à Madame Wimmer. Vous enverrez cette lettre à Millo et vous lui demanderez réponse. Mes compliments à mes cousins. Je vous embrasse et suis avec le plus vif attachement votre affectionné frère,

Kogalnitchan

Băbacă, mă rog, zi lui monsiu Lencur ca să scrie domnului abate ca să-mi dei voie să mă plimb câte jumătate de ceas în toate zilele, căci de multe ori am durere de piept din pricină că toată ziua şăd şi nu umblu nicicacum, şi doftorii sânguri mi-au zis ca să mă primblu mult, pentru că nefăcând aceasta sângele să aprinde şi de aceea mă doare pieptul.

B.A.R., S 22/DCCXLVI

33

[C ă t r e t a t ă l s ă u]

[Liunevil,] 13 / 25 mai 1835

Cu multă fiască plecăciune sărut mânile dumitale, băbacă.

Cu cea mai mare bucurie a sufletului am primit răvaşul dumitale din 15/27 april. Am dat laudă preamilostivului Dumnezău că vă aflaţi cu toţii sănătoşi. Eu acum mă port binişor. Pricina că nu ţ-am răspuns îndată la răvaşul acesta este că am fost bolnav de friguri şi de piept. Am şăzut vro săptămână în pat. Iar acum, slavă Preaputernicului, sânt bine, dară încă slab. Pricina boalei acestei este că şăd tot în casă şi că nu îndeletnicesc nicicacum mădulările mele, însă doftorul au hotărât ca să mă plimb în toate zilele câte un ceas. Dumneata zici că pentru că nu mă păzăsc de răcele, de aceea mă îmbolnăvesc; nicicacum nu-i aceasta pricina, căci aice îi foarte cald. Iată adevăratele pricini: dintăi, apa este foarte ră şi putână, al doile, bucatile, care sânt într-un hal foarte rău. În început am fost bine aice, dară acum au început a scădè. Odăile sânt foarte răle, nu din pricina mărimei, ci din pricina scârnăviei. Când am venit aice, atunce, ca să închidă ochii lui monsiu

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Lencur, ne da bucate tot bune, odăile era grijâte, dar, îndată după ce monsiu Lencur au purces la Moldova, au început a lua perdelile, a ne da nişte crivaturi scârnave şi strâcate, în sfârşit acu la masă nu ni dă adeseori decât o zamă cu pâine în loc de ciorbă, un răsol, o bucăţică de slănină, o friptură şi un măr sau nuci. Aceste [illegible] le scriu numai dumitale şi mă rog ca să nu spui nimănui; dară în puţân bezădelile vor scrie Măriei Sale că sânt degustaţi cu totul de Liunevil.

Doi munteni, adecă doi valahi au trecut pe aice viind de la Paris şi mergând la Bucureşti. Ei au să meargă şi la Iaşi. Eu n-am fost acasă când ei au venit să ne vadă, deci întreabă-i să-ţi spuie în ce hal au găsit odăile noastre şi ce le-au zis bezădelile ca să spuie Măriei Sale lui Vodă. În sfârşit şi bezădè Vogoridi are să se întoarcă în puţân de la Londra la Moldova şi atunce îţi va da destule relaţii, precum şi directorul teatrului, Furo, la întoarcerea sa.

La ochi mi-i bine acum. Nu ştiu încă cum să-ţi mulţămesc pentru bunătatea ce ai avut ca să-mi trimeţi cu Furo 10 #, precum şi o suvaie. Până acum n-au ajuns aice, dar trebuie să vie în puţân. Poate că m-am greşit, dară nu ţ-am cerut un şal întreg, ci o bucăţică de şal pentru jâletcă, însă nu-i nimică.

Nu pot să-ţi descriu ce măhniciune am sâmţit cu toţii când am văzut că bietul domnu Lencur au murit. Sârmanu! Ce om bun era, şi el sângur putea ca să ne uşureze traiul la Liunevil. Măria Sa Vodă au şi scris un răvaş bezădelilor vestindu-le această nenorocită întâmplare. Toţi sântem măhniţi.

Banii care îmi trimeţi îmi vor fi de mare folos, căci am gând ca duminicile şi joile să fac nişte plimbări mici pimprejurul Liunevilului. Eu, pentru piept, m-am tocmit cu [o] fimeie ca să-mi deie de două ori pe zi lapte de capră. Dar îi foarte scump, de vreme ce trii păhară plătesc trii lei. Pentru tinerii franţezi, ei au hotărât ca să meargă negreşit în Moldova.

Cu multă fiască plecăciune sărut mânile dumitale şi sânt al dumitale prèplecat şi supus fiu,

M. Kogălnicean

B.A.R., S 24 / DCCXLVI

34

[C ă t r e s u r o r i]

[Lunéville,] le 13 /25 Mai 1835

Mes très chères sœurs,

J'ai reçu avec le plus grand plaisir vos charmantes lettres en date de 11/23 Avril et je rends grâce au Ciel de ce que vous êtes toutes bien portantes. Quand à moi, vous saurez que j'ai été malade de la poitrine; j'ai eu aussi la fièvre, mais maintenant je jouis d'une assez bonne santé. Je suis bien fâché de ce que mon père n'a pas voulu satisfaire à votre demande, en vous donnant de l'argent pour des

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

chapeaux; allons, il faut vous en consoler. Je tâcherai dans peu de vous faire ce petit plaisir, lorsque mes moyens me le permettront. Je tâcherai de vous envoyer le plus de livres que je pourrai avec la première occasion. Vous me dites aussi que j'envoie maintenant la bibliothèque que me suis formée, mais c'est impossible, vu que tous les ouvrages que j'ai sont encore ncomplets ou bien en souscription, ou bien ne sont pas encore reliés et que je ne peux pas les envoyer sans qu'ils soient reliés. Vous me dites que les élèves de la Societé Philarmonique de Bucarest ont donné une représentation, mais vous ne me dites pas [où] ils l'ont donnée: est-ce à Iassy ou bien à Bucarest [?] Il paraît qu'en Moldavie tous les bourgeois se donnent le titre de *de*, mais c'est une chose permise, car de même en France je puis me nommer le fils du Grand Mogol sans que quelqu'un me conteste ce titre, et Madame Garet est assez instruite et assez spirituelle puor savoir cela; par conséquent elle a ajouté un *de* qui anoblisse l'action qu'elle a faite lorsqu'elle a quitté la Moldavie furtivement, mais il faut lui pardonner cette petite vanité-là; laisons-lui ce *de* qui a tant de charmes pour elle et pour sa noble demoiselle. Mes chères sœures, mon père m'a envoyé quelques petits choses par Monsieur Baptiste Foureaux, écrivez-moi s'il m'a envoyé aussi le livre moldave dont je vous ai écrit. Faites une révision dans mes livres et envoyez-moi la liste des volumes qui me manquent, vous noterez quel est le volume qui manque, où est'il imprimé, en quelle année, quel ouvrage et chez quel libraire on le trouve, parce que je veux compléter les livres qui me manquent. Vous m'obligerez infiniment. Nous avons maintenant des acteurs à Lunéville; j'y vais les dimanches et les jeudis, mais ils m'ennuient, car ils jouent bien mal. Mes respects à Monsieur Cuénim et à Madame Wimmer. J'embrasse Savtitza et Aleco. Adieu mes chères sœurs, portez-vous bien. Votre dévoué frère,

Kogalnitchan

Je baise les mains de mon cher oncle Jean; je n'ai pas pu lui écrire, vu que je suis encore faible.

B.A.R., S 25 / DCCXLVI

35

[C ă t r e t a t ă l s ă u]

[Liunevil,] 6 /18 iunie 1835

Cu multă fiască plecăciune sărut mânile dumitale, băbacă.

Scrisoarea dumitale din 10/22 mai cu cea mai mare bucurie a inimii am primit-o. Am dat laudă multmilostivului Dumnezău că mult mie scumpă sănătatea dumitale să află în deplină întregime. Cât pentru mine vei şti că acum mă aflu foarte bine, pentru că vremea îi foarte frumoasă şi că acum am puţână vreme de primblat.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Îți trimăt relația orașului Nansi. Îi un târg depărtat de Liunevil de trii ceasuri; are patruzăci de mii de suflete. Îi una din cele mai frumoase politii a Franției. Ulițile sânt drepte, largi și toate casăle au cinci rânduri. Sânt multe frumoase piațe și primblări. Are o bibliotecă, o academie, un muzeum de cadruri și o frumoasă șală de priveliște.

Piste două luni avem examen și mă voi săli ca să iau multe premii, ca să vă mulțămesc. La Liunevil nu să învață pravilile, dară la Paris; și încă dintăi trebuie ca să învăț ritorica, loghica și filosofia, pentru care trebuie doi ani, și atunce voi învăța pravilile.

Gazetile de aici vorbesc pentru neatârnarea Moldovei; aceste novitale le au primit de la Țarigrad. Harbuzii au crescut mari și nădăjduiesc că vom mânca și anul acesta. Batist Furo încă nu s-au pornit să vede de la Iași, de vreme ce n-au ajuns la Liunevil.

Băbacă, Vasâlică Alecsandri, fiul spatariului Alecsandri, îmi scrie de la Paris că părintele său are să vie în Franția în anul acesta ca să lasă la Paris pe fiul său cel mai mic. Nu cred că și dumneta vei vini, precum ai zis la Iași, dară mă rog că dacă spatariul Alecsandri are să vie cu adevărat în Franția, apoi mijlocește ca, trecând prin Liunevil, să mă iaie și pre mine la Paris, căci atunce voi avè vacanție și foarte mult aș dori ca să văd și eu acest frumos oraș, minunea lumei.

Aice mergem de două ori la teatru, dară nu-i atât de bun ca cel de la Iași. Am văzut în gazetile de aici că Adunarea Obștească a Valahiei au mai dat încă domnului Ghica pentru Curtea sa 600 000 lei. Monsiu Chiunem îmi scrie că domnul Lencur au lăsat opt sute de galbini de datorii; nu știu cum să poate aceasta. Mă rog, băbacă, dacă ai găși prilej, să-mi trimeți cartea aceea pentru care te-am rugat. Scrie-mi, mă rog, pentru ce bucătarii franțuji au ieșit de la Măria Sa Vodă.

Cu multă fiască plecăciune sărut mânile dumitale, băbacă, și sânt al dumitale prèplecat și supus fiu,

M. Kogălnicean

B.A.R., S 26 / DCCXLVI

36

[C ă t r e s u r o r i]

[Lunéville,] le 6 / 18 Juin 1835

Mes très chères sœurs,

C'est avec le plus grand plaisir que j'ai reçu votre lettre du 9/21 Mai. J'ai rendu des actions de grâce au Tout-Puissant de ce que vous vous portez bien. Quant à moi, vous saurez que je suis d'une parfaite santé. Je vous remercie de toutes les nouvelles que vous me donnez; j'en ai lu la description avec bien de plaisir. Comme je vous ai promis, je vous enverrai quelques jolis ouvrages, mais il

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

n'y a pas d'occasion qui se présente. Cependant j'espère que Monsieur Baptiste Foureaux se chargera de cette commission à son retour. J'ai déjà acheté les ouvrages qui sont: *Le Magasin pittoresque, Le Magasin universel, L'Annuaire des enfants*, tous ces livres sont dans le genre du *Musée des familles* et avec des gravures. Ensuite, *La France dramatique*, qui a plus de 80 comédies et vaudevilles; les ouvrages de Demoustier, celui qui a fait les *Lettres à Emilie sur la mythologie*, Walter Scott, le œuvres de Madame Guizot, *Gil Blas*, les *Mille et une nuits* et beaucoupe d'autres ouvrages, qui vous plaront, j'en suis sûr. Ils m'ont coûté ici douze ducats, mais en Moldavie vous ne les aurez pas pour trente. Baptiste Foureaux n'est pas encore arrivé à Luneville. Ici nous allons maintenant au spectacle deux fois par semaine, car les autres jours il n'y en a pas. Il y a quelques bons acteurs, mais ils ne surpassent pas Madame Laman, Artur et sa femme, ainsi que Valéry. Il y a une actrice qui joue horriblement mal, et cependant il y a des personnes qui disent qu'elle joue beaucoup mieux que Mademoiselle Mars, la première actrice de Paris; aussi je la siffle toujours, car ici ce n'est pas comme à Iassy; quand un acteur a oublié de prononcer une syllabe, aussitôt les sifflets parviennent à ses oreilles. Joseph Foureaux n'a pas de rival ici qui joue mieux que lui les rôles de niais. Enfin, c'est une mauvaise troupe, je ne vais au spectacle que pour tuer le temps. Dans deux mois nous aurons la distribution des prix, ensuite nous aurons vacances deux mois; j'employerai ce temps à voyager dans les Vosges, montagnes qui sont près de Lunéville. Pour le moment je n'ai pas d'autre chose à vous dire, si ce n'est que Basile Alexandry m'a écrit que sa sœur ne se mariait pas. J'embrasse Aleco et Savtitza. Adieu, mes chères sœurs, je suis votre affectioné frère,

Kogalnitchan

Mes respects à Madame Wimmer.

B.A.R., S 27 / DCCXLVI

37
[Către tatăl său]

[Liunevil,] 1 /13 iulie 1835

Cu multă fiască plecăciune sărut mânile dumitale, băbacă.

Răvaşul dumitale din 26 mai nu l-am primit decât în 24 iunie/6 iulie şi cartea dumitale din 7/19 iunie am primit-o în 28 iunie/10 iulie; nu ştiu care să fie această întârziere. Precum arăţi şi dumneta, că ai primit cartea mè cea mai veche mai înainte decât cea mai nouă. Domnu Batist Furo au trecut pe aice, însă la întorsul său; el au şăzut aice numai un sfert [de ceas] şi de aceea n-am putut să trimăt nimic duducilor, precum le-am făgăduit. Antereiu care mi l-ai trimes, precum şi altile,

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

le-am primit toate. Numai pentru 10 galbeni care zâci că i-ai dat mi-au spus că nu i-a primit. Însă fiindcă eu avèm trebuință de bani, el m-au împrumutat, dându-i sânet de primire.

Cu cea mai mare bucurie a sufletului am văzut că mult mie scumpă sănătatea dumitale este întru întregime. Cât pentru mine vei şti, slavă preaputernicului Dumnezău, că acum mă port foarte bine şi că nu sufăr nicicacum de piept. Cât pentru poronca ce-mi dai atingătoare de a merge la coleghium, eu o urmez şi voi împlini-o şi de acum înainte. Lipitori la şăle am pus, cum mi-ai poroncit, însă nu mi-au făcut nici un bine, de vreme ce începusăm a mă însănătoşi. Noaptea dorm cu halat. Acum domnu abate ne caută mult mai bine decât înainte. Mâncarea îi bună. Mai dăunăzi au primit nişte cărţi de la Măria Sa Vodă şi de atuncea ne tractarisăşte mai bine. Lapte de capră obicinuiesc a-l lua, dar îi foarte scump aice. Cât pentru copilul cuconului Lupu Balş vei şti că să poartă foarte bine, că să săleşte la învăţătură şi că i-au scris de vro zăci ori în diastimă de trii luni. Mă mier şi eu cum dumnealui n-au primit nici un răvaş.

Nu pot să-ţi spun câtă bucurie am sâmţit când am văzut că Măria Sa Vodă au binevoit să mă numască ofiţăr în cavalerie. Mulţămirea mè este nespusă, căci eu gândèm că cât voi fi în ţări străine voi rămânè tot cadet. Crede, băbacă, că mă voi săli ca să mă fac vrednic de un asămine favor şi că de acum înainte mă voi îndeletnici mult mai mult la învăţătură şi într-o lună nădăjduiesc că îţi voi trimete atestat că am primit cinci premii, căci piste trii săptămâni avem examen şi pe urmă vacanţii de două luni. Această vreme o voi întrebuinţa-o de a merge într-un sat, aproape de Liunevil, unde este o şcoală crăiască de agricultură, acolo voi învăţa lucrarea pământului. Măria Sa Vodă mi-au trimăs atestatul de ofiţer. Eu îndată am alcătuit, cum aţi poroncit, o carte franţuzască şi am trimăs-o cu plicu bezădelilor. Iată că alăturez aice o carte pentru hatmanul; vei avè bunătate că să o pecetluieşti şi să i-o dai. Îţi trimăt şi exemplariul acsesitului, sau a al doile premium de zugrăvit. N-am putut să câştig premiul întâi, pentru că sânt şcoleri care învaţă de zăce ani a zugrăvi şi eu învăţ numai de şăse luni, şi încă sânt al doile într-un clas di triizăci de băieţi.

Băbacă, am astăzi trebuinţă de bunătatea dumitale, pentru ca să mă ierţi de o greşală mare ce am făcut, dară crede, mă rog, că în viaţa mea de acum nu te voi mai supăra. Ştii că când am ajuns la Liunevil nu ştiam nicicăcum latineşte, dar, cum eram mare ca să întru cu copii de zăce ani în tacsia unde să începe această limbă, am fost sălit ca să sai cinci clasuri, încât am întrat în clasul domnului abate, unde să învaţă prosodia latinească, Chichero, Omir şi scriitorii cei mai grei, latini şi greci; cum nu ştiam nimică latineşte, aş fi fost totdeauna coada dacă nu aş fi lucrat mult. Însă, cât de mult şi să fi lucrat, tot nu aş fi putut ca să fiu în jumătate an cel întâi dacă nu aş fi cumpărat şi cărţi care să mă ajute. Cărţile, adevărat, sânt ieftine aice, dară scriitorii cei buni în toată lumea sânt scumpi, precum şi aice, şi avèm trebuinţă de cărţi bune. Deci m-am prenumărat la multe cărţi care ieşă în toată luna, fără ca să ieu sama că luam mai multe decât nu putèm plăti. Librerul nu-mi zâcè nimic şi eu socotèm că nu avèm mult a plăti. Toţi banii care mi-ai dat, precum şi

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

acei care mi-au dat Măria Sa Vodă, i-am cheltuit, şi iată cum. Piste tot am avut până acum 116 #, adecă 60 # care mi i-ai da la purces, 30 # care mi i-ai trimes prin bancheriul Pop, 10 # care mi i-au dat Batist Furo şi 16 # de la Măria Sa Vodă. Dintr-aceşti bani am plătit 15 # în drum; 35 pentru ceasornic; cu 20 # mi-am cumpărat deosăbite mărunţuşuri, precum şi cărţi; apoi cu ceialalţi am cumpărat aceste lucruri. Măria Sa Vodă ne-au trimăs puţâni bani pentru straie. Vara au venit; deci mi-am făcut două jâletce şi două părechi pantaloni albi, care m-au costisit 5 galbeni; pe urmă învăţăm din banii noştri armile în toate zilile, câte 2 # pe lună, căci Măria Sa au zis că iarna să învăţăm armile şi jocul, iar vara călăria şi a înota. Dară, cum ca să nu uităm tot ce învăţăm iarna, apoi noi toţi ne-am unit şi avem dascali de arme, care, cum am zis, costisăsc 2 galbeni pe lună, şi altul de joc, care cere câte 1 #, deci pentru patru luni de arme fac 8 # şi pentru joc 4 #, care fac pieste tot 12 # până acum. Pe urmă am cheltuit cu mersul la teatru, la Nansi şi alte mărunţuşuri ca la 10 #. Apoi ieu mathemă de scripcă, pentru care plătesc câte 2 # pe lună. Am început a învăţa de trii luni, fac 6 #, pe scripcă am dat 5 galbeni. Deci vezi c-am cheltuit până acum 108 galbeni, şi mi-au rămas încă opt galbeni de cheltuit. Mai dăunăzi am cerut socoteala de la librer, şi care au fost spăimântarea mè văzând că sânt încă dator cu 80 de galbeni! Am căutat ca să văd dacă nu m-a şi înşălat, dar n-am putut afla nici un vicleşug. Această somă îi mare, ştiu foarte bine, dară am greşit, sânt vinovat, şi nu am altă a face decât a mă ruga cu lacrămi ca să mă ierţi, căci numai în dumneta am toată nădejdea mè. Însă pe de altă parte vei vidè că soma aceasta nu-i mare când vei şti că aici toate sânt mai scumpe, patru ori mai mult decât în Moldova, de vreme ce aice un galbăn are atâta preţ cât la Iaşi o carboavă. Pe urmă m-am înşălat cu bunătatea cărţilor şi cu pilda, căci, văzând pe bezădele că cumpără atâtea tomuri, am vrut să fac şi eu ca şi dânşii. Dară dumneta vei zice că nu trebuie să urmez bezădelilor, că nu sânt bogat ca fiii Domnului; aşa este, dară eu am cheltuit numai 80 # şi ei de când au venit aice au cheltuit mai mult de 200 de galbeni şi mai au încă datorii de mai mult de 100 #, banii care i-au cerut de la Vodă acum. Şi ce vei mai zice că şi fiul paharnicului Enuţă au cheltuit de când îi aice mai mult de 100 #! Crede că sânt vinovat, că am greşit, dară ce să fac [?] Rău am făcut, dară dacă nu mă vei ajuta, cine mă va scăpa [?] Poate că vei gândi că am cheltuit banii pe alte lucruri, dar iată că îţi trimet izvodul de cărţi ce am cumpărat. Pe poşta viitoare îţi voi trimete şi un răvaş de la domnul abate ca să te încredinţăzi de adevărul. Iată, trimăt şi atestatul sălinţii mele la şcoală. Poţi să dai izvodul de cărţi ce am cumpărat la monsiu Chiunem sau la oricine şi vei vidè că cărţile care am cumpărat sânt bune. Sânt tânăr şi nu am înţălepciune, de aceea am putut face o aşa mare nebunie, dară, cum acum am toate cărţile trebuitoare, nu voi mai avè trebuinţă ca să mai cumpăr. Mă rog, băbacă, îndură-te şi-mi trimete cât mai în grabă 80 de galbeni, căci până acum librerul nu mi i-au cerut, dară poate ca să mi-i ceară. Crede că de acum înainte mai bine voi muri decât să-ţi fac asămine supărări. Fii atâta de bun şi mă scoate din această grea belè, căci dacă nu mi-i ajuta sânt prăpădit.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Totodată prilejul zilei Sfântului Ilie, marelui patron a dumilorvoastre, îmi dă chip ca să vă poftesc tot feliul de bunătăți. Dea Domnul ca să-ți împlinească toate voințele, să fii sănătos, să pitreci mult ani îndelungați, necurmați și fericiți, dea Domnul ca cel mai bun din părinți să trăiască norocit pentru soarta fiilor săi [!] Cât îmi pare de rău că nu pot să fiu acum în Moldova ca să vă arăt în faptă aceste sâmțiri de dragoste și de recunoștință necurmată [!] Facă Domnul cu toate ce vă poftesc să se împlinească, pentru fericirea aceluia care, sărutându-ți mânile, este cel mai plecat și supus fiu,

M. Kogălnicean

Cu uniforma de iuncher nu pot să fac nimică pentru că mi-i prea strâmtă.

B.A.R., S 28/DCCXLVI

38

[C ă t r e s u r o r i]

[Lunéville,] le 1 /13 Juillet 1835

Mes chères sœurs,

J'ai reçu à peu d'intervalle trois de vos lettres, l'une du 26 [Mai]/7 Juin, l'autre du 6/18 Juin et enfin une autre du 12/24 Avril par Monsieur Baptiste Foureaux. Je suis bien aise de ce que vous vous portez toutes bien; je suis en bonne santé. Le directeur de théâtre de Moldavie ne m'a remis la lettre qu'à son retour, c'est-à-dire après avoir été trois semaines à Paris. J'ai reçu avec bien de plaisir la bourse et le portefeuille que vous m'avez envoyés. Je vous en remercie de tout mon cœur. Ces petits ouvrages sont très bien travaillés et tous ceux à qui je les ai montrés ont dit la même chose. J'en étais si content, que j'ai oublié de dire a Monsieur Baptiste qu'il prenne quelques livres que je voulais vous envoyer. Ce n'est qu'après que je me suis rappelé; j'en suis très fâché; mais je vous prie, mes chères sœurs, ne vous irritez pas, parce que bientôt je trouverai une occasion pour tenir ma promesse. Je vous remercie des félicitations que vous me faites au sujet de mon avancement, j'ai été ausi bien content. Priez de ma part papa de faire peindre l'uniforme d'officier de cavalerie, mais avec de très grands détails, et de me l'envoyer dans une lettre, parce que plus tard je m'en ferai une. Monsieur Miller, de l'école des Trois-Saints pourra très bien faire cela. Monsieur Mimaut est passé par Lunéville, il nous à laissé ici Mr. Vogoridès et est parti aussitôt pour Paris. Ma chère Marie, présentez je vous prie mes respects à Monsieur Cuénim et assurez-le que par la prochaine poste je répondrai à la lettre de Monsieur son fils, vu que le temps ne me le permet pas maintenant. Ecrivez-moi aussi si Mademoiselle Enoutza s'est mariée, car son frère m'a dit qu'elle devait épouser le docteur Ilaschçouk. Ma chère Hélène, vous m'écrivez que vous avez été à la campagne et que le jour de votre fête il y a eu une danse de paysans, mais vous ne m'écrivez pas si vous avez

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

aussi dansé. Mon portrait était aussi fini, mais, comme je vous l'ai dit, j'ai oublié de le donner à Monsieur Baptiste, qui amène avec lui six acteurs et six actrices. J'ai vu tout son monde. Il y a deux actrices assez jolies. Vous me dites qu'il y a eu samedi 4 Mai un examen public à l'école des filles, mais vous ne me dites pas quelle est cette école et qui l'a fondée. Ecrivez-moi, quelles sont les pensionnaires de cette institution et qu'y apprend-on [?] Ecrivez-moi aussi si mon père a toujours les mêmes emplois et s'il n'a pas eu d'avancement. Vous m'avez écrit la première fois bien peu. Pourquoi est-ce que Monsieur George Carpe est sorti de la milice et que fait-il maintenant? Je vous ai donné des nouvelles de Nancy par la lettre de mon père, au reste je le fais encore une fois.

Nancy a une population de 40 000 âmes. C'est une des villes les mieux bâties de France. Ses places publiques sont ornées de statues et de belles fontaines; la Place Royale est la plus remarquable. Elle était autrefois la capitale de la Lorraine. Le vertueux roi de Pologne, Stanislas, en avait fait sa résidence. Les plus beaux édifices: la Préfecture, l'Hôtel-de-ville, la sale de spectacle, les casernes et l'Hôpital. Les établissements scientifiques sont l'Académie Universitaire, l'École secondaire de médecine, l'École de sourds-muts, le Collège royal et le Jardin des plantes.

Comment donc Mademoiselle *de* Garet s'est-elle résolue à épouser le pauvre Loupou Boujne, et quel affront pour elle que d'être ensuite refusée par un *misérable roturier*[!] Madame *de* Garet doit en mourir de honte. Je le lui conseille, elle doit le faire bien vite, de peur que sa noblesse ne s'envole pas. Vous me demandez comment je me plais en France. Mal. C'est un pays beau, riche, policé, puissant; mais, comme je ne suis pas Français, je préfère ma patrie. Je ne changerai pas la pauvre Moldavie pour le premier trône du monde. Je suis né Moldave, je veux mourir Moldave. Au reste, si je connaissais des personnes, si j'avais des parents ou des amis ici, je pourrais encore vivre gaiment pendant tout le temps de mon exil; éloigné de six cents lieues de son pays, c'est insupportable. J'attends avec grande impatience le moment où je retournerai en Moldavie. La seule idée que je suis ici pour mon bien peut me consoler.

Dites au domestique Jean d'aller chez Iorgu Cheşcu de la vestiarie et de lui demander le volume de Madame de Genlis que je lui ai prêté à lire; puis vous m'écrivez quel est ce volume, afin que je sache ce que je dois acheter ici pour compléter mon ouvrage. J'embrasse ma petite sœur Savtica et mon petit frère Aleco. Qu'il soient bien sages et je leur enverrai de petites choses. Tâchez de m'envoyer la musique de δεῦτε ἕλληνες γενναῖοι. Si vous ne l'avez pas, tâchez de vous la procurer. Puis quelques mazourques, ainsi que des danses moldaves, la Krakovianca, la serbasca. Adieu, mes chères sœurs, je vous embrasse de tout mon cœur et suis votre affectionné frère,

Kogalnitchan

Priez mon père d'envoyer cette lettre à mon oncle Jean.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Madame Wimmer,

C'est avec le plus vif plaisir que j'ai reçu les félicitations que vous me faites au sujet de mon avancement. Je vous en suis bien reconnaissant et je vous en aurai toujours de l'obligation Aimez, je vous prie, mes sœurs. Adieu, Madame, j'ai l'honneur d'être votre dévoué serviteur,

Kogalnitchan

B.A.R., S 29 / DCCXLVI

39

[C ă t r e t a t ă l s ă u]

[Liunevil,] 12/24 iulie 1835

Cu multă fiască plecăciune sărut mânile dumitale, băbacă.

Cu cea mai mare părere de bine am primit scrisoarea dumitale din 21 iunie calendarul vechi şi am dat laudă preamultmilostivului Dumnezău că vă aflaţi sănătoşi; cât pentru mine veţi şti că mă port foarte bine. Răspunsul cărţii dumitale din 10/22 mai ţ-am trimăs de mult, iar la răvaşurile dumitale din 26 mai /8 iunie, din 7/19 iunie, precum şi pe cartea domnului Batist ţ-am scris totodată într-un plic, pentru că am primit aceste cărţi în mică diastimă de vreme. Domnu Batist Furo au zis că dumneta nu i-ai dat zăci galbeni, ci m-au împrumutat numai cu aceşti bani, pentru care i-am şi dat sânet. Celelalte lucruri le-am primit toate.

Nu pot să-ţi spun ce bucurie şi totodată ce deşănţare am sâmţit văzând că Măria Sa Vodă s-au hotărât ca să ne trimată în alt târg şi că domnul Tiso s-au şi pornit de la Iaşi. Dară sânt în mare îngrijâre neştiind în ce târg sau în ce ţară are să ne ducă. Dumneta zici ca să ne sprintinim în calabalâc, pentru că drumul îi mare, dară aceasta îi cu neputinţă, fiindcă bezădelile, precum şi eu avem o mulţime de cărţi. Dacă este ca să nu ieşâm din Franţia, atunce va fi uşor de a le lua cu noi; dar dacă va fi ca să mergem în altă ţară, apoi atuncea voi căuta chipuri ca să le trimet [la] Iaşi pe Dunăre. Să vede că domnul abate nu ştie nimic de aceasta. Însă nu ştiu cum vom face la purces, căci bezădelile, precum şi eu sântem datori la un librer; bezădelile aproape de 200 de galbeni şi eu 80 #. Dacă a fi ca să şădem în Franţia, voi da adresul meu libreriului şi atunce îi voi trimite bani din târgul unde voi fi, iar dacă a fi ca să mergem [în altă ţară], atunce voi căuta ca să vând cărţile şi să plătesc. Eu ţ-am cerut prin răvaşul trecut ca să binevoieşti să-mi trimeţi 80 #; deci mă rog ca îndată ce vei primi acest răvaş să mi-i trimeţi nu la Liunevil, ci în târgul în care a fi ca să mergem, prin vreun bancher, ca de-acolo să-i trimăt libreriului. Lui moşu Iancu sărut mânile pentru bunătatea care binevoieşte de a-mi trimete 20 de galbeni. Îmi vor sluji pentru drum; iar dacă banii care îţi cer nu vor ajunge,

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

apoi îmi vor sluji de a plăti ceva din datoriile mele. Până la sosirea domnului Tiso îți voi scrie și la ajungerea sa voi urma toate ce-mi poronceşti. Eu în vara aceasta am învățat a înota și acum trec înot apa Mearță, căci așa să numește. Pre duduci și pre Alecu dulce îi sărut. Bezădelile au primit cartea ce mi-ai dat să le dau și vor răspunde în puțână vreme.

Cu multă fiască plecăciune sărut mânile dumitale, băbacă, și sânt al dumitale prèplecat fiu,

M. Kogălnicean

B.A.R., S 30 (1) / DCCXLVI

40

[C ă t r e t a t ă l s ă u]

[Liunevil,] 24 iulie/5 avgust 1835

Cu multă fiască plecăciune sărut mânile dumitale, băbacă.

Scrisoarea dumitale din 5/17 iulie cu cea mai mare bucurie am primit-o în 21 iulie/2 avgust și am dat laudă preamultmilostivului Dumnezău că mult scumpă mie sănătatea dumitale să află în bună stare; cât pentru mine vei şti că, slavă Preaputernicului, mă aflu sănătos. Cât pentru examen eu socotesc că voi fi tot aice la Liunevil, pentru că această țeremonie are să fie în 16/28 avgust și până atunci de-abiè monsiu Tiso va sosi aice. Batist au sosit aice la întoarcerea sa de la Paris, precum ți-am și arătat prin trecuta scrisoarea mè. Nu pot să-ți spun ce părere de rău am sâmțit când am văzut răvașul dumitale că bietul spătariul Alexandri au picat într-o boală atâtă de urâtă! Eu știam cu o zi mai înainte a sosării răvașului dumitale că trebuiem să mergem la Berlin; aceasta mi-au scris de la Paris domnul Furnarachi, care ține pe fiul spăt[ariului] Alexandri. Nu știu care este pricina că Măria Sa Vodă, în loc să ne trimată la Paris, care îi atâta de aproape, să vroiască să ne trimată în Prusia, atâta de diparti, însă socotesc că acolo nu ni va fi bine și că nu vom ședè multă vreme, pentru că, întâi, vom uita limba franțuzască, al doile, clima este friguroasă și umidă, care poate să nu priască sănătății noastre. Eu însă, cum mi-ai poroncit, nu voi zice nimică, îți scriu numai de aceasta dumitale. Acei triizăci de galbini care binevoiești să-mi trimeți îi voi întrebuința ca să plătesc ceva din datoriile mele. Cât pentru banii ceialalți, domnu abate va răspunde, precum m-au încredințat, sau că librerul va vroi să aștepte ca pe urmă să îi trimăt de la Berlin. Deci, mă rog, băbacă, binevoiește ca să-mi trimeți acești bani în Prusia cât mai curând și crede că recunoștința mè va fi până la moarte. Iar cărțile, cum nu voi putè să le iau cu mine la Berlin, apoi le voi trimete la Viena la domnul Pop, ca de acolo să le trimată la Iași pe Dunărea și pe la Galați. Îndată ce domnu Tiso va veni aice te voi înștiința, iar eu și până atuncea îți voi mai scrie.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Cu multă fiască plecăciune sărut mânile dumitale şi sânt al dumitali prèplecat şi supus fiu,

M. Kogălnicean

B.A.R., S 30 (2) / DCCXLVI

41

[C ă t r e s u r o r i]

[Lunéville,] le 5 Août 1835

Mes très chères sœurs,

C'est avec une bien grande joie que j'ai reçu vos lettres en date du 16 Juillet. J'ai rendu des actions de grâce au Tout-Puissant de ce que vous vous portez bien; je suis aussi en bon état. O, la pauvre Catinca, quel joli mari elle a! Je vous remercie aussi de toutes les autres nouvelles que vous me donnez.

Moi, je n'en ai qu'une à vous donner; mais elle est horrible: un scélérat a failli tuer le roi des Français le 28 Juillet. Sa Majesté était à la revue à Paris. Voilà qu'une terrible détonnation se fait entendre. Plusieurs personnes autour du roi tombent. Le maréchal Mortier, frappé de plusieurs balles, tombe mort, trois autres généraux et une douzaine d'autres citoyens sont de même assassinés. Il y avait encore une trentaine d'autres personnes blessés plus ou moins. Cette détonnation venait d'une chambre au quatrième étage; on y monte et on y voit l'assassin lui-même blessé mortellement par les fusils, dont quelques-uns avaient crevé. La machine qui avait tué tant de nobles et braves Français était composée de vingt-cinq fusils de munitions. L'assassin est Corse, il s'appelle Fieschi. Jusqu'à présent on ne sait pas les noms de ses complices, mais bientôt tout sera révélé et je vous en donnerai les détails.

Je vais bientôt quitter Lunéville pour aller à Berlin. D'un côté je suis content et de l'autre mécontent. J'enverrai tous mes livres par le Danube à Iassy, alors vous aurez à lire un siècle entier et tous de beaux ouvrages. J'ai caché la mort de Madame Enoutza à son fils, car le pauvre en serait bien désolé et inconsolable. Présentez mes respects à Monsieur Cuénim et dites-lui que je le prie de m'envoyer l'adresse de son fils à Lemberg, parce que je désire lui écrire quelquefois. Mes respects à Madame Wimmer et à tout le monde. J'embrasse Savtitza et Aleco.

Adieu, mes chères sœurs, je suis avec le plus vif attachement votre affectionné frère,

M. Kogalnitchan
sous-lieutenant

B.A.R., S 31 (1) / DCCXLVI

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

NOTE[1]

Referiri generice:

Babacă (băbacă): apelativ invariabil pentru aga Ilie Kogălniceanu, tatăl lui M. K.
Duduci / mes sœurs: Maria, Elena şi Profira (Pulheria Kogălniceanu, surorile mai mici ale lui M. K.
Măria Sa / Măria Sa Vodă / Domnul / le Hospodar de Moldavie / le Prince / Son Altesse Serénissime: Mihail Sturdza, domnitorul Moldovei
Be(i)zadele: Grigore şi Dimitrie Sturdza, fiii domnitorului, colegi cu M. K.
Domnul abate / Monsieur l'Abbé: abatele Lhommé preceptorul lui Mihail Sturdza şi profesor la Lunéville.

Nume de persoane:

Alcaz, cadet, coleg (*Alcază / Alcase*)
Alecsandri, Vasile, poet (*Basile Alexandry, Vasâlică Alecsandri*)
Alexandri, Catinca, sora poetului (*Mlle Alexandry*)
Alexandri, Vasile, spătar (tatăl poetului) (*spatariul Alecsandri; Alexandry*)
Alexis, negustor în Iaşi
Artur, actor în Iaşi
Asachi, Gheorghe, agă (marele cărturar)
Baghus, negustor (librar) în Iaşi
Balş, coleg (*micu Balş*)
Balş, Lupu
Botezatu (*Botezato*)
Buffon, Georges Louis de, naturalist şi scriitor francez
Bujnă, Lupu (*Loupou Boujne*)
Carp, Gheorghe, căpitan (*George Carpe*)
Catinca
Cavacu (*Mlle Cavako*)
Cazimir, d-na (*Cazimiroaia*)
Chateaubriand, François René de, scriitor francez
Cheşcu, Iorgu
Cicero (*Chichero*)
Cihac, Iacob, medic, naturalist, profesor în Iaşi (*Chihak*)
Cocotă, Alecu, văr (*văru Alecu*)
Corneille, Pierre, poet dramatic francez
Cotin, văr
Crupenschi, cadet, coleg
Crupenschi, Scarlat, spătar (*Croupenski*)
Cuénim, Victor, director de pension în Iaşi (*monsiu Chiunem*)
Demoustier, Charles-Albert, scriitor francez
Dicio Sân Mărtin (Petru Maior, care semna „Petru Maior de Dicio Sân Martin")
Drăghici, Vasile (*Basile Dragitche*)
Dumitrachi, servitor
Dumont d'Urville, amiral şi autor francez
Elena, verişoară (*Elencu*)
Enuţă, paharnic
Enuţă, coleg (*copilu paharnicului Enuţă*)

[1] Precizările în legătură cu redactarea *notelor* şi alcătuirea sistemului de *indici* sunt cuprinse în *argumentul editorial* publicat în RITL, nr. 1–4/2007, p. 216–217.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Enuță, d-na (*Madame Enoutza*)
Enuță, d-ra (*Mademoiselle Enoutza*)
Fieschi, Giacomo, conjurat și atentator
Foureaux, Baptiste, director de teatru în Iași (*Batist Furo*)
Foureaux, Joseph, actor în Iași
Furnarachi, Filip, bancher din Paris (*Fournaraki*)
Garet, director de pensiune în Iași (*Garet/Guaret*)
Garet, d-na (*Mme Garet*)
Garet, d-ra (*Mlle Garet*)
Genlis, Stéphanie de, scriitoare franceză (*Mme de Genlis*)
Gheorghiță, văr
Ghica, Alexandru, domnitorul Țării Românești
Ghica, Pulheria (*Pulchérie Ghika*)
Grigore/ Grigorie, preot (confesorul ortodox al grupului de școlari moldoveni) (*preotu / iconomu Grigorie*)
Guizot, Marie, scriitoare franceză (*Mme Guizot*)
Homer (*Omir*)
Ilașciuc, doctor (*Ilaschçouk*)
Ion, servitor (*le domestique Jean*)
Kische, profesor
Kogălniceanu, Alexandru, frate (*Alecu/Aleco*)
Kogălniceanu, Elena, soră (*Hélène/ Elencu*)
Kogălniceanu, Ion, unchi (*moșu Iancu / oncle Jean*)
Kogălniceanu, Maria, soră (*Marie*)
Kogălniceanu, Profira (Pulheria), soră (*Pulchérie*)
La Harpe, Jean François de, critic francez
Laman, actriță în Iași (*Mme Laman*)
Lincourt, Victor de, secretar al lui Mihail Sturdza (*monsiu / domnu Lencur*)
Mars, celebră actriță în Paris (*Mademoiselle Mars*)
Mavrocordat, Alexandru, cadet, coleg (*Alecu Mavrocordat*)
Mavrogheni, Rucsanda
Mărioara, mătușă
Miclescu, Alexandru, cadet, coleg (*Săndulachi Miclescu*)
Micoli, negustor în Iași
Miller, pictor în Iași
Millo, Matei, coleg (viitorul celebru actor) (*Milo / Milu*)
Mimaut
Mortier, Adolphe, mareșal al Franței
Negruzzi, Costache, scriitor (*Negouce*)
Nicolae I, țar al Rusiei (*împăratul Neculai*)
Pașcanu, Constantin (*Costaki Pachcanou*)
Popp, bancher în Viena (*Pop*)
Racine, Jean, poet dramatic francez
Richard, bucătar (*Rișard*)
Săftița, soră? verișoară? (*Savtitza*)[2]

[2] Biografii lui M. K. și genealogiștii ar trebui să stabilească cu certitudine cine este această Săftița (Savtitza), ce statut avea ea în familia Kogălniceanu. Din *Scrisori...* rezultă că ar fi o soră mai mică a lui M. K., născută după Alecu (1828), deci al unsprezecelea copil al agăi Ilie. Autorul o numește „ma sœur", „ma petite sœur" și o amintește mereu împreună cu Alecu. Biografiile curente nu o menționează însă. P.V. Haneș (*Scrisori*, ed. 1913) îi atribuie calitatea de „soră", fără alte explicații.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Scott, Walter, scriitor scoţian
Stanislas I Leszczyński, rege al Poloniei, duce de Lorena
Sturdza, Dimitrie, fiul al domnitorului Mihail Sturdza (*beizadè Dumitrachi*)
Sturdza, Grigore, fiu al domnitorului Mihail Sturdza (*beizadè Grigori*)
Tissot, secretar al lui Mihail Sturdza (*domnu / monsiu Tiso*)
Valery, actor în Iaşi
Vogoridi, prinţi (*bezadè Vogoridi / Vogoridès*)
Voltaire, François Marie Arouet, zis, scriitor francez
Wimmer, guvernanta surorilor lui M.K.

Publicaţii (cărţi, periodice), titluri (teatru, operă):

„Albina românească" („*L'Abeille Moldave*" / „*La Gazette Moldave*")
„Carricature"
„Estafette"
„France dramatique"
„Gazette de France" („*Gazeta Franţiei*")
Gil Blas
Istoria pentru începutul românilor în Dachia (*Despre începutul romanilor în Dachia*)
„Joueur"
„Journal des débats" („*Jurnalul de deba*")
„Journal des modes"
„Journal des Villes et des Campagnes" („*Jurnalul târgurilor şi ţărilor*")
L'Annuaire des enfants
La Bibliothèque des voyages
La dame Blanche
Le chalet
Lecture du soir
Le joueur
Le paysan perverti
Le pré aux clercs
Les cris de Paris
Les grâces de l'enfance
L'Histoire des progrès des sciences naturelles
„Magasin pittoresque"
„Magasin universel"
„Mercure de France"
Mille et une nuits
„Musée des familles"
„National" („*Naţional*")
„Protée"

Augustin Z. N. Pop (*Pe urmele lui Mihail Kogălniceanu*) evită să se pronunţe în vreun fel. Al. Zub (*Mihail Kogălniceanu. Biobibliografie*) face următoarele precizări: „*1825*: Se nasc doi gemeni, Safta şi Dumitru, morţi în acelaşi an."; „*1828*: Se naşte ultimul dintre fiii agăi, Alexandru (Alecu), viitor colonel." Aşadar, după Zub, o soră Săftiţa s-a născut şi a murit în acelaşi an (1825), iar Alecu, al zecelea copil, este ultimul dintre „fiii" lui I. K. (de observat că istoricul se fereşte să spună *copiii*!). Catinca Kogălniceanu, mama lui M. K., moare în 1831. În această situaţie, presupunerea că este vorba de o rudă foarte apropiată a lui M. K., eventual o verişoară din provincie (numită „soră") care locuia la familia lui, la Iaşi, pentru a frecventa pensionul francez, poate fi apreciată ca o posibilitate de luat în seamă. (Pentru cărţile citate, vezi *Bibliografie selectivă*, RITL, nr. 1–4/2007, p. 213).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

„Revue de Paris"
„Revue des Deux Mondes"
„Revue maritime"
Robinson (romanul *Robinson Crusoe*)
„Voleur"
Voyage autour du monde

GLOSAR

acsesit (s. n.) – accesit, distincție acordată celui care se apropie cel mai mult de condițiile de premiere
antirei (s. n.) – anteriu, haină lungă purtată de boieri
bagateluri (s. n. pl.) – mărunțișuri, fleacuri
blănit (adj.) – îmblănit
butcă (s. f.) – trăsură, caleașcă; (aici:) *butcă de aburi* – tren
cadet (s. m.) – elev al unei școli militare (și gradul militar corespunzător)
cadru (s. n.) – pictură, desen, gravură (care se înrămează)
calabalâc (s. n.) – bagaj (cu care călătorește sau se mută cineva)
carboavă (s. f.) – monedă rusească de argint
carte (s. f.) – (aici, uneori:) scrisoare, răvaș
coleghiu / coleghium (s.n.) – colegiu (instituție de învățământ)
comandir (s. m.) – comandant
coriu (s. n.) – pojar
a costisî (vb.) – a costa
crivat (s. n.) – pat (portativ) cu tăblii la capete
cutnie (s. f.) – stofă de mătase amestecată cu bumbac
deșănțare (s. f.) – (aici:) mirare, uimire
diastimă (s. f.) – interval (de timp)
dilijanț / dilijanță (s.n. / s. f.) – diligență, poștalion
fher (s. n.) – fier; (aici:) *drum de fher* – cale ferată
fiorin (s. m.) – monedă de aur sau de argint (bătută în diverse țări)
geană (s. f.) – (aici:) pleoapă
gomelastic (s. n.) – elastic, gumilastic
haractir (s.n.) – caracter
harbuz (s. m.) – pepene verde
hatman (s. m.) – comandantul armatei țării
imperie (s. f.) – imperiu
iznoavă (s. n.) – noutate; (aici:) *de iznoavă* – din nou, cu totul
iuncher (s. m.) – elev al unei școli militare; cadet
izvod (s. n.) – listă, tabel
jâletcă (s. f.) – vestă
joc (s. n.) – (aici:) dans
leah (s. m.) – polonez
librer (s. m.) – librar
manesce (s. f. pl.) – manișe, pieptare brodate, plastroane
mathemă (s. f.) – matimă, lecție
mădular (s. n.) – (aici:) picior
moașteni (s. f. pl.) – moaște
muzică (s. f.) (aici:) un instrument muzical (muzicuță? armonică? mecanism de reprodus o melodie?)
nicicacum (adv.) – deloc, nicidecum

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

novità (s. f.) – noutate
politie (s. f.) – oraş
pravilă (s. f.) – lege; (aici, pl.:) legile, dreptul (ca disciplină)
a prenumăra (vb.) – a se abona (la o publicaţie periodică sau la o carte încă neapărută)
a prohorisi (vb.) – a avea succes
reţepisă (s. f.) – recipisă, chitanţă
sânet (s. n.) – adeverinţă, chitanţă
scripcă (s. f.) – (aici:) vioară clasică, de concert
slujă (s. f.) – slugă, servitor
a se sprintini (vb.) – (aici:) a se uşura (de unele lucruri)
sulimie (s. f.) – stofă subţire
surtuc (s. n.) – haină scurtă de postav, veston
suvaie (s. f.) – sevai, stofă de mătase albă şi de fir; haină făcută din acest material
şală (s. f.) – sală; (aici:) *şală de privelişte* – încăpere deschisă, belvedere
taclit (s. n.) – fâşie de stofă de mătase care se leagă peste mijloc
tacsie (s. f.) – clasă
a tractarisi (vb.) – a trata (a avea un anumit comportament)
zariflicuri (s. n. pl.) – lucruri mici şi frumoase, fleacuri scumpe
a zugrăvi (vb.) – a picta

Abstract

Andrei Nestorescu publishes some letters Mihail Kogălniceanu addresses to his father and sisters, but especially to his father. The letters he writes to his sisters are all in French. He shares with them his experience as a student in Lunéville and Berlin, between 1834 and 1838, and he thanks them for the concern and the care they show for his well-being. Besides the letters, Andrei Nestorescu publishes as well a list containing the names Kogălniceanu refers to and an explanatory dictionary for all the words used by Kogălniceanu (regionalisms and archaisms).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

B. P. HASDEU – PORTRETUL UNUI CĂRTURAR „GENERALIST"

Stancu Ilin

Spirit enciclopedic, B. P. Hasdeu s-a ilustrat în mai toate domeniile *umanioarelor*. După pacea de la Paris din 18/30 martie 1856, care punea capăt Războiului Crimeii, trei județe din sudul Basarabiei (Bolgrad, Cahul, Ismail), anexate de către Rusia în 1812, erau retrocedate Principatului Moldovei. În asemenea condiții favorabile, tânărul Tadeu își abandonează cariera militară și cursurile la Facultatea de Drept a Universității din Harkov și se reîntoarce la Chișinău. Asistând de copil la șicanele și persecuțiile la care era supus tatăl său de către autoritățile țariste, din cauza convingerilor sale patriotice, precum și arestarea și moartea fratelui său Nicolae în închisorile din Petersburg, îi sădiseră în suflet, de timpuriu, ideea de a trece în țara liberă a neamului său românesc. Este posibil ca activitățile „subversive" ale fratelui său mai mic să-i fi augmentat lui Tadeu starea de nesiguranță în interiorul imperiului țarist. După un plan minuțios întocmit cu tatăl său și prințul Constantin Moruzi, iuncherul în retragere părăsește Chișinăul în iunie 1857, trecând în sudul Basarabiei eliberate, cu un pașaport pe două luni, la moșiile protectorului său, sub pretextul de a le administra. El se va ocupa, însă, mai mult de traducerea în limba rusă a unui jurnal al prințesei Moruzi. În arhiva B. P. Hasdeu de la Biblioteca Academiei Române (mapa V, ms.15), s-au păstrat 30 de file ale strădaniei „intendentului". În capul paginilor bruionare, B. P. Hasdeu va însemna un titlu: „*Un souvenir*, par m-lle la Princesse S. Mourouzy, demoiselle d'honneur de Sa M'Imperatrice Marie Feodorovna. Publié d'après le manuscrit, par Th. Hijdeôu". Aprecierea și simpatia de care se bucura tânărul din Chișinău din partea familiei Moruzi, îl determină pe cneazul Constantin Moruzi, în toamna anului 1857, să-l ia cu el la Iași, pentru a-l prezenta caimacamului Nicolae Vogoride în vederea obținerii unui post în administrație. De-abia în 8 martie 1858, este numit judecător al ocolului Cahul, post din care va fi, curând, destituit, intrând în conflict cu oamenii caimacamului antiunionist Vogoride. Peste iarna 1857/1858, tânărul va fi trecut cu greu. În capitala Moldovei, încerca să se adapteze și să-și facă minime relații. Datele cu privire la petrecerea primelor luni la Iași sunt contradictorii. Din declarațiile sale ulterioare, aflăm că prima sa acțiune, după ce trecuse Prutul, a fost o cerere de împământenire, pe baza dovezii originii sale române. Tânărul basarabean și-ar fi sfâșiat „pașaportul sau biletul moscovit" și-l va fi trimis Consulatului rusesc de la Iași. Totodată își va schimba numele din Tadeu în Bogdan, adăugându-și patronimicul „Petriceicu", ca semn al descendenței

RITL, nr. 3–4, p. 357–372, București, 2008

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

familiei sale din os domesc. Gestul sfidător al ruperii paşaportului rusesc – dacă faptul s-a întâmplat în realitate – va fi acţionat ca un declanşator al unui şir de cereri de extrădare a „iuncherului în retragere" din partea autorităţilor ţariste, în număr de 18, după cum declara în Parlament Dimitrie A. Ghica, preşedintele Consiliului de Miniştri, în 19 octombrie 1868. Cel ce l-a scăpat pe B. P. Hasdeu de „supuşenia rusească" a fost Mihail Kogălniceanu, care cunoştea activitatea tatălui său din Basarabia şi pe care tânărul îl căuta la Iaşi pentru a-i supune atenţiei lucrarea sa, *Coup d'oeil généalogique et sur l'organisation de la nationalité roumaine en général et sur celle du peuple moldave en particulier*. Câteva file, care se păstrează în arhiva de la Biblioteca Academiei Române (mapa III, ms. 3), îl legitimează ca un sagace observator al „filosofiei genealogiei", „pour servir à l'intelligence de notre position extérieure vis-à-vis des étrangères". După o însemnare târzie a lui Theodor Codrescu, autorul *Uricariului*, tânărul moldovean apăru în Iaşi „sub titlul de prinţul Petriceico Hâsdeu", dar un prinţ risipitor şi sărac, dator la hanul lui Evangheli din dosul Mitropoliei, unde locuia, căruia istoricul îi împrumută 25 de galbeni, „spre a-şi putea urni nevoile ce le avea la han". Poate tocmai situaţia dificilă în care se găsea l-a determinat să se întoarcă la Chişinău. Şi încă un motiv mult mai important. Educaţia sa de autodidact şi proiecţia lucrărilor sale de până atunci aveau un punct de sprijin în vasta bibliotecă a tatălui său, poate cea mai mare din Basarabia. În afara pozei romantice lermontoviene à la Peciorin, avea nevoie să se legitimeze cu ceva mult mai concret în faţa pretenţioasei societăţi ieşene. Aşa i s-a înfiripat ideea de a avea la Iaşi o parte din biblioteca lui Alexandru Hasdeu. În vara anului 1858, „comisul Bogdan Petriceicu Hâjdeu" – cum era scris în paşaportul moldovenesc cu care călătorea – îşi pune în aplicare planul, aducând cu el preţioasele manuscrise ale tatălui său, documente şi cărţi rare vizând îndeosebi istoria Moldovei. O parte dintre acestea au fost transportate cu o căruţă şi trecute graniţa pe la Sculeni. Trebuie avut în vedere că însuşi tatăl lui dorea cu ardoare să se stabilească definitiv în ţara liberă alături de fiul său, aşa încât punerea la adăpost a tot ce avea mai valoros în casa sa de la Cristineşti era o măsură dinainte convenită.

Cu transferul de cărţi de la Chişinău la Iaşi, tânărul de doar 20 de ani voia să-şi rezolve şi o problemă de subzistenţă: obţinerea unui post plătit în capitala Moldovei. Cu acest gând donează Bibliotecii Şcoalelor din Moldova un număr de manuscrise şi cărţi. Numirea sa ca bibliotecar nu întârzie să se producă. După întoarcerea din Basarabia, care s-a desfăşurat fără incidente – invocarea condamnării lui în contumacie, de către autorităţile ţariste, la exil în Siberia, fiind doar un act de bravadă – se pare că a funcţionat câteva luni ca institutor la Şcoala Primară de la Trei Ierarhi. În arhiva Bibliotecii „M. Eminescu" din Iaşi se găseşte un inventar cu opt volume donate de B. P. Hasdeu, într-adevăr foarte valoroase, dar nu 4.000 de titluri, cum au repetat, prin tradiţie, aproape toţi criticii literari. După înfăptuirea actului Unirii Principatelor, de la 1 octombrie 1859, ocupa funcţia de bibliotecar. În această nouă calitate, iniţiază un proiect de fondare a unei Biblioteci Naţionale,

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

convins fiind că noul stat avea nevoie de instituții noi și în domeniul culturii. Un amplu raport intitulat *Despre organizarea și completarea Bibliotecei Naciunali*, adresat forurilor de decizie, cu anexe detaliate, se păstrează în arhiva Bibliotecii Centrale Universitare „M. Eminescu" din Iași, sub cota VI, ms. 51. El a fost publicat de noi în două numere ale revistei „Manuscriptum" (nr. 4/1982 și nr. 4/1983). Raportul poartă data de 3 decembrie 1859. Era deci primul an al Unirii Moldovei cu Țara Românească, act politic pentru care tânărul Hasdeu luptase cu mijloacele sale specifice, în primul său periodic, intitulat simbolic „România". Următoarea revistă, „Foaie de storia română", nu are nici o indicație de datare, însemnându-se doar: „anul Unirei I". Pentru B. P. Hasdeu, 1859 era un adevărat an al genezei, de unde urmau să se înregistreze alte cadențe pe crugul vremii. Noul stat național românesc avea nevoie nu numai de oameni noi – „cetățeni activi", cum îi numește autorul memoriului – ci și de instituții noi, politice, economice, culturale. În acest context, tânărul savant credea că „răspândirea științelor devine datorie guvernamentală". În consecință, o bibliotecă națională era de mare actualitate. Remarcăm ideea foarte modernă de a considera cultivarea științelor un instrument de bază în consolidarea și dezvoltarea unui stat.

Elanul patriotic și formația enciclopedică i-au permis lui B. P. Hasdeu să schițeze un plan de formare a unei biblioteci publice care viza etape viitoare ale culturii românești. Titlurile specificate în anexe, îndeosebi din domeniul manuscriselor și al cărților rare, rămân și azi un deziderat, deși tânărul profesor la „școala reală" arăta căile prin care trebuia să ne adunăm documentele existenței noastre ca popor și civilizație în spațul carpato-dunărean. O întrebare legitimă pe care și-o pot pune cei ce cunosc biografia originalului autor este dacă listele de cărți din toate domeniile au legătură cu cele 4.000 de volume pe care le-a adus în 1858 din Basarabia. Știm sigur că, înainte de a adresa memoriul, tânărul savant dona un număr de 37 cărți și manuscrise, după cum reiese dintr-o adresă oficială (nr. 8075/28 septembrie 1859) emisă de Departamentul Culturii și Instrucțiunii Publice din Ministerul Moldovei către „bibliotecariul școalelor": „D[umnea]lui comisul Petriceico Hejdeu dănuind bibliotecei școalelor un număr de 37 (treizeci și șapte) cărți și manuscrise, dupre specificarea în dos, se face d[umi]tale cunoscut a le primi de la numitul și a trece în catalogul cuvenit, înscriind pre dănuitor în cartea pentru aceasta destinată și învoind vizitarea bibliotecei conform §224" (Biblioteca Centrală Universitară „M. Eminescu", Iași, Arhiva Bibliotecii, dosar 1/1859). Lista de pe verso-ul acestui act cuprinde opt titluri, dintre care două sunt manuscrise: 1. „*Armorialele leșesc* de Niesiecki, ediție de lux foarte însemnată pentru istoria neamurilor române emigrate în Polonia, precum bunăoară a Movileștilor, a Urecheștilor etc. în 10 volume"; 2. „*Długossi Historia polonica*, ediție rară și plină de însemnătate pentru istoria României, 2 volume"; 3. „*Sonete* autografe a lui A. Hâjdău, cuprinzătoare, în limba rusiană, toată istoria politică a Moldovei. A fost oprită a se tipări de către guvernul rusesc, 1 vol[um]"; 4. „*Histoire de Bas-Empire par Lebeau*, édition St. Martin în 20 de volume"; 5. „*Cercetarea oficială* asupra

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

neamurilor basarabene făcută în 1821 în limba rusească, cu arătarea unui mare număr de urici, cu genealogii etc."; 6. „*Viața lui Ambrosiu*, arhiepiscop de Moscova, recunoscut de martir, născut român. cu portret"; 7. „*Viața manuscrisă [a] lui Dionisiu*, 1 volum. Stareț de Harjanu în Basarabia. Om de mare însemnătate în istoria politică a Rosiei, scrisă sub dictatul subiectului, 1 volum"; 8. „*Viața lui Nicolaiu Banteș*, născut român, arheolog vestit în Rusia". Aceste detalieri de pe verso le-am reprodus întocmai pentru că ele aparțin lui Hasdeu. Donația avea și un interes personal. Tânărul voia să determine autoritățile să-l numească bibliotecar definitiv. Și, într-adevăr, în 11 octombrie 1859, un proces-verbal semnat de Dimitriu Botez și Hâjdeu, în prezența martorului I. Simaca, atestă „începerea lucrării" de predare-primire a bibliotecii. Dar formalitățile se prelungesc și, la data transmiterii raportului despre organizarea bibliotecii, situația sa nu era lămurită, după cum reiese din memoriul: „Onoraverului Ministeriu Instrucțiunei Publice. Bibliotecariul Școalelor. Raport. Potrivit însărcinărei emise prin Oficiul Onor. Ministeriu no. 10.512, am onoare de a înfățișa «un lămurit proiect pentru organizarea și completarea bibliotecei în așa chip încât să poată cu demnitate purta titlul de Bibliotecă Naciunală». Am socotit că întru împlinirea acestei însărcinări libertatea opiniilor trebuie să fie cea întâia a mea datorie. Pe deasupra aș fi de părere ca memoriul ce-l prezint drept îndemn s-ar putea da publicității. În sfârșit, iau libertatea de a ruga Onor. Ministeriu de a mijloci definitiva mea întărire în postul de bibliotecariu. 3 decembrie 1859. Hajdău". În dosarul din nr.1/1859 din Arhiva bibliotecii, s-au păstrat și câteva liste de cărți întocmite de profesori din localitate, în vederea includerii lor în anexele raportului către autorități al lui B. P. Hasdeu. Dar ele nu acoperă nici pe departe bogăția de titluri din memoriu. Se poate trage, deci, concluzia că listele de cărți oglindesc zestrea spirituală cu care tânărul de doar 20 de ani trecuse Prutul, zestre adunată cu trudă și cu sacrificii materiale de către bunicul Tadeu și tatăl sau Alexandru, multe din cărțile și manuscrisele de familie cuprinzând date despre români. B. P. Hasdeu era predestinat să valorifice printr-o activitate de excepție moștenirea neamului său înstrăinat. Dar el înțelegea ca o parte din cărțile sale să fie puse la dispoziția tuturor, într-o bibliotecă publică. La această atitudine generoasă a unui cărturar român s-a răspuns cu indiferență și chiar cu invidie. Nu numai că raportul nu a fost tipărit, dar – ca și mai târziu în cazul lui Eminescu – autorul va fi înlăturat din postul de bibliotecar. B. P. Hasdeu va continua, însă, să doneze din cărțile sale Bibliotecii din Iași. Un *Catalog general al Bibliotecii Centrale din Iași* (1868), întocmit de Cezar Cătănescu, atestă multe alte volume încredințate fondului public de către scriitor. Unele din titlurile din catalog sunt înscrise în anexa memoriului pe care l-am comentat. Desigur, o bună parte a bibliotecii sale B. P. Hasdeu a transportat-o la București și apoi la ultima sa reședință, de la Câmpina. De aici, în timpul primului război mondial, lăzile cu cărți (16-17) au ajuns, din fericire, la Arhivele Statului din București, se pare prin grija fiului lui Mite Kremnitz, ofițer în armata germană de ocupație. Despre avatarurile bibliotecii lui Hasdeu a scris

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Mircea Eliade în anexele ediției sale din 1937: „Din câte am putut vedea noi, deschizând câteva lăzi, cărțile în adevăr rare, manuscrisele vechi și hârtiile prețioase nu se găsesc în această parte a bibliotecii lui Hasdeu. Probabil numai dl Iuliu Dragomirescu știe de urma acestora" (*Scrieri literare, morale și politice*, II, 1937, p. 343). Critica românească i-a recunoscut demult marelui cărturar pasiunea pentru cercetarea istoriografică și publicarea textelor vechi. Tocmai în acest domeniu, o precizare din raportul *Despre organizarea și completarea Bibliotecii Naciunali* este menită să ne arate și o altă față a junelui iuncher, student la Universitatea din Harkov, decât cea închipuită din jurnalul său: „Cât de căutate sunt cărțile românești [de] Bibliotecile Publice străine o am ispășit însumi la Carcov; pentru un exemplariu de *Doine și plângeri* mi s-au fost deschis ușele unei biblioteci cu verigi mai că ruginite". Ce cărți ar fi luat iuncherul Tadeu Hâjdeu din acea veche bibliotecă nu știm. Dar ipostaza tânărului care frecventa bibliotecile, intra în depozite, stabilea relații de schimb cu custozii unor asemenea locașuri de cultură este o latură asupra căreia nu s-a insistat în studiile de până acum. În această ordine de idei, ne-a atras atenția următoarea frază din raport: „Mai de curând (pildă de un alt soi), am căpătat de la un basarabean pentru *Ziciunariu* dlui Codrescu opera lui Peyssonel: *Sur [le] commerce de la Mer Noir*". Este aproape sigur că la Chișinău existau mulți bibliofili și pasionați ai cărților românești din moment ce între ei aveau loc schimburi cu asemenea valori.

În listele de cărți întocmite de B. P. Hasdeu în anexe figurează și un număr de manuscrise. Unele i-au aparținut, despre altele însă aflăm date interesante. De pildă, în legătură cu opera lui Dimitrie Cantemir, *Historia Moldo-Vlachia*, tânărul nota în 1859: „autograful lui Cantemir Vv. până acum nevestit la lumină, deși cu totul deosebit de «Croniculu» și de «Descrierea». Se află în arhivul Trebilor Străine de la Moscova, numărul cărților dănuite de N. Banteș, unul din foștii arhiviști și rubedenia Cantemireștilor". Spre mirarea noastră, nici chiar elevul său, Gr. Tocilescu, în ediția critică a *Hronicului* din 1901, nu pomenește nici un cuvânt despre faptul că Hasdeu cunoștea, direct sau indirect, manuscrisul operei anterioare, în limba latină, a lui Dimitrie Cantemir, cu reverberațiile de mai târziu din *Istoria critică a românilor*.

Catalogul bibiliotecii tatălui său nu este decât parțial cunoscut. În cea de-a doua călătorie, cu peripeții, la Odesa și Chișinău, „profesorul și bibliotecarul școlilor din Principatul Moldovei" – după cum era numit în pașaportul eliberat de autoritățile rusești, în locul celui românesc, reținut – se deplasa oficial în vederea cumpărării de cărți pentru Biblioteca Națională. Este posibil să mai fi luat cu el, la întoarcere, în 8 septembrie 1860, și alte volume din casa părintească, dar o mare parte a rămas la Chișinău. Dintr-o scrisoare târzie a lui B. P. Hasdeu către unchiul Boleslav Hâjdeu, din 19 februarie 1878, aflăm că Mihail Stamati, fiul lui Constantin Stamati, „nu mai are nimic" din cărțile tatălui său, mort în 1872, fiul neștiind nici chiar locul unde a fost înmormântat: „Aceste două griji nu mă lasă să dorm liniștit".

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Noul stat politic care se năştea avea nevoie şi de o presă nouă. Cum simpatiile sale se îndreptau spre partida unionistă (Anastase Panu, Vasile Alecsandri, Mihail Kogălniceanu), gândul lui, împărtăşit şi de tatăl său, era de a scoate o revistă proprie. Ideea va fi pusă în practică şi, la 18 noiembrie 1858, va apărea primul număr al unei „reviste hebdomadare", cu un titlu simbolic, „România", şi ortografiat cu litere latine. Era o publicaţie de luptă politică pentru Unire. Articolul *Convenţiunea şi ţara* este, de fapt, programul săptămânalului: „Mănţinerea cu nestrămutare a bazelor constitutive ale Convenţiei să fie dar de acum înainte deviza tuturor românilor însufleţiţi de iubire pentru ţara lor". Convenţia de la Paris din 1856 a prevăzut în tratatul privind „bazele noii organizări a Principatelor Române" şi desfiinţarea tuturor „privilegiilor, scutinţele şi monopolurile de clasă". Prinţul sărac din Iaşi îmbrăţişa ideea democratismului, deşi nu va uita niciodată originile sale nobiliare. După un şir de articole şi controverse pentru „adevăratul interes" al naţiei – controverse în care intervenea şi tatăl său, cu *Epistolă către români*, semnată Alexandru Hotineanul – revista îşi încetează apariţia, în 26 ianuarie 1859, actul Unirii fiind desăvârşit prin dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza. Încă din cele opt numere ale periodicului „România", se face simţită o preocupare enciclopedică a redactorului, câteva articole ştiinţifice fiind publicate sub rubrici speciale: *etnografia, poezia populară, arheografia, diplomatica*. Ceea ce în prima lui revistă era doar o tendinţă, în noua revistă ce apărea în martie 1859, „Foaia de storie română", devenea o realitate palpabilă, cel puţin în domeniul istoriei şi al tipăririi textelor vechi. Studiile *Negoţul moldovean sub Alexandru Bunul, Johann Schiltberger şi călătoriile sale în Răsărit* ş.a. sunt edificatoare în privinţa sublinierii unui anume „duh al veacului". În cele patru numere ale revistei, care nu poartă nici un număr şi nici o dată, ci doar genericul „anul Unirii I", sunt evidente tendinţele tânărului poliglot de a impune o metodă de publicare a textelor vechi, ce se va desăvârşi în lucrarea sa fundamentală de mai târziu, *Cuvente den bătrâni*. Când era aproape să apară primul tom (1878), îi scria unchiului său, Boleslav Hâjdeu, la Viena, că este „ocupat zi şi noapte... cu o carte foarte importantă... menită a produce în filologia română... o revoluţionare radicală". Este încurajat de faptul că „savanta Germanie începe a mă apreţia din ce în ce mai mult". Citează o notiţă din „Zeitscheift für vergleichende Sprachwissenschaft", datorată romanistului Hugo Schuchard din Graz: „Hasdeu erweist sich als tüchtiger Historiker und Philolog, als der entschieden bedeutendeste unter den einheimischen Forschern". Am insistat asupra acestui aspect pentru că, în 22 martie 1878, îi trimitea primele sale publicaţii, apărute cu 20 de ani în urmă, pentru a-l convinge „de ma première croisade contre la latinomanie". B. P. Hasdeu era primul filolog român care lua foarte în serios substratul limbii române, studiind şi publicând textele vechi. Dar în scrisoarea însoţitoare, învăţatul român mai face o precizare: „J'avais alors 22 ans et j'écrivais très-mal en roumain". Aşa că polemica sa cu Cezar Boliac din 1866 rămâne ca o reacţie pamfletară de epocă. Situaţia s-ar putea justifica, poate, prin starea limbii literare româneşti, încă în formare, şi mai

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

ales a „babiloniei lingvistice" în materie de ortografie, la limpezirea căreia îşi va aduce contribuţia însuşi B. P. Hasdeu. Se încrucişau în filologia românească, în perioada primelor reviste hasdeene, când se scria cu alfabet de tranziţie, mai multe curente, cu exagerările lor de ortografie şi pronunţie: italienismul eliadist şi pumnismul adoptat pasager de tânărul basarabean care moştenise de acasă o admiraţie pentru Aron Pumnul. Între altele, autorul *Lepturariului* elaborase o monografie a familiei Hâjdeu: *Istoria rada Petriceiko-Ghijdeu*, care se păstrează fragmentar în Arhivele Naţionale din Bucureşti. Totuşi, nu putem să nu admitem că politica dură de deznaţionalizare practicată de ţarism îi atinsese şi pe aceşti campioni basarabeni ai românismului. Ei îşi scriau lucrările în limba rusă şi îşi redactau chiar şi corespondenţa particulară tot în rusește. B. P. Hasdeu însuşi, împământenit în România şi devenit corifeu al literaturii, istoriei şi filologiei româneşti, schimba scrisori cu tatăl, unchiul şi celelalte rude numai în limba rusă. Cu „Foiţa de istorie şi literatură" activitatea lui B. P. Hasdeu intră într-o nouă fază, decisivă pentru evoluţiile lui ulterioare. În cele cinci numere apărute între martie şi iulie 1860, mensualul ieşean reuşea să se impună în publicistica vremii, ajungând la un număr record pentru acea vreme de 158 de abonamente, unele aparţinând unor figuri de seamă ale culturii române: M. Kogălniceanu, C. Negruzzi, Constantin Hurmuzachi, V. Pogor, A. Donici, episcopul Calinic, arhimandritul Melchisedec ş.a. În materie de istorie, el publica studiul „iconoclast" *Pierit-au dacii?*, în care lua în răspăr cele mai de seamă contribuţii în materie de latinitate (inclusiv Şincai sau Maior), deschizând primele perspective asupra autohtonismului culturii române. Se pare că din cauza scandalului iscat va dispărea însăşi revista. Prin „Foiţa..." tânărul Ierostrat – cum îl numea V. A. Urechia – îşi anexa un nou domeniu: *literatura*. El teoretiza fecund, invocând pe istoricul polonez Lelevel, care se stingea în acelaşi an la Paris. Cele câteva poezii personale publicate sunt nesemnificative, dar deschiderea fusese făcută. Nu în ultimul rând, menţionăm tendinţa de a crea în jurul său un grup dintre „literatorii compatrioţi din toate Ţările Române". Toate aceste demersuri se vor amplifica în noua sa revistă „Din Moldova" („Lumina"), care apărea la Iaşi în octombrie 1862, bilunar, încetându-şi apariţia, după 19 numere, în 1863. Într-unul din primele numere (nr. 4/1962), va publica *Rugăciunea Domnului, scrisă româneşte cu litere latine în 1593 de către vellogofătul moldovan Luca Stroici, anotată şi publicată la 1594 în Cracovia de către Stanislav Sarnicki*. Studiul va fi reluat şi amplificat, la Bucureşti, în revista „Buciumul", apărut apoi, în broşură separată, cu titlul *Luca Stroici, părintele filologiei latino-române* (1864). Era un răspuns necesar dat celor ce-l puseseră la stâlpul infamiei pentru pretinsul atac la latinitate, el fiind doar un oponent, înaintea lui Titu Maiorescu, împotriva formelor hilare care se încerca a fi impuse limbii române. Meritul principal al revistei va fi în domeniul creaţiei literare, deşi, în *Precuvântare*, foaia se voia „ştiinţifică şi literară". Acuzată de separatism, din cauza titlului, de la nr. 10, periodicul îşi va schimba numele în „Lumina". În revista bilunară, vor apărea poezii de B. P. Hasdeu, suita de articole, intitulate generic, *Mişcarea literelor în*

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Ieşi, tragedia istorică *Răposatul postelnic* „romanţul" *Duduca Mamuca*, pentru care va fi destituit din învăţământ, iar „Lumina" interzisă. I se va intenta şi un proces de presă pentru „lezarea bunelor moravuri". Acuzatul se va apăra magistral, în 4 iunie 1863, în faţa juriului şi a unui numeros public, obţinând achitarea. Dar cum nimic nu mai putea fi îndreptat, ajutat de Al. Odobescu, va părăsi în grabă Iaşiul, stabilindu-se la Bucureşti.

Pe malurile Dâmboviţei, nu va dura mult şi B. P. Hasdeu va fonda o nouă revistă „Aghiuţă", ce va apărea săptămânal între 3 noiembrie 1863 – 17 mai 1864. Subtitlul îi defineşte profilul: „Foaie umoristică, satirică şi critică". Excepţionala înzestrare a lui B. P. Hasdeu în mânuirea armelor satirei şi umorului (amintea odată de modelul *Satirei Ménippée*) e vădită, îndeosebi în articolele politice puse în slujba reformelor lui Alexandru Ioan Cuza. Într-unul din ultimele numere ale periodicului, „directorele fără speranţa de a fi ministru şi fără frica de legea rurală" anunţa „împroprietărirea ţăranilor – 5 milioane de români. Să se aplice fără întârziere" (21/1864). Verva debordantă a tânărului pamfletar de-abia sosit în capitala României se manifestă şi în abordarea fenomenului literar. Articolele împotriva lui C. D. Aricescu, care publicase o poezie-menajerie în „Buciumul", Zacharia Antineanu din Ploieşti (profesorul lui I. L. Caragiale), strecurat în paginile „Reformei" cu o poezie „apatică", dar şi împotriva unui volum, *Orele dalbe* de G. Baronzi, căruia îi recomandă să schimbe titlul în „Orele de urât", sunt cronici literare *sui generis*, primele în critica românească. Un volum al lui Cilibi Moise, *Practica şi culegeri* este apreciat în comparaţie cu revista „Nichipercea", pe care o întrece prin „spirit" şi „bură-creştere". Într-un articol retrospectiv, redactorul revistei încearcă a împărţi materia revistei după mijloacele artistice folosite: umor politic, umor social, umorul literar, umorul anecdotic, umor străin. Apărând până-n pânzele albe cauza democratică, B. P. Hasdeu a deranjat multe orgolii în luptele politice înverşunate ale vremii, ironia sa atingând şi pe M. Kogălniceanu, care interzice revista.

Începe să colaboreze la alte reviste, între care „Buciumul", îndeosebi cu proză literară. Urmează episodul „Arhivei istorice a României" din 1864, ce va fi suprimată după un an. Anul 1865 îl socotim cel mai fecund, datorită căsătoriei cu Iulia Faliciu, ilustrat de monografia *Ion-Vodă cel Cumplit* şi schiţarea dramelor *Domnica Rosanda* şi *Răzvan şi Vidra*. Totuşi, neastâmpărul satiric îl conduce spre fondarea unei alte reviste de profil, „Satyrul". Săptămânalul era o continuare a periodicului „Aghiuţă" şi va apărea între 6 februarie şi 5 iulie 1866. Mijloacele artistice ale lui B. P. Hasdeu sunt acum mai sofisticate. Redactorul este ajutat de colaboratori, printre care N. Nicoleanu, I. C. Fundescu, Şt. Vellescu, organizaţi într-o curioasă „societate chinezească". Toţi semnau cu pseudonime chinezeşti. B. P. Hasdeu se folosea de două pseudonime: Puang-hon-ki şi Wang-pong-ki când publica articole de factură social-culturală, îndeosebi cronici dramatice. Dar, în vâltoarea evenimentelor (detronarea lui Cuza de către „monstruoasa coaliţie", cu consecinţele de rigoare), redactorul-şef alunecă vrând-nevrând spre „pamfletul

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

politic", culminând cu articolul *Ziarele în România*, în care atacă incultura și lipsa de principii. Dar, în mod inexplicabil, în plin avânt de popularitate (tiraj 1.000 exemplare), după numărul 16 din 5 iunie 1866, revista este suspendată.

La insistențele soției sale, își acordă o perioadă de răgaz, adâncindu-se în cercetări istorice și creație literară. După ruptura răsunătoare de Cezar Bolliac, morbul politicii îl acaparează din nou, devenind, din noiembrie 1867, „redactor permanent" al ziarului „Românul", atacând boierismul și dreapta conservatoare. Consecvent principiilor sale democratice, el aderă la gruparea liberală de stânga a lui I. C. Brătianu și C. A. Rosetti. Este ales, în decembrie 1867, deputat de Bolgrad. În ciuda unor fulminante discursuri în forul suprem al țării, se va arăta dezamăgit de avticitatea parlamentară, pierzându-și până la urmă mandatul. Rămas fără o tribună de la care să-și exprime ideile și neînțelegând mișcările politice ale grupării liberale de stânga, B. P. Hasdeu inițiază fondarea unui ziar al său, nu fără un ajutor al unor oameni de seamă liberali, printre care I. C. Brătianu. La 16 aprilie 1869, apărea „Traian", subintitulat „ziar politic, literar, științific și industrial". Cu un profil enciclopedic, publicația ce apărea de trei ori pe săptămână, este ferm ancorată în lupta politică liberală. Directorul publicației susține neîntrerupt rubrica *Politica* vreme de câteva luni, până în 16 octombrie 1869, inamicul public numărul 1 fiind Mihail Kogălniceanu, ministrul de Interne. B. P. Hasdeu se folosește de toate mijloacele permise și nepermise pentru a-l ataca, grandilocvent și strident, necruțându-i viața personală și bătrânețea, mistificând chiar și mânuind zvonuri false, totul pentru a-l ponegri pe cel care îl sprijinise nu cu mult timp în urmă. Anunțul că avea un proiect al unei lucrări intitulate *Istoria publică, politică și literară a dlui Mihail Kogălniceanu* era tot un mijloc de presiune în înverșunarea pamfletară. Totuși, savantul nu-și uită vechile unelte și publică în „Traian" documente de valoare istorică sau culturală, cum ar fi cele 23 de acte despre Aron Vodă, dar și o primă istorie romanțată, *Domnița Elena*, sau studiul mai larg despre Nicolae Milescu. Nu în ultimul rând, menționăm interesul său pentru poezia populară din toate regiunile țării, inclusiv din Basarabia, precum și poeziile publicate, între care viguroasa poemă *Complotul bubei*, cu un subtitlu semnificativ pentru substratul ei politic – „Se dedică dlor Costaforu, Mavrogeni, Maiorescu, Negruzzi, Pogor etc.etc.".

Pierzând sprijinul financiar al amicilor liberali, la două săptămâni de la încetarea ziarului „Traian", apare „Columna lui Traian", la 2 martie 1870. B. P. Hasdeu este acum nu numai director, dar și proprietarul publicației. Vreme de aproape doi ani, până în 22 decembrie 1871, predomină profilul politic, cu acidulate articole antidinastice, împotriva ciocoilor vechi și noi sau vituperând cosmopolitismul, pe care îl credea încuibat la *Junimea*. În aceeași ordine de idei, trebuie considerată și reluarea satirei *Odă la boieri* (28 mai 1870), socotită de critici ca un „manifest negru contra politicii conservatoare" sau „cea mai reușită satiră politică din literatura română". Titu Maiorescu și *Direcția nouă* erau combătute cu toate mijloacele, de la diatribă până la păcăleli stânjenitoare (*El și ea,* din *Gablitz*, un inexistent poet german) pentru societatea literară fondată de masoni la Iași. Un

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

incident neplăcut, cu consecințe morale și materiale asupra directorului „Columnei...", nevoit să-i suspende apariția, se produce în august 1870, cu ocazia revoluției de la Ploiești. După cum el însuși povestește, a fost răpit din sânul familiei speriate, anchetat și întemnițat la Pușcăria din Văcărești, pentru că „prin uneltiri viclene a atentat contra Domnitorului și siguranței interne a statului". De vină erau virulentele sale pamflete și, poate, prietenia sa cu Al. Candiano-Popescu, artizanul „republicii de la Ploiești". În ziua de 8 august, începând de la ora 2 după-amiază, au fost arestați „cu grămada", cum scrie Hasdeu în primul număr, după reapariția „Columnei", în 20 august 1870: colonelul Cretzulescu, maiorul Radu Mihai, Serurie, Ion Brătianu – la Pitești, Missail – la Slatina, Stolojanu – la Craiova, Candiano-Popescu – la Ploiești. După 8 zile, Hasdeu este eliberat, dar întâmplarea nefericită va avea evidente urmări. Articolele politice se împuținează văzând cu ochii, preocupările sale științifice și literare căpătând o relevanță tot mai accentuată în paginile revistei. Insuccesul în alegerile din ianuarie 1871 îi crease o stare de indiferență față de actul politic, încât își retrage strategic numele din fruntea periodicului. B. P. Hasdeu începe să publice, din octombrie 1871, capodopera sa, *Istoria critică a românilor*. În paralel, după studiul *Costache Stamati*, introduce, în paginile „Columnei lui Traian", studiile sale de folcloristică și etnologie. În ultima serie (1882–1883), cu apariție lunară, sunt tipărite masiv materiale pentru *Etymologicum Magnum Romaniae*. În ceea ce privește literatura, în folietonul revistei dintre 15 noiembrie 1871 și 21 martie 1872, apare comedia *Ortonerozia* (cu titul schimbat, ulterior, în *Trei crai de la răsărit*), spumoasă diatribă la adresa latinismului. Conștiința lui B. P. Hasdeu era împăcată, pentru că, prin revistele „Traian" și „Columna lui Traian", a contribuit la trezirea conștiinței naționale, promovând „românismul", văzut ca un *Weltanschauung* al poporului nostru. În timpul Congresului Presei, surprins de torpilările și opoziția pe care o întâmpina, rostea cuvinte profetice: „Vântul românismului șuieră atât de tare, încât cei mai fanatici stejari ai cosmopolitismului de mai deunăzi, cei mai înflăcărați adepți ai lojilor francmasonice își pleacă umilele lor frunți dinaintea puternicului suflu al direcțiunii naționale".

Dedicat cu totul marilor sale creații istorice și filologice, B. P. Hasdeu se ține tot mai departe de tumultul vieții politice. În toamna anului 1874 este numit, de însuși Titu Maiorescu, profesor de „filologie comparativă" la Universitatea din București, iar în 15 mai 1876, devine director general al Arhivelor Statului. În 13 septembrie 1877 este ales membru al Societății Academice Române. Stăpân al ideilor științifice și literare ale timpului, B. P. Hasdeu este scos din cercetările sale erudite doar de evenimente excepționale. Unul din acestea este moartea lui I. Heliade-Rădulescu, ceea ce îl determină să țină un *Cuvânt funebru în numele presei române* (8 mai 1872). Este mișcat, de asemenea, de gestul lui M. Kogălniceanu de a-i trimite ediția a doua a *Cronicilor României*, cu o dedicație măgulitoare, în amintirea anilor de „amiciție veche". Recenzând cartea în „Columna lui Traian" (15 septembrie 1872), mai tânărul savant se simte stânjenit, recunoscând „fanatismul" campaniilor sale împotriva bătrânului istoric. Și, în fine, greaua

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

lovitură a sorții, aflând de moartea tatălui său, survenită la 9 noiembrie 1872. Cade în „grave friguri continue", simțind primele fioruri mistice. Studiul *Materia, spiritul și divinitatea – pozitivism istoric* prefigurează *Sic cogito*. El se declară adeptul lui Wallace care, contestând selecția naturală, formulează legea selecției providențiale. O menire providențială ar fi avut și părintele său, Alexandru Hâjdeu.

Viața academică determină împăcări spectaculoase cu personalitățile vremii. Cu toată înverșunarea lui George Panu de la „Convorbiri...", Titu Maiorescu îi trimite o scrisoare de apreciere a *Istoriei critice a românilor*: „Noi am început a ne ocupa cu toții la *Junimea*, sub conducerea cărții dtale, de multele întrebări ce le deșteaptă și în parte le și rezolvă". B. P. Hasdeu însuși îi mulțumește mentorului *Junimii*, în prefața la volumul I al *Istoriei critice* (1873), pentru sprijinul dat în Parlament întru aprobarea unei subvenții de continuare a lucrării. În 1880, B. P. Hasdeu susține răspunsul la discursul de recepție al lui Ion Ghica, cel ce în urmă cu zece ani i se părea a îmbrățișa ideea cosmopolitismului.

În această atmosferă favorabilă, savantul lăudat în toată Europa, pune bazele „Revistei noi", stimulat de mai tinerii săi colegi, îndeosebi B. Șt. Delavrancea, Al. Vlahuță, G. I. Ionescu-Gion, Theodor Speranția, V. Cosmovici, Victor Crăsescu, dar și de colegii noi de la Academia Română, D. A. Sturdza, Ion Ghica, Ion Bianu. Revista, cu o ținută grafică deosebită, apare lunar, în București, sub direcția lui B. P. Hasdeu, între decembrie 1887 și septembrie 1895. Într-un „cuvânt înainte", publicația pare a avea un profil enciclopedic, bătrânul ei îndrumător, „rece la crier și cald la inimă" ferind-o de socialism, zolism sau gongorism, dar și „de păcatele cele mici și mari ale tinereților mele". Cerea colaboratorilor să îmbrățișeze „tot ce merge la inima și mintea poporului, tot ce se poate spune astfel încât lumea să-nțeleagă și să guste, tot ce învață plăcând și place învățând". Deci, o revistă călăuzită de dictonul horațian: „omne tulit punctum qui miscuit utile dulci". Din scrisorile pe care le trimite celor două Iulii, aflate la Paris, reiese că „tânăra pleiadă de poeți și artiști de la *Revistă* a redeșteptat în mine de mult adormita inspirațiune, ș-apoi cu o energie pe care n-o înțeleg eu însumi". Aceste rânduri provoacă o reacție violentă din partea soției sale, care considera că fantezia care l-a apucat de a face versuri este o încercare de a „reîntineri", un capriciu de care ar face bine să se lase, deoarece „point de dentes, point de poésie, comme disait le vieux Corneille". B. P. Hasdeu nu și-a ascultat soția, ci a creat și a promovat în „Revista nouă" cele mai de seamă poezii ale sale (*Așteptând, Gaudeamus, Dumnezeu*), care vor intra în cuprinsul volumului său din 1897, *Sarcasm și ideal*. Apariția „Revistei noi" coincide cu debutul bolii fiicei sale, Iulia Hasdeu, care este răpusă de ftizie la o vârstă fragedă (17 septembrie 1888). Nefericitul tată suportă cu greu lovitura sorții, și de acum încolo „Revista nouă" va deveni un sanctuar spiritual pentru geniala Iulie, introducând frecvent în paginile publicației scrieri ale fiicei sale. B. P. Hasdeu cade într-un profund misticism și încearcă, prin comunicațiuni spiritiste, să intre în legătură cu fiica sa. Din 1891 începe să publice în „Revista nouă" o serie de studii filosofico-spritiste, care vor alcătui volumul *Sic cogito*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

La „Revista" lui Hasdeu colabora o întreagă echipă. Barbu Şt. Delavrancea publica clasica sa nuvelă *Hagi Tudose*, care îi prilejuieşte „directorului" replica în versuri: *Multiplicamini*. Urmează şi alte nuvele şi schiţe: *Domnul Vucea, Bursierul, Neghiniţă, Irinel*. Al. Vlahuţă tipăreşte poezia *Linişte*, Veronica Micle, *Rime la un amic*, Traian Demetrescu, *Natură moartă*, toate de influenţă eminesciană. De altfel, în 15 iunie 1889, B. P. Hasdeu însuşi scrie un *Necrolog* la moartea lui M. Eminescu în care afirma că poetul a lăsat „versuri admirabile", „meritul lui cel covârşitor" este acela „de a fi introdus în poezia românească adevărata cugetare ca fond şi adevărata artă ca formă". În numărul următor, din 15 iulie 1889, Al. Vlahuţă publică *Amintiri despre Eminescu*. Chiar şi tânărul Nicolae Iorga tipăreşte aici primele lui versuri. Îşi amintea de bătrânelul cu ochi albaştri care-i mângâia pletele prea lungi şi-l sfătuia blând cu accentul său basarabenesc. Atmosfera de armonie din redacţia „Revistei noi" nu va dura prea mult, imprevizibilul Hasdeu, motivat sau pur şi simplu din senin, polemizând, în cunoscutele *Zacherline*, cu colaboratori ai săi (Al. Vlahuţă, Anton Bacalbaşa), cu C. Dobrogeanu-Gherea sau cu mai vechii săi adversari de la *Junimea*.

Scrutând activitatea globală de teorie, istorie şi critică literară, trebuie să observăm în primul rând că Bogdan Petriceicu Hasdeu nu a sintetizat o estetică coerentă în domeniul literaturii. El a emis unele păreri, uneori interesante, în articolele-program ale revistelor sale sau în prefaţa primului volum de *Poezii* din 1873. Restrângându-ne deliberat la textele reţinute în volumul de faţă, într-un prim text cu aspect programatic şi teoretic, intitulat *Literatura*, din „Foiţa de istorie şi literatură", tânărul redactor încearcă să aşeze poezia „între istorie şi religium". Poetul împrumută „de la istorie realitatea", înălţând-o apoi „la un grad de idealitate, deşi fără a ieşi din sfera lumească". Este invocat cvasinecunoscutul istoric polonez Joachim Lelewel. Comentatorii epocii totalitariste cu prelungiri oţioase până astăzi, conformându-se indicaţiilor ideologice, au văzut în cele câteva frânturi de frază o ilustrare a realismului militant şi critic al scriitorului. Totuşi, B. P. Hasdeu era un geniu romantic cu o anume mistică a poeziei, pe care el o va cultiva în creaţia sa filosofică de mai târziu. Încă din mensualul ieşean din 1860, care nu a durat decât cinci numere, redactorul spera să adune în jurul său nume importante ale momentului. Ceea ce nu va reuşi în „Foiţa..." va continua în următoarea revistă, „Din Moldova" („Lumina"), din 1862–1863. El izbutea să aducă în paginile noii reviste personalităţi de prim rang ale literaturii naţionale, precum Vasile Alecsandri şi Costache Negruzzi. Însă şi contribuţia sa literară va fi mult mai importantă. Publică un număr mare de poezii, „romanţul" *Duduca Mamuca* şi originalul foileton *Mişcarea literelor în Ieşi*. Din creaţia sa poetică, reţinem *Adevăratul poet*, *Testamentul poetului* şi *Idealul poetului*, invocate de critici pentru că ar conţine *in nuce* arta sa poetică. Cu o inspiraţie de sorginte romantică, el încearcă să se delimiteze de contemporani. Poetul este văzut demoniac, oscilând între *lut* şi *cer* (idealul absolut). Câteva sintagme („râs şi plâns" sau „nebun şi geniu") vor fi reluate, mai târziu, în alte poezii: *Amicului N. Nicoleanu, La casa de nebuni*. În

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Adevăratul poet, imaginea rândunicii simbolizând moartea poetului va fi dezvoltată în poemul-recviem *Așteptând*. Totuși, cele trei poezii din periodicul „Lumina" nu au fost selectate pentru volumul din 1873. O explicație ar fi că ele ar fi prefigurat idei estetice de mai târziu, în placheta invocată dominantă fiind ceea ce poetul exprima în *Viersul*: „O poezie neagră, o poezie dură,/ O poezie de granit".

Costache Negruzzi publica în trei numere ale revistei *Studiu asupra limbii române*. Cu toată prețuirea pe care o acorda autorului, tânărul redactor nu se putea abține de la comentarii critice. Față de o propoziție a venerabilului scriitor – „politica predominând, literatura amuți" – el emitea, dintr-o perspectivă europeană, ideea contrară, după care „lipsa mișcării politice a cășunat mortăciunea literaturei". Cu o asemenea viziune asupra relației dintre politică și literatură, ni se pare hazardată părerea că B. P. Hasdeu ar fi fost adeptul „autonomiei esteticului", cu câțiva ani înaintea lui Titu Maiorescu. Dacă s-ar fi citit mai cu atenție frântura de frază din programul revistei („știința și literatura nefiind compatibile cu culori de partidă"), poate nu s-ar fi ajuns la entuziaste deformări privind un „maiorescianism înainte de Maiorescu", pe care l-ar fi cultivat tânărul basarabean în urbea Iașilor. Serialul *Mișcarea literelor în Ieși*, pare alcătuit după modelul lui V. A. Urechia, care tocmai publicase în „Lumina" (nr.10/1863), articolul *Balmiș-balmoș de la Ieși*. În nr. 12/1863, B. P. Hasdeu își începea foiletonul său, în care depășește cu mult, prin întindere, conținut de idei și mai ales prin spirit, pe confratele mai vârstnic. Redactorul publicației face o binevenită critică de întâmpinare. Ocupându-se cu precădere de poezie, datorită stagnării acestui gen, el încearcă a atrage atenția tinerilor că în afară de talent e nevoie și de un *studiu poetic* axat pe ideea poetică, graiul poetic și efectul poetic. El înlătura cu vehemență falsele valori. Totodată, se străduia să restabilească o scară de valori adevărată, nesfiindu-se a ataca o personalitate a vremii: Gh Asachi. S-a arătat iritat de orgoliul acestuia de a se autodeclara „creatorul poeziei române", „cel întâi poet în limba noastră", „Omer al literaturii naționale". Autorul purcede la o severă analiză pe text și, invocând pe Miron Costin, Dosoftei sau contemporanul Alecsandri, îl așează la locul cuvenit în evoluția literaturii noastre. Nici chiar pe Vasile Alecsandri nu-l cruță atunci când vrea să-și etaleze critica sa de direcție. „D. Alecsandri e la noi părinte și cap al poeziei naționale, bazat pe studiul acelei poporane", dar „un nou geniu" va găsi un nou câmp de afirmare, bunăoară în „poezia filosofică, în care să se răsfrângă nu entuziasmul religios, nu istoria trecutului, nu superficialitatea umoarei etc., ci sublimele profunditâți ale metafizicii". Unii comentatori au spus că-l prefigura pe Eminescu, el însă dădea glas propriilor aspirații. În ceea ce privește proza, ne surprinde, în foileton, invocarea „marelui Balzac", cu acea „adevărată galerie de portrete de pre natură: *Cinonicii* (*Les Employés*)". El găsea că și „logofeții români (vechi și noi)" sunt interesanți: „A adânci ș-a scoate la iveală acest ram zoologic este treaba unui profund observator". În „Atenea României" cum era supranumit Iașul, B. P. Hasdeu urmărea și comenta toate manifestările culturale. Mergea la teatru și dedica actrițelor sonete în foi volante, sau se pronunța despre „producerea"

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

lui Gh. Asachi, *Petru Rareş*: „drama e tipografică, iar nu istorică". În prefaţa la tragedia sa, *Răposatul postelnic* (nr.6/1862), propunându-şi a contopi „maniera tragică a lui Sofocle" cu cea a lui Shakespeare, pentru a obţine o „manieră tragică specială", invocând pe Goethe cu *Götz von Berlichingen* sau *Egmont*, desfăşura o adevărată lecţie de educaţie estetică teatrală pentru contemporani. Până şi „prelecţiunile filosofice populare relative la familie şi educaţiune" (prima manifestare a *Junimii*), ţinute de Titu Maiorescu la Banca Moldovei erau anunţate cu întregul program, nu fără ironie şi calambururi licenţioase, cu privire la invitaţia specială adresată de conferenţiar damelor din Iaşi. Aceste aluzii fără perdea aveau oarecare bază, deoarece olimpianul Maiorescu nu se dădea în lături de la anume delicii sentimentale. Aşe se face că tocmai în aceşti ani i se deschide un proces de imoralitate. Martora principală era eleva Veronica Câmpan (după căsătorie Micle) de la Şcoala Centrală de Fete care se uitase pe gaura cheii de la cancelaria profesorilor. Gruparea lui Hasdeu de la „Lumina" devenea tot mai incomodă pentru noua societate, în formare, *Junimea*. La prima ocazie, prilejuită de procesul de presă intentat redactorului revistei „Lumina", pentru un pasaj din romanţul său, *Duduca Mamuca*, considerat de procuror à *la Paul de Kock*, contrar moralităţii publice. Deşi câştigă procesul, fiind dinainte destituit din învăţământ, în urma unor manevre oculte, în care va fi implicat însuşi Titu Maiorescu, Bogdan Petriceicu Hasdeu îşi va suspenda revista şi se va muta la Bucureşti, lăsând câmp liber de afirmare noii *Junimi*. Este cunoscută celebra frază: începuturile *Junimii* se pierd în negura timpurilor. Pare o frumoasă figură de stil, dar ea ascunde sprijinul primit de la loja masonică Steaua României. S-au scris cărţi şi s-a probat cu documente apartenenţa principalilor corifei ai Junimii (Titu Maiorescu, P. P. Carp, Th. Rosetti, Vasile Pogor, Iacob Negruzzi ş.a.) la mişcarea francmasonică din Iaşi. De-abia târziu, a înţeles tânărul savant alungat din urbe dedesubturile noii mişcări. În consecinţă, orientarea şi obicetivele sale se vor schimba radical. Celebrul proces din 3–4 iunie 1863, primul proces de presă din istoria literaturii române, la care a luat parte „toată smântâna leşilor", i-a creat totuşi o popularitate imensă şi o aură de „victimă" care îl va propulsa în atmosfera culturală bucureşteană.

Profilul de critic şi istoric literar al lui Bogdan Petriceicu Hasdeu s-a conturat din fragmente. El nu a fost un statornic cronicar literar în înţelesul de azi al cuvântului. Abordările sale critice, ale fenomenului literar contemporan, sunt grupate în perioadele când el însuşi îşi realiza propria creaţie beletristică (1860–1872) şi apoi în perioada „Revistei noi". Atunci când preocupările sale sunt preponderent de natură ştiinţifică (istorie sau filologie), critica literară devine întâmplătoare. Trecând în revistă sumarul volumului de faţă, s-ar putea trage concluzia că B. P. Hasdeu nu avea capacitatea de a decela marile valori ale celei de-a doua jumătăţi a secolului al XIX-lea. O asemenea judecată ar intra în sfera imposibilului, cunoscută fiind aria cunoştinţelor sale şi a numeroaselor referinţe la marii scriitori ai literaturii universale. Alegerea subiectelor „recenziilor" sale era în funcţie de cerinţele „satirei" (în „Aghiuţă" şi „Satyrul") sau de necesitatea

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

campaniilor sale de presă, politice sau ideologice, la rubrica „Bibliografia" din „Traian". S-a observat corect de către critici că, de la descinderea în Bucureşti, în septembrie 1863, B. P. Hasdeu s-a abţinut de a ataca direct pe Titu Maiorescu. Dimpotrivă, el recenzează favorabil mai multe numere din „Convorbiri literare", semnalând pozitiv prezenţa lui Titu Maiorescu. După blamarea sa, în articolul maiorescian, *Direcţia nouă în poezia şi proza română* (1871), B. P. Hasdeu îşi schimbă atitudinea faţă de junimişti în general şi de mentorul lor în special. Articolele sale capătă tot mai acuzat o tentă pamfletară sau voit zeflemitoare, în cunoscutele „păcăleli". În încrâncenarea sa împotriva „direcţiei noi", îi cade pradă şi M. Eminescu cu poezia *Noaptea*, deşi îl cunoscuse pe poet în sejurul bucureştean al acestuia, în 1868–1869, în trupa lui Mihail Pascaly, care îi pusese în scenă drama *Răzvan şi Vidra*, în care „sufleorul" interpretase chiar rolul Ciobanului. Demne de reţinut, din această perioadă, sunt cronicile teatrale hasdeene, în care îmbină observaţia estetică cu principiul moral. Din motive personale, el abordează, însă, şi drama *Martira inimei*, de „domnişoara" Constanţa Dunca. A curs multă cerneală pe tema neînţelegerii de către B. P. Hasdeu a geniului lui Mihai Eminescu. El a scris, însă, un *Necrolog*, unde aprecierea, în ciuda rezervelor, este evidentă. Polemica ulterioară cu revista „Vieaţa" sau articolul despre Gheorghe din Moldova – în care eronat îl credea un veritabil poet – sunt referinţe tehnice la versificaţia eminesciană. Iar referatele sale negative la volumele prezentate de I. L. Caragiale la un premiu al Academiei Române, reflectau o poziţie tactică a savantului faţă de D. A. Sturdza, în plină controversă privind retragerea sprijinului pentru *Etymologicum Magnum Romaniae*. Părerea sa despre teatrul acestuia era denominaţiunea sa de „Molière al României" – în 1901, iar în acelaşi an, într-o şarjă satirică la adresa lui Caion, citim celebra frază: „Caragiale face onoare neamului românesc". Nu în ultimul rând, consemnăm cuvântarea de la Ateneul Român, apărută în 1865, în broşură separată, cu titlul *Trei ovrei*, în care compară, analitic şi interdisciplinar, trei personaje celebre: „jupânul Shylock al lui Shakespeare, domnul Gobseck al lui Balzac şi jupânul Moise al lui Alecsandri". Este primul studiu de literatură comparată din literatura română.

Personalitate plurivalentă, Bogdan Petriceicu Hasdeu s-a afirmat şi în domeniul filosofiei. Un prim text datează din perioada ieşeană (1863), pe care îl republică la Bucureşti, într-o broşură intitulată *Filosofia portretului lui Ţepeş. Schiţă iconografică*. Un desen al lui Vlad Ţepeş, descoperit de Engel alături de „ o veche istorioară săsească despre cruzimile acesti principe", este interpretat „fiziognomic". Descifrarea caracterului unui om după trăsăturile feţei e o practică foarte veche, pe care tânărul savant o consideră o „ştiinţă curat naturală". Un alt text important hasdeean în domeniul filosofiei este publicat în 1872, în „Columna lui Traian": *Materia, spiritul şi divinitatea. Pozitivism istoric*. Împletirea într-o personalitate a mai multor filoane filosofice de orientări diferite era, se pare, o obişnuinţă în epocă. Titu Maiorescu unea idealismul german cu pozitivismul lui Comte, iar Hasdeu, direcţii romantice, spiritualiste, cu o atitudine pozitivă, nu

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

pozitivistă – cum ţinea el să precizeze – care se trăgea mai mult de la englezi (Buckle, în primul rând) decât din gândirea franceză. În periodicele vremii („Transacţiuni literare şi ştiinţifice" sau „Revista contimporană"), o serie de tineri, precum Ştefan C. Michăilescu, D. A. Laurian şi Anghel Demetriescu, se lasă seduşi de principiile lui Auguste Comte, pe care încearcă să le unească cu materialismul büchnerian. O polemică politicoasă are loc între B. P. Hasdeu şi Ştefan C. Michăilescu. Redactorul „Columnei lui Traian" reproduce în nr. 4/1873 articolul elevului său, *Viaţa după doctrina pozitivistă*, însoţit de o notiţă critică. Tânărul său coleg îi răspunde printr-o scrisoare deschisă: *Epistolă adresată Domnului B. P. Hasdeu, redactorul „Columnei lui Traian"*. Incitat de sentenţa lui Hasdeu – cum că doctrina lui Büchner ar fi o „modă" – el atrage atenţia savantului că materialismul şi spiritualismul sunt vechi „ca şi filosofia". Controversa iscată, cu ecou în epocă, scoate şi mai mult în evidenţă rolul „divinităţii" în evoluţia spirituală a omului. Cât priveşte lucrarea fundamentală a lui Bogdan Petriceicu Hasdeu, de peste douăzeci de ani, intitulată *Sic cogito* (1892), scrisă după moartea fiicei sale, se constituie într-o adevărată biblie a spiritologiei româneşti. Parcă pentru a se convinge de posibilitatea comunicării între cei vii şi cei morţi, el creează o doctrină numită „credinţă-ştiinţă", un fel de tehnică de iniţiere pentru a stabili contacte cu cei de dincolo de mormânt. Primul care a operat cu cele învăţate din informaţia enormă acumulată a fost Hasdeu însuşi care organizează, la Bucureşti şi la Câmpina, şedinţe spiritiste înconjurat de prieteni sau de simpli curioşi. Cartea *Sic cogito* şi practicile spiritiste au avut un enorm ecou în epocă. Relaţiile cu *Junimea* se deteriorează definitiv, la Academia Română era privit cu suspiciune, iar ziarele satirice erau pline de articole răuvoitoare şi de caricaturi ciudate. Ne stăruie în minte, ca un memento, cuvintele lui G. Călinescu din *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* (1941): „Filosofia lui Hasdeu a fost ignorată cu suficienţă, Maiorescu neadmiţând alţi filosofi afară de sine. Totuşi istoricul nostru este un gânditor [...] *Sic cogito* [...] tratează despre Dumnezeu, Nemurire, Destăinuire (revelaţiune) într-un spirit „materialist", mai bine zis panteistic, în sensul lui Giordano Bruno, citat, şi al tuturor misticilor şi idealiştilor germani".

Bogdan Petriceicu Hasdeu se înscrie într-o suită de personalităţi de seamă, mari scriitori şi profeţi culturali ai neamului românesc, cu o excepţională voinţă de creaţie, începând cu Dimitrie Cantemir, continuată, apoi, de Ioan Heliade Rădulescu, Alexandru Odobescu, Titu Maiorescu, Mihai Eminescu, Nicolae Iorga, G. Călinescu, Mircea Eliade.

Abstract

The article relates some of the cultural activities in which was involved B. P. Hasdeu, one of the Romanian encyclopaedic minds. He initiated the project of a National Library in Iaşi, but the authorities did not agree with this idea. He founded many publications with politic, literary and satiric profile. He is the first in Romanian culture who wrote a book chronicle and a study of comparative literature. After the death of his daughter, Hasdeu was more and more interested in spiritism.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

O POLEMICĂ LA SFÂRŞITUL SECOLULUI AL XIX-LEA: C. STERE VERSUS *A. A. BĂDĂRĂU*

Victor Durnea

Semnalând în altă parte existenţa seriei de „caracteristici literare" găzduite, fără semnătură, în paginile ziarului ieşean „Liberalul" în primăvara anului 1900 şi argumentând faptul că autorul lor nu este altul decât C. Stere, am arătat că e vorba de nişte pamflete ce se disting net între cele înregistrabile în contul acestei specii publicistice în epocă. Toate urmează un traseu ce porneşte din sfera „ideilor" (cu un comentariu de moralist şi, totodată, de sociolog pe marginea unui **tip** uman, „ridicol şi odios", ilustrat şi cu exemple de eroi romaneşti), pentru a sfârşi în caricatură enormă, extrem de plastică. Fiecare etapă a traseului îşi are, evident, contribuţia sa la forţa finală a satirei, nimicitoare. Nu mai puţin, succesiunea lor constituie, în acelaşi timp, un joc de ascundere-dezvăluire a ţintei pe care o vizează autorul.

În cazul celei de-a treia „caracteristici", publicată la 23 martie 1900[1], jocul respectiv începe de la titlu: *Bădăranul boierit*. Cititorilor ziarului le era perfect limpede că textul urma să lovească în A. A. Bădărău, fost radical devenit conservator, în acel moment primar al Iaşului şi deputat[2]. Şi aceasta pentru că şi în numerele precedente fusese exploatată umoristic apropierea fonetică dintre numele omului politic şi substantivul *bădăran*. Ca atare, motoul: „Chez les petits esprits, la lèpre de l'envie tourne en cupidité lâche et brutale, à la fois audacieuse et cachée... Pour eux la politique couvrit de la pourpre populaire des dépredations honteuses..." – extras dintr-un roman al lui Balzac – şi iniţialele consideraţii pertinente asupra „tipului clasic", cu corolarul (mai puţin pertinent) că acesta s-a ilustrat în istoria noastră politică prin „tipul radicalului român", nu derutau pe nimeni. Şi nimeni nu lua de bună asigurarea autorului că „numai tipul [îl] interesează aici" altfel decât era, adică un „alibi", o declaraţie ce făcea extrem de dificilă, dacă nu chiar imposibilă, urmărirea în justiţie de către cel atacat.

Jocul de ascundere-dezvăluire a ţintei continuă şi în partea finală. Trăsături fizice şi comportamente inventate de pamfletar nu fac decât pentru riguroasa

---

[1] În „Liberalul", anul I, nr. 20, p. 1–2.

[2] Vezi în Ion Mamina şi Ion Bulei, *Guverne şi guvernanţi, 1866–1916* (Bucureşti, Silex, 1994, p. 164–165) o schiţă biografică a acestui om politic.

RITL, nr. 3–4, p. 373–400, Bucureşti, 2008

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

justiție de nerecunoscut „portretul" omului politic vizat. Efectul lor, pentru cititorii ziarului, nu putea fi însă decât o potențare a satirei. Iar aceasta e, așa cum am spus, nimicitoare.

Loviturile date „radicalului asimilat" sunt de o violență rară. „Ambițios fără altă resursă decât tenacitatea și șiretenia vulgară", „mărginit intelectual" (ceea ce îl face „martir al ideilor"), „neputincios" și „umilit de neputința sa", acceptând rolul de „slugă" în momentul când realizează că „nu *poate* ajunge stăpân" și asumându-și, spre a-și satisface poftele, „nemărginirea infamiei", pe care însuși stăpânul nu și-o îngăduie, ajuns „în fundul mocirlei morale", dar „ofițer de frunte al lui [*strugglerforlifer*-ului[3] șef de partid]" și „satrap într-o localitate", „bădăranul boierit' are o înfățișare pe măsură: „Cu mutră de cârciumar înstărit, cu dosul de o exagerată dezvoltare prin necontenita frecare cu scaunul de la tejghea, îl vezi, sac de carne inertă, cu un joben în vârf, picior peste picior – cofă peste cofă – tologit în carete publice, provocând mirarea trecătorilor și stricând estetica orașului... La teatru, el – elită de Țicău – se așează în loje oficiale, cu degetul în nas, scobindu-și-l cu interes, el și prăsila lui... La prânzuri de gală, în rând cu boierii, sumbru, cu gravitatea caracteristică bestiei în actele comune ale vieței – mănâncă, stupește pe jos, își șterge nasul cu șervătul și iarăși mănâncă, mănâncă până la indigestie..."

Ah, «gură de om, gură de câne, cere pâne!»..."

Se cuvine spus că pamfletul e de o virulență rareori cunoscută în presa vremii care nu se poate explica întru totul prin aceea că Partidul Național Liberal declanșase la începutul lunii martie o bine susținută campanie de răsturnare a guvernului conservator, profitând și de izbucnirea unei răsunătoare „afaceri" – „afacerea Hallier" (a portului Constanța), și nici chiar prin faptul că autorul, C. Stere, intrat în partidul liberal la începutul anului 1900, odată cu „tinerii generoși", se angajase în cucerirea unui loc de frunte în organizația ieșeană. Cauza ultimă era că el îi rămăsese dator lui A. A. Bădărău într-o polemică precedentă. O polemică intensă, căreia, din păcate, eminentul biograf al lui C. Stere nu i-a dat nici o atenție. O polemică susceptibilă să lumineze mai bine un episod crucial al vieții ctitorului poporanismului, dar și contextele generale (social-politic și literar) ale ultimilor ani ai secolului al XIX-lea.

Începutul acestei polemici coincide cu debutul lui C. Stere în viața politică din România, concretizat în candidatura sa la alegerile din 1 și 3 noiembrie 1898, pentru consiliul municipal Iași. N-ar fi însă exclus fi existat și un fel de preludiu.

Într-adevăr, cu câteva luni mai înainte, pe parcursul celebrului proces intentat abatelui F. Morisseau, în duelul dintre avocații A. A. Bădărău (susținând apărarea, împreună cu G. Panu, P. Th. Missir, N. Ceaur-Aslan, Nicolaide și Mihail) și C. Stere („asistent al părții civile", alături de B. Delavrancea, Burghelea și D. Alexandrescu) s-au dat, în două rânduri, lovituri țintind direct persoana „adversarului".

[3] *Strugglerforlifer* este titlul primei „caracteristici literare", vizat fiind aici Take Ionescu.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Prima dată a fost la 10 martie 1898, când, punîndu-se problema amânării din cauza absenței martorilor, apărarea a remarcat că procesul e „tărăgănat" de mai multe luni, timp în care inculpatul a fost privat de libertate. În replică a vorbit „asistentul părții civile", intervenția sa fiind rezumată de ziarul ieșean „Opinia"[4], astfel: „...d. Sterea zice că din pledoaria d-lui Bădărău ar reieși un adevărat complot urzit contra acuzatului. Face în treacăt teoria avocaturii amestecate cu reportaj și trece de la acest studiu la tânărul asasinat. Generozitatea pe care apărarea o arată pentru inculpat, d. Stere n-o pricepe. D. Stere spune că nimeni nu-i generos pentru țăran, care ne dă cultură, care poartă în spete întreg edificiul public, dar generozitatea aceasta izbucnește pentru primul venit." Mai departe, susține necesitatea amânării, în sprijin citând „o anecdotă istorisită de Voltaire", relativă la falsificarea mărturiilor.

La acestea, A. A. Bădărău a răspuns prompt, cu o aluzie la biografia oponentului, pe care arată că o cunoaște în detaliu. „Nu m-aș fi așteptat – spune el – de la d. Stere, care a suferit din cauza lipsei de lumină și de judecată, să ceară ca Morisseau să mai stea în prevenție [...] S-a greșit când s-a făcut comparație între mijloacele de judecată de astăzi și din timpul lui Voltaire. Aceasta este o insultă pe care noi n-o putem aduce." A adăugat că „partea civilă a căutat să nu se facă împăcare" (între făptaș și mama victimei), motivul real fiind că „banii [oferiți de abate ca daune] nu intrau numai în punga mamei lui Parascan".

Un al doilea incident a avut loc în ziua 6 iunie, când, dezbaterile fiind reluate, avocatul Stere a cerut să pună martorilor întrebări relative și la „partea pe care nu o reprezenta", la care apărarea s-a opus invocând legislația. Darea de seamă, făcută de același ziar, consemnează: „D. Sterea, spunând că prin aceasta i se ia dreptul de *răzbunarea* societății – și la cuvântul *răzbunare* apărarea izbucnind în hohote de râs, d. Sterea le contestă cunoștințele sociologice și istorice din care rezultă acest principiu indirect". Replica a dat-o G. Panu, care – relatează reporterul – „spune că tot incidentul a provenit dintr-o nenorocită teorie sociologică a d-lui Sterea, chestia e simplă, procedura nu vă dă dreptul de a pune chestiuni, uzanța vă dă acest drept [...] dar voim să fim luminați asupra părții pe care o reprezentați"[5].

Neîndoielnic, deci, părțile implicate și-au dat lovituri personale, punându-și reciproc sub semnul întrebării nu numai „cunoștințele", dar și moralitatea. Și aceste lovituri ar putea constitui preludiul polemicii amintite.

Cu sau fără el, polemica începe, așa cum s-a spus la început, în momentul când numele tânărului avocat originar din Basarabia este înscris pe lista liberală a candidaților la alegerile comunale din toamna anului 1898. Pentru a se înțelege exact contextul, câteva precizări nu vor fi, cred, superflue.

Liberalii se aflau „la putere" și, în mod „normal", nu puteau pierde aceste alegeri. Totuși, guvernarea lor, începută în toamna anului 1895, se apropia de

[4] Anul I, nr. 256, din 12 martie 1898, p. 2.

[5] În „Opinia", anul II, nr. 29, din 6 iunie 1898, p. 2.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

limita instituită de cutume (patru ani). Dar un succes absolut incontestabil ar fi putut să-l convingă pe Rege să le acorde în continuare încredere, implicit să „facă" alegerile următoare (pentru Adunarea Deputaților și Senat). În partid existau însă disensiuni puternice, existau fracțiuni rivale, principalele fiind cea din jurul primului ministru D. A. Sturdza, „oculta", apoi, cea „drapelistă", condusă de P. S. Aurelian și cea „flevistă". Succesul incontestabil depindea, deci, de evitarea, mai întâi, a tot ce ar fi putut declanșa o susținută campanie conservatoare de răsturnare a guvernului și, apoi, a apropierii „drapeliștilor" și „fleviștilor" de opoziție. În aceste condiții, într-o serie de orașe și sate, pe listele liberalilor sturdziști sunt incluși candidați socialiști, fără să se precizeze dacă e vorba de o alianță propriu-zisă și nici dacă e *ad hoc* sau pe termen lung.

Oricum, întotdeauna, astăzi nu mai puțin, încheierea unei alianțe ori numai a unui pact electoral potențează luptele politice, inițiativa revenind în chip firesc celor din tabăra adversă. Aceștia au, în principiu, o poziție mai bună, putând, pe de o parte, să-și impună mai lesne în fața opiniei publice propriul program, prin minimalizarea aceluia al adversarului (susceptibil de a fi un compromis între programele aliaților) și, pe de altă parte, să acționeze cu toate mijloacele pe care le au la dispoziție pentru a mina alianța. În cazul dat, al alegerilor ieșene, evident, sarcina conservatorilor întru combaterea listei liberale în care figurează și C. Stere, alături de un alt socialist, C. Crupenschi, era mult facilitată.

Chiar în ziua în care ziarul liberal ieșean publică un rezumat al întrunirii „clubului" în care s-a votat lista cu care se prezintă în alegeri[6], unul dintre organele opoziției, „Opinia", inserează două notițe „electorale". Cea dintâi sugerează că includerea celor doi socialiști a nemulțumit pe unii liberali cu state vechi de serviciu, care se așteptau a fi ei nominalizați. Evident, era și imposibil să nu se întâmple așa; vădită e însă și intenția opoziției de a ațâța neînțelegerile din interiorul clubului liberal. Cea de-a doua notiță îl atacă fără menajamente pe unul dintre cei ce se alătură liberalilor. Intitulată *O leacă de stare civilă* [7], ea spune următoarele: „D. Sterie, candidatul care a făcut atmosferă siberiană în jurul listei colectiviste, se alipise pe lângă d. Panu, când era vorba de împământenirea sa; mai în urmă, când trebuia să-și susțină teza, s-a luat bine pe lângă d. Missir și acum, când îi trebuie slujbă, se solidarizează cu d. Mârzescu." Slujba urmărită ar fi fost cea de „avocat la Sf. Spiridon".

Prima parte a „informației" e formulată cu grijă: nu se vorbește de o succesivă trecere a lui Stere dintr-un partid în altul, de ceea ce astăzi se numește

[6] *Candidații Partidului Național-Liberal*, în „Propaganda", anul I, nr. 90, din 21 octombrie 1898, p. 1. Ziarul liberal apărea „sub direcțiunea unui comitet", în care, desigur, cuvântul cel mai greu îl avea șeful „clubului", G. Mârzescu. Prim-redactorul nu era menționat, dar se știa că e G. C. Stamatopol, „vechi profesionist".

[7] În „Opinia", anul II, nr. 137, din 21 octombrie 1898, p. 1.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

„traseism politic", ci numai de o „alipire" pe lângă oameni politici de vază. Lucrul nu e totuși mai puțin reprobabil, în condițiile în care e justificat de altceva decât de motive ideologice. Dar este el adevărat?

În studiul *C. Stere și duelul său de la 1894*[8], am arătat că viitorul ctitor al poporanismului își schimbă atitudinea față de partidele „istorice": în 1893, el pledează, în coloanele ziarului liberal[9] „Evenimentul", vorbind „în numele redacției", pentru sprijinirea liberalilor de către socialiști. Anul următor, el e împotriva liberalilor și contribuie semnificativ la dezamorsarea unei crize periculoase pentru guvernarea conservatoare, criză având la origine reprimarea manifestației din 14 septembrie 1894 a studenților bucureștene. Și când, în consecință, presa liberală îl atacă vehement, cea conservatoare îl apără, ei alăturându-i-se, cu un plus de vehemență, ziarul „Lupta" al radicalului G. Panu. (Faptul nu era întâmplător: în ajunul alegerilor locale din octombrie 1894, radicalii îi abandonaseră pe liberali, cu care aveau o înțelegere, și se aliaseră cu partidul conservator, în care, de altfel, vor intra trei ani mai târziu.)

Sprijinul moral acordat de „Lupta" lui C. Stere face perfect credibil și ajutorul dat de G. Panu în chestiunea „împământenirii", în fapt, a *recunoașterii* cetățeniei române. În orice caz, în această problemă a fost neîndoielnic nevoie de sprijinul unor oameni politici influenți[10] și aceștia nu puteau fi decât din rândul conservatorilor, care, atunci, erau la guvernare și aveau și majoritatea absolută în Parlament. De altfel, la un ministru conservator apelează C. Stere pentru a obține, înainte de împământenire, un pașaport românesc, pentru a călători în Rusia. Și la unul pe care îl considerase, în „foiletoanele sale sociale" din 1893–1894, drept o culme a imoralității! (Solicitarea „micului serviciu", cum se va vedea mai jos, e menționată în treacăt de ministrul în cauză, Take Ionescu, în ședința Adunării Deputaților din 4 februarie 1899.)

Și în a doua „informație" a „Opiniei" (anume că Stere „s-a luat bine pe lângă P. Missir") există un sâmbure de adevăr. Peste câțiva ani, șeful junimiștilor ieșeni, somat de fostul său student, declara că acesta nu s-a înregimentat vreodată în formațiunea sa politică, dar sublinia cu ironie acidă că, în timp ce i se publicau articole în junimista „Era nouă", „d-sa se pregăte[a] să fie junimist la liberali".

Cele spuse de către „Opinia" sunt, deci, în mare parte adevărate. Și ele nici n-au fost dezmințite de către C. Stere[11].

---

[8] În „România literară", anul XL, nr. 1, din 11 ianuarie 2008, p. 16–17, 19.

[9] Directorul acestuia, G. A. Scorțescu, aparținea atunci așa-numiților „liberali-democrați", grup coagulat în jurul lui N. Fleva, care mai târziu va trece la conservatori.

[10] Vezi și opinia lui Z. Ornea pe această temă (*Viața lui C. Stere*, vol. I, București, Ed. Cartea Românească, 1989, p. 209–214). Spre comparație: „recunoașterea" tânărului ardelean Traian Bratu (mai târziu rector al Universității din Iași) durează nu mai puțin de **nouă ani**: cererea, depusă la 4 decembrie 1896, e votată în Senat la 15 decembrie 1898 și, în sfârșit, în Adunarea Deputaților în 1905!

[11] În „Propaganda", nr. 90, din 21 octombrie 1898, se publică nota *O dezmințire*, al cărei obiect îl constituie doar afirmația că Stere „a cerut să fie avocat la Sf. Spiridon". „Inserția" ziarului

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Ziarul lui A. A. Bădărău[12] nu e totuşi, în continuare, consecvent în privinţa candidatului socialist. Dacă i se mai trimit săgeţi destul de ascuţite[13], în schimb, în editorialul *Cu ce consiliu ni se prezintă?*[14], nu i se pune deloc la îndoială moralitatea, care tocmai ea, se susţine, va provoca, după alegeri, ruptura de liberali[15].

Primului atac, din 21 octombrie, i se dă o replica promptă în ziarul liberal ieşean, printr-o notiţă nesemnată şi intitulată *Mărşăvii radicale*[16], precum şi, în acelaşi număr, printr-o alta, *Răspuns calomniatorilor*, reprodusă din „Lumea nouă". Tot din ziarul socialist se reproducea, în numărul următor, un articolaş, *Cavaleri... de industrie*, semnat Th.V.F.[icşinescu], care îi apăra pe cei doi candidaţi socialişti ieşeni. Inspirator al primei note, dacă nu cumva a scris-o chiar el, C. Stere ripostează şi în discursul pe care îl ţine la întrunirea electorală a clubului liberal din 25 octombrie 1898[17], unde face publică noua linie adoptată de socialişti, destăinuindu-i motivele. Printre altele, el declară că, în fapt, socialiştii „ar fi fost obligaţi" să se alieze cu partidul radical, precum în multe ţări occidentale, „dacă ar fi existat în momentul acesta la noi un partid sincer şi francamente radical". Dar un asemenea partid nu mai exista, „se desfiinţase", spune el şi adaugă: „Nu trebuie să cădem în greşala radicalilor. Nu voi face personalităţi. Nici nu voi bănui sinceritatea şi intenţiunea acestora. Dar trebuie să spun că dispariţia partidului radical a fost o mare nenorocire pentru democraţia română şi asupra fruntaşilor acestui partid cade o grea răspundere morală şi istorică. Căci în alianţele politice nu putem să ne conducem de consideraţii, simpatii sau legături personale. Cînd un partid progresist şi democratic, cum era gruparea radicală ori cum sunt acuma socialiştii, hotărăşte asupra alianţelor sale politice, el trebuie să cerceteze pe ce elemente sociale se reazemă aceste partide şi care idee politică se află la baza lor."

„Opinia", se spune aici, „e o pură calomnie ce se aduce d-lui Sterea, omul incapabil de a transige pe bază de interese de căpătuială".

[12] Pe frontispiciu nu era menţionat directorul. Se ştia însă că el este A. A. Bădărău, precum şi că prim-redactor este Gh. Rădulescu, „împrumutat" de „Lupta" lui G. Panu. Redactori sau colaboratori asidui mai erau, printre alţii, Jak Lewin, A. Steuerman-Rodion, E. Herovanu, foşti colaboratori, alături de C. Stere, ai „Evenimentului literar".

[13] Una (în „Opinia", anul II, nr. 138, din 22 octombrie 1898, p. 1), de pildă, relatează o anecdotă, probabil inventată, în care şeful partidului liberal şi-ar fi exprimat nemulţumirea pentru nominalizarea lui C. Stere. „Închipuiţi-vă – ar fi exclamat D. A. Sturdza – ce-o să zică despre mine guvernul rosian văzând că agreez nihilişti tocmai acum când m-am pus bine cu Petersburgul...".

[14] În „Opinia", anul II, nr. 142, din 28 octombrie 1898, p. 1.

[15] „Cât despre d-nii Stere şi Crupenschi, conform principiilor socialiste pe care le profesează, vor fi nevoiţi să se revolte de a doua zi în contra unei administraţii burgheze, care nici nu vrea să ştie de nevoile nenorociţilor de prin mahalale..."

[16] În „Propaganda", anul I, nr. 92, din 23 octombrie 1898, p. 1. Articolul se încheie cu exclamaţia: „Mărşave şi urâte moravuri au introdus la noi radicalii!"

[17] *Întrunirea liberală din Iaşi*, în „Propaganda", anul I, nr. 95, din 28 octombrie 1898, p. 1–3. Discursul lui C. Stere a fost reprodus şi în „Lumea nouă", anul IV, nr. 1283, din 30 octombrie 1898, p. 1–2.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Respingând însă, mai departe, „reducerea luptei politice la injurii personale", lucru „absurd și inutil", vorbitorul pare să uite cele spuse, căci afirmă că, în esență și întotdeauna, lupta se dă între „ideea conservatoare" și cea „liberală". De pe această platformă, el face apoi un elogiu înflăcărat al liberalismului românesc, cu o trecere în revistă a reformelor introduse ori susținute de acesta. Un nume pomenit în treacăt îl determină pe orator să revină la radicali, pentru a le sublinia iarăși „greșeala", dar și pentru a indica linia pe care vor merge el și tovarășii săi socialiști.

„Și dl. Macri – spune Stere – e unul din fruntașii desființatului partid radical, dar care n-a voit să urmeze pe colegii săi în evoluția spre partidul conservator. Pe când însă radicalii se sperie și de numele lor și roagă prin organul unuia din fruntașii lor să nu se mai vorbească de «foști radicali» și «conservatori noi», dl Gr. Macri nu numai că renegă nimic din trecutul său, cum o dovedește iscălitura lui sub amendamentul la Mesajul Tronului, propus de deputatul socialist V. G. Morțun, și prin care se cere votul universal, dar a făcut să fie primită de Cameră o lege atât de democratică și conformă adevăratelor principii radicale, cum este legea Casei Rurale ..." Și oratorul închide digresiunea: „Aceasta e pedeapsa cea mai crudă pentru greșeala politică comisă de ei [radicali] și fiindcă, cum am spus, nu vrau să bănuiesc sinceritatea și intențiunile lor, e vădit că radicalii trebuie să simtă dureros falșitatea acestei situații".

Discursul, în desfășurarea lui, relevă că însuși C. Stere n-a procedat în conformitate cu recomandarea făcută radicalilor, de a nu se conduce, în luarea deciziilor politice, „după considerații, simpatii sau legături personale". Iritat de atacurile din „Opinia", el face la început o afirmație ce îi putea supăra pe liberali (în măsura în care putea fi interpretată ca o chemare a radicalilor la poziția lor firească, de stânga, implicit la o alianță cu socialiștii). Și parcă pentru a-i înlătura efectele, dezvoltă o apologie a liberalismului, în acord poate cu circumstanța, nu însă și cu ce scrisese până atunci și cu ceea ce va fi gândit cu adevărat.

Patru zile după rostirea discursului, C. Stere dă la iveală articolul *O manifestație semnificativă*[18], în care lămurește din nou motivele ce i-au îndemnat pe socialiști să se îndrepte către liberali, „aliații firești", fără să mai pomenească de radicali ca de un fost aliat posibil[19]. El atrage atenția că „avem de-a face cu un curent puternic și general între socialiști", împrejurare în care, afirmă el, „micile răutăți și mahalagismele, prin care unele ziare din localitate caută să explice atitudinea socialiștilor din Iași, cad de la sine". Trimiterea era, evident, la cele inserate în „Opinia", care, la drept vorbind, puteau fi calificate drept „mici răutăți", dar nu și drept „mahalagisme".

[18] În „Propaganda", anul I, nr. 96, din 29 octombrie 1898, p. 2.

[19] „Înțelegând – spune aici - că socialiștii în România nu pot forma un partid revoluționar cu scop de a schimba imediat formele sociale, ei au găsit aliați firești în singurul partid progresist și democratic care a mai rămas în țară – *partidul liberal, care se reazemă pe acele forțe sociale cărora și* ***în Europa****, și la noi se datorește organizația modernă a vieței de stat.*" [subl. m.]

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Aparent, C. Stere a căutat aici să facă uitate cele spuse în discursul ţinut în sala Pastia, cu alte cuvinte, să calmeze polemica, mai ales că, în ziua respectivă, era programată, în aceeaşi sală, o mare întrunire electorală conservatoare, la care îşi anunţaseră participarea Lascăr Catargiu, P.P. Carp, Take Ionescu, G. Panu, generalul G. Manu. Încercarea era însă de acum sortită eşecului.

Dacă nici unul dintre marii oratori conservatori nu a atins, la mitingul menţionat, chestiunea includerii socialiştilor pe listele liberale[20], în schimb „Opinia" ripostează la cele ce spusese candidatul socialist în 25 octombrie cu un articol mai mult decât incisiv, *D. Stere şi teoriile sale*[21], în care se reliefează „contrazicerile, ideile confuze, neadevărurile" cu privire la evenimente şi personalităţi istorice, „plata înjosire" în „linguşirile" pe lângă liberali, pentru a propune în final „puţină carantină [...] pentru acest doctrinar exotic"[22].

Şi în zilele ce mai rămăseseră până la alegeri, ca şi după aceea, mai sunt inserate în ziar câteva notiţe „electorale" îndreptate împotriva lui Stere. (O probă: „Socialiştii, visători de ieri, care în curăţenia lor ca cristalul, tunau şi fulgerau contra ingerinţelor electorale, ei care au ţipat şi prin organul lor şi prin întrunirile lor în contra hidrei poliţieneşti [...] azi n-o mai iau de gât s-o zdrobească. [...] D-lui Sterea, teoreticianului răsuflat, căruia îi plăcea să facă paradă cu profesia de credinţă, îi vine cam greu să se tot dezică şi, pentru a fi încurajat în pasul lui eroic, a venit şi d. Morţun să-i dea ajutor"[23].)

Dator nu rămâne nici Stere. Într-un nou discurs electoral, el reamintea auditoriului că, în urmă cu patru ani, radicalul A. A. Bădărău reproşase conservatorilor că „au vărsat [în 1888] sângele ţăranilor". Şi nu e exclus ca tot el să fi dat în „Propaganda", sub „semnătura" *Unul mai naţionalist ca Ghica Cogălniceanu*[24], un violent articol intitulat *O mică răfuială*[25], care începe prin a nega acuzaţiile referitoare la „antinaţionalismul" socialiştilor, dar sfârşeşte cu o „infamie pentru infamie": A. A. Bădărău, „un june bătrân – june după politică, bătrân după zile şi păcate", „are un fiu tăiat împrejur"! (E de remarcat disproporţia „infamiilor", în favoarea celei comise de „Propaganda".)

Aşa cum am spus, la mitingul conservator din 29 octombrie, nici un orator nu s-a referit la alianţa liberalilor cu socialiştii. Chestiunea o va ataca însă, în proaspătul înfiinţat ziar „La Roumanie", Titu Maiorescu. Acesta deschide tirul

[20] Chestiunea nu e abordată nici în mitingul ieşean al liberalilor dizidenţi, la care participă N. Fleva şi B. Delavrancea.

[21] În „Opinia", anul II, nr. 146, din 1 noiembrie 1898, p. 3.

[22] „De altfel, este şi natural ca d. Sterea să fi fost atât de străin de istoria dezvoltării noastre, căci bibliotecile siberiene nu au putut să-i procure decât teorii nihilisto-anarhiste, pe care, sub indulgenţa unei ţări ospitaliere, le îndoctrinează în minţile tinere ale generaţiilor noastre".

[23] În „Opinia", nr. 145, din 31 octombrie 1898, p. 3. Mai semnalăm: *Socialiştii şi teatrul* (nr. 145). *Bojogarii d-lui Stere* (nr. 148).

[24] Ghica Kogălniceanu era cel dintâi pe lista conservatorilor; candida, deci, la funcţia de primar al Iaşului.

[25] În „Propaganda", anul I, nr. 98, din 31 octombrie 1898, p. 2.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

publicând, la 30 octombrie[26], articolul *M. Stourdza, les socialistes et les anarchistes*, în care se arată îngrijorat de figura pe care o va face primul-ministru la conferinţa internaţională împotriva anarhiştilor[27], la care fusese invitat, el care încheiase o alianţă electorală cu socialiştii. Lovitura era îndreptată, desigur, împotriva primului-ministru, dar dăuna şi „aliaţilor" lui.

Două săptămâni mai târziu[28], acelaşi ziar publica un nou editorial, intitulat *Politique de casse-cou*. Deşi nesemnat, nu existau totuşi dubii în privinţa autorului, nimeni altul decât Take Ionescu. (De altfel, nu peste mult timp, el şi-l va asuma, într-un discurs parlamentar.) Neîndoielnic, acest editorial este mai tranşant decât cel iscălit de junimistul Maiorescu. El începe prin a-l acuza pe primul ministru că „vrea să demoleze totul înainte de a pleca" şi că, în acest sens, „nu ezită să dezlănţuie în liniştitul regat al României monstrul de care marile state din Occident se apără cu mare dificultate", anume socialismul. În fapt, reaminteşte autorul, mişcarea socialistă n-ar putea fi periculoasă la noi, întrucât nu există proletariat, iar „statul său major şi soldaţii săi se recrutează printre fructele seci ale şcolilor şi ale profesiunilor zise liberale, avocaţi fără cauze, medici fără bolnavi, publicişti fără cititori, studenţi fără studii şi, pe ici pe acolo, câteva persoane convenabile, dar roase de o ambiţie maladivă, de o hipertrofie a vanităţii". Cu adevărat periculoase, în România, se spune mai departe, sunt doar mişcările agrare. Dar în momentul în care liberalii au încheiat o alianţă cu socialiştii, ei au legitimat partidul respectiv, „i-au dat corp, o stare civilă" şi „i-au croit drum". „La Iaşi, se spune mai departe, unde socialiştii au obţinut ca atare două locuri în consiliul comunal, aceşti oameni fără patrie jubilează şi deja anunţă că trupul însănătoşit al tineretului universitar va fi din nou otrăvit cu doctrina lor bazată pe ură", în timp ce „«Lumea nouă» anunţă că o eră nouă se deschide pentru propaganda socialistă [...] că au purces la cucerirea satelor [...] că au intenţia de a crea în toate satele cluburi socialiste". Lăsând la o parte „rodomontadele" din aceste declaraţii, se afirmă răspicat că „opera de nebun" este faptul că „subprefectul Regatului Român împinge la succes, în anul 1898, în satele noastre, ideile socialiste". Articolul se încheie cu o prevestire sumbră: „Va veni o zi când vom plăti foarte scump această politică aventuroasă [*de casse cou*]".

Replicile, firește, nu vor întârzia, primele[29] venind de la socialişti. Negreşit, din rândul lor face parte autorul articolului nesemnat, intitulat *Bietul domn Majorescu*, pe care îl publică ziarul „Propaganda"[30]. Şi nu e exclus să fie însuşi

[26] Anul I, nr. 12, p. 1.

[27] În acei ani, avuseseră loc numeroase atentate în mai multe ţări. Chiar atunci, la Geneva se derula procesul lui Luccheni, asasinul Împărătesei Elisabeta a Austro-Ungariei. Conferinţa se va deschide la 12 noiembrie 1898 la Roma.

[28] Anul I, nr. 22, din 10 noiembrie 1898, p. 1.

[29] Dintre replicile liberale: George C. Dragu, *D-nul Maiorescu, liberalii şi socialiştii*, în „Liberalul" (Bucureşti), anul II, nr. 549 şi 550, din 6 şi 7 noiembrie 1898.

[30] În „Propaganda", anul I, nr. 99, din 1 noiembrie 1898, p. 1.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

candidatul ieşean. Articolul, cu un motto cules din *Critice*, bate monedă pe „contrazicerile" profesorului de logică şi pe „confuzia" pe care o face între socialişti şi anarhişti.

Oricum, C. Stere ripostează şi sub nume propriu, printr-o scrisoare deschisă trimisă ziarului bucureştean „L'Indépendance roumaine". Acesta decide, mai întâi, să nu o găzduiască, ea părându-i-se încărcată de „personalităţi", pentru ca, apoi, să o publice[31], întrucât „chestiunea" ar fi revenit în actualitate odată cu deschiderea Parlamentului şi îndeosebi cu discuţiile din Adunarea Deputaţilor pe marginea Adresei de răspuns la mesajul regal.

În epistolă, redactată fără nici un dubiu înaintea evenimentului menţionat, chiar dacă nu la 6 noiembrie, cum este datată[32], neuitând să menţioneze faptul că „oameni de valoarea lui Titu Maiorescu şi a personalităţii ce se ascunde în spatele anonimatului [...] nu dispreţuiesc să recurgă, pentru a [îi] combate, la aceleaşi procedee de discuţie" (*id est*: epitete „ce sună urât", invective şi „alterări intenţionate ale ideilor nutrite de socialişti"), C. Stere le răspunde reiterând ceea ce spusese la întrunirea clubului liberal ieşean, cu unele completări, a căror încărcătură e polemică. De pildă, după ce reia ideea conform căreia socialiştii români „nu pot urmări decât reformele practice pentru înălţarea nivelului economic, cultural şi politic al ţărănimii, singura clasă în adevăr muncitoare la noi, [întrucât] românii nu pot lua asupra lor iniţiativa unor noi forme sociale şi a le impune Europei, [ei] fatalmente supunându[-se] formelor sociale la care ajunge Occidentul civilizat", el adaugă: „Nul doute, cependant, que le jour où les idées socialistes se réaliseraient en fait en Occident, nos adversaires de toutes nuances, l'auteur anonyme de l'article du journal en question y compris, ne deviennent socialistes du jour au lendemain." Siguranţa cu care e avansată supoziţia lipsită de orice temei (câtă vreme chiar în viziunea lui Stere perspectiva introducerii „formei socialiste" e foarte îndepărtată) trebuia, evident, să convingă publicul că numiţii adversari n-au credinţe ferme, idealuri, ci se dau după cum suflă vântul.

Scrisoarea mai aduce şi alte noutăţi. E de reţinut, mai întâi, următorul pasaj: „Les libéraux, sans doute, en tant que parti de gouvernement, ne peuvent se laisser aller à une politique d'aventures, non plus qu'à expérimenter des réformes qui ne seraient pas impérieusement exigées par les besoins du pays. Mais ce qui distingue précisement le parti libéral du parti conservateur, c'est son aptitude, pour ainsi dire, à incarner, à s'identifier à un moment donné ces besoins et à les faire devenir une réalite dès qu'ils sont manifestement exprimés par l'opinion. D'autre part, le rôle d'un parti de gouvernement n'étant pas de susciter des courants de réforme, mais seulement de les réaliser lorsqu'ils s'imposent à son sens politique, nous voyons dans tous les pays de régime parlementaire se préciser au sein même des partis

[31] În nr. 6643, din 6/19 decembrie, p. 1–2.

[32] Reamintim că articolul lui Take Ionescu, pomenit în ea, apare în 10 noiembrie.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

libéraux une fraction plus avancée, dont la mission consiste à éveiller la conscience des intérêts qui s'ignorent et à préparer ainsi le terrain aux idées et aux réformes qui doivent être un remède à des malaises devenus indéniables. Le parti libéral étant actuellement depourvu de cette formation avancée, les socialistes, avec tous les éléments de progrès qui ne sont pas enrégimentés dans nos partis de gouvernement, ont jugé de leur devoir d'accepter dans nos luttes politiques cette mission d'avantgarde."

Şi, nu mai puţin interesant, un al doilea pasaj: „Qu'il nous soit permis d'ajouter que le parti libéral a certainement temoigné d'un sentiment très juste de la situation en arrachant la jeunesse socialiste à son farouche isolement d'antan et en la conviant à participer aux affaires publiques. Il a par cela même attenué, dans une mesure sensible, le conflit toujours pénible des générations entre les vieux et les jeunes.

Les socialistes ont répondu à l'appel des libéraux avec d'autant plus d'élan qu'ils sont loins d'avoir oublié les procédés humiliants et avilissants employés par certains ministres conservateurs, que l'anonyme transparent doit certainement connaître de très pres, pour ramener dans le «droit chemin» les brébis égarées dans le clan socialiste."

Iniţiativa ar fi avut-o, aşadar, liberalii şi, dacă se ţine cont şi de imaginea „avangardei" din cel precedent, s-ar părea că e vorba de o **încadrare** a socialiştilor în partidul liberal. Cu adaosul (contradictoriu sau nu), destinat celor „de bună credinţă" (desigur, tovarăşii socialişti), „care [...] le-ar reproşa atitudinea ca o abdicare"[33], că ei, cei intraţi în consiliile locale, îşi păstrează vechile concepţii economico-sociale[34].

Observând, în treacăt, existenţa şi a unei motivări „emoţionale" a alianţei cu liberalii, anume comportamentul înjositor al guvernanţilor conservatori faţă de socialişti, precum şi incisivitatea mai mare arătată lui Take Ionescu[35], se impune a examina justeţea interpretării (parte implicită, parte explicită) pe care i-o dă ziarul „L'Indépendance roumaine" scrisorii lui C. Stere.

Între redactarea şi publicarea ei, aşa cum spus, se deschisese sesiunea Parlamentului şi se deschisese sub presiunea celor două atacuri, al lui Titu Maiorescu şi al lui Take Ionescu. Mai întâi, primul ministru D. A. Sturdza, vorbind

---

[33] Se cuvine spus că ziarul „Lumea nouă" susţine totalmente „cartelul" cu liberalii, şi îşi îndeamnă partizanii să voteze în consecinţă.

[34] Patru ani mai devreme, Observatorul Ipocondric scria revărsându-şi sarcasmul asupra „păturii culte" socialiste: „Iar dacă dânsa [eticheta socialistă] devine un obstacol oarecare pentru «avansare», apoi se poate fără mare jenă declara că eşti «socialist numai după ideal, iar după partid – junimist şi după acţiune politică – conservator (se înţelege, dacă aceştia sunt la guvern)»..."

[35] Mai multe, ironiile la adresa lui Maiorescu sunt totuşi mai curând inofensive, criticul fiind acela pe care „toţi ne-am obişnuit să îl stimăm" şi care „ne-a învăţat" că orice idee nouă trebuie fatalmente să se ciocnească de „rezistenţa inerţiei" şi că „o mie de injurii nu valorează cît o singură critică".

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

în Adunarea Deputaților[36] despre succesul obținut în alegerile comunale, amintește cu satisfacție „lupta zdravănă" pe care au dat-o la Ploiești partizanii săi împreună cu „tinerimea cultă, inimoasă și patriotică"[37] și cu „negustorimea cea mai harnică, care lucrează la îmbogățirea poporului", contra conservatorilor uniți cu fracțiunea liberală [dizidentă]. Era un mod de a răspunde atacurilor, negând indirect existența unei alianțe cu socialiștii, mod pe care opoziția l-a și amendat cu numeroase întreruperi.

La aceste întreruperi și, mai departe, la articolele lui Maiorescu și Take Ionescu se va referi deputatul socialist V. G. Morțun în 3 decembrie, când își argumentează amendamentul său (privitor la sufragiul universal) la Adresa la Mesajul Regal. El recuză învinovățirea adusă guvernului, de a fi făcut „alianță cu elemente socialiste", susținând că o asemenea alianță nu e nici „lucru nou" (întrucât, pe de o parte, socialiștii au mai sprijinit și altădată listele liberale, și, pe de altă parte, întrucât înșiși conservatorii s-au aliat anterior cu radicalii), nici nefiresc, câtă vreme socialiștii au abandonat programul revoluționar și se deosebesc fundamental de anarhiști.

În aceeași ședință, primul-ministru ia cuvântul pentru a respinge amendamentul propus de V. G. Morțun, pe care îl consideră, nu socialist, ci „un bărbat liberal", dar neaparținând nici uneia dintre fracțiuni, formând deci o minoritate, care nu-i poate impune majorității să legifereze ceva. Cât privește votul universal, D. A. Sturdza reamintește că acesta e înscris în programul din 1892 al partidului liberal, că e „idealul" său, dar că „spre el ne vom îndrepta prin reforme treptate și răspândind luminile unei instrucții solide și sănătoase".

La prima vedere, cele spuse de C. Stere în scrisoare dau dreptate, anticipat, primului-ministru (evident, nu și în privința „alianței") și vin împotriva inițiativei lui V. G. Morțun, care apare, așadar, ca prematură, inoportună, oricum, nesusținută de toți socialiștii. Și lucrurile stau într-adevăr așa, întrucât el își precizează și mai limpede poziția, atunci când cei atacați de el vor riposta.

Înaintea acestora însă își spune cuvântul din nou ziarul „radical" ieșean. După alegeri „Opinia" mai strecurase în „informațiile" sale mici (cu adevărat) „răutăți" la adresa socialismului și a reprezentantului său ieșean, ajuns între timp ajutor de primar. Lovituri care, se cuvine notat, nu rămâneseră fără replică din partea celor vizați, „Propaganda" dând la iveală, rând pe rând, articolele *Conservatori sau reacționari*[38], sub semnătura Rem., *Puțină comparație*[39], nesemnat, *Socialiștii față cu conservatorii și liberalii*[40], iscălit Un socialist, precum și multe note și informațiuni în același sens.

---

[36] „Monitorul Oficial. Dezbaterile Adunării Deputaților", 1898–1899, p. 109.

[37] Cu acest prilej își face intrarea sintagma „tinerimea generoasă".

[38] În nr. 120, din 24 noiembrie 1898, p. 1.

[39] În nr. 129, din 8 decembrie 1898, p.2. Erau comparate politicile partidelor radical și socialist.

[40] În nr. 131, din 10 decembrie 1898, p. 2. În partea finală, erau pomenite numeroasele măsuri punitive luate de conservatori împotriva intelectualilor socialiști.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Aceste texte, dar îndeosebi scrisoarea lui C. Stere din „L'Indépendance roumaine", prilejuiesc „Opiniei" un editorial, nesemnat, intitulat *Evoluţiunea spre buget*[41]. Pus sub un motto extras din scrisoarea cu pricina, el începe cu afirmaţia că primul ministrul va putea spune, la sfârşitul carierei sale, că „i-a dezbinat pe liberali, dar cel puţin i-a distrus pe socialişti". Această distrugere e ilustrată prin transformarea ziarului „Lumea nouă" într-o „reptilă nouă" (adică într-un susţinător necondiţionat al guvernului), prin reducerea la tăcere a lui I. Nădejde („resemnat la rolul de tânăr generos"), prin „trecerea în umbră" a lui V. G. Morţun (care „mai ţine câte un logos elegiac la discuţiunea mesagiului [...] cu conştiinţa împăcată că a făcut pentru omenire tot ce i-a stat prin putinţă"). Cât priveşte pe C. Stere, „benjaminul de la Iaşi", acesta, „jenat de perfecta concordanţă de idei în care trăieşte cu Damaschin[42], se simte dator din când în când să repete motivul pentru care, deşi socialist, ca Nădejde, e dinastic intermitent, ca Sturdza, ajutor de primar ca Tacu[43], perceptor prin urmare a[l] impozitelor aşa de mizerabil aşezate şi admirator entuziast al partidului liberal".

Urmărind motivaţia respectivă, editorialistul constată că „scrisoarea secundului ajutor de primar poate în bună voie fi iscălită, ca formă, de un liberal, ca şi de un conservator" şi încheie astfel: „...retractările acestui proaspăt mădular al oblăduirei comunale sunt aşa de categorice în raport cu crezul socialismului ortodox, încât mărturisim că nu ne dăm seama când a fost calomniat d. Stere: înainte, când i se zicea că e socialist, ori acum, când i se spune că nu mai este."

Pe aceeaşi pagină, însă, e găzduit un articolaş intitulat *Principii, nu şărlătănie*, în care, pornind de la o nouă ştire, anume că „d. Sterea, revoltat de cinismul cu care d. D. Sturdza a combătut amendamentul la mesaj propus de d. V. Morţun şi relativ la sufragiul universal, este cu totul hotărât a demisiona din demnitatea de ajutor de primar", se spune: „Nu ne-am îndoit niciodată de puterea şi de seriozitatea principiilor d-lui C. Sterea şi de aceea acest act de înaltă corectitudine politică al d-sale, care îl onorează, nu ne surprinde de loc. Ştiam că noul nostru concetăţean nu are epiderma învârtoşită şi zbârcită de necazurile vieţii [...] Primăria va pierde, dar ştiinţa va câştiga, căci d-sa va relua firul întrerupt al studiilor sale sociologice..."

Lăsând la o parte prezenţa concomitentă, pe aceeaşi pagină, a unui blam şi a unui elogiu, se pune întrebarea dacă ştirea este reală, dacă într-adevăr C. Stere a avut intenţia să demisioneze, cu motivul menţionat, ceea ce, fie ar contrazice interpretarea dată de ziarul „L'Indépendance roumaine" scrisorii lui, fie ar denota o schimbare de atitudine în urma discuţiilor din Adunarea Deputaţilor.

Lumină aduce însuşi C. Stere, care a găsit de cuviinţă să riposteze imediat printr-un articol dat la lumină în „Propaganda"[44]. Ceea ce-şi propune şi sugerează

[41] În „Opinia", anul II, nr. 177, din 9 decembrie 1898, p. 1.
[42] Insignifiant membru al noului consiliu comunal ieşean.
[43] Gh. Tacu fusese ajutor de primar până la alegeri şi unul acuzat de conservatori de afacerism veros.
[44] În nr. 133, din 12 decembrie 1898, p. 1.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

şi prin titlu, *Încă o dată*, este să explice din nou ideile formulate în scrisoarea adresată ziarului „L'Indépendance roumaine", să „spună – cum îşi încheie articolul – destule [...], pentru ca să ştie *adevărul despre atitudinea socialiştilor* aceia cari vrau să-l ştie". Şi, evident, să arate totodată „lipsa de sinceritate" a „savanţilor de la «Opinia»" şi a celorlalţi adversari, recursul lor la neadevăruri. („Iar *neadevărul*... – îl veţi ceti mâne în *Opinia* et co.")

Loviturile date adversarilor dovedesc neîndoielnic o anume dexteritate. Mai întâi, se foloseşte, drept motto, un text al unuia dintre ei, Titu Maiorescu, anume binecunoscutul diagnostic pus, în 1867, „direcţiei vechi", întorcându-l împotriva criticului, dar şi împotriva duşmanilor locali (prin „activarea" unui al doilea sens al sintagmei „viţiu radical", utilizate acolo). Mai apoi, se simulează compătimire faţă de aceeaşi personalitate, care, devenită om politic, e silită să scrie alături „cu acei colaboratori de la «Opinia» din Iaşi sau «La Roumanie» din Bucureşti, cari, cu atâta dezinvoltură, «pentru a nu întrebuinţa un cuvânt mai colorat», schimbă aprecierile lor faţă cu înţelegerea ivită între liberali şi socialişti, încât... nu mai ştii când sunt sinceri: când atacă pe liberali că s-au aliat cu nişte «anarhişti» şi «oameni fără patrie» sau când acuză pe socialişti că şi-au trădat principiile şi au ajuns «aproape conservatori»". (Se cuvine remarcat că, de astă dată, nu se mai insistă pe confundarea socialiştilor cu anarhiştii, ci pe incongruenţa celor două „incriminări", care, în fond, nu se exclud una pe alta.)

Cât priveşte „adevărul despre atitudinea socialiştilor", la cele afirmate anterior, acum se fac câteva adăugiri semnificative. Oarecum *ex cathedra*, C. Stere precizează:

„O cerere, o «revendicare» poate să fie foarte dreaptă, o idee foarte frumoasă şi raţională *în sine*. Dar nu e destul atâta, ca un guvern, oricât de liberal, să le poată realiza îndată ce s-a găsit un număr oarecare de cetăţeni care să le formuleze. Trebuie ca realizarea lor să fie *cu insistenţă cerută de acea masă care formează opinia publică*. Şi pentru ca cea mai dreaptă şi frumoasă idee să pătrundă astfel în mase, se cere un timp câteodată dureros de lung. De aceea e necesar ca să se găsească oameni cari să agite opinia publică, să facă propagandă, să lupte şi să prepare astfel terenul. E grea această sarcină şi nerecunoscătoare. Luptătorii se expun la calomnii, atacuri nedrepte, la ridiculizare şi adesea la persecuţiuni. Dar, fără lucrarea lor *pregătitoare*, nici un partid de guvernământ, cel mai larg şi mai liberal, nu va putea întreprinde o reformă *politică* mai radicală. Partidul liberal, repet, este şi el un partid de guvernământ. Prin urmare, partizanii reformelor politice radicale (ai votului universal), de pildă, numească-se dânşii radicali, socialişti, progresişti înaintaţi, nu pot pretinde ca partidul liberal să realizeze vreo revendicare a lor înainte ca *dânşii* să-şi îndeplinească misiunea lor de propagandă şi de pregătire a terenului. Cu toate aceste, novatorii, fie ei socialiştii la noi, fie radicalii pretutindeni, *dacă sunt sinceri*, trebuie să meargă în politică alături cu partidul liberal (în Anglia, de pildă, gruparea radicală, cu Labouchaire în frunte,

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

face *parte integrantă* din partidul liberal). Și pentru un motiv foarte simplu, că odată această misiune pregătitoare isprăvită, ei vor realiza revendicările lor prin liberali, nu prin conservatori.

Și în mecanismul guvernării parlamentare, acesta e rolul caracteristic al liberalilor, de a-și însuși, ca partid de guvernământ, ideile de reformă politică, după ce terenul e pregătit, în deosebire de conservatori, cari se *supun* acestor reforme numai după ce ele au fost *realizate* de liberali."

Așa cum anticipase C. Stere, „Opinia" își spune prompt cuvântul cu privire la explicație. Ziarul „radical" dă la lumină de îndată o notă, intitulată *Thorn și Darwin*[45], ce retrimite polemistului aceeași învinuire, de a fi spus neadevăruri, „clișeuri" și lucruri lipsite de logică.

I se reproșează, se poate spune, nu fără dreptate, lui C. Stere pretenția de a fi reprezentant al socialiștilor, deși nu face parte din P.S.D.M.R., faptul că vorbește de o alianță cu partidul liberal, în condițiile în care șeful acestuia, precum și ministrul de Interne îi negaseră existența, abandonarea principiului tacticii socialiste de până atunci, anume sprijinirea acelui partid „istoric" care urmărește reforme democratice și în primul rând votul universal, precum și nesprijinirea colegului socialist V. G. Morțun.

Două săptămâni mai târziu, „Opinia" revine asupra „atitudinii socialiștilor", reacționând, printr-un articol de fond, intitulat *Decepțiuni*[46], la atacuri aduse conservatorilor în ziarul „Lumea nouă". Autorul, poate însuși A. A. Bădărău, declară acum că „a aprobat chipul de luptă al socialiștilor" și că „nu e de cârtit împotriva alegerii partidului cu care s-au aliat", lucrul fiind, spune el ironic, „chestie de gust". Blamabilă e, în schimb, motivația inventată, cu „falsificarea" istoriei, anume că partidul liberal ar fi „democrat", „național", „progresist". Anticipând rezultatele demersului socialiștilor, editorialistul scrie acid: „...pentru moment, [cei intrați în administrație] vor sfinți biserici, vor împărți milă la calici, vor inaugura școli, vor face împrumuturi pentru apă, canal, luminat, pavele etc., tot lucruri obștești și burgheze; se vor îmbogăți, căci mai ales în tradițiunile partidului liberal stă obiceiul de a-și îmbogăți acoliții... Afacerile și puterea vor burghezi pe socialiști mai mult decât vor reuși să socializeze societatea [...] patru înciolăniți [fiind deja] în administrația liberală"[47].

Tot împotriva socialiștilor e îndreptată o notiță, ce detaliază titlul (cu litere mari) al primei pagini, *Fuziunea liberalo-socialistă*[48]. Știrea că „în zilele

[45] În nr. 182, din 15 decembrie 1898, p. 1; e iscălită Ywann.

[46] În nr. 193, din 30 decembrie 1898, p. 1.

[47] Acum și mai târziu, se amintește salariul ajutorului de primar (700-800 de lei), precum și folosirea (cu rost și fără) a „landonului" sau „faetonului" Primăriei. De asemenea, e vestejită contribuția majoră a lui Stere la alcătuirea listelor electorale, din care sunt eliminați în chip abuziv foarte mulți conservatori.

[48] În „Opinia", nr. 194, din 31 decembrie 1898, p. 1.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Crăciunului" ar fi avut loc, la Roman, o întrunire a 13 „căpetenii" socialiste, la care „s-a hotărât, în principiu, trecerea cu totul în partidul liberal, subt denumirea de stânga liberală" e comentată sarcastic: „Iată-i pe socialiști apărători ai tuturor matrapazlâcurilor liberale!"

„Opinia" găsește prilej din nou să-l ironizeze pe ajutorul de primar socialist, afirmând că un discurs al său din consiliu nu se deosebește „în conținut" de acela al profesorului Alexandrescu-Ureche, de la Facultatea de Drept, profesor pe care „până mai ieri studentul Sterie îl trata de sus, de la înălțimea teoriilor constituționale engleze, și îl considera ca pe un pitic teoretician de drept administrativ și constituțional, ca pe un profesor cu idei tot atât de învechite și de imposibile, ca și limba manualului din care ceteşte lecția la studenți..."[49]

Astfel, campania „Opiniei" împotriva socialiștilor și a lui Stere se îndrepta vădit către o hărțuire rutinieră, lipsită de interes și de efect. Dar acum survine ceva care, confirmând pozițiile pe care se situase ziarul „radical" și întreaga opoziție, fac să reizbucnească polemica mai intens ca la început.

În 21 ianuarie, editorialistul „Opiniei" semnalează, pe urmele presei conservatoare din capitală („Epoca", „Timpul", „Constituționalul" ș.a.), că „socialiștii cutreieră județele din sudul țării", unde înființează „cluburi țărănești". O zi mai târziu, ziarul ieșean își titrează prima pagină pur și simplu *Revoluția țărănească*! (Editorialul se intitulează *Un pericol care ne amenință*.) Zilele următoare, el informează despre alte focare, despre numeroase incidente și despre reprimări cu ajutorul armatei.

Atenție se acordă, de asemenea, unei noi interpelări a lui V. G. Morțun, care îi cere ministrului de Interne să precizeze dacă există într-adevăr răscoale și, în caz afirmativ, cui se datoresc. Punctul său de vedere era că totul este opera conservatorilor, cu scopul de a pune în dificultate guvernul, precum și de „a băga zâzanie între liberali și socialiști".

După ce, la 25 ianuarie, ministrul de Interne se mulțumește să spună că „nu sunt indicii că partidul conservator ar fi instigat la răscoală", la 3 februarie, răspunzând propriu-zis la interpelare, el îi exonerează totalmente pe conservatori și îi desemnează ca instigatori ai incidentelor rurale pe unii dintre socialiști, întemeietori ai „cluburilor țărănești", împotriva cărora, declară el, s-au și luat măsuri drastice. Cu acest prilej, ministrul liberal revine la mai vechiul subiect al relațiilor dintre liberali și socialiști, afirmând că „nu a fost nici fuziune, nici alianță de la partid la partid, ci numai alianță electorală vremelnică, la fel ca cele ce am făcut înainte vreme". Mai târziu se va exprima și mai tranșant: „Nu a existat nici un fel de alianță, căci între socialiști și liberali este un zid care nu se poate trece".[50]

[49] *Sterie – Ureche*, în nr. 202, din 17 ianuarie 1899, p. 1.

[50] „Monitorul Oficial. Dezbaterile Adunării Deputaților", 1898–1899, p. 431, 445.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Exonerarea conservatorilor nu i-a făcut pe aceştia mai concilianţi. Pe marginea răspunsului dat lui Morţun, au luat cuvântul deputaţii Al. Marghiloman, Take Ionescu, I. Cămărăşescu, B. Delavrancea şi alţii. Cel dintâi arăta că mişcările agrare sunt „fructul colaborării electorale din noiembrie", „paralizia organelor sănătoase" decurgând tocmai din prezenţa socialiştilor în primării, în administraţie, şi că „greşeala politică" (nu un lucru făcut „cu bună ştiinţă") a guvernamentalilor îi obligă să tragă consecinţele ultime, adică să nu se limiteze la simple declaraţii şi promisiuni de corectare. Un veritabil rechizitoriu făcea, la 4 februarie 1899, Take Ionescu. Reluând opiniile exprimate în articolul său din „La Roumanie", el aminteşte în treacăt că niciodată n-a făcut deosebire între socialişti şi anarhişti. „Am mai vorbit – spune el – despre acest punct, am vorbit şi în particular cu d. Morţun şi i-am spus şi d-sale acelaşi lucru pe care l-am spus şi d-lui Sterea, care venise acum câţiva ani să-mi ceară un mic serviciu – era vorba de un paşaport – i-am spus: de vom vorbi zece ani împreună, tot nu ne înţelegem. D-ta mie îmi faci efectul unei organizaţiuni cu totul străină minţei mele şi eu d-tale, desigur, tot aşa efect trebuie să-ţi fac. Şi cei şeapte ani pe care i-ai petrecut în Siberia nu pot singuri să explice această absolută imposibilitate, nu de-a fi de acord, dar măcar d-a ne înţelege unul pe altul. Este o lume întreagă între un socialist adevărat şi un nesocialist."[51]

Lupta se duce, firesc, concomitent în presă. Cât priveşte cea ieşeană, „Opinia", la început, ripostează, sub semnătura Juvenal, zeflemisind acuzele aduse conservatorilor de V. G. Morţun, reluate de ziarul liberal „Propaganda", în nota *Hoţul de păgubaş*[52], care se încheie cu o întrebare perfidă: „Am vrea să ştim dacă d-nii Sterea şi Crupenschi, socialişti deveniţi bărbaţi oficiali, se vor mărgini la acţiunea urbană sau vor întreprinde pe cea rurală".

Atacul se înăspreşte în 27 ianuarie, când indicarea conservatorilor drept vinovaţi de „mişcările ţărăneşti" e taxată drept „neruşinare"[53]. În condiţiile „dezmînţirii" date („cu lealitate şi energie") de ministrul Pherekyde, „Opinia" e de părere că „socialiştilor nu le rămâne decât să demisioneze".

De acum înainte, ziarul „radical" alternează atacurile contra socialismului în genere (de pildă, editorialul *„Umanitatea"*[54], în două numere consecutive, semnat Deceneu, sub care se ascunde probabil A. A. Bădărău, întrucât e mărturisit un stagiu socialist în vremea studenţiei), cu ştiri de pe frontul parlamentar (*Echilibristica partidului*, *Dacă e trădare s-o ştim şi noi*, *Capii socialişti compromişi*, *Înfierarea unui sectar* ş.a.) şi cu note acide pe marginea reacţiilor din tabăra adversă.

---

[51] *Ibidem*, p. 455.

[52] În nr. 208, din 24 ianuarie 1899, p. 1.

[53] „Reptila locală [«Propaganda»] şi socialiştii în pâne au [avut] neruşinarea de a arunca pe spatele partidului conservator actuala mişcare ţărănească, care tulbură liniştea colectiviştilor şi digestia d-lor Sterea şi Crupenschi" (*Declaraţia d-lui Pherekyde*, în nr. 210, din 27 ianuarie 1899, p. 1).

[54] Nr. 211–212, din 28 şi 29 ianuarie 1899, p. 1.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

O primă reacție este semnalată de ziarul „Evenimentul" (după cotidianul bucureștean „Epoca"), printr-o notă, intitulată *Demisia d-lui Stere*[55], care informează că ajutorul de primar de la Iași, „unul din delegații socialiștilor ca să trateze cu guvernul", după ce audiența cerută în ziua precedentă ministrului de Interne i-a fost refuzată cu motivația lipsei de timp (trebuia să participe la un Requiem pentru prințesa Bulgariei, recent decedată), ar fi declarat unui coleg din consiliu „că se poate întâmpla ca peste două-trei zile să demisioneze [...] dacă cumva tratativele cu guvernul nu vor izbuti".

Tot „Evenimentul" informa la 9 februarie că ajutorul de primar „e hotărât să-și deie demisia", precum și despre „mirarea" pe care o resimte, că „la declarația d-lui Pherekyde, d. Mârzescu, care știa prea bine în ce condițiuni s-a făcut alianța cu socialiștii la Iași, n-a răspuns nimic".

Știrea referitoare la „tratative" e greu de verificat, însă cert este că, într-un interviu acordat săptămânalului junimist ieșean „Era nouă", în care apare la 7 februarie 1899, așadar, după declarația din 4 februarie a ministrului Pherekyde, C. Stere se menține la părerea inițială a lui Morțun. „Răscoalele țărănești – spune el – sunt o invențiune a unor oameni interesați a denatura adevărul. În fapt nu au existat nicăieri răscoale, ci numai conflicte ușoare între câteva autorități și sătenii a[le] cărora drepturi nu erau ținute în seamă." Cât privește „cluburile sătești", acestea n-au fost o acțiune planificată a partidului socialist, ci rodul unei întâmplări și chiar al unei confuzii, totul pornind de la un simplu „meseriaș" din Zimnicea, care „i-a sfătuit pe țăranii dintr-o comună învecinată să se asocieze contra unui arendaș ce-i înșela la măsura pământului și contra primarului ce rămânea impasibil la tânguirea lor", „precedentul [fiind apoi] imitat din sat în sat"; oricum, ele sunt „constituționale și pacinice". Concluzia este că „opoziția a avut interes să exploateze situația, de data asta de acord cu o parte din guvern în contra socialiștilor"[56].

Cât adevăr era în cele susținute de C. Stere se va vedea mai târziu, când el revine la subiect. Deocamdată, e de observat atitudinea sa față de respectiva „parte din guvern".

Evident, lucrul va fi speculat imediat de cei de la „Opinia" care semnalează „insubordonarea" ajutorului de primar al Iașului (*Cine minte?*, *Socialiștii și dl Pherekyde*). Tot ei vor pune pe tapet necesara și cuvenita solidarizare a reprezentantului socialiștilor cu acei membri ai partidului victime ale reprimării guvernamentale[57], în fapt, nu în vorbe, adică prin demisia din postul de ajutor de primar.

---

[55] Anul VI, nr. 1733, din 30 ianuarie 1899, p. 1.

[56] Din *Carnetul săptămânei. Interview cu dl. C. Stere*, în „Era nouă", anul X, nr. 439, din 7 februarie 1899, p. 2.

[57] Ziarele informează despre arestarea inițiatorilor „cluburilor" sătești, I. Banghereanu și T. Ficșinescu, despre interogarea lui I. Nădejde și percheziția de la sediul partidului, despre expulzarea câtorva socialiști ce nu aveau cetățenie română – Adolf Clarnet, Luigi Brunetti, Samuel

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

O notiţă, *D. Stere şi cantinele*, inserată în numărul din 4 februarie al ziarului „radical", informa că, în aşteptarea răspunsului la interpelarea sa, V. G. Morţun propusese ca toţi cei aleşi pe listele liberale să demisioneze în semn de protest, la care ajutorul de primar ieşean ar fi replicat că „e în imposibilitate de face un astfel de sacrificiu pe altarul partidului, căci trebuie să organizeze la Iaşi... cantinele şcolare"[58]. Plauzibilă, ştirea privitoare la protestul intenţionat se vede parţial contrazisă de o alta[59], despre o „întrunire intimă" a grupului socialist, ţinută la Bucureşti, la care a participat şi Stere, unde „ar fi predomnit ideea ca socialiştii naţionali să fuzioneze cu colectiviştii, iar cei internaţionali să rămâie cu ducerea mai departe a teoriilor".

În cele din urmă, ajutorul de primar şi-ar fi înaintat totuşi demisia, dar primarul N. Gane, informează „Evenimentul", „şi-ar fi luat angajamentul de a stărui pe lângă d. Pherekyde de a o respinge" iar în cazul primirii, ar fi promis „să facă o deosebită sforţare pentru realegerea d-lui C. Sterea"[60].

Exasperată de situaţie, „Opinia" dă la iveală în aceeaşi zi un editorial intitulat *Către d. Stere. Scrisoare deschisă*[61], sub semnătura Reacţionarul, ce reia temele cu alternări de ironie şi sarcasm vitriolant. Astfel, dacă epistola începe cu „neutra" constatare „Vremuri grele şi amară restrişte bântuie pe naintaşii de la nadişanca democraţiei române, scumpul meu d. Stere", formula de încheiere – „Sănătate la oameni şi la vite." – e de-a dreptul ofensatoare. Şi totuşi, în acelaşi număr, se dădea, cu anumite rezerve, ştirea că măsura „catagrafierii" socialiştilor ar fi fost „picătura ce umple paharul": „d-l Stere şi-a trântit pălăria pe ceafă, a alergat la telegraf şi şi-a dat irevocabil demisia, cu riscul de a i se primi de astă dată".

Ştirea înaintării demisiei e urmată, peste doar câteva zile, de aceea a retragerii ei. Versiunea lui Stere asupra faptelor o comunică, nu „Propaganda", ci „Evenimentul". Şi o comunică fără distorsiuni, întrucât o face într-o dare de seamă asupra şedinţei consiliului[62]. La solicitarea unui membru al consiliului ca ajutorul de primar să-şi precizeze situaţia, cel în cauză a declarat: „Îmi vine foarte greu să răspund într-un cuvânt dacă mi-am dat sau nu demisia. E drept că într-un moment am crezut de datorie să-mi dau demisia şi am trimis-o la un prieten din Bucureşti... Acest prieten, după ce s-a consultat cu ceilalţi, a venit azi la Iaşi şi m-a convins să mi-o retrag pe motivul că atât timp cât sunt alesul consiliului şi consiliul nu mi-a retras încrederea, n-am dreptul s-o fac. M-am supus şi mi-am retras demisia."

În legătură cu acestea, e de reţinut o informaţie publicată în aceeaşi zi de „Opinia", care identifică „prietenul" menţionat în persoana lui V. Morţun. Acţiunea

---

Gutman, Natan Grinberg, Şulim Edelstein şi Sache Petreanu (Isac Rubinstein), acesta din urmă, redactor la „Adevărul"

[58] În „Opinia", nr. 216, p. 1.

[59] *Evoluţie*, în nr. 219, din 7 februarie 1899, p. 1.

[60] *Ultime informaţiuni*, în nr. 1742, din 12 februarie, p. 3.

[61] Nr. 223, din 12 februarie 1899, p. 1.

[62] În nr. 1747, din 18 februarie 1899, p. 2.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

acestuia ar fi fost însă urmarea „unei înțelegeri cu guvernul", el fiind „trimis în țară să liniștească spiritele socialiste alarmate de atitudinea d-lui Pherekyde". Ca atare, „a intrat în tratări cu d. Sterea ca să-și retragă demisia [...] și l-a convins pe acesta..."[63]

Servind prea bine interesele opoziției, știrea ce dezvăluia duplicitatea guvernului (care, pe de o parte, luase ample măsuri de represiune împotriva socialiștilor, pe de alta, „se înțelegea" cu socialiștii din administrație) pare, la prima vedere, o invenție, o simplă speculație.

Nu e exclus să fi conținut totuși un grăunte de adevăr. În 15 februarie, în Senat, Titu Maiorescu își dezvoltase interpelarea, anunțată mai demult, axată pe o deficiență fundamentală a guvernării liberale, anume pe „lipsa de direcție politică". În fapt, era vorba de un șirag întreg de „greșeli", între care un loc important îl ocupa alianța liberalilor cu socialiștii. Combătând argumentele avansate anterior (în Adunarea Deputaților), atât de V. Morțun, cât și de primul ministru și de ministrul de Interne, Titu Maiorescu a adus în sprijin cele declarate de șeful clubului liberal ieșean la anunțarea candidaților, precum și de C. Stere, în discursurile electorale și în articolele sale. În fața acestora, replica lui D. A. Sturdza nu face decât să reia vechile teze (liberalii „și-au dat osteneala" „să convertească, dacă nu pe toți, măcar pe câțiva socialiști [...] să rupă de la socialiști elementele cele mai bune, leale, conștiincioase, pentru a-i îndrepta spre o muncă spornică și solidă în folosul patriei", în condițiile în care trebuie să se admită că „socialiștii de bună credință [pot] să-și vină în fire, să abandoneze niște doctrine eronate și să-și îndrepteze calea"), teze șubrede[64] și defavorizându-i pe „aliați".

Implicat și el de Titu Maiorescu, șeful „clubului" ieșean liberal, G. Mârzescu, va răspunde însă, precizând circumstanțele includerii pe listele electorale a celor doi socialiști. Mai întâi, face deosebire între socialiștii în genere, inclusiv români, și „socialiștii cu care [este el] în contact", „oameni de progres, dar nu oameni de dezordine; [care] respectă principiile formulate prin Constituțiune, respectă proprietatea". (De altfel, spune el, „D. Sterea și cu d. Crupenshi, copilul lui Sandu Cruperschi, prefectul județului Bacău, sub guvernul d-lui Lascăr Catargi, este mare proprietar; d. Sterea are și el avere de la părinții săi. Primarul de la Ploiești, d. Radovici, fiul d-lui senator Radovici, aici de față, are și el mare avere.") Apoi, citează din discursul lui Stere cele spuse relativ la necesitatea, pentru partidul socialist, de a colabora cu partidul de guvernământ „progresist". Și, în sfârșit, declară că „alianța pe care a făcut-o este pur electorală": „N-am făcut, onorate d-le

[63] În nr. 228, din 18 februarie 1899, p. 2.

[64] I-a fost ușor lui Titu Maiorescu să le respingă: „...este o periculoasă contrazicere când primește în administrațiunea comunei Iași pe socialiști ca socialiști și acum vine și ne vorbește că socialiștii ca socialiști nu sunt buni, ci numai dacă sânt convertiți, dacă trec în partidul național-liberal".

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Maiorescu, o alianţă politică, căci dacă făceam o alianţă politică, trebuia să ştie şeful partidului şi noi am făcut această alianţă pur electorală comunală, fără ca măcar să întrebăm pe şeful partidului."[65]

Evident, G. Mârzescu lăsa deoparte laturi importante ale „chestiunii" (solidaritatea dintre socialiştii „săi" şi ceilalţi, iniţiativa „cluburilor săteşti" etc.), dând prilej lui Titu Maiorescu să riposteze eficient, dar el furnizează lămuririle pe care, cum s-a văzut, le aştepta de mult C. Stere, oferind, totodată, şi primului ministru posibilitatea de a respinge acuzaţia că se contrazice ori că minte pur şi simplu.

Pe acest fond, „înţelegerea guvernului cu socialiştii" devine deci posibilă. În acest sens pledează şi faptul că ajutorul de primar din Iaşi este chiar în acest moment decorat cu ordinul de cavaler al Coroanei României[66].

Însă ultimele întâmplări nu erau de natură să-i uşureze lui C. Stere situaţia. Încă la 20 februarie, ziarul „Adevărul", cu simpatii pentru socialişti, insera, sub semnătura Stop, notiţa *Nu demisionează!*, în care se spunea: „D. avocat Sterea din Iaşi şi ajutor de primar pe deasupra, a declarat formal că nu-şi dă demisia din această funcţie. La mai puţin nici nu [ne] aşteptam din partea acestui bărbat cu idei atât de înaintate, care a rupt încă mai de mult cu prejudiţiul demisiunilor şi care zice bogdaproste că a putut scăpa de pacostea socialismului. D. Sterea rămâne la post tocmai pentru ca să nu postească în opoziţie, când pâinea este amară, iar bugetul plin de deficite. Cu alte cuvinte: prietenul Edelstein surghiunit peste graniţă, iar prietenul Sterea în caşcavalul bugetar. Aşa partid socialist mai rar!"[67]

Nota era reprodusă cu satisfacţie în „Opinia", care, ca şi „Evenimentul", exploatase mult ideea „îmburgheziri" socialiştilor aleşi în administraţia locală. La rândul ei, decoraţia acordată ajutorului de primar ieşean prilejuieşte noi şarje de sarcasm[68].

În acest context, C. Stere are ocazia din nou să-şi explice atitudinea, precum şi să riposteze atacurilor la care e supus. În 20 februarie, el acordă un interviu directorului ziarului „Adevărul", venit special la Iaşi, interviu care vede lumina zilei patru zile mai târziu[69]. Întrebat asupra demisiei, intervievatul relatează: „Înainte de alegeri, nu făceam politică, nici socialistă, fiind în oarecare divergenţă de idei cu căpeteniile socialiste, şi politică liberală ori conservatoare nu făcusem pentru că nu aparţineam acestor partide. În ajunul trecutelor alegeri comunale, liberalii din Iaşi au venit la mine şi mi-au propus să intru în consiliul comunal,

[65] „Monitorul Oficial. Dezbaterile Senatului", 1898–1899, p. 308.

[66] Faptul este anunţat de presă în 22–23 februarie 1899.

[67] Anul XII, nr. 3443, din 20 februarie 1899, p. 1.

[68] *Un al doilea Jeszenski*, în „Opinia", nr. 233, din 24 februarie 1899, p. 1; *D. Sterea şi principiele sale*, idem, nr. 234, din 25 februarie 1899, p. 1.

[69] C. Mille, *Un ajutor de primar socialist. Interview cu d. C. Stere*, în „Adevărul", anul XII, nr. 3447, din 24 februarie 1899, p. 1-2.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

oferindu-mi şi postul de ajutor de primar. Le-am răspuns că eu sunt socialist şi că personal nu pot intra, ci ca reprezentant al grupării şi astfel cum sunt, declarând că aparţin ideilor socialiste. Toate aceste condiţiuni au fost admise şi în întrunirile electorale eu am declarat ceea ce sunt. Intrat ca socialist, era natural ca să-mi dau demisia, atunci când d. Pherekyde a luat măsurile nedrepte şi nemeritate împotriva socialiştilor şi organizaţiilor săteşti. Am crezut însă că aceasta trebuie să fie o măsură colectivă şi de aceea, pe de o parte, am scris celorlalţi consilieri comunali din ţară, cerându-le avizul, iar pe de altă parte, văzând că răspunsurile întârzie, am trimis demisiunea mea motivată unui prieten din Bucureşti cu rugăciunea să o înmâneze ministrului de interne. Amicii mei m-au deconsiliat să fac acest pas. În prima linie, mi s-a adus argumentul că aici este vorba de o cestiune locală, că de liberalii ieşeni nu sunt dezaprobat. Ca argument hotărâtor mi s-a dat şi acesta, care mi-a făcut să tacă toate scrupulele: sau ai fost ales, mi s-a zis, în urma unui cartel electoral sau nu ai fost ales astfel. În secundul caz, ar trebui să zici că ai fost ales prin propriile tale puteri, în primul însă, existenţa cartelului dezminte cele zise de d. Pherekyde – şi că aşa este e faptul că liberalii locali n-au negat niciodată existenţa cartelului."

Răspunsul, cum se observă, deviază de la un moment: în cele din urmă, cauza demisiei ar fi nerecunoaşterea „cartelului" cu socialiştii de către conducerea centrală a partidului liberal. Devierea este constată şi de ziarist, care revine cu o întrebare privitoare la „necesitatea unei protestări faţă de cele săvârşite de guvern contra socialiştilor şi sătenilor şi împotriva libertăţilor publice".

Intervievatul evită însă din nou, cu abilitate, să dea răspunsul. Profitând de faptul că directorul „Adevărului" se referise şi la „risipirea bănuielii aruncate de d. Sturdza" (în speţă, că respectivii socialişti aleşi pe listele liberale intraseră propriu-zis în partidul de guvernământ), C. Stere afirmă doar că „numele său n-a fost pronunţat de primul ministru" şi că el însuşi n-a declarat niciodată că a intrat în partidul liberal.

Cât priveşte măsurile luate de ministrul de interne, Stere le califică drept „arbitrare", dar insistă asupra faptului că ele „au adus mai mult rău liberalilor decât socialiştilor", în condiţiile în care „răscoalele săteşti inventate de conservatori" şi-au atins scopul, acela de „a lovi în liberali". E limpede că e vorba de o eroare (desigur, a unei „părţi din guvern"), dar intervievatul nu dă de înţeles că ea ar avea consecinţe asupra politicii socialiştilor. Aceasta urmează a fi discutată „când lucrurile se vor mai linişti şi clarifica [de] un fel de congres al căpiteniilor socialiste din ţară". Foarte ponderat se arată C. Stere şi în problema „cluburilor săteşti", pe care le consideră „şi legale, şi paşnice", dar organizate într-un moment neprielnic şi într-un chip imprudent, ele nefiind propriu-zis socialiste. (Ca atare, însăşi afilierea lor la „clubul muncitorilor" din Bucureşti a fost o greşeală.)

Ajuns în acest punct şi împins de ziarist să se pronunţe, în sfârşit, asupra „goanei contra socialiştilor" şi asupra expulzărilor, C. Stere se mulţumeşte să spună

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

că „nu înţelege legătura dintre ultimele şi mişcarea ţărănească", că „măsurile represive sunt nelegale" şi adaugă: „...personal, eu nu le pot pune în sarcina întregului guvern liberal, deoarece văd multe semne de reviriment la adresa acestui partid [...] în atitudinea blajină a presei liberale, a vorbitorilor parlamentari şi mai ales a d-lui Mârzescu, la Senat". Şi continuă: „Îţi mărturisesc însă că pe mine ce mă îngrijeşte [îngrijorează] mai mult e atitudinea neruşinată a conservatorilor uniţi cu radicalii, care cer guvernului suprimarea ilegală a socialismului. În ziarul local «Opinia», d-nul Bădărău, de pildă, cere guvernului să izgonească pe toţi profesorii socialişti, să expulzeze din Iaşi pe toţi socialiştii şi să sechestreze toate scrierile social-democratice, până şi codul lui Crihan. Faţă de această atitudine, eu nu văd pe viitor pentru noi decât o atitudine: ori să dispărem din viaţa publică, ori să dăm mâna cu orişicine pentru a zdrobi acest partid reacţionar şi capabil de orice nelegiuire."

La întrebarea lui C. Mille, dacă nu cumva „şi liberalii fac acelaşi lucru", intervievatul constată că „între cele două atitudini există nuanţe": „Faţă de imprudenţa socialiştilor de a organiza la sate cluburi, în chipul cum s-a făcut, se explică psihologiceşte, dacă nu se justifică, faptul că guvernul şi-a pierdut capul şi să întreacă măsura, mai ales faţă de atitudinea conservatorilor. La conservatori însă se vede lipsă de orişice frică şi ruşine în agitaţiile lor sanguinare."

Explicaţia e întregită de reafirmarea „intimei păreri" asupra „viitorului socialismului în România", cu care se şi încheie interviul: „Cred că un partid socialist român în sensul occidental nu poate exista la noi, neavând raţiune de a fi. Dacă, prin contactul de idei între Apus şi noi, e firesc să existe în ţara noastră oameni cu idei socialiste, în luptele politice ei nu se pot afirma decât ca o grupare democratică şi progresistă, legalistă şi paşnică, într-un cuvânt să aibă rolul partidelor înaintate radicale sau extrem liberale din Occident".

Interviul nu putea, evident, să nu declanşeze riposte[70]. Chiar în ziua următoare, „Opinia" publică un articolaş intitulat *Pomanagiul presei*[71], care începe prin a afirma că Stere „are mania interviurilor [...] el tot se încearcă a-şi tălmăci apucăturile politice, căci, după cum se vede, d-sa e cel dintâi care-şi dă sama că aceste apucături au nevoie de oarecare lămurire". Ideea e susţinută prin reiterarea celor spuse despre „alipirea" proaspătului cetăţean al Iaşului la diferite formaţiuni politice şi despre succesivul său recurs la organele lor de presă. În circumstanţele momentului, însă, pentru „a dovedi că există în adevăr socialişti de guvernământ şi socialişti de dubă", el nu mai putea apela la ziarele liberale şi conservatoare, acestea fiind „unanime în a lăuda măsurile de represiune în contra socialiştilor". De el „s-a îndurat" totuşi, deschizându-i coloanele „Adevărului", C. Mille, cu toate că

[70] De pildă, Le Bourgeois, *Moralité*, în „La Roumanie", anul II, nr. 108, din 26 februarie 1899, p. 1.

[71] În nr. 235, din 26 februarie 1899, p. 1.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

„îl persiflase cu câteva zile mai înainte". „Condus cu multă iscusință", interviul însă „oglindește perfect starea psihologică, sociologică și zoologică a d-lui Sterea și se poate condensa într-un strigăt dureros de răzbunare în contra partidului conservator, în general, și a d-lui Bădărău, în particular, pentru că *Opinia* râde când numără pocniturile d-lui Pherekyde."

Ideile sunt reluate într-un mod mai elaborat în editorialul numărului următor, nesemnat, dar scris probabil de însuși A. A. Bădărău și intitulat *O răfuială*[72]. Încă de la început, adversarul este încadrat „acelei categorii de oameni care cred a impune opiniei publice bătând toba mare de la bâlci asupra numelui lor", care, altfel spus „[cred] că zvoana mare înlocuiește meritele și munca pe care orice om, din moment ce voiește a figura în politică, trebuie să le posede". Concluzia este „întărită" de schița unui bilanț al activității socialistului ajuns în administrația liberală – „Prin un stagiu de trei ani în țară, prin un discurs rostit în sala Pastia și prin o demisie dată și retrasă de nenumărate ori, d-sa voiește a-și croi un viitor politic și a-și crea un trecut ce-i lipsește" – și de un pronostic, după care „d. Sterea, orice ar face, tot necunoscutul de ieri va rămânea [...] faima sa nu va trece barierele orașului". Totul, pentru că, în definitiv, el „se face cunoscut de ieșeni nu sub aspect favorabil", cât privește „lealitatea și cinstea politică".

După scrisoarea adresată ziarului „L'Indépendance roumaine", noul său interviu, se spune, „cuprinde un întreg program demn de un socialist, colectivizat în forul său intim de mult și care nu aștepta decât o ocaziune pentru a se transforma pe față". În sprijin sunt aduse afirmațiile făcute acolo, relativ la inițiala neînregimentare în partidul socialist (cu ale cărui „căpetenii" recunoaște a fi „în divergință de idei"), dar și la asumarea sarcinii de a-i fi „reprezentant" în situația creată de pactul electoral cu liberalii[73]. În continuare, e reliefată inconsistența justificărilor pe care le aduce ajutorul de primar lipsei sale de reacție la tratamentul suportat din partea liberalilor, precum și negarea realității (mișcările agrare), în contra tuturor, inclusiv a liberalilor, a guvernului, ceea ce îl aduce în postura de „funcționar în rebeliune cu ministrul său".

Pentru autorul editorialului, declarația din interviu, că „ziarul «Opinia» a cerut guvernului să expulzeze pe toți profesorii socialiști, pe toți socialiștii din Iași". este „culmea neadevărului", „neadevăr sfruntat", în condițiile în care, pe de o parte, Constituția interzicea expulzarea cetățenilor români și, pe de altă parte, se ceruse, în fapt, autorităților doar „să pedepsească delaolaltă pe toți instigatorii, nu rezumându-și acțiunea și severitatea numai în contra unor desculți, ci începând de

[72] În „Opinia", nr. 236, din 27 februarie 1899, p. 1.

[73] Autorul articolului își întreabă, desigur retoric, adversarul: „Dar mai reprezentai d-ta acel grup, din moment ce aveai păreri deosebite?". Și încheie: „Nu are nevoie de aceasta d. Sterea, când e vorba de buget. Se împacă d-sa atunci cu orice idei și divergențele îi trec ca o boală ce nu e bine să o ai decât când e vorba de discuții de principii, iar nu când e vorba de discuții bugetare".

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

sus, de la cei ce au implântat în țară aceste periculoase teorii, de la d-nii Nădejde, Diamandi și chiar de la dl. Sterea, dacă nu-și reclamă din nou precioasa sa individualitate".

Reluând cele spuse de intervievat cu privire la „soarta socialismului în România", anume „să dispară din viața politică ori să se alieze cu oricine pentru a zdrobi partidul conservator", autorul editorialului, se rostește, ironic, în favoarea primei soluții: „Rămâne lui d. Sterea să dispară." Și adaugă: „Noi respectăm orice opinie sinceră, fie ea chiar socialistă, dar când sub masca unor principii cineva ascunde falșitate și duplicitate, îi spunem: mai bine dispari decât să fii nevoit a o face sub oprobriul public".

Am spus mai sus că textul pare să fie scris de A. A. Bădărău. Și aceasta pentru că el trimite o scrisoare directorului „Adevărului", în care e găzduită în chiar ziua apariției editorialului *O răfuială*. Șeful „radicalilor" ieșeni declară de la început „absolut neadevărate alegațiunile d-lui Sterea [privitoare la faptul că s-ar fi cerut prin «Opinia», expulzarea socialiștilor din Iași și confiscarea cărților cu conținut socialist]" și „[se] ofer[ă] să dea în folosul propagandei socialiste și sub forma pe care veți crede-o de cuviință salariul [său] de profesor pe un an sau, în sumă rotundă, 10.000 de lei, dacă, în ce-[l] privește, s-ar adeveri vreuna din afirmații".

A. A. Bădărău își încheie scrisoarea astfel: „Cred că și dv. veți aprecia că, chiar când cineva are nevoie să găsească un pretext pentru a explica de ce nu iese din cașcavalul liberal în care a intrat, nu e cinstit să croiești calomnii pe socoteala altora".

În replică, C. Stere adresează și el o scrisoare ziarului „Adevărul", care apare sub titlul *Conservatorii, Radicalii și Răscoalele*[74]. În prima parte, el aduce în sprijinul celor spuse în interviu o suită de pasaje extrase din coloanele „Opiniei", care puteau fi interpretate drept cereri de arestare și expulzare. Acestea, împreună cu *„denunțări falșe, citând pe nume* pe niște profesori și preoți, cari nici nu fac parte din gruparea socialistă, ca făcând instigații la răscoale", constituie, după ajutorul de primar ieșean, „bacchanaliile nerușinate" ale conservatorilor. Lăsând însă deoparte pe cele din urmă, întrucât temeinicia lor e aproape imposibil de verificat, cele dintâi nu pot fi însă realmente condamnabile decât dacă faptele pentru care se solicită reprimarea n-ar fi cu nimic antisociale. Or, acest lucru C. Stere îl consideră de la sine înțeles. Și aceasta în condițiile în care existența unor „mișcări țărănești" fusese recunoscută de „aliații" liberali, dar și de deputatul socialist V. G. Morțun, iar înființarea „cluburilor sătești", chiar în ochii lui, a fost o „greșeală". Și în condițiile în care, cât privește socialismul în genere, el însuși nutrește convingerile mărturisite în interviul acordat lui C. Mille.

[74] În nr. 3455, din 4 martie 1899, p. 1. Scrisoarea e reprodusă fragmentar și în „Propaganda", nr. 193, din 5 martie 1899, p. 3.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Partea a doua a scrisorii este dedicată refutării acuzației de calomnie pe care i-o aduce A. A. Bădărău, fiindcă i-au fost atribuite textele cu pricina. Faptul că ele văd lumina zilei fără vreo semnătură, afirmă epistolierul ironic, constituie „un vestigiu de pudicitate"[75] și, prevalându-se de el, adversarul ar recurge la un simplu „truc advocățesc". Nu mai puțin, Stere însuși recurge la un „truc", abandonând terenul strict juridic, unde e foarte vulnerabil. Astfel, el declară: „Dar, pentru Dumnezeu! Nici n-am spus, nici n-am putut spune că aceste articole sunt scrise de mâna d-lui Bădărău [...]. Și nu e indiferent, la urma urmelor, cine e autorul material al acestor flori de publicistică? D-l A. A. Bădărău este membru în comitetul de direcție al «Opiniei». Mai mult, d-sa este sufletul acestei gazete, care pentru toți ieșenii e atât de identificată cu persoana d-sale, încât toată lumea nu se miră că ea susține vederile d-lui Bădărău nu numai în politică, ci, de pildă, și în procesele pe care d-sa le are în instanțele judecătorești. Deci am tot dreptul, dacă «Opinia» cere izgonirea profesorilor socialiști, expulzări în masă, confiscări de cărți, arestări, chiar acolo unde, precum e cazul în Iași, socialiștilor nu li se poate imputa nici măcar nenorocitele cluburi țărănești, dacă comite cu bună știință denunțări false și denaturează cu voință adevărul, să afirm că și asupra domnului Bădărău și mai ales asupra d-sale cade răspunderea pentru aceste bacchanalii nerușinate."

Proclamându-și victoria („Socot 10.000 lei câștigați pentru «propaganda socialistă»..."), C. Stere adaugă că ea e cu atât mai mare, cu cât directorul „Opiniei": „recurge la subterfugii advocățești și nu dezaprobă sus și tare campania sanguinară a gazetei ce o dirigează, spre a-și declina în mod loial responsabilitatea".

Partea adversă îi va contesta, evident, victoria. Un articol, intitulat *Iar d. C. Stere*[76], nesemnat, declară răspicat: „Orișicine, afară de d. Sterea, a înțăles, cetind aceste reviste [editoriale], că ceea ce ne-a revoltat din purtarea guvernului față cu socialiștii n-a fost asprimea măsurilor luate de către d. Pherekyde, ci fățărnicia și inichitatea lor, deoarece acele măsuri nu erau îndreptate decât în contra unor păcătoși fără însemnătate, pe când fruntașii socialiști, ca d-nii Sterea &C-ie, stăteau nesupărați nici de guvern, nici măcar de conștiința lor, în slujbele ce le căpătaseră *în calitatea lor de socialiști*."

După ce se documentează, încă o dată, afirmația că ajutorul de primar ieșean „nu citește și nu aude decât ceea ce îi prieste", prin lipsa lui de reacție față de cunoscutele de-acum declarații și fapte antisocialiste ale conducătorilor liberali, articolul se încheie cu următorul sfat: „Să lese d. Sterea duplicitatea sa politică la o

[75] C. Stere însuși nu-și semnase multe articole ori le semnase cu pseudonime și la fel va proceda multă vreme. Și, cel puțin în anumite cazuri, a protestat și va protesta când paternitatea lor a fost dezvăluită.

[76] În „Opinia", nr. 242, din 6 martie 1899, p. 1.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

parte şi să se declare fie orice va voi, socialist, colectivist sau junimist, numai s-o declare şi să se poarte după declaraţia lui, şi atunci îl vom lua la serios, căci numai buna credinţă poate fi respectată."

Atacul este reluat în numărul următor al „Opiniei" prin două articolaşe: *Recunoştinţa d-lui Stere* şi *10.000 de lei!...*[77] Ultimul îl persiflează, nu fără abilitate, pe adversar, considerat „om cu noroc"[78]. Mai interesant e totuşi primul, care debutează prin constatarea: „Conservatorii nu au simpatiile d-lui Sterea. Iar nouă, celor de la «Opinia» ne caută noduri în papură. Nu ne aşteptam la atâta furie din partea d-sale, căci multă vreme îl consideram ca un *tânăr generos* şi recunoscător, cu simpatii pentru partidul conservator. Ceea ce ne îndrituia la aceasta a fost tot trecutul d-sale, precum şi poziţia sa actuală, datorită în mare parte conservatorilor."

Parţial şi mai mult prin aluzii, lucrurile mai fuseseră spuse şi înainte. De data aceasta, un plus de detalii atestă inspiraţia direct de la cei ce au fost implicaţi. Nouă şi „ingenioasă" este, de asemenea, explicaţia „manifestării *sui generis* a recunoştinţei datorate" (prin „injurii şi calomnii"), care ar fi expresia unei trăsături de caracter ce se adaugă deja celor invocate: lipsa de lealitate, nesinceritatea, duplicitatea şi reaua-credinţă.

Odată cu aceste articole, „Opinia" nu se mai ocupă de C. Stere, care nici el nu mai revine la atac. Hotărât, faptul e impus, nu fără ceva paradoxal, de situaţia politică. Începută mai de mult, campania de răsturnare a guvernului liberal ia amploare, lovitura de graţie venind nu de la „mişcările agrare" şi „alianţa cu socialiştii", ci de la mai vechea chestiune a aşa-numitei „rente" a Şcolii româneşti din Braşov. Mari întruniri publice, manifestaţii de stradă pe această temă l-au determinat pe primul ministru D.A. Sturdza să-şi dea demisia la 30 martie 1899, în urmă Regele Carol I însărcinându-l pe conservatorul G. Gr. Cantacuzino cu formarea guvernului, căruia îi revine şi organizarea alegerilor. În Iaşi (şi probabil nu numai aici), noul prefect dizolvă, la mijlocul lui aprilie 1899, consiliul local şi îl destituie pe primar. În locul acestuia, interimar, este numit A. A. Bădărău. Alegerile comunale şi cele generale (pentru Adunarea Deputaţilor şi Senat) sunt fixate pentru perioada 27 mai-2 iunie 1899 şi, fireşte, sunt pierdute de opoziţie. Pe lista liberalilor, la Iaşi, a figurat, la colegiul II, şi C. Stere, fără să se precizeze în ce calitate. Confruntarea electorală n-a fost, cel puţin în presă, prea încrâncenată. Oricum, nu am înregistrat atacuri directe la adresa fostului ajutor de primar[79]. Cu

[77] Nr. 243, din 7 martie 1899, p. 1. Primul este nesemnat, cel de-al doilea poartă semnătura Juvenal.

[78] „Cu o lovitură deci, d. Sterea umblă să prindă trei iepuri deodată. Neexplicându-se ce este şi ce vrea, d-sa rămâne socialist, se bucură de binefacerile bugetului şi capătă premiuri pentru club. Un om cu aşa noroc mai rar."

[79] Prima pagină a ziarelor conservatoare e ocupată de „afacerile" primarului N. Gane, apoi de fraudele fostului preşedinte al comitetului Teatrului Naţional, fostul senator Andrei Vizanti, care şi fuge din ţară, stabilindu-se în Statele Unite ale Americii.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

toate acestea, el nu întruneşte decât 174 de voturi[80], câştigător la colegiul respectiv fiind G. A. Scorţescu, cu 1.474 de voturi. În ce-l priveşte pe A. A. Bădărău, el este ales concomitent primar şi deputat.

Ulterior, cei doi protagonişti ai polemicii se mai întâlnesc pe câmpul de luptă electoral. În martie 1901, la alegerile „făcute" de liberali, C. Stere este ales deputat, în timp ce A. A. Bădărău nu întruneşte voturile necesare. În decembrie 1903, la o alegere parţială, cei doi îşi dispută locul de deputat la colegiul al III-lea, primul ieşind din nou câştigător. Victoria trece de partea lui A. A. Bădărău la alegerile din decembrie 1904, făcute sub guvern conservator. Iar în 1908, ambii intră în Parlament, liberalul ca deputat, fostul radical ca senator. Se cuvine consemnat, în sfârşit, că la alegerile pentru Adunarea Constituantă din 1914, C. Stere şi A. A. Bădărău se găsesc în aceeaşi tabără, a „revizioniştilor", adică a celor ce militau pentru modificarea Constituţiei în sensul introducerii votului universal!

Abstract

The article relates a polemic between C. Stere – a socialist and A. A. Bădărău – member of the Conservative Party. The conflict began with a series of attacks launched by the conservative newspaper "Opinia" towards the liberal prime minister D. A. Sturdza, in which the Liberal Party was accused of making a short time electoral alliance with the socialists. Stere was denounced repeatedly as a political speculator.

[80] În „Opinia", nr. 264, din 2 iunie 1899, p. 3, o „informaţiune" spune că „d. Sterea se retrage din clubul colectivist, în urma purtării ce a avut marele partid faţă de candidatul socialist-colectivist, purtare care a fost o adevărată tragere pe sfoară, [şi că] nu va ierta niciodată pe ocultiştii care i-au pus candidatura, pentru a-l compromite, făcîndu-l de rîsul tipografului Mancaş, care l-a întrecut cu multe voturi."

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

IBRĂILEANU – PARTIZANUL CRITICII ESTETICE ŞI AL CRITICII COMPLETE – NOI PERSPECTIVE ÎN INTERPRETAREA EMINESCIANISMULUI

Ioana Vasiloiu

Dacă până la primul război mondial Ibrăileanu este partizanul criticii sociologice şi psihologice, după această dată, istoricul literar evoluează către o critică mai interiorizată, aplecată spre opera literară, în care scriitorul trece într-un plan secund. Această evoluţie aruncă lumini noi în interpretarea eminescianismului, analizat îndeosebi „ştiinţific" până în 1919, când, prin articolul *Mihai Eminescu* publicat în *Însemnări literare* (inclus ulterior în volumul *Note şi impresii*, apărut în 1920 şi dedicat bunului prieten şi coleg de liceu Raicu Ionescu-Rion), schimbarea de optică capătă concreteţe.

Micul articol nu mai tratează opera eminesciană din perspectiva socialului, sensul demonstraţiei critice fiind îndreptat spre operă – nu în afara ei – reţinându-se trăsăturile ei generale, valoarea artistică (dimensiune subînţeleasă în trecut, dar rareori evidenţiată). În această fază a criticii lui Ibrăileanu, denumită adesea impresionistă, datorită aprecierilor generalizatoare, calitatea esenţială a poeziei eminesciene este emotivitatea – principiu explicativ al lirismului – înţeleasă în manieră schopenhaueriană, ca „voinţă", ca „lume interioară, profundă, obscură, nedefinită, nelămurită"[1]. Emotivitatea va însemna exprimarea inexprimabilului, a generalului uman, prin intermediul unei „combinaţii simbolice de imagini" şi al muzicii, textul fiind „libretul la muzica de sentimente din sufletul poetului". Fineţe, intuiţie şi comprehensiune critică dovedeşte Ibrăileanu în sublinierea legăturilor dintre poezia eminesciană şi muzică: „ca şi muzica, poezia lui Eminescu, prin sentimentul ei general, prin lipsa ei de subiect şi de ocazional, îţi transmite cu cea din urmă intensitate o stare emoţională generală, pe care o umpli cu propriile-ţi evenimente sufleteşti. De aici şi sentimentul de colaborare al cetitorului – „cetirea printre rânduri" – iluzionarea lui, credinţa naivă în adevărul ficţiunii de operă, de aici sugestivitatea lui Eminescu. Ca şi muzica, poezia lui Eminescu scoate din enormul inconştient stări nebănuite de suflet, pe care le lasă cu nelămuritul lor şi, exprimând inexprimabilul, ne face cunsocut, în clipe de fulger, profundul sufletului nostru. De aici senzaţia infinitului, a lucrului în sine, a „voinţei" lui Schopenhauer, pe care ne-o dă poezia lui Eminescu"[2]. Dar muzicalitatea eminesciană nu este doar

[1] G. Ibrăileanu, *Mihai Eminescu*, în „Însemnări literare", I, nr. 19, din 22 iunie 1919, p. 1–4, apud G. Ibrăileanu, *Opere* 2, ediţie critică de Rodica Rotaru şi Al. Piru, prefaţă de Al. Piru, Editura Minerva, 1975, p. 254.

[2] Idem.

RITL, nr. 3–4, p. 401–420, Bucureşti, 2008

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

de ordin intrinsec, ci şi extrinsecă, de aici o afirmaţie de tipul „dar muzica aceasta profundă a lui Eminescu a mai căpătat prestigiul unei alte muzici, aceea a versului său hipnotic, combinată din sonorităţi de silabe, de ritmuri şi de rime", care anticipează analiza formală a discursului poetic din *Eminescu. Note asupra versului*, publicat în *Viaţa românească* şi reluat în volumul *Studii literare* din 1930.

În ce-ar consta, aşadar, „caracterul special" al discursului liric eminescian? Din punctul de vedere al partizanului criticii complete, „impresia cu nimic comparabilă pe care o face Eminescu asupra cititorului" se explică prin imaterialitatea şi idealitatea poeziei, lipsa ei de subiecte şi de ocazional, imaginaţia bogată şi completă, sonoritatea versului, sugestivitatea profundă – aspecte definitorii care gravitează în jurul conceptului de „emotivitate": „în adevăr, punându-ne în contact cu emotivitatea noastră, profundă, ea ne pune în contact cu un infinit, cu singurul infinit palpabil pentru noi, cu infinitul sufletului nostru, cu infinitul"[3]. Toată poezia eminesciană, inclusiv aceea cu caracter istoric sau filosofic, stă sub imperiul conceptului-etimon – *emotivitate*: „din toate preocupările privitoare la ideea naţională şi la politică consemnate în multele sale articole de ziar, ceea ce a străbătut în poezia sa este *Doina*, *Scrisoarea III*, chintesenţiare a voluminosului bagaj de fapte, de idei şi sentimente din proza sa politică şi socială. Şi aceeaşi lipsă de ocazional şi în filosofia sa poetică, pesimistă"[4]. Astfel, poezia înţelească ca emoţie, ca lirism (în exprimarea căreia e nevoie de tehnică, de meşteşug), trebuie să surprindă esenţialul, „chintesenţa" fiinţei umane (în toate dimensiunile ei: istorică, socială, politică, filosofică, erotică, ontologică) – de aceea „aproape nici o tânguire personală, nici o zugrăvire de mizerii particulare, ci din toate suferinţele personale, din toate observaţiile şi experienţele particulare – sinteza, chintesenţa, generalizarea, aşadar aruncarea schelelor pe care s-a ridicat şi plutirea în sferele superioare ale contemplaţiei pure"[5].

Articolul se încheie – ca să ne menţinem în cadrul terminologiei criticului – cu un portret „sugestiv" al personalităţii eminesciene, având ca nucleu „emotivitatea" – în jurul căreia gravitează alte însuşiri semnificative pentru schiţarea „profilului": „Eminescu a fost un organism complet. A avut totul, toată gama senzaţiilor, imaginaţia completă, inteligenţa înaltă. El a concentrat în sine vârstele omenirii şi vârstele omului. Emotiv şi imaginativ ca un primitiv, naiv şi curios ca un copil nou în faţa universului, el a fost în acelaşi timp înarmat de cunoştinţi ca un învăţat şi abstractor de idei ca un metafizician"[6].

Dincolo de observaţiile subtile referitoare la valoarea lirismului, reţin atenţia aprecierile generale despre poet – devenite laitmotive ale interpretării sale critice:

[3] Idem, p. 255.
[4] Idem, p. 250.
[5] *Ibidem*.
[6] Idem, p. 255.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

„Eminescu este nu numai cel mai mare scriitor român. El este o apariţie aproape inexplicabilă în literatura noastră. El a căzut în sărmana noastră literatură de la 1870 ca un meteor din alte lumi"[7], sau Eminescu este „poetul sentimentelor general omeneşti"[8]. Peste câţiva ani, în *Prefaţa* la ediţia de *Poezii* din 1930, va spune, comparându-l cu Shakespeare: „căci Eminescu nu este muntele măreţ care se înalţă ca Ceahlăul, deasupra culmilor dimprejur. El este muntele care izbucneşte deodată spre cer din câmpia plată"[9]. Constatările modestului şi sensibilului profesor de la Iaşi, exprimate într-un limbaj metaforic, preluate şi de alţi critici (Călinescu) şi menite să semnaleze unicitatea, genialitatea celui considerat „în afară de dimensiunile literaturii române", nu fac decât să nuanţeze marele portret maiorescian conturat în urmă cu trei decenii. Începând cu studiul *Eminescu – Pe lângă plopii fără soţ* (*Consideraţii tehnice*), publicat în *Viaţa românească* (1920) şi reluat în volumul *Scriitori români şi străini* (1926), demersul critic se pliază pe textul operei, vizând detaliul, nuanţele discursului liric, renunţând la determinările cauzale de ordin extraliterar (nu şi la argumentul psiho-critic). Ca atare, studiul este o analiză aplicată pe text, criticul „coborând" în intimitatea unei poezii considerată ca aparţinând unui gen minor (eventual numeric, nu însă şi axiologic, cum demonstrează Ibrăileanu). Urmărind să evidenţieze concordanţa conţinut – formă în poezie, Ibrăileanu este cel dintâi interpret al operei eminesciene care aduce în discuţie clasicismul romantic al poetului, corespunzător celei de-a doua perioade de creaţie (1879–1883), faţă pe care Vianu o va numi „structurarea podoabelor", spre deosebire de prima faţă – a „romantismului imaginativ – când era influenţat puternic de romantismul german (poezie tip: *Floare albastră*)"[10]. Urmează câteva consideraţii stilistice referitoare la cele două faze (Ibrăileanu simplifică periodizarea; dacă în *Curs* vorbea de trei faze, în acest studiu sunt două: – faza întâi, până în 1879, faza a doua, până în 1883): „în prima faţă – Eminescu are stilul ornat, imagini bogate, uneori copioase [...] în faza a doua stilul s-a simplificat şi s-a concentrat [...] acest stil e stilul clasic"[11]. Schimbarea de stil se datorează fondului care diferă în cele două etape (argumentul critic fiind şi de această dată de ordin psihologic): „dar la această simplificare Eminescu ajunge şi din cauza unei schimbări în concepţia sa poetică. În prima faţă, el îşi îmbină întotdeauna sensibilitatea cu imaginile naturii. În prima faţă e în poezia sa o comuniune cu natura, un fel de panteism. Fiind, aşadar, solicitat spre descripţie, trebuia să aibă

[7] Idem, p. 249.

[8] *Ibidem*.

[9] G. Ibrăileanu, *Prefaţă* la ediţia de *Poezii*, Editura Naţionala S. Ciornei, Bucureşti, 1930, p. 6.

[10] G. Ibrăileanu, *Eminescu – Pe lângă plopii fără soţ* (*Consideraţii tehnice*), în „Viaţa românească", XII, nr. 10 (octombrie), 1920, p. 591–597, apud G. Ibrăileanu, *Opere* 3, ediţie critică de Rodica Rotaru şi Al. Piru. Prefaţă de Al. Piru, Editura Minerva, Bucureşti, 1976, p. 79.

[11] G. Ibrăileanu, *Opere* 3, p. 79–80.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

stilul *inagé*. E colorat şi în faza ultimă, când subiectul cere prin definiţie culoare (descripţia şi epicul din *Scrisori*, şi consideraţiile filosofice, care fără concretizare ar fi proză curată). În faza ultimă, Eminescu devine mai puţin atent la natură. Acum se concentrează asupra propriului său suflet. Altădată, ca să vorbim de poezia erotică iubea iubirea, pe care o întrupa într-o femeie, văzută într-un decor poetic. Acum iubeşte femeia. Conştiinţa întreagă îi este plină de sentiment. Acum îşi analizează sensibilitatea cu înverşunare, iar în analiza aceasta nu mai are ce căuta culoarea"[12].

Reprimându-şi impulsul generalizărilor, Ibrăileanu trece la analiza romanţei *Pe lângă plopii fără soţ*. Cu un simţ de observaţie ascuţit este remarcată banalitatea şi simplitatea primei părţi a poeziei, criticul întrebându-se de unde provine valoarea ei literară. Ibrăileanu avansează o explicaţie de ordin psihologic, psihologie transferată în planul unei sensibilităţi literare; Eminescu trebuia să fie înzestrat cu „puterea adâncă de simţire, sentimentul unui misterios acord între cuvinte şi al unei misterioase corespondenţe între sunete" a cărei origine s-ar afla în inconştient. Ca în articolul precedent, criticul este de părere că poezia eminesciană este înainte de orice prelucrare, un produs al inconştientului, de aici „caracterul de imaterialitate, idealitatea ei".

Banalitatea primei părţi a poeziei (primele patru strofe) se susţine la nivel textual prin concordanţa dintre fond şi formă (conţinut şi expresie). Astfel, unei situaţii simple (un tânăr romantic iubeşte fără speranţă, „proletarul intelectual, rupt din clasa din care a ieşit, fără relaţii sociale, înamorat de obicei de la distanţă, de o fată dintr-o lume subţire, adesea din clasa boierească, pe care o idealizează ca orice mic burghez cultivat") îi corespunde un stil sărac, „procedee stilistice de o desăvârşită simplicitate"[13], cu o singură excepţie – epitetul „fără soţ" (epitet „concret şi moral"), care învăluie totul într-o atmosferă de stinghereală, de singurătate.

În partea a doua a poeziei, după acel „să mor", vocea lirică se schimbă, „personajul" poeziei nu mai e tânărul romantic îndrăgostit fără speranţă, ci Hyperion, „încă şi mai mândru decât în *Luceafărul*, conştient de superioritatea lui până la grandomanie"[14], care a iubit cu o pasiune ieşită din comun, moştenită din bătrâni „Căci te iubeam cu ochi păgâni / Şi plini de suferinţi / Ce mi-i lăsară din bătrâni / Părinţii din părinţi". Asupra acestei strofe criticul poposeşte ceva mai mult, întrucât „nicăieri poate Eminescu nu a exprimat cu atâta putere pasiunea iubirii"[15], dar şi pentru că versurile definesc o altfel de iubire, specifică celei de-a doua perioade de creaţie. Dacă în lirica erotică de început Eminescu iubea iubirea, în faza de maturitate el iubeşte femeia, amorul ideal, platonic, fiind substituit de

[12] Idem.
[13] *Op.cit.*, p. 78.
[14] Idem, p. 81.
[15] Idem, p. 83.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

amorul – pasiune, amorul sexual, „identic sie însuşi de-a lungul vremii, din caverne până azi". Pasionat la rându-i, dar de digresiuni („farmecul analizelor lui Ibrăileanu stă în forţa-i disociativă, în pasiunea digresiunilor")[16], criticul face trimitere la poezia *Scrisoarea IV*, unde „Eminescu a exprimat în versuri lapidare metafizica amorului a lui Schopenhauer", pentru a arăta că strofa în cauză e „transcripţia analist – psihologică a celebrei metafizice"[17]. Ceea ce îi reproşează eul superior femeii e că, prin neînţelegere, a ratat şansa de a fi imortalizată într-o operă de artă, erotica eminesciană fiind asociată constant la Eminescu cu creaţia. Şi în această parte a poeziei forma se adaptează la fond, mai precis tonul devine solemn, sentenţios, iar fraza lungă sau concentrată până la obscuritate, în acord cu noul statut al eului liric.

A treia parte a poeziei şi ultima vorbeşte despre moartea iubirii – ne informează Ibrăileanu, care cedează din nou, cu plăcere, farmecului tentaţiilor ivite pe parcursul comentariului critic: analogia cu *Luceafărul*, generalităţile psihologice despre amor: „la sfârşitul *Luceafărului* se simte ceva amar, un fel de obidă. Aici nimic din această stare sufletească, sau aproape nimic, fiindcă iubirea a încetat. Iar perifraza prin care Eminescu declară că iubirea e moartă «căci azi le sameni tuturor la umblet şi la port» – conţine o admirabilă observaţie. Când o iubea, ea era un exemplu unic, făcea parte dintr-o specie zoologică deosebită, reprezentată printr-un singur exemplar, care era ea. Şi tot ce ţinea de ea era unic, chiar şi haina. Este definiţia supremei iluzii de care e ameţit bărbatul când iubeşte cu fetişism. Când însă iubirea a încetat şi iluzia a dispărut, femeia a redevenit ceea ce este în realitate, a reintrat în specia comună umană"[18].

Conversiunea produsă în personajul liric se resimte şi în plan stilistic – după cum sesizează autorul *Adelei*: „atunci s-au întors în liniştea morţii şi toţi acei «părinţi din părinţi», care se agitau în pieptul bărbatului, iar ochii din «păgâni şi plini de suferinţi» au devenit «un rece ochi de mort», căci Eminescu nu uită să concretizeze cele două stări contrare, prin aceeaşi imagine, acordată însă cu împrejurarea"[19].

Valoarea analizei lui Ibrăileanu constă – dincolo de aprecierile estetice şi stilistice delicate (valabile în esenţă pentru întreaga lirică erotică din faza de maturitate) în faptul că aici ni se semnalează, pentru prima dată, substratul filosofic al romanţei eminesciene, prin apropierile dintre poema în discuţie şi planul metafizic al *Luceafărului*, analogie dezvoltată cu rafinament de G. Călinescu în *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*.

[16] Al. Oprea, *Ibrăileanu şi stilul oral în critică*, în *Incidenţe critice*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1975, p. 150.

[17] *Opere* 3, Idem.

[18] Idem, p. 85.

[19] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Despre proza eminesciană postumă şi antumă criticul se pronunţă în două articole publicate în *Viaţa românească*, primul[20] fiind reluat în volumul *Scriitori români şi străini* (penultima carte de critică publicată în timpul vieţii). Ştim că editarea în anul 1904 de către Ion Scurtu a „romanului inedit" *Geniu pustiu* a stârnit reacţii critice contrastante. De pildă, Iorga, unul dintre primii recenzenţi ai volumului, apreciază „forma, limba şi ţesătura împleticită a ideilor", fiind convins că „opera de tinereţă a lui Eminescu e vrednică de poezia pe care o cunoaştem"[21]. În opoziţie cu ideologul sămănătorismului, mai tânărul Lovinescu acuza scrierea de „găunos patetic romantic: demoni, îngeri, genii, eroi frumoşi, perverşi şi diabolici, femei divine, bolizi de basm pueril"[22].

Ce poziţie va adopta Ibrăileanu în polemica referitoare la oportunitatea sau inoportunitatea publicării romanului *Geniu pustiu* şi care era opinia acestuia despre valoarea scrierii rămasă în manuscris? Răspunsul îl aflăm în articolul *Eminescu – Geniu pustiu* (1922), sau, mai bine zis, în celebrul articol din 1908 *Postumele lui Eminescu* (în chestiunea postumelor, Ibrăileanu rămâne la fel de tranşant, chiar dacă articolele sunt scrise la interval de peste un deceniu).

Ca atare, tipărirea scrierii de tinereţe a poetului este considerată inoportună din aceleaşi raţiuni de ordin etic: „tipărirea romanului *Geniu pustiu* este o impietate faţă de Eminescu şi o mistificare adusă publicului"[23] şi estetic: „dar cum era să se mai ocupe de acest roman, desfiinţat de el, înainte de 1872, când a scris *Sărmanul Dionis* în care a transportat pagini întregi din acest *Geniu pustiu*, inutilizând astfel pentru totdeauna fragmentul fragmentar scris la 1869"[24]. Şi, pentru a-şi susţine opinia, recurge la citat ca argument critic, transcriind în paralel fragmente din ambele opere, neuitând să menţioneze cu migală paginile: „descripţia străzii bucureştene şi a crâşmei pe o noapte ploioasă din paginile 3, 4, 5 din *Geniu pustiu* (Ediţia 1908) se găseşte în paginile 31, 32, 33 din *Sărmanul Dionis* (Ediţia Biblioteca Minervei). Tipul lui Toma Nour de la pag. 7 din *Geniu pustiu* se găseşte, cu schimbarea numelui Toma Nour în *Dionis*, la pag. 32 din *Sărmanul Dionis*"[25]. După ce şi-a asigurat lectorii de adevărul celor opinate, profesorul reia „chestiunea" nuanţând-o: „desigur, acest *Geniu pustiu* poate fi interesant pentru omul de studiu, care vrea să privească în intimitatea procesului de concepţie al lui Eminescu şi tipărirea lui poate fi justificată numai prin dorinţa de a aduce un

[20] G. Ibrăileanu, *Eminescu: Geniu pustiu*, în „Viaţa românească", XIV, nr. 5 mai 1922, p. 271–275, reprodus în G. Ibrăileanu, *Scriitori români şi străini*, Editura Viaţa Românească, 1926.

[21] N. Iorga, *Eminescu*, ediţie îngrijită, studiu introductiv, note şi bibliografie de Nicolae Liu, Editura Junimea, Iaşi, 1981, p. 83.

[22] E. Lovinescu, *Mihai Eminescu*, ediţie critică, prefaţă, note, variante, bibliografie şi indice de Ion Nuţă, Editura Junimea, Iaşi, 1981, p. 4.

[23] G. Ibrăileanu, *Opere* 3, p. 72.

[24] Idem, p. 72.

[25] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

serviciu acelor cercetători care nu pot studia manuscrisul la Biblioteca Academiei. Dar un asemenea manuscris se tipăreşte ca atare, şi nu ca operă «inedită» în colecţia autorilor clasici"[26]. Deci, criticul refuză publicarea romanului ca operă de Eminescu în colecţia de autori clasici, iar nu ca material de studii.

Minuţioasa demonstraţie pe text a convingerilor sale privitoare la postume, în speţă a „neizbutitului roman", se continuă cu aserţiuni categorice, care amintesc de cuvintele dintr-un alt articol, în care era de părere că „cel mai mare omagiu, care s-ar putea aduce lui Eminescu, mai mare decât cea mai înaltă statuie, ar fi distrugerea volumului de postume, care nu pot avea altă însemnătate decât ca material de studiu pentru critici şi istorici literari"[27]. Protestul se menţine şi în articolul de faţă, chiar dacă tonul îşi pierde din energie: „Eminescu n-a voit să fie autorul unui roman. Eminescu n-a tipărit nici un roman. Eminescu s-a încercat în adolescenţă să scrie un roman şi a văzut că nu poate să scrie un roman [...] Şi dacă am primi acest *Geniu pustiu* ca «roman inedit», apoi Eminescu ar fi cel mai ridicol scriitor din lume şi un pur imbecil, căci ar fi unicul care să aibă în două opere pagini întregi la fel, când se ştie că un scriitor care se respectă evită repetarea unei singure metafore"[28].

Sigur că o astfel de afirmaţie poate părea suspectă, mai ales când vine de la un critic care a avut un adevărat cult pentru Eminescu, dar, privită în focul polemicilor referitoare la oportunitatea sau inoportunitatea publicării postumelor, ea capătă alte justificări.

În finalul articolului, criticul-gherist pe jumătate aduce în discuţie „cauzele" care au declanşat procesul editării postumelor: „naţionalismul" epocii, în special „naţionalismul literar" („printre ai căruia reprezentanţi vedem o mulţime de ardeleni. Ca un corolar, e înteţirea luptei începută de alţii, împotriva literaturii decadente venită când apunea eminescianismul, luptă prin care se disting prin îndârjire scriitorii ardeleni. Printre aceşti ardeleni se pun mai în evidenţă Chendi (al doilea editor al *Poeziilor postume* – primul fusese Nerva Hodoş) şi d. I. Scurtu (editorul *Geniului pustiu*) [...] Era nevoie, deci, de modele literare mari, impunătoare, cu caracter naţional şi cu tendinţe naţionaliste. Poeziile lui Eminescu (în afară de *Satira III* şi *Doină* nu puteau servi naţionalismului [...] Chendi, d. Scurtu şi ceilalţi naţionalişti şi ardeleni, deci de două ori naţionalişti, caută un remediu la acest deficit şi-l găsesc, mai întâi în opera politică şi socială a lui Eminescu, pe care d. Scurtu o tipăreşte făcând un real serviciu publicului [...] În *Geniu pustiu* e mult naţionalism şi foarte mult ardelenism. Deci *Geniul pustiu* este

[26] Idem, p. 75.

[27] G. Ibrăileanu, *Două comemorări: Kogălniceanu, Eminescu*, în „Viaţa românească", VI, nr. 10 (octombrie), 1911, p. 130-133, apud G. Ibrăileanu, *Mihai Eminescu (studii şi articole)*, ediţie îngrijită, prefaţă, note şi bibliografie de Mihai Drăgan, Editura Junimea, Iaşi, 1974, p. 184.

[28] *Opere* 3, p. 75.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

foarte binevenit ca operă cu caracter de propagandă"[29]), „ambiția" unui istoric literar sau a unui editor de a-și lega numele de cel al unui mare scriitor și „dorința" unei case de editură de a-și îmbogăți colecția de autori clasici.

Fără a analiza în profunzime acest roman și fără a reflecta asupra modului de lucru al poetului, Ibrăileanu concluzionează: „acest roman inedit este un bruion din adolescența lui Eminescu, în care el a șters multe pasagii chiar atunci și din care a luat tot ce a fost bun și a pus în *Sărmanul Dionis*"[30]. Despre proza antumă eminesciană criticul va scrie în cu totul alți termeni în articolul *Făt-Frumos din lacrimă*[31], dar și în *Edițiile poeziilor lui Eminescu. Ediția d-lui Lovinescu*[32], comentariu apărut în focul polemicii cu E. Lovinescu.

Basmul eminescian *Făt-Frumos din lacrimă* „poartă caracteristica celui mai perfect eminescianism", este de părere Ibrăileanu în articolul care poartă numele bucății în proză – replică la acuzația unui A. de Herz, convins că scrierea aparținea lui Slavici. Iată-l pe adversarul cel mai înverșunat al publicării postumelor luând, din nou, apărarea lui Eminescu (după ce în junețe polemizase cu Aron Densușianu). Și pentru a demonstra că basmul este o „creație foarte personală" vine cu argumente estetice valoroase: „în *Făt-Frumos din lacrimă* găsim însușirile lui Eminescu din proza și versurile sale, același amestec de naturalism antic și romantism ornat, aceeași pictură rafaelească de un senzualism pur, estetic a plasticei feminine, aceeași agresivitate naivă a femeii, aceeași transfigurare a naturei, dusă, uneori, până la fantastic – caractere absolut contrare geniului lui Slavici, scriitor grav, moral, realist și cam cenușiu"[33].

Găsim aici o caracterizare succintă a întregii proze eminesciene (antumă și postumă) și, în același timp, relevarea caracterului poetic al scrierilor în proză, subliniat, de altfel, și cu alte prilejuri: „proza sa este puțină și e poezie în proză" (*Spiritul critic în cultura românească*, *Opere* 1, p. 104), sau „nuvelele lui Eminescu sunt, după mine, literatură subiectivă, deci lirică – ca și poeziile sale" (vezi articolul *D. N. Iorga, critic și polemist* în *Viața românească*, 1909, apud *Opere* 4, p. 274). Sensibilul profesor intuiește caracterul organic al operei (deși nu ajunsese la manuscrise), iar opiniile referitoare la proză sunt importante, întrucât ele anticipă (într-o manieră stângace) exegezele lui Vianu[34] și Mihai Zamfir[35]. Fost partizan al

[29] Idem, p. 76 – 77.

[30] *Ibidem*.

[31] P. Nicanor et Co. [Ibrăileanu, Garabet], *Făt-Frumos din lacrimă*, în „Viața românească", XVIII, nr. (ianuarie), 1926, p. 126–128, apud G. Ibrăileanu, *Opere* 5, ediție critică de Rodica Rotaru și Al. Piru, Editura Minerva, București, 1977, p. 226–228.

[32] G. Ibrăileanu, *Edițiile poeziilor lui Eminescu. Ediția d-lui E. Lovinescu*, în „Viața românească", XXI, nr. 5–6 (mai – iunie), 1929, p. 248–287.

[33] G. Ibrăileanu, *Opere* 5, p. 227.

[34] Vezi Tudor Vianu, *Opere* 5 (*Studii de stilistică*), antologie, note și postfață de Sorin Alexandrescu, text stabilit de Cornelia Botez, Editura Minerva, București, 1975.

[35] Vezi Mihai Zamfir, *Excepția eminesciană* în *Poemul românesc în proză*, Editura Minerva, București, 1981, p. 160–190.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

criticii sociologice şi psihologice, Ibrăileanu nu uită să aducă în sprijinul demonstraţiei sale argumentul moral: „Eminescu nu putea să iscălească o bucată care nu ar fi fost a sa"[36] (argument solid care dovedeşte pasiunea criticului pentru omul Eminescu, nu doar „pentru marele poet liric, unul dintre cei şapte-opt mari poeţi lirici europeni din veacul al XIX lea"[37]).

Finalul articolului vine să fixeze importanţa basmului în contextul literaturii române, dar şi contribuţia poetului la dezvoltarea limbii literare şi artistice româneşti: „*Făt-Frumos din lacrimă* cu care începe proza lui Eminescu şi scrisul artistic românesc este de Mihai Eminescu"[38]. Remarca lui Ibrăileanu nu e departe de aprecierea mai rafinatului său adversar: „*Făt-Frumos din lacrimă* conţine în sâmbure toate valorile viitoarei expresii eminesciene"[39].

Interesante prin observaţiile de ordin estetic privitoare la lirica şi proza eminesciană sunt, de asemenea, studiile criticului referitoare la *Ediţiile poeziilor lui Eminescu*[40] (1927–1929). Primele trei sunt o critică a ediţiilor de poezie mai importante apărute până la acea dată (ediţiile Maiorescu, Scurtu, Adamescu, Duică), dar, în acelaşi timp, o interpretare a liricii de început şi a poeziilor publicate în intervalul 1883–1889 (cea mai controversată perioadă a creaţiei eminesciene). În opinia lui Ibrăileanu, poezia de tinereţe (de până la *Venere şi Madonă*) este nesemnificativă din punct de vedere valoric şi ca atare ar trebui inclusă într-o ediţie la sfârşitul volumului, ca un adaos, sub titlul *Poezii de adolescenţă* (aşa va proceda în ediţia sa din 1929): „aceste poezii nu numai că sunt mult mai slabe decât cele de la *Venere şi Madonă* încoace, dar nici nu sunt eminesciane, nici ca fond, nici ca formă [...] În aceste poezii, Eminescu imită scriitori anteriori şi mai cu seamă pe Bolintineanu. E un gimnazist, care face versuri [...] Dar aceste poezii nu numai că nu sunt eminesciane, nu numai că, s-ar putea zice, nu sunt ale lui, dar sunt şi din altă epocă literară, din epoca Alecsandri – Bolintineanu, epocă pe care o desfiinţează, o înlocuieşte tocmai Eminescu cel care începe cu *Venere şi Madonă* [...] Nu poate fi dar nici o îndoială că Eminescu ar fi renunţat la aceste poezii [...] Să se facă o secţiune specială pentru aceste poezii, să fie puse, de pildă, ca *Adaos* la sfârşitul volumului, cu indicaţia: poezii din adolescenţă şi cu o notă: că Eminescu desigur (ori: probabil) ar fi renunţat la ele"[41].

---

[36] G. Ibrăileanu, *op.cit.*, p. 228.

[37] G. Ibrăileanu, *Opere* 4, p. 274.

[38] *Opere* 5, idem.

[39] E. Lovinescu, *Importanţa studiului prozei lui Eminescu*, în *op.cit.*, p. 20.

[40] G. Ibrăileanu, *Ediţiile poeziilor lui Eminescu* [I], în „Viaţa românească", XIX, nr. 1 (ianuarie), 1927, p. 85, 103; *Ediţiile poeziilor lui Eminescu* [II], în „Viaţa românească", XX, nr. 2 (februarie), 1928, p. 412–433; *Ediţiile poeziilor lui Eminescu (continuare)* [III], în rev. cit., XX, nr. 3 (martie) 1928, p. 412–433; *Ediţiile poeziilor lui Eminescu* [IV]. *Ediţia d-lui E. Lovinescu* în rev. cit., XXI, n-rele 5–6 (mai – iunie), 1929, p. 248–287.

[41] G. Ibrăileanu, *Mihai Eminescu* (*Studii şi articole*), ed. cit., p. 190–191.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Dar, dincolo de argumentul estetic, la fel de importantă este mărturia lui Maiorescu, despre a cărui operă credea în profilul din *Note şi impresii* că „şi-a pierdut actualitatea": „aceste poezii Maiorescu nu le-a pus niciodată în ediţia sa (Socec), Maiorescu ştia mai bine toate cele ale lui Eminescu. Şi faptul că el nu le-a pus niciodată în ediţia sa ar fi şi el un argument că aceste poezii nu trebuie puse în volumul lui Eminescu. Şi adaog că Maiorescu spune în prefaţă că a pus şi poezii începătoare ale lui Eminescu. Aşadar, pentru Maiorescu, poezii începătoare înseamnă *Venere şi Madonă* etc. Pe cele de adolescenţă le consideră – cum şi trebuie – ca exerciţii de şcolar"[42].

În viziunea lui Ibrăileanu, prima poezie eminesciană este *Epigonii*, motiv pentru care o aşează în fruntea ediţiei sale, deşi criteriul adoptat, enunţat încă din *Prefaţă*, e cel cronologic: „şi în adevăr, prima poezie bună a lui Eminescu este *Epigonii* (1870). Având de expus o realitate, supunerea la obiect dă substanţă fanteziei sale şi o disciplinează. Acum are de tradus fapte în imagini. Iar în partea a doua a poeziei, de exprimat o idee, o atitudine asupra unei realităţi definite"[43]. În ceea ce priveşte poeziile publicate în vremea când poetul era bolnav, profesorul crede că acestea, în număr de douăzeci şi cinci, aflate în manuscris pe la persoane particulare şi publicate „fără voinţa şi ştiinţa poetului", în ediţia îngrijită de Maiorescu, apărută în decembrie 1883, şi reproduse apoi, în 1884, în *Convorbiri literare*, sunt postume, „adevărate poezii postume şi, în ediţiile lui Eminescu, aceste poezii trebuiesc trecute la rubrica respectivă" (Ibrăileanu nu se va conforma propriei opinii de vreme ce, în ediţie, ele nu sunt repartizate într-o secţiune specială). Discutând apoi „cazul" special al celor şase-şapte poezii apărute mai întâi în *Familia*: *Şi dacă, Când amintirile, S-a dus amorul, Pe lângă plopii fără soţ, Adio, Ce-i amorul?, Din noaptea* (*Familia* 12/24 februarie 1884 şi care nu figurează în ediţia Maiorescu)[44], criticul este de părere că ele atestă „realismul în fond şi simplicitatea clasică în formă" către care se îndrepta Eminescu spre sfârşitul activităţii sale şi că „aceste poezii, afară de *Pe lângă plopii fără soţ*, sunt variante inferioare ale poeziilor tipărite în volum"[45]. În pofida „postumităţii" lor, cele douăzeci şi cinci de poezii sunt valoroase – convingere cu care se încheie discuţia în jurul poeziilor publicate în vremea când poetul era bolnav: „prin ele Eminescu nu numai că şi-a schimbat (ori complectat) fizionomia, ci a devenit şi un poet mare, căci aceste poezii sunt cea mai frumoasă poezie lirică a lui Eminescu"[46].

În aceeaşi categorie sunt trecute încă alte şase poezii publicate în reviste între 1885–1887, tot fără ştirea poetului, care era „degenerat în forma lui etică şi intelectuală" (T. Maiorescu): *Sara pe deal, La steaua, De ce nu-mi vii, Kamadeva, Dalila* (o parte din ea) şi *Nu mă-nţelegi* – poezii „redactate în forma ultimă" înainte

[42] Idem.
[43] Idem, p. 196.
[44] G. Ibrăileanu, *Opere* 5, p. 324.
[45] Idem.
[46] *Opere* 5, p. 331.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

ca poetul să se îmbolnăvească. În opoziţie cu majoritatea editorilor de până la el, Ibrăileanu ajunge la concluzia (în urma minuţioaselor critici de texte) că Eminescu n-a mai scris nimic în perioadele de luciditate de după 1883.

Un parcă interminabil „discurs" ţine Ibrăileanu (de această dată din condei, iar nu de la catedră) despre „postuma" *Nu mă înţelegi* („postumitatea e o problemă legată de publicarea şi nu de crearea unei opere" – *Opere 5*, p. 383) scrisă, ca şi celelalte, înainte de 1883: „poezia a fost scrisă în anul 1879 şi publicată în *Albumul literar* în 1886 – a fost începută în 1876, ultimile variante din 1878–1880"[47].

Aflăm că istoricul literar a risipit multă energie pentru descoperirea *Albumului literar*, unde poezia a fost tipărită, rezolvând definitiv problema datei publicării: „l-am căutat la toate bibliotecile publice din ţară, la tot felul de particulari, timp de doi ani, dar în zadar. În sfârşit, după a treia încercare, la biblioteca V. A. Urechia din Galaţi, s-a găsit cu destulă strategie misteriosul album. E din 15 martie 1886"[48] (de fapt cel care găseşte *Albumul literar* este un student al istoricului literar).[49] Se demonstrează, apoi, în aceeaşi măsură că, şi în cazul celorlalte cinci poezii, momentul publicării nu coincide cu cel al conceperii lor – dovadă că „Eminescu lucra unele poezii ani întregi".

Aşadar, criticul susţine că poezia *Kamadeva,* publicată în 1887, este concepută prin 1876, la Iaşi, ca un reflex al cursului lui Weber, «Die Cosmogonie der Inder», frecventat la Berlin; *La steaua* este o traducere din G. Keller, superioară originalului; *Sara pe deal* „e din 1871" şi *De ce nu-mi vii,* trimisă de Eminescu însuşi la *Convorbiri literare,* de la mănăstirea Neamţ, este scrisă desigur tot înainte de 1883.

Dar, dincolo de critica de texte, realizată cu luciditate şi nu o dată cu ingeniozitate, Ibrăileanu desfăşoară, în aceste studii, „lecturi" estetice de finete ale textelor în proză eminesciene. Aşa, de pildă, în cel de-al patrulea studiu, intitulat *Ediţiile poeziilor lui Eminescu. Ediţia d-lui Lovinescu*, asupra căruia am poposit, în contextul prezentării ediţiilor şi al polemicii Lovinescu – Ibrăileanu, criticul apreciază fantezia îndrăzneaţă din *Sărmanul Dionis* – „cap de coloană al unei întregi literaturi" şi „prima operă românească de proză în stil artist" –, îmbinarea curajoasă a lirismului cu reflexivitatea, romantismul original şi, nu în ultimul rând, notele autobiografice, datorate caracterului subiectiv al nuvelei. Intuitiv mi se pare ideologul poporanismului când numeşte scrierea în proză de tinereţe a poetului „poem filosofic în proză", caracterizând-o într-o manieră inovatoare la acea dată: „*Sărmanul Dionis*, deşi poem filosofic în proză, este autobiografia morală a lui Eminescu, iar prin caracterul de generalitate pe care-l are orice operă de artă, este

[47] Idem, p. 339.

[48] Idem, p. 337.

[49] Al. Piru, *G. Ibrăileanu (Viaţa şi opera)*, ediţia a III-a, BPT, 1971, Editura Minerva, Bucureşti, p. 226.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

în același timp și portretul, idealizat, al intelectualului romantic în genere: sensibilitate, imaginație, reflexivitate exagerată, deficit de voință, nemulțumire de realitate, solitarism, refugiare în amor, în natură, în trecut și în fantezie [...] în *Sărmanul Dionis* limba românească a fost supusă celui mai greu examen: acela de a exprima în forme sensibile o concepție filosofică"[50].

Și bucății în proză *La aniversară* îi este aplicat criteriul estetic în lapidara caracterizare: „*La aniversară* este o schiță admirabilă: observație, psihologie, umor, delicatețe, compoziție, stil, limbă. Cronologic, e prima schiță psihologică din literatura română. Din punct de vedere estetic nu există alta superioară ei"[51]. Și pentru că polemistul era vrăjit de personalitatea și de întreaga operă a celui care „e în afară de dimensiunile literaturii române"[52], vrea, la rândul său, să transmită „vraja" lectorilor săi fideli și, de ce nu, „dușmanului" Lovinescu, vorbind în aceeași ținută de casă"[53] dar cu sinceritate și spontaneitate, despre *Operă*: „în orice gen a scris Eminescu – poezie, nuvelă, sociologie, politică, polemică, critică, – a dat operă de prim rang. Unde punea el mâna, punea și Dumnezeu mila"[54].

Ironizate de Lovinescu pentru stilul lor oral, studiile de critică minuțioasă a textelor semnate de criticul de la *Viața românească* (menite să apară într-un volum: „așadar când va apărea volumul meu cu articolele despre *Edițiile lui Eminescu*")[55] au contribuit la o mai bună interpretare a operei eminesciene și au pregătit, alături de ediția din 1930, credem noi, fără a exagera, apariția edițiilor critice următoare (C. Botez, Perpessicius, Murărașu). Pe bună dreptate, Al. Piru spunea, în *Prefața* la *Opere* 5, că „pasiunea polemică le face în același timp vii, delectabile oricând, ca de altfel, majoritatea campaniilor lui".

Studiul care marchează un moment important în analiza formală a discursului poetic eminescian este *Eminescu. Note asupra versului. Anexe: I. O fază de tranziție, II. Date biografice, III. Mai am un singur dor este o... compilație?, IV. Kamadeva*, publicat în *Viața românească* (XXI, numerele 9–10, septembrie – octombrie, 1929, p. 333–371) și reluat în volumul *Studii literare* (Editura Cartea Românească, București, 1930). Ca și în *Eminescu – Pe lângă plopii fără soț* (*Considerații tehnice*), Ibrăileanu demonstrează, recurgând la argumente de analiză tehnică a poeziei, concordanța dintre conținut (fond, idee) și formă (mijloacele sonore, prozodice: ritm, rimă, măsură, combinații metrice, proporția dintre accentele principale și cele secundare, sonoritățile imitative) în discursul liric eminescian, cu deosebirea că, aici, demersul critic nu se limitează la un singur poem, ci este extins, asupra perioadei 1870–1883 (consecvent cu sine, criticul nu supune analizei poeziile de debut și postumele).

[50] G. Ibrăileanu, *Eminescu* (*studii și articole*), ed.cit., p. 325–326.
[51] Idem, p. 330
[52] G. Ibrăileanu, *Opere* 2, p. 305.
[53] Al. Oprea, *op.cit.*, p. 149.
[54] G. Ibrăileanu, *ibidem*.
[55] *Opere* 5, p. 387.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Textul critic debutează cu aprecieri tipologice despre cele două faze ale poeziei (cu care ne familiarizase încă din articolul din 1920): „întâia până la 1879, a doua de aici încolo"[56], care antrenează delimitări antitetice: optimism/pesimism; critica amorului/erotica femeii; sentimentul naturii obiectiv/subiectiv; stil colorat/imagé; imaginaţie romantică/sensibilitate romantică. Dar introducerea nu reprezintă decât rama studiului – demersul pliindu-se pe textul operei, pe demonstrarea „obiectului": adecvarea sonorităţii la ideea poeziei „probată obiectiv– lucru greu în estetică"[57].

Deosebirile de fond antrenează deosebiri de ritm. Astfel, ritmul, adecvat fondului sufletesc ideatic, ar fi precumpănitor trohaic în poeziile optimiste ale fazei întâi, întrucât troheul „mai simplu, mai alert, mai repede, e la Eminescu metrul stărilor de suflet mai optimiste, mai romantic idealiste, mai juvenile" şi iambic, în faza a doua, iambul fiind „metrul pesimismului, al deprimării, al analizei"[58]. Sunt amintite, însă, şi excepţii de la regulă, care vin să o confirme. Astfel, *Strigoii* şi *Departe sunt de tine* – din prima fază – sunt iambice (ambele poeme funebre), *Epigonii*, deşi pesimistă, are un ritm trohaic, fiind un elogiu adus înaintaşilor, sau din faza a doua, *Freamăt de codru, Lasă-ţi lumea*, în ritm trohaic, dar poezii ale dragostei fericite, împlinite; şi *Scrisorile*, scrise tot în ritm trohaic, fiindcă indignarea presupune energie, eliminarea deprimării. În *Glossă*, tonul sentenţios a impus troheul. Adecvarea ritmului la fondul poeziei reprezintă, în concepţia criticului, un argument solid pentru organicitatea şi autenticitatea lirismului.

Aşadar, ritmul ar fi elementul fundamental al poeziei, întrucât, „face mărturie de talentul lui, de seriozitatea şi sinceritatea poeziei lui – a inspiraţiei şi a creaţiei"[59]. Despre importanţa ritmului în construcţia discursului liric, autorul pomeneşte pentru prima oară în 1894, în articolul *Originalitatea formei*: „dacă analizezi o poezie vezi imediat că măsura, ritmul se schimbă necontenit după cum se schimbă şi starea de spirit" – adaptare produsă inconştient, căci „este sigur că Eminescu nu s-a gândit să întrebuinţeze anume aceste variaţii de ritm, ci ele au ieşit pentru că aşa cereau stările sufleteşti corespunzătoare"[60].

Un alt mijloc de realizare a tonalităţii, a fondului eminescian, este măsura versurilor: „când fondul e mai complicat versul e mai lung"[61], şi invers. Ca atare, scurtimea versului din *Mai am un singur dor* exprimă „perfect simplitatea gravă a sentimentului, oboseala şi detaşarea de viaţă"[62]. Apoi – un mijloc al adaptării

[56] *Opere* 3, p. 301.
[57] Idem, p. 309.
[58] *Ibidem*.
[59] *Opere* 3, p. 308.
[60] G. Ibrăileanu, *Pagini alese*, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, ediţie îngrijită, cu o prefaţă de Mihai Ralea, 1957, p. 109.
[61] *Opere* 3, p. 309
[62] Idem.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

formei la fond – „factorul auxiliar cel mai important al ritmului": „proporția dintre accentele principale și cele secundare" joacă un rol însemnat, pentru că dă poetului „posibilitatea să se miște cu toată libertatea și să realizeze tot felul de combinații în schema trohaică sau ritmică" (op.cit., p. 311). Se poate observa, cu facilitate, că poezia este, în concepția lui Ibrăileanu, nu doar un „produs" al subconștientului, ci, în primul rând, o artă a auzului, nu a văzului, criticul „studiind versul ca Tomașevski ori Jakobson, din punct de vedere fonologic, ca sunet, nu ca literă"[63]. În acest context, este firească atenția pe care „formalistul" o acordă rimei – alt element prozodic supus evoluției, adaptării la conținut. Dacă în prima fază nu rimează decât două versuri din strofă, în faza a doua, când „forma e mai artistă", rimează toate versurile (cu excepțiile de rigoare). Considerațiile de ordin tehnic sunt întrerupte de observații de ordin general, menite să releve noutatea la nivel formal a discursului poetic: „Eminescu este cel dintâi român care face din rimă un scop și un lux [...] un element estetic al poeziei", sau „Eminescu, creând în poezia românească rima adevărată și rima rară, de lux, este original și în rimă. Rimele lui sunt și ele eminesciene"[64].

Succinta paranteză se încheie rapid și Ibrăileanu reia firul demonstrației, notând diferențele dintre cele două faze: „în faza primă, Eminescu are rimă excelentă", „în faza a doua rima este de lux, surprinzătoare, strălucitoare", pentru ca imediat să exemplifice pe text cum rima reprezintă – pentru prima oară în poezia noastră – un scop și un lux: „în elegii rima este normală, pentru că fastul ar fi nepotrivit în poezii intime, discrete", în timp ce „în *Scrisori* rima e rară, întrucât descripția, epopeea, amorul romantic cer stilul ornat", iar „versul e vers, n-are alt ornament decât rima"[65]. (Ibrăileanu rămânând în faza de maturitate un apărător al retoricii tradiționale). Aprofundând „chestiunea" adaptării rimei la fondul exprimat (care nu se produce inconștient, ca în cazul ritmului, ci „intenționat", „plecând adesea de la dicționarul lui de rime"), criticul observă că aceasta e masculină în „poeziile de deznădejde" și că „Eminescu pune în rimă cuvântul esențial din vers", acesta având o sonoritate corespunzătoare ideii exprimate și o muzică aparte.

Se mai observă, în continuare (intuind constatările lui Maurice Grammont[66], pe care le va parcurge după apariția primei ediții a volumului *Studii literare*) că în *Mai am un singur dor* „cele mai multe rime conțin sunetele nazale *n* și *m*" (consoanele cele mai muzicale ale limbii) – de aici muzica rimelor, „armonia imitativă" – „efect al muzicii din suflet, produs al instinctului poetic și nu al voinței conștiente"[67].

---

[63] Ion Dună, *Opera lui G. Ibrăileanu*, Editura Minerva, București, 1989, p. 319.

[64] *Opere* 3, p. 313.

[65] Idem, p. 318.

[66] Maurice Grammont, *Le vers français. Ses moyens d'expression, son harmonie*, édition Edouard Champion, 1923.

[67] *Opere* 3, p. 322.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

„Armonia imitativă" este produsă, crede Ibrăileanu – pe bună dreptate – prin repetarea unor sunete sugestive din punct de vedere muzical şi ideatic: „mai subtil, mai discret se redă sunetul grav al clopotului (sau, mai exact, se sugerează) prin lungimea versului, prin ritm, prin vocalele *o* şi *u* repetate, prin sonoritatea (parcă onomatopeică, din cauza ideii) a cuvântului *aramă* din versul «Se bate miezul nopţii în clopotul de aramă».[68] Aşadar, exemplul de mai sus demonstrează o dată în plus „concordanţa dintre sonoritatea expresiei şi ideea exprimată" şi criticul, care nu citise tratatul lui Grammont, ajunge la următoarea concluzie inovatoare pentru acea dată (în opoziţie flagrantă cu ceea ce gândea anterior despre artă): „arta este o expresie până la sunet, până la atom, iar această ultimă expresie, această expresie ocultă, este de o importanţă excepţională în poezia lui Eminescu. Ea este aceea care-i dă farmecul suprem (De aceea Eminescu este prin excelenţă intraductibil)"[69]. Afirmaţia de mai sus anticipează, credem noi, fără a exagera, ceea ce Caracostea spunea în *Arta cuvântului la Eminescu*, încercând să arate predominarea expresiei în examenul critic: „cel mai potrivit mijloc de a pătrunde în esenţa unui poet este adâncimea structurală a expresiei lui"[70]. Gândind modern, Ibrăileanu se referă şi la maniera prin care Eminescu reuşeşte să stăpânească resursele eufonice şi stilistice în „poezia simfonie" – *Scrisoarea III* sau în *Scrisoarea IV*. Analizând ultima poezie, criticul se opreşte asupra expresiilor care provoacă în lector emoţii profunde, mai exact a „cuvintelor". Un astfel de „cuvânt" relevant din punct de vedere estetic este *noroc*. Termenul este opus sinonimului său *fericire*, care este abstract, banal, trivializat. „Noroc – scrie el convins – e polisemantic: are şi ceva din celelalte accepţii ale lui *soartă* şi *şansă*. Aşadar, întrebuinţând acest cuvânt, Eminescu nu numai că evită un termen abstract şi compromis, dar reuşeşte să evoce o fericire greu de cucerit, greu de păstrat, o fericire cu caracter mereu provizoriu – şi simţită ca atare –, o fericire mai patetică, mai scumpă, care ţine pe cel ce o posedă într-o necontenită încordare dramatică. «Vino! Joacă-te cu mine, cu norocul meu» înseamnă: joacă-te cu fericirea mea, cu soarta mea, cu viaţa mea. Dar în versul de mai sus cuvântul *fericire* ar fi trădat şi un sentiment de fatuitate, subliniind indiscret triumful, pe când cuvântul *noroc*, cu ideea de nesiguranţă implicată în el, exprimă puternic adoraţia pentru femeia iubită [...] şi semnul unei extreme delicateţi din partea lui"[71].

Aplicând procedeul structuralist al substituirii, autorul *Adelei* arată că Eminescu alege cuvântul *noroc* din cauza complexităţii conţinutului – de aici

[68] Idem, p. 323.

[69] Idem, p. 338.

[70] D. Caracostea, *Arta cuvântului la Eminescu*, Bucureşti, Fundaţia regală pentru literatură şi artă, 1938, p. 191, apud Ion Apetroaie, *D. Caracostea şi creativitatea eminesciană*, în D. Caracostea, *Creativitatea eminesciană*, ediţie îngrijită, studiu introductiv şi note de Ion Apetroaie, Editura Junimea, Iaşi, 1987, p. VIII.

[71] *Opere* 3, p. 332.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

impactul mai mare asupra cititorului – iar nu a expresiei sale, care se îmbogăţeşte prin asociaţiile cu celelalte cuvinte. Şi pentru că, întocmai ca idolul său, criticul are tendinţa de a ajunge la constatări generale pornind de la un exemplu anume (despre Eminescu spunea în *Profilul* din *Note şi impresii*: „chiar când, ca să pornească, începe cu un fapt particular, Eminescu se ridică imediat la general şi universal"), după analiza *Scrisorii IV*, eminescologul conchide: „analiza noastră, atât de minuţioasă şi totuşi incompletă, vrea să arate printr-un exemplu cum acumulează Eminescu efecte de toate felurile – noţionale, sonore şi de compoziţie – pentru a crea obiectul de artă"[72] .

Complexul studiu al aspirantului spre o critică completă este continuat de *Anexele: O fază de tranziţie, Date biografice, Mai am un singur dor este o ... compilaţie?* şi *Kamadeva*, publicate în aceleaşi numere ale *Vieţii româneşti* din 1929 (în care a apărut şi studiul iniţial).

Prima *Anexă* reia ideea de bază formulată în primul articol al seriei *Ediţiile poeziilor lui Eminescu*, în care susţinea cu fermitate că Eminescu, dacă şi-ar fi publicat singur volumul, ar fi renunţat pe de o parte la poeziile din adolescenţă, iar pe de altă parte la *Mortua est!, Venere şi Madonă* şi *Înger de pază* – „poezii de tinereţă şi nu de adolescenţă" – neeminesciene, prin fond ca şi prin formă. Astfel, în textul de faţă, apărut la doi ani distanţă, găsim aceeaşi opinie referitoare la cele trei poezii, formulată, însă, mai explicit prin intermediul sintagmei *fază de tranziţie*: „tranziţia de la *Junii corupţi* la *Epigonii* (când ucenicul literaturii patruzecioptiste devine Eminescu) este o schimbare catastrofă, şi nu o evoluţie; şi, totuşi, *Venere şi Madonă, Înger de pază* şi *Mortua est!* nu sunt încă purul Eminescu"[73]. „Adevăratul" Eminescu începe, aşadar, cu *Epigonii* – crede Ibrăileanu, în contradicţie, şi de această dată, cu modernistul Lovinescu, care era de părere că „adevăratul Eminescu începe cu *Venere şi Madonă*, cu care mi se pare normal să se deschidă orice ediţie" (*Introducere* la volumul M. Eminescu, *Poezii*, Editura Ancora, Bucureşti, 1929, p. 3). *Anexa* mai cuprinde caracterizările succinte ale celor trei poezii din „faza de tranziţie": „*Venere şi Madonă* e prea declamatorie. Face parte, şi material, şi sufleteşte, din *Geniu pustiu*. Eminescu însuşi o condamna; *Înger de pază* e o copilărie graţioasă, dar o copilărie. E tot din 1869, şi tot din familia *Geniului pustiu*; *Mortua est!*, concepută şi scrisă – altfel – în 1866, e inspirată de Bolintineanu, e retorică, nesinceră, exagerată"[74].

Privită simplificator, cea de-a doua *Anexă – Date biografice*, ar reprezenta o trecere în revistă a celor mai importante episoade amoroase din biografia poetului. Însă, la o scrutare mai atentă a textului, găsim concentrate aici ideile lui Ibrăileanu referitoare la critica estetică, practicată începând cu volumul *Note şi impresii*.

[72] Idem, p. 336.
[73] Idem, p. 340.
[74] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Astfel încât, „poeziile critice ale lui Eminescu nu sunt copia realităţii morale sau materiale. Ca toată creaţia lui, ele sunt, la maximum, generalizare afectivă – de unde absenţa ocazionalului; universalitatea şi eternitatea lor"[75] exprimă, pe de o parte, ideea că arta nu copiază realitatea, ci o „transfigurează", iar, pe de altă parte, faptul că biografia (dacă a iubit-o sau nu Eminescu pe Veronica Micle) nu ajută la aprecierea operei de artă, opinie mărturisită încă din 1924 într-un articol intitulat chiar *Biografia*: „de altfel, oricare ar fi genul literar, biografia nu poate da nici un ajutor. Nu poate avea nici un rol în critica estetică. E frumoasă sau nu opera de artă, răspunsul total este în ea"[76]. Sintetizând, putem spune că scurta *Anexă*, nefiind ce pare a fi, reflectă cu delicateţe evoluţia lui Ibrăileanu de la critica eterenomistă la critica autonomistă (practicată cu precădere după 1920).

Anexa III, Mai am un singur dor este o... compilaţie? este, în fapt, o reacţie la studiul din 1909 al lui I. N. Apostolescu *L'influence des romantiques français sur la poésie roumaine*, în care poezia *Mai am un singur dor* era considerată „o compilare stângace a două poezii franţuzeşti, una a lui Ronsard şi cealaltă a lui Paul Bourget"[77].

E posibil ca apariţia *Anexei* să fi oripilat pe cei care au văzut în Ibrăileanu doar adversarul cel mai înverşunat al publicării scrierilor rămase în manuscris, ştiut fiind faptul că, în primul articol din *Ediţiile poeziilor lui Eminescu*, eminescologul inclusese poezia în rândul celor douăzeci şi cinci de postume introduse de Maiorescu în ediţia princeps. Şi totuşi... atitudinea criticului faţă de astfel de născociri nu trebuie să fie interpretată ca o inconsecvenţă a gândirii celui care vedea în postume nişte simple bruioane, demne de aruncat la coş („cel mai mare omagiu care s-ar putea aduce lui Eminescu ar fi distrugerea volumului de postume"[78]), ci drept o altă mărtusirire a iubirii pentru „scriitorul din lume cel mai iubit de mine"[79]. Astfel, în pofida postumităţii, poema *Mai am un singur dor* este originală datorită „strânsei concordanţe dintre fond şi elementul sonor"[80], dar şi prin lipsa de subiect, „pentru că poeziile lui Eminescu, cunoscute ca inspirate de alţii, au toate o idee, un subiect"[81]. Lectura lui Apostolescu – care-l acuză pe Eminescu că ar fi împrumutat ideea morţii fără pompă, sub un copac, de la Ronsard, iar alegerea mării ca topos predilect pentru aflarea liniştii eterne de la Paul Bourget (autor de duzină, necunoscut la 1880) – este respinsă cu argumente logice de Ibrăileanu, vigilent şi de această dată la „detaliile" care marchează eminescianismul. Ca atare, criticul demonstrează, recurgând la text (*Scrisoarea I,*

[75] *Opere* 3, p. 342.
[76] *Opere* 5, p. 110.
[77] *Opere* 3, idem.
[78] *Opere* 4, Editura Minerva, Bucureşti, 1977, p. 432.
[79] *Opere* 3, p. 332.
[80] Idem, p. 342.
[81] Idem, p. 351.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Scrisoarea II, Împărat şi proletar, Luceafărul, Stelele-n cer), că marea este un motiv recurent în lirica eminesciană: „marea îl preocupă mereu, s-ar putea zice că îl obsedează"[82] (aserţiune în premieră în discursul critic).

Cu ochii pe text, criticul mai descoperă „lucruri" interesante, arhicunoscute astăzi de către cititori, anume, faptul că elementul acvatic apare mai întotdeauna în prezenţa elementului cosmic: luna, stelele: „luna – stăpână a mării", „luna – plutind pe mişcătoarea mărilor singurătate" (*Scrisoarea I*), „stelele-n cer ard deasupra mărilor" (*Stelele-n cer*), sau, în *Scrisoarea III* „luna – doamna mărilor şi-a nopţii". Mai mult, se semnalează, iarăşi, pentru prima dată, prezenţa metaforei mării în postumele poetului (*Dintre sute de catarge, La fereastra dinspre mare, Marea*). Ne sunt apoi desemnate alte contexte în care marea este raportată la elemente mai reale, mai concrete – ochii iubitei: „ochii iubitei sunt adânci ca marea", oastea lui Mircea care vine ca „marea turburată" sau, mai abstracte – iubirea moartă care evocă „oceanul cel de gheaţă". Deşi nu le denumeşte, Ibrăileanu intuieşte semnificaţiile mării la Eminescu: simbol al vieţii, dar şi al morţii, ca şi luna – divinitatea supremă, zeiţa tutelară în poezia eminesciană (nu întâmplător, spune criticul, Eminescu dorea să-şi intituleze volumul de versuri *Lumină de lună*).

Întrebarea „dar există mulţi poeţi pe lume care să fi iubit atâta marea?" este firească retorică, întrucât autorul este ferm convins că nu este poet mare care să fi evocat marea mai mult decât Eminescu.

După ce întrevede vag viitoarele interpretări bachelardiene[83] ale discursului poetic eminescian, ex-gheristul aduce pe scena demersului critic explicaţia – singura capabilă să dea sens exerciţiului său. Astfel încât, prezenţa obsesivă a mării în imaginarul poetic eminescian îşi găseşte justificarea prin temperamentul oniric fundamental: „pe acest înalt visător, pe acest geniu singuratic, pe acest om cu vaste orizonturi intelectuale, pe acest Luceafăr – trebuia să-l impulsioneze marea cu vastitatea şi singurătatea ei"[84].

Cealaltă acuzaţie adusă de Apostolescu (Eminescu a împrumutat de la Ronsard dorinţa de a nu fi înmormântat cu pompă şi copacul menit să vegheze la somnul lin al poetului) este spulberată cu sagacitate de critic prin intermediul ironiei ludice şi graţioase în acelaşi timp: „în fiecare zi mii de oameni exprimă dorinţa de a nu fi înmormântaţi cu pompă", iar în ceea ce priveşte copacul, „cimitirile sunt pline de copaci pe morminte". Totuşi, un singur lucru, e de părere Ibrăileanu, l-ar fi putut determina pe autorul „faimosului" studiu să gândească că poezia e o „compilaţie": postumitatea ei – argument nesemnificativ pentru

[82] Idem, p. 345.

[83] Elena Tacciu, *Eminescu – Poezia elementelor*, Editura Cartea Românească, 1978; Edgar Papu, *Poezia lui Eminescu*, Editura Minerva, Bucureşti, 1971; Mircea Cărtărescu, *Visul chimeric*, Editura Litera, Bucureşti, 1992.

[84] *Opere* 3, p. 347.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

vehementul critic al scrierilor rămase în manuscris, convins acum că „*Mai am un singur dor* e o poezie atât de eminesciană, încât ar fi greu de admis că a fost măcar inspirată de un autor străin"[85].

Ultima *Anexă*, *Kamadeva*, reia (cum mărturiseşte Ibrăileanu în singura notă la acest text) analiza poeziei din al doilea studiu, *Ediţiile poeziilor lui Eminescu*, insistând cu mai multe argumente pe ideea postumităţii. Am văzut la timpul respectiv că, în opinia lui Ibrăileanu, toate poeziile publicate de poet de la 1 iulie 1885 până la 1 iulie 1887 sunt postume, întrucât ele au fost publicate „fără ştiinţa şi dorinţa lui Eminescu". Tot în articolul respectiv, ni se făcea un scurt istoric al Kamadevei până la publicarea ei, la 1 iulie 1887, în *Convorbiri*, pentru a dovedi postumitatea – „obiectivul principal al analizei". În textul de faţă, redactat peste un an, Ibrăileanu îşi refuză argumentele extraestetice în favoarea celor interne, pentru a-şi susţine poziţia.

Astfel, *Anexa* debutează cu demonstrarea calităţii esenţiale a poeziei – adaptarea formei la fond: „având de exprimat un sentiment – şi nu o realitate obiectivă, căci în cazul acesta Eminescu e colorat şi ornat –, el e scurt, e clasic, ca în toate poeziile pur subiective din faza ultimă"[86]. Se observă, din aserţiunea de mai sus, că Ibrăileanu periodizează postumele (în funcţie de etapa creatoare căreia îi aparţin, fiecare poem postum are caracteristicile sale), conformându-le etapizării generale a antumelor. În continuare, criticul dezvoltă constatarea iniţială în spiritul metodei aplicate pentru antume, analizând ritmul, măsura şi rima poeziei: „aşadar, Eminescu a ales versul scurt, şi anume trohaic, ca cel mai potrivit pentru conţinut"[87]. Demersul critic conţine observaţii subtile, de certă valoare estetică: „Eminescu pune în rimă cuvinte special evocatoare: indic, papagal, coral, ca să le dea cea mai mare forţă, pentru a da cât mai puternic impresia de exotism, de indianism – indianismul lui *Kamadeva* evocă budism, Nirvana, strălucirea şi vanitatea iluziei" (ibidem).

Regăsim, de asemenea, în comentariul la această poezie, o idee exprimată adesea în studiile referitoare la Eminescu de după 1920 – aceea că adaptarea formei la fond s-a realizat sub „poruncile subconştientului", logica intervenind la urmă, „la ameliorarea mereu în etape a formei".

Ultima parte a *Anexei* insistă (nu întâmplător acum) pe „uşoarele defecte de compoziţie", datorate faptului că Eminescu „nu o dusese până la forma definitivă": „strofa a treia e parentetică, şi pentru claritate ar trebui pusă în paranteze, apoi să se observe că în strofa a patra (în strofa care începe cu *puse atunci...*) găsim din nou un *atunci* în versul a treilea: „Şi de atunci în orice noapte" (idem p. 355).

[85] Idem, p. 348.
[86] Idem, p. 352.
[87] Idem, p. 354.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

În pofida concordanței formă – fond, evidențiată cu delicatețe de Ibrăileanu, reproșurile formale conduc la următoarea concluzie: *Kamadeva* e o postumă pentru că a fost tipărită fără știința și dorința lui Eminescu (cum arată în *Edițiile...*), dar și pentru că nu era definitiv redactată (cum ne semnalează în această anexă).

Până la apariția, în 1930, a cărții lui Tudor Vianu despre *Poezia lui Eminescu*, analizele estetice ale lui Ibrăileanu constituie tot ce s-a scris mai subtil și mai profund despre Eminescu.

Résumé

Les études critiques signées par G. Ibrăileanu, ironisées par son adversaire E. Lovinescu, ont contribué à une meilleure interprétation de l'œuvre d'Eminescu et ont préparé l'apparition des éditions critiques (C. Botez, Perpessicius, Murărașu).

C'est *Eminescu. Remarques sur le vers* l'étude qui marque un moment important dans l'analyse formelle du discours poétique d'Eminescu, étude où le critique prouve la concordance entre le contenu (fond, idée) et la forme (les moyens sonores, prosodiques: rythme, rime, mesure, combinaisons métriques, la proportion entre les accents principaux et secondaires, les résonances imitatives).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

(META)DISCURS POSTMODERN ŞI LITERATURĂ: FICŢIUNE, AUTENTICITATE ŞI JOC ÎN PROZA LUI MIRCEA NEDELCIU

Simona Antofi

În antologia *Competiţia continuă. Generaţia '80 în texte teoretice*, sub titlul „Un nou personaj principal", Mircea Nedelciu redefineşte scriitorul, cu funcţiile şi statutul său, în raport cu cititorul şi cu presupusele aşteptări ale acestuia. Intenţia este, în mod evident, una dublă: de acreditare, la nivel teoretic şi de metalimbaj, a poeticii optzeciste în ceea ce priveşte naraţiunea literară şi de a oferi un inventar al principalelor procedee şi tehnici de articulare narativă învestite cu autoritatea şi funcţiile de (auto)legitimare a instanţei auctoriale, sub noua sa înfăţişare. Acest autor paradoxal, ambiţionând în a face din cititor nu doar partenerul său, într-un joc sau pact de lectură cu actori egali în drepturi şi în îndatoriri, şi transferând o parte din prerogativele sale unor strategii de articulare a textului narativ şi de producere a semnificaţiei (meta)textuale, este cel despre care Mircea Nedelciu afirmă:

„Neputând însă găsi motive serioase pentru a-i refuza pe unii cititori şi a-i accepta pe alţii, autorul din promoţia '80 a ales, se pare, calea ambiţiei maxime. El a făcut din cititor personajul principal al operei sale. [...] Se încearcă, apoi, prin cascade de procedee, implicarea respectivilor cititori în probleme specifice actualităţii. În această vastă operaţiune de dedublare a cititorului sunt convocate forţe auctoriale importante – parodicul, intertextualitatea, ludicul, metalimbajul, autoreferenţialitatea."[1]

De fapt, proza lui Mircea Nedelciu, în particular proza scurtă[2], dezgoleşte un pact de lectură de ceva vreme instituit, fundament al convenţiei autenticiste în care credeau, de pildă, romancierii interbelici, depreciindu-l şi deconstruindu-l printr-un ansamblu de instrumente specifice. Dezarticularea schemei comunicaţionale ce asigura funcţionarea mecanismului textual producător de iluzii de realitate se face şi pentru ca, pe ruinele acesteia, să se poată închega un alt mecanism, cu alte mijloace şi cu altă miză, în numele unei autenticităţi mult mai aproape de real şi mult mai puţin iluzorie. Această „proză a semnificantului", cum o numeşte Eugen Simion[3], se bizuie pe doi parteneri ai actului comunicaţional apţi *să dialogheze* prin

[1] Gheorghe Crăciun, *Competiţia continuă. Generaţia '80 în texte teoretice*, Ed. Paralela 45, 1999, p. 252.

[2] Mircea Nedelciu, *Proză scurtă*, Ed. Compania, 2003. Toate citatele din proza literară a lui Mircea Nedelciu au fost selectate din această ediţie.

[3] Eugen Simion, *Scriitori români de azi*, vol. IV, Ed. Cartea Românească, 1989, p. 580.

RITL, nr. 3–4, p. 421–426, Bucureşti, 2008

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

intermediul textului – el însuşi o aglomerare de voci – în sensul dat de Mihail Bahtin *dialogismului* – şi de fapte pe care cineva, un personaj cu identitatea în fărâme, le povesteşte.

„Indivizi care ştiu să povestească" îşi asociază, astfel, un Cititor Model care „este silit (programat) să pună singur ordine în acest caleidoscop de fapte risipite într-o compoziţie ruptă cu bună ştiinţă."[4] Şi încă o observaţie a aceluiaşi critic, de această dată din **Dicţionarul general al literaturii române**[5], care ne deschide calea către volumul **Amendament la instinctul proprietăţii** (referire jucăuş – ironică la pretenţiile absolutiste ale autorului care se vrea stăpân a ceea ce crede a fi produsul său textual) şi mai ales către secvenţa intitulată **O zi ca o proză scurtă**: „desacralizarea ficţiunii, transmiterea în diresct a realului şi amestecul auctorial" sunt pârghiile prin care textul tradiţional se (de)construieşte ca text postmodern.

În secvenţa menţionată, *dialogismul* în sens bahtian este dublat de un dialog al tipurilor de discurs şi al formulelor narative, de o alternare a formelor pronominale de persoana întâi, a doua şi a treia, a cărei principală funcţie este aceea de a suprapune şi de a ambiguiza, astfel, referinţele, de a opera transferuri nebănuite de la un nivel diegetic şi narativ la altul, de la o perspectivă la alta, fie aceasta inter / intra / extradiegetică.

Două istorii se întretaie aici, evoluând în paralel, în prima parte a textului, pentru a se încaseta tipografic şi a coexista diegetic în cea de-a doua parte. Povestea lui TU, cel care, împreună cu „ofiţerul George Unu de la judiciar" şi Fotonelu, pune la cale o mistificare intradiegetică a publicului, care va asista la o punere în scenă a unui furt, pentru a i se testa reacţiile, este însoţită permanent de povestea unui alt personaj cu identitate problematică, EA. Aceasta din urmă asistă la o naştere şi autentifică textual, prin povestea sa, o a treia perspectivă, simultan înlăuntrul celor două istorii particulare, la desfăşurarea cărora asistă şi pe ai căror protagonişti îi contrazice cu vehemenţă, şi în afara lor, de vreme ce îşi asumă, parodiind formula camilpetresciană a autenticităţii, subsolul paginilor şi eticheta *n. a.*

În partea a doua, cele două istorii se suprapun în simultaneitatea prezentului diegetic şi alternează în temporalitatea univocă a naraţiunii. Printr-o serie de conjecturi, cititorul obedient faţă de programul interpretativ al textului ajunge la concluzia că EA îşi povesteşte ziua de lucru iar personajul TU povesteşte, la rându-i, cum a decurs ancheta bazată pe „observaţia participativă". Iar textul îi confirmă, spre final, în mod explicit presupunerile, oferindu-i o satisfacţie al cărei revers este (auto)mistificarea.

Atras în cursa istoriilor individuale – captivante prin ele însele, şi poate cu o nuanţă subversivă la adresa perioadei de restriştе spirituală şi morală de dinainte de 1989 – cititorul pierde din vedere adevărata miză a textului: aceea de a deconstrui actul însuşi de lectură şi instanţa, prevăzută în mecanismul textual, a cititorului

[4] Idem, p. 589.

[5] *Dicţionarul general al literaturii române*, L – O, Ed. Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2005, p. 574.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

oricând gata de a se implica într-o participare dirijată la elaborarea macrosemnificaţiei textuale. Nu în a declina acest prim nivel al pactului complex de lectură rezidă importanţa jocului lectorului cu instanţele textului, ci în a-l depăşi, a-l include în procesul de deconstruire a resorturilor textuale producătoare de semnificaţie.

Alternarea relatării la persoana a doua cu aceea la persoana a treia, în prima parte a textului, şi adăugarea vocii şi a perspectivei persoanei întâi, în cea de a doua parte, bruiază în mod programatic echilibrul narativ, al enunţării, al planurilor narative şi al iluziilor referenţiale punând, totodată, sub semnul întrebării putinţa receptării omogene şi „râvnita imersiune într-un spaţiu fictiv."[6]

Mezalianţa de care vorbea Svetlana Cârstean[7] este, desigur, una a vocilor şi a formulelor narative, sub autoritatea prezentului – ca timp al relatării şi, în prima parte a textului, al poveştii. Transmiterea „în direct" a faptelor se face din perspectiva instanţelor identificate ca TU, respectiv ca EA, şi se derulează în paralel, pe cele două planuri narative şi pe mai multe paliere enunţiative. În fond, procedeul aşază în simultaneitate trăitul şi scrisul, în sensul unei autenticităţi postmoderne care cere ca existenţa însăşi să fie încorporată în text.

Punctele de vedere – ale personajelor – persoane gramaticale – martori intradiegetici şi reflectori ai fragmentelor de realitate care le sunt accesibile sunt preluate de problematica instanţă naratoare a textelor lui Mircea Nedelciu şi construiesc o lume din fragmente cărora doar istoriile particulare le mai pot da sens.

Coerente în ele însele, aceste două istorii se regăsesc în structura de ansamblu a textului ca părţi ale macrosemnificaţiei textuale, cu o poziţie şi o funcţie precisă. Cu toate acestea, îşi păstrează autonomia, iar unul dintre personaje, un romancier, emite o supoziţie care funcţionează ca o punere în abis a istoriei povestite de EA şi a facerii textului surprins în plin *poiein*: „Domnul Marcel, care-i şi romancier, se opreşte deodată din legănatul pe scaun, îşi scoate din nou pipa din gură şi spune: «Dragă, dar ai avut o zi ca o proză scurtă !»." Remarca este de natură să coreleze caracteristicile prozei scurte (număr mic de personaje şi de fapte, un singur fir narativ, dimensiuni reduse ale textului, un singur conflict şi un fragment, considerat semnificativ, din existenţa acelui personaj care deţine ponderea şi puterea cea mai mare de semnificaţie, pe care istoria povestită de EA le ilustrează, cu inserturile metatextuale graţie cărora intră în text – şi în subsolul paginilor – o a treia instanţă, EU, rebelă în raport cu funcţiile obişnuite ale autorului/naratorului.

Polemica implicită vizează, desigur, facerea textului după canoane şi instrumentele, deprinderile analitice, aşteptările, pretenţiile şi chiar metalimbajul teoriei literare. Acest EU îşi începe existenţa textuală prin a-şi contrazice personajele şi a-şi clama acest drept – în subsolul paginii – apelând, totodată, la o mistificare: semnează, cu modestie, între paranteze: „Un drept al meu, printre

[6] Gheorghe Perian, *Scriitori români postmoderni*, Ed. Didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1996, pp. 205 – 206.

[7] Apud Carmen Muşat, *Strategiile subversiunii*, Ed. Paralela 45, 2002, p. 243.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

altele! (n. a.)." Prerogativele autorului şi, poate, ale naratorului numit, din pricina omniscienţei şi a omniprezenţei sale, auctorial, sunt schimbate pentru a fi invalidate. Autoritatea şi dreptul de proprietate al autorului asupra personajelor sale, asupra lumii pe care (încă se mai admite că) o construieşte face obiectul denigrării ironice. Printre altele, vocea acestui EU se abate / îşi neglijează funcţia de a asigura macrocoerenţa textuală. „Poate se gândeşte chiar la tine !", afirmă EU, punând sub semnul întrebării existenţa vreunui raport de necesitate între existenţa ficţională a celor două personaje, EA şi TU pe care, totuşi, le va reuni în partea a doua a textului, pe aceeaşi scenă. Şi o va face, chiar şi atunci, fără a le introduce într-o ideologie de ansamblu, integratoare şi explicativă, şi polemizând discret cu binecunoscuta obligaţie de motivare verosimilă a tuturor elementelor, însufleţite sau neînsufleţite, cuprinse într-un univers ficţional.

Pe bună dreptate, Adrian Oţoiu afirmă:" Nedelciu uzează de formele naraţiunii heterodiegetice neutre doar pentru a le deturna de la sensul lor canonic şi pentru a introduce în spatele camerei subiectivitatea unui personaj care este pe rând narator şi actor."[8] În această calitate, EU îşi recalibrează forţele pentru a lua cuvântul şi altfel decât în numele altora, pe care îi reprezintă în text în virtutea vechilor deprinderi organizatorice şi de regie textuală ale instanţei auctoriale. Acest EU are o istorie proprie, ca orice personaj, din care selectează şi verbalizează un fragment – o secvenţă meditativă despre raportul dintre om şi cuvântul care, înainte de a instala în realitate, instalează în ficţiune.

Dacă ficţiunea identitară precede individul şi-l predetermină în bună măsură, atunci linia de demarcaţie dintre artă/literatură şi realitate este iremediabil compromisă. *Naşterea* unui individ este ulterioară existenţei lui ficţionale, la elaborarea căreia participă o sumedenie de povestitori cu imaginaţie şi cu disponibilitate interpretativă similară celei a autorului de literatură: „Constat numai că omul, înainte de a fi personaă reală, prezenţă vie cu drepturi şi hârtii în regulă, este mai întâi un personaj. [...] Toţi am fost cândva personaje, subiecte în propoziţii spuse de persoane reale despre care nu ştiam nimic. În mare parte identificarea noastră ulterioară (câtă e) s-a constituit şi pe baza unor fapte din cele spuse sau scrise despre noi când nu eram decât personaje."

Replica pe care i-o dă o altă voce acestui EU, identificat deja drept *n. a.*, este una dintre modalităţile cele mai eficiente de ambiguizare a rolurilor şi a profilurilor instanţelor narative, a puterii de a referi a formelor pronominale, precum şi a partenerilor de dialog prin / dincolo de text.

Rolul naratorului este disputat de cel puţin trei pretendenţi, crede Adrian Oţoiu[9]: un „personaj din subsol", care semnează *n. a.*, un „eu care teoretizează" şi un „M. N: parentetic." Şi tot Adrian Oţoiu[10] enumeră, după Nedelciu, componentele *dialogismului* de sursă bahtiană, reciclat postmodern, pe care îl practică prozatorul:

[8] Adrian Oţoiu, *Ochiul bifurcat, limba şaşie*, Ed. Paralela 45, 2003, p. 183.
[9] Idem, p. 228.
[10] Adrian Oţoiu, *Trafic de frontieră. Proza generaţiei '80*, Ed. Paralela 45, 2000, p. 23.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

mesajele autentice ale autorului, mesajele „persoanelor reale" (documente, transmisiuni directe, citate, expresii argotice), „mesajul autentic al cititorului care începe să emită imediat ce a suspendat textul prin propriile întrebări". Numai că aici, în textul lui Nedelciu, autorul devine obiect de investigat pentru un alt *n.a.*, angajat într-un dialog ipotetic cu cititorul său şi cu binecunoscuta procedare cu pretenţii de autenticitate a lui Camil Petrescu. Pluriperspectivismul, tehnica oglinzilor paralele şi dosarul de existenţe sunt puse în criză, răstălmăcite parodic şi ironic cu scopul evident de a-l manipula pe cititorul obedient şi de a recicla postmodern o recuzită percepută ca model de scriitură autentică.

Arhitectura romanului camilpetrescian şi regia atentă a intrărilor şi a ieşirilor personajelor şi a vocilor din scenă sunt înlocuite de un colaj postmodern ce se revendică de la dreptul la autodeterminare al dicţiunii. „Fără a încerca să devină proprietarul vocilor, ci „doar administrându-le"[11], autorul se regăseşte, aici, textualizat la niveluri scripturale şi digetice distincte. Personaj, efect şi obiect posedat al scriiturii pe care îşi permite, totuşi, să o comenteze, *n. a.* stârneşte indignarea unui al doilea *n. a.*: „Dar acest personaj din subsol (nu din subterană, atenţie!) acest n. a. care-şi permite să intervină tot timpul, el în ce relaţie de proprietate se află cu cei de deasupra liniei ? E el sclavul sau stăpânul acelora? (n. a.)"

Este de bănuit că acest al doilea *n. a.* revine, la un moment dat, tot în subsol, pentru a mai ridica o chestiune greu, dacă nu imposibil de elucidat, recurentă în proza lui Mircea Nedelciu şi reprezentativă pentru încercarea scriitorilor postmoderni de a aşeza ficţiunea şi realitatea pe poziţii egale, într-un raport de reciprocă (in)determinare: „Când o poveste se însoţeşte cu altă poveste am mai văzut ce se întâmplă. Dar când o poveste însoţeşte un om sau un obiect ? Atunci ea este povestea cutărui om sau cutărui obiect ! Numai că posesia se exprimă prin cel mai ambiguu instrument al limbii: cine-i proprietarul şi cine posedatul? (n. a.)"

Partea a doua a textului scoate în relief un alt aspect al poeticii postmoderne, şi anume raportul de izomorfie dintre scriitură şi realitate. Devenită scriitură a realităţii, haotică, fragmentată şi lipsită de coerenţă precum realitatea însăşi, naraţiunea se distribuie tipografic pe două componente echivalente celor două fire epice. Tehnica contrapunctului tipografic, inedită, redă, pe de o parte, lentoarea prozei literare care istoriseşte ceva despre cineva, iar pe de altă parte dinamica şi amalgamul de „structuri mundane şi discursive"[12] dincolo de care se află, din nou, o intenţie programatică.

Un amestec alert de voci şi de limbaje este înghesuit în partea din dreapta a paginii şi demarcat prin blancuri tipografice de restul textului. „Transmisiunea directă" este asigurată, de această dată, de aparatul de filmat al lui Fotonelu, care alternează cadrele generale cu prim-planuri bogate în detalii de mimică şi gestică ale oamenilor de tot felul. Programatică ea însăşi, această surprindere pe viu a mişcării străzii, a viguroaselor replici şi a gersturilor oamenilor provocaţi *să*

[11] Idem, p. 27.
[12] Carmen Muşat, *op. cit.*, p. 243.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

reacţioneze de o mistificare bine pusă la punct, este doar o altă faţetă a metatextului care, explicit sau răsfirat în structura narativă, rezonează în complicatele jocuri ale scriiturii şi ale lecturii.

Scenariul (pre)fabricat de cei trei, TU, Fotonelu şi (Ofiţerul) George Unu intră în realitate şi o dirijează luându-i, la un moment dat, locul. De altfel, EA şi TU intră, cu istoriile lor, în altă poveste, aceea despre facerea textului ca realitate şi a realităţii în text. Dacă intertextul a pătruns în discursul şi în existenţa zilnică a unui personaj – EA istoriseşte cum o ţărancă îi sărută mâna care îi adusese nepotul pe lume şi, în acelaşi timp, parafrazează şi reciclează un binecunoscut clişeu referitor la ţăranii lui Rebreanu[13], autorul a pătruns în diegeză prin scriitură, cu iniţialele sale. Şi mai este vorba despre un autor, cel care îl supraveghează pe celălalt, pe personajul din subsol ce-şi arogă nejustificate drepturi de proprietate asupra ficţiunii: „Iar eu îl las să spună inepţia asta care face să se încheie toată povestea şi îl las s-o spună înainte de a-ţi da şi ţie cuvântul, îl las s-o spună pur şi simplu împotriva voinţei mele şi pentru că eu aş vrea să fie tocmai invers, adică proza asta să fie ca ziua aceea."

Conştiinţa metatextuală a acestei instanţe hibride, un personaj – autor aflat în imposibilitate de a-şi justifica statutul, este certă. I)ar raportul de dependenţă *zi / proză scurtă* rămâne indecis, ambiguu precum statutul lui *n. a.*, cel care se află simultan înlăuntrul şi în afara *prozei scurte* asupra căreia nu (mai) poate avea putere de decizie.

Dincolo de toate acestea, regretul lui *n. a.* – nu este cu putinţă ca „proza asta să fie ca ziua aceea" – vizează imposibilitatea transferului direct, în afara oricărei medieri – a cuvântului şi a literaturii – a literaturii ca / în ficţiune. „Realitatea însăşi fiind un text cu gramatică proprie, proza nu are decât să-i disloce structurile şi să le interpoleze în discursul său."[14] În aceasta constă libertatea şi prizonieratul prozei postmoderne.

Résumé

En tant que particularité de l'écriture postmoderne, le métarécit doit authentifier comme (anti)convention littéraire un ensemble de pratiques discursives à double fonction. D'une part, il s'agit de l'ambiguisation des niveaux et des instances de l'énonciation, du transfert surprenant d'un niveau narratif ou diégétique à un autre, ou d'une perspective à une autre. D'autre part, il s'agit de faire le lecteur participer aux jeux de l'illusion postmoderne du réel, conçue comme une *nouvelle authenticité*.

[13] „Atunci s-a apropiat şi mai mult şi, dintr-o mişcare, s-a aplecat, mi-a înhăţat mâna şi mi-a pupat-o, da', ştii, nu aşa, un săru'mâna obişnuit, ci o chestie pătimaşă, religioasă, ceva aşa cam cum am citit eu în Rebreanu că făceau ţăranii ăia care pupau pământul când devenea *al lor*" (s. n., M. N.).

[14] V. Radu G. Ţeposu, *Istoria tragică & grotescă a întunecatului deceniu literar nouă*, Ed. Eminescu, 1993.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

IPOSTAZE NARATIVE ALE PERSOANEI A DOUA SINGULAR ÎN PROZA LUI MIRCEA NEDELCIU

Onorica Tofan

Mircea Nedelciu s-a remarcat printr-o abilitate ieşită din comun de a jongla cu planurile narative, care presupun schimbarea persoanei gramaticale. În proza tradiţională, aceasta determină o schimbare a identităţii personajului sau a vocii narative, dar, de pe la *noul roman francez* încoace, nu se mai întâmplă de fiecare dată aşa. Carmen Muşat vorbeşte despre „comedia naraţiunii, (care- n.n), pentru Mircea Nedelciu, este o «divină comedie» a suprapunerii şi întretăierii vocilor, scriiturilor, genurilor şi speciilor literare, într-un discurs narativ extrem de alert; (...) prozatorul şi teoreticianul îşi dau mâna pentru o «acţiune textuală» novatoare, cu consecinţe imediate în modul de a scrie şi a vorbi despre naraţiune"[1]. Pornită din impulsul de a deschide textul către cititor, naraţiunea la persoana a doua, aproape peste tot prezentă în proza optzecistă, presupune cinci situaţii distincte care implică **personajul adresat, cititorul implicit, naratorul, persoana abstractă, personajul neadresat**. Adrian Oţoiu[2] propune următoarea schemă:

Tip	Valoarea lui „tu"	Situaţie „canonică"	Situaţie *metaleptică* sau *transgresivă*
1	TU = **tu**, Naratarul (Personaj adresat)	Apostrofare, interpelare	*Un personaj este interpelat de narator*
2	TU = tu, Cititorul implicit	Implicare a cititorului	*Cititorul implicit este apostrofat de un personaj sau de un narator diegetic*
3	TU = eu, Naratorul	Dedublare, confruntare narcisistă	*Naratorul este interpelat de un personaj al său*
4	TU = (se), Persoana abstractă	Context impersonal	–
5	TU = el/ea, Personaj neadresat	Desemnarea ambiguă în absenţa contextului comunicaţional	–

Tipul 1, tu, naratarul (interpelare), indică destinatarul unui mesaj emis de narator, destinatar localizat în lumea diegezei.

Tu este, în acelaşi timp, eroul unei istorii şi interlocutorul povestitorului. În ***Buzunare cu pumni, buzunare cu bomboane***, unui **tu** personaj i se povestesc

[1] Carmen Muşat, *Strategiile subversiunii, descriere şi naraţiune în proza postmodernă românească*, Editura Paralela 45, Piteşti, 2002, p. 241.

[2] Adrian Oţoiu, *Ochiul bifurcat, limba şaşie*, Editura Paralela 45, Piteşti, 2003, p. 57.

RITL, nr. 3–4, p. 427–432, Bucureşti, 2008

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

întâmplările al căror protagonist fusese în ziua când **„ți-au tăiat moțul"**, pentru că **„tu nu-ți mai poți aminti, tu abia împliniseși 5 ani [...], dar eu, care aveam deja 14 ani îți pot aminti și știu că te interesează"**.

G.V. din ***Simplu progres*** i se adresează imaginar fetei pe care o privește de mai multe ore, la o posibilă interpelare a acesteia: **„Vezi, îmi lipsește un răspuns alibi pentru această situație"**(***Simplu progres,*** 2003: 45). La rândul său, naratorul face câteva considerații referitoare la comportamentul său: **„Este bine totuși că nu regreți (n-ai făcut-o niciodată și nu mândria a fost singura cauză) acea iubire neverosimilă de la sfârșitul liceului când voiai, literalmente, să te însori. Va mai trece o vreme până când vei reconsidera că și tu ești bun și necesar într-o proaspăt formată familie"** (***Simplu progres,*** 2003: 47).

Calu, Giubi, Mustață și *tu* se caracterizează printr-o mare sete de narațiune. Povestirea unui roman atrage după sine o deosebită considerație din partea colegilor de celulă: **„... îți făceau patul, îți dădeau din țigările lor, din pâinea lor de dimineață, măturau în locul tău, și, mai ales, te ascultau cu mare atenție"** (**Curtea de aer**, 2003: 39). Experiența din universul carceral pare o rememorare din perspectiva cetățeanului liber, marcată prin alternarea perfectului compus cu prezentul: **„*Ați fumat* fără *să spuneți* nimic. [...] *Acum ești înclinat* să crezi că tăcerea aceea a fost o presimțire a ceea ce avea să se întâmple *acum* dimineața"** (Idem, 2003: 41).

Naratorul ***eu*** din ***Aventuri într-o curte interioară*** redă faptele și gândurile lui Rolly folosind persoana a II-a: **„Numai noi doi, *eu* și tu, Rolly, adică, în dormitorul mare și gol și înțepenit de frig"** al orfelinatului în care cei doi își petreceau duminica, întrucât nu aveau la cine să se ducă. Pictoru, Americanu și tipul căruia îi murise fratele de o boală ciudată sunt *el*: **„Numai bou ăla de Pictoru o *face* pe erou!"** (***Aventuri într-o curte interioară,*** 2003: 27), renunțând la înfruptarea **„din gustoasa ciorbă familială". „Tipul *a mai stat* un timp la noi. Pe urmă *el a aprins* ultima țigară pe care o mai *avea* în pachet și *a plecat*"** (Idem, 2003: 28). În capitolul al patrulea, Pictoru, Americanu și Rolly sunt ***ei***, iar alături de ***eu*** devin ***noi***: **„Nu știu cât timp a trecut pe lângă *noi* cei care *contemplam*"** (Ibidem, 2003: 37).

Naratorul încearcă să se identifice cu **tu**, Gioni Scarabeu, orbit temporar într-un accident de muncă, dar conștientizează inutilitatea demersului: **„Îți *urmăresc* gesturile o vreme, convins că ele *mă* reprezintă, *eu însumi simt* nevoia *să fac* aceleași gesturi inutile, deși *constat* cu toată luciditatea că pe tine ele nu te ajută la nimic, sudoarea îți curge pe frunte"** (***8006 de la Obor la Dâlga***, 2003: 53), apoi îl interpelează: **„Vei mai spune atunci că văzul nu e cel mai important? Nu vei mai spune, pentru că vor trece și cele șase săptămâni, ți se va scoate bandajul ..."** (Idem, 2003:53).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Provocare în stil Moreno propune un **tu** al „comunicării frustrate sau imposibile"[3]: naratorul imobilizat în scaunul cu rotile în urma unui cutremur trăiește cu speranța însănătoșirii odată cu fata căzută într-o „muțenie psihotică" (Adrian Oțoiu), din cauza aceleiași tragedii. El nu o vede decât prin intermediul unui binoclu și încearcă să stabilească o punte de comunicare cu ea, adresându-i-se cu un ***tu*** pe care ea oricum nu-l va auzi vreodată: **„te urmăream", „te puteam vedea", „te pierdeam", „Ce emoții mi-ai produs! Ai trecut pe lângă mine, cu Geri în lesă și ai tăcut, așa cum faci de doi ani și două luni. Geri m-a lins în treacăt pe mâna stângă, dar tu ai continuat să taci, de fapt, pentru mine tu taci de doi ani, două luni și două zile fix. [...] Deci nu în felul imaginat de mine te-ai vindecat"** (***Provocare în stil Moreno,*** 2003: 254). Nici propria vindecare nu și-o mai poate imagina. Cum în text există doi Moreno, unul invalid, celălalt electrician, li s-a dat cuvântul amândurora. Primul povestește, jucându-se la persoana întâi și a doua, își caută citate pentru a face din ele relansatori textuali, iar celălalt **„e clar că nu știe să povestească"**, amestecă întâmplările, timpurile verbelor, persoanele, **„urmărind cu încăpățânare un singur sens"**, pe care ascultătorul trebuie să-l desprindă din poveste, dar pe care, **„tot urmărindu-l, nu reușea să-l facă evident"** (Idem, 2003:361).

Pictorul și ***eu*** povestesc, alternativ, despre o ***Excursie la câmp*** făcută de ***eu*** împreună cu Americanu. Pictoru se adresează la persoana a doua, jucând rolul autorului de ficțiune, prezentând faptele la perfect compus sau imperfect: **„V-ați îmbrăcat, ați urcat dealul acela rotund ca o minge sau ca un sân de femeie, ați trecut printr-o câmpie largă[...]"**. (***Excursie la câmp,*** 2003:113), contrazicându-și personajul: **„Nu! Imaginea [...] a ajuns la tine nu direct, ci printr-o imagine dintr-un film de Fellini care ți-a revenit în memorie"**. El demonstrează că literatura este o deformare a adevărurilor deja spuse, filmul lui Fellini devenind un artefact. În aceeași proză apare și **tipul 2** al lui ***tu*** – cititorul interpelat de autor sau de un alt personaj. Cum Pictoru se joacă și de-a una și de-a alta, își simte puterile nelimitate: **„Pot să-ți spun, mi-e egal, pot să-ți spun orice despre oricine, fiecare cuvânt va fi important pentru tine, mie mi-e egal, mie mi-e egală mai ales ordinea lor, dar tu, neavizat, vei crede în importanța acestei ordini"** (Idem, 2003:106). **„Tu nu exiști, prin simplul fapt că mă adresez ție te suprim"** (Ibidem, 2003: 110).

La începutul ***POVESTIRII ELUDATE***, dimpotrivă, Nedelciu încearcă să flateze cititorul, făcând din el un expert al lecturii: **„Dumneavoastră aveți o gândire foarte rapidă [...] așa că, imediat ce ați citit titlul ați și înțeles un sfert de text"** (***Povestire eludată***, 2003:330), pentru ca la final să mimeze un exercițiu de umilință: **„N-o mai citiți, tovarăși, lăsați!.."** (Idem, 2003:338). După ce o serie de semne ale textului fac din ***O căutare în zăpadă*** o povestire autobiografică,

[3] Adrian Oțoiu, *Ochiul bifurcat, limba șașie*, Editura Paralela 45, Pitești, 2003, p. 199.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

paranteza autorului corectează această eroare de interpretare: **„Sper că nu v-aţi grăbit să-l identificaţi cu Mircea Nedelciu şi să credeţi că aceasta e vreo povestire autobiografică de-a lui"** (*O căutare în zăpadă,* 2003:475). Ultima frază denunţă „inautenticitatea în numele autenticităţii" (Adrian Oţoiu): **„Fiţi fără grijă, scriitorul nu minte, dar nici nu cred că-i place minciuna celui care se preface că citeşte"** (Idem, 2003:476).

Zodia scafandrului, roman ce stă sub semnul profunzimii, al adâncurilor, al presiunii societăţii şi bolii, îl determină pe autor să-şi interpeleze încă de la început cititorul abstract, ideal, exprimându-şi totuşi speranţa că va fi înţeles, „salvat" de cel căruia i se adresează, căci scrisul este singurul care îi dă puterea de a continua: **„Desigur, atunci când veţi citi, dumneavoastră veţi fi în aer, la suprafaţă adică. Din acest motiv, între noi sunt posibile neînţelegeri, distorsiuni, efecte de refracţie, carenţe grave de comunicare. Comoditatea v-ar putea determina să abandonaţi o astfel de lectură. Eu însă, mereu convins că la capătul celălalt al saulei se află un om, continui să scriu. Măcar din curiozitate, acel om ipotetic este capabil să mă salveze"** (*Zodia scafandrului,* 2000:5). Fie că scrie pagini de jurnal, fie că povesteşte istoria lui Diogene Sava, el se simte dator să dea, în subsolul paginii, unele indicaţii referitoare la romanele despre care se discută sau la reiterarea unor situaţii din proza sa scurtă, coborârea în adâncuri fiind echivalentă cu o *mise en abîme*: **„Vă reamintim că citiţi romanul *Zodia scafandrului* (n.a.)"** (Idem, 2000:49). De câte ori apare „o curte interioară", îşi avertizează umil cititorul: **„Nimic, nimic, citiţi mai departe!"** (*Ibidem*, 2000: 36); **„Nimic, nimic, continuaţi lectura! (n.a.)"** (*Claustrofobie,* 2003:307). Aceluiaşi cititor i se destăinuie, dar îi şi explică diferenţa dintre plagiat şi citare când află de la un critic, la un cenaclu, că povestea lui a fost scrisă, mult mai bine, înaintea lui de Hašek: **„Vă închipuiţi că am fost foarte ruşinat şi surprins"** (*La faţa lucrului*, 2003:373), pe un ton glumeţ, el teoretizând valoarea de întrebuinţare a faptelor estetice.

Tipul 3, *„naratorul ca dedublare introspectivă", presupune „confruntarea nostalgică a unui erou cu varianta revolută a sinelui său"*[4]. Încercând să nuanţeze diferenţa dintre romanul de profunzime şi cel de suprafaţă, naratorul din ***Zodia scafandrului*** se întreabă: **„Ce poţi simţi scriind:«El ieşi la ora cinci»? Păi? Este vreo legătură între ieşitul tău pe terasă la scris propoziţii de felul acesta şi ieşirea lui, la ora 5 dimineaţă, în februarie, în staţia tramvaiului? |...| Nu cumva sunteţi două universuri diferite?"** (*Zodia scafandrului,* 2000:5). **„În faţa paginii, totdeauna, tot la suprafaţă te afli. Respiri. Eşti în aer. Între tine şi el sunt distorsiuni, neînţelegeri, carenţe grave de comunicare"** (Idem, 2000:7). Tema scriitorului scriind este deturnată într-o glumă pentru prieteni şi o scuză pentru familia care, **„dacă erai chemat la telefon şi nu te găseau la iuţeală prin**

[4] Adrian Oţoiu, *Ochiul bifurcat, limba şaşie*, Editura Paralela 45, Piteşti, 2003, p. 206.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

casă, spuneau că eşti plecat la Constanţa sau la Tulcea" în vederea documentării pentru „romanul acela cu scafandri!" (Ibidem, 2000:7). ***Tu*** devine un vestigiu al sinelui, când constată primele semne ale bolii, o instanţă a memoriei, punând în legătură cele două leit-motive ale cărţii – adâncul şi suprafaţa –: **„O dimineaţă de februarie în care te duci la baie să te bărbiereşti, şi descoperi o umflătură ciudată sub bărbie, în stânga. Un ganglion, o tentativă a profunzimii de a penetra suprafaţa spre exterior. Ce poate să-ţi producă o astfel de întâmplare? Spaimă? |...| Necunoscutul a ţâşnit el către tine, te ameninţă şi nu ştii cu ce. Sigur, rudimentele de cultură medicală şi imaginaţia ta proprie te îndreaptă spre ce e mai rău. Nu îndrăzneşti nici măcar în gând să rosteşti cuvintele care ar desemna boala. În acelaşi timp în care te întrebi cui i-ai putea cere ajutorul – unui medic, firește – încerci şi să eviţi să te adresezi unui specialist în boli grave"** (*Ibidem*, 2000:8). Momentul şocului, care ţine de profunzimea sinelui, este narat la persoana a doua, ceea ce ţine de suprafaţă, de relaţiile cu oamenii, de „corpul social plin de ameninţări şi capcane", e povestit la persoana întâi. **„Singura armă pe care, în acele vremuri, o aveam şi o foloseam la orice – ironia – a fost şi ea utilizată: poate, poate! Nu mai ştiu cui anume i-am zis prima dată că am «gâlci»"** (*Ibidem*, 2000:8).

Tipul 4, „persoană generică, impersonală" este specific formulărilor aforistice sau idiomatice, referindu-se, în general, la destinul fiinţei umane. Caracterul sentenţios e dublat, în general, de folosirea timpului prezent. Într-o pagină de jurnal introdusă în romanul ***Zodia scafandrului***, naratorul relatează episodul în care nu poate ridica un colet sosit din străinătate, din cauza abuzurilor sistemului, evident, şi constată că a simţit pentru prima dată **„o ură profundă, nu disperată, mai degrabă calmă, puternică şi deloc provizorie"**. Considerând-o o energie nouă, greu controlabilă, îşi impune soluţia: **„ca să fii tare, nu lua în seamă niciuna dintre nedreptăţi, ia-le în glumă! Refuză să te laşi cuprins de ură, pentru că ea înseamnă o rană pe sufletul tău, o vulnerabilitate. |...| ajută-te cu umorul, încearcă să te menţii sub propriul control"** (***Zodia scafandrului,*** 2000:15). Acelaşi ton sfătos, dublat de o oarecare ironie la adresa legilor absurde impuse de comunişti, este adoptat când se explică motivul pentru care bătrânul Vasile Sava nu taie un viţel la întoarcerea fiului risipitor: **„puteai să faci şi puşcărie pentru aşa ceva"** (Idem, 2000:70).

Tipul 5, „personajul dramatizat", e construit în maniera *Noului Roman francez*, unde ***tu*** este un **„eu deghizat"**, căci, în acest caz, personajul se dedublează. În capitolul al cincilea din ultimul roman al lui Mircea Nedelciu e desemnat personajul în această manieră paradoxală, ca şi cum ar face-o pronumele la persoana a treia, dar cu un plus de empatie: **„Şi de ce frigul îţi aduce aminte de copilărie, când, de fapt, eşti născut într-o zonă a ţării renumită mai ales pentru canicula ei? |...| Eşti născut în mai, când lumea e ocupată cu prima praşilă la porumb şi la floarea-soarelui..."** (***Zodia scafandrului,*** 2000:15). Fraza

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

continuă cu un *tu impersonal*: **„...dacă plouă, ai mălai, dar când semănătura abia se rânduieşte, şi, dacă n-o scoţi repede din iarbă, dacă n-o prăşeşti adică în zilele alea când nu plouă, o pierzi, eşti nevoit s-o întorci şi s-o semeni din nou, dacă ţi-a mai rămas sămânţă"** (Idem, 2000:15). Urmează, tot la persoana a doua, istoria naşterii legendei că **„eşti diferit"**, adică normal în comparaţie cu ceilalţi şi explicarea spaimei de moarte prin frig. Abia în capitolul al şaptelea, prin naraţiune la persoana a treia, se află şi numele lui **tu**: este Diogene Sava, cercetător la Marele Institut de Istorie, o megaconstrucţie utopică a „marelui conducător" din acea perioadă, în care cercetarea se rezumă la scoaterea ideilor principale din **„magistralele cuvântări istorice ale Tovarăşului, indiferent de epoca"** istorică studiată. Pentru a sublinia generalitatea parcursului în vederea evitării „apostolatului la ţară", discursul se instalează în formele persoanei a doua: **„Cu recomandările unor persoane care te-au cunoscut în ultimele două locuri de muncă sau de studiu e destul de simplu. Compui cele două texte care au alura de formular dinainte stabilit, eviţi pe cât posibil orice detaliu concret şi pe urmă cauţi doi prieteni, de preferinţă membri de partid sau, dacă nu, măcar să nu fi făcut puşcărie sau să aibă «alte probleme», şi-i rogi să transcrie textul şi să-l semneze. După care mergeţi împreună la o bere"** (Ibidem, 2000:31–32).

Procedeul permite transcrierea experienţei într-un registru mai credibil decât cel al persoanei a treia, dar şi mai deschis observaţiei din exterior decât cel al persoanei întâi.

În acest „roman inedit", statutul incert al persoanelor pronominale şi verbale aruncă un con de îndoială asupra raporturilor dintre narator şi personaje, narator şi naratar, narator şi autor, autor şi personaje. Paginile de jurnal inserate în povestea lui Diogene Sava, în care apar destule similitudini cu biografia lui Mircea Nedelciu, presupun acelaşi joc al lui *tu, eu, el*, ca şi în prozele sale scurte, făcând din cititor un destinatar al discursului, un martor involuntar, un coproprietar al textului, care a abandonat demult „lectura torpoare". Acesta nu este singurul exemplu, ci doar ultimul din opera lui Mircea Nedelciu care ilustrează gradul de sofisticare la care poate ajunge jocul narativ al unui scriitor conştient de valenţele persoanei a doua ca modalitate de ieşire din viaţa obişnuită, creând o nouă ordine.

Abstract

The author analyses the use and functions of the 2nd person singular in the short stories and in the unfinished novel "Zodia scafandrului" written by Mircea Nedelciu. The article extends the observations made by Adrian Oţoiu in his study "Ochiul bifurcat, limba şaşie" and acknowledges Nedelciu's talent to create narrative strategies.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

PLINIU CEL BĂTRÂN SAU PRIVIREA NEUTRĂ

Alexandra Ciocârlie

Contemporan al lui Nero și Vespasian, eruditul Pliniu cel Bătrân se referă adeseori la spațiul punic în vasta sa *Istorie naturală*, enciclopedie a cunoștințelor geografice, etnografice, zoologice, botanice, medicale, mineralogice sau artistice ale antichității. Preocupat să stabilească precis amplasamentul Cartaginei prin măsurarea distanțelor care separau orașul de diferite zone ale continentului african sau de insulele Mediteranei (V, 24, 25, 26, 40, 41, 42), el nu uită să semnaleze nici urmele unei fugitive prezențe cartagineze în alte spații geografice. Pliniu vorbește despre cetățile asiatice marcate de trecerea lui Hanibal; Prusa, întemeiată de ilustrul cartaginez, și Libyssa, adăpost al mormântului său (V, 148). Savantul notează cele mai diverse date cu privire la civilizația punică, de la rețetele de preparare a leacurilor din pește (XXXI, 94) la informațiile tehnice despre construcțiile dintr-o țară unde nu există altă piatră decât tuful moale și fragil (XXXVI, 166). În mai multe rânduri, Pliniu reia în lucrarea sa episoade faimoase din istoria Cartaginei, cum ar fi înfruntarea dintre Regulus și șarpele uriaș de la Bagrada în timpul primului război punic (VIII, 37)[1], cutremurul de la Trasimene ignorat de combatanții prea prinși în focul luptelor pentru a mai resimți cataclismul natural (II, 200)[2] sau gestul lui Hanibal de a trimite compatrioților rămași acasă trei bani de inele culese de pe degetele romanilor căzuți în bătălia de la Cannae drept dovadă a însemnătății victoriei sale (XXXIII, 20)[3]. Alteori, însă, enciclopedistul consemnează și unele evenimente mai puțin cunoscute în care sunt implicați adversarii africani ai Romei. El reține, de pildă, un detaliu din viața intimă a lui Hanibal, în cele mai multe cazuri neglijată cu totul de istorici: prezența la Salapia a unei curtezane iubite de marele general (III, 103). De asemenea, Pliniu înregistrează nu doar notoria rezistență demnă și îndârjită a romanilor în fața invadatorilor Italiei, dar și fapte oarecum surprinzătoare, dată fiind atitudinea generală a celor asediați de Hanibal. Oricât de greu de crezut ar părea, constată savantul, la Roma au existat mai multe statui ale atacatorului cartaginez[4]: *se pot*

[1] V., de pildă, Aulus Gellius, *Nopțile atice*, VI, 3.

[2] V., de pildă, Titus Livius, *De la fondarea Romei*, XXII, 5.

[3] V., de pildă, Titus Livius, *De la fondarea Romei*, XXIII, 12.

[4] Cel mai probabil, aceste statui prezente la Roma în anul 211 a. Chr. nu erau opera unor artiști locali, ci fuseseră aduse, după cum presupune E. Sellers, din Cartagina sau din Asia Mică (*The Elder Pliny's Chapter of the History of Art*, London, 1896, p. 27). H. Gallet de Santerre și H. Le Bonniec, în comentariul la ediția lor din *Istoria naturală*, cred că informația privitoare la statuile lui Hanibal ar fi fost preluată de Pliniu de la Coelius Antipater prin intermediul lucrărilor lui Varro.

RITL, nr. 3–4, p. 433–436, București, 2008

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

vedea statui ale lui Hanibal în trei locuri din Roma, cu toate că acesta a fost singurul dușman ce și-a aruncat sulița între zidurile cetății (XXXIV, 32).

Enciclopedistul pare mai interesat de declinul decât de apogeul Cartaginei. E adevărat, el nu neglijează forța redutabilă a cetății africane, *rivala puterii romane, setoasă de a stăpâni întregul pământ* (V, 76), *marea rivală a imperiului lumii* (XXXIII, 141). Tot astfel, Pliniu remarcă opulența orașului destul de îmbelșugat în rubine pentru a-și împrumuta numele unei varietăți de nestemate, carchedoniul, *din pricina bogăției Cartaginei mari* (XXXVII, 92), și destul de prosper în aur pentru ca locuitorii săi să-și facă scuturi și portrete din prețiosul metal (XXXV, 14). Cu toate acestea, eruditul autor latin acordă mai multă atenție decăderii și sfârșitului temuților adversari ai neamului său. Paradoxal, chiar prosperitatea Cartaginei îi anunță ruina. În secțiunea dedicată botanicii din enciclopedia sa, Pliniu explică amănunțit (XV, 74–76) faimosul argument al smochinei folosit de Cato în sprijinul insistent reluatei sale solicitări de a fi distrusă Cartagina. Aducând în senatul roman o smochină timpurie recent culeasă din mănosul teritoriu african, înverșunatul orator a susținut că prospețimea fructului dovedea cât de aproape de Roma era dușmanul ei cel mai aprig, ceea ce a contribuit la declanșarea celui de-al treilea război punic. Impresionat de abilitatea oratorului iscusit în a găsi cele mai neașteptate probe în sprijinul pledoariei sale, admirând totodată *inventivitatea lui Cato sau potriveala unei coincidențe, viteza cu care a fost străbătut drumul sau temperamentul energic al bărbatului*, Pliniu meditează la soarta schimbătoare. El remarcă lipsa de însemnătate a factorului exterior care a dus la precipitarea evenimentelor fatale în aneantizarea unei mari puteri mondiale: *acel oraș atât de mare, rival Romei vreme de o sută douăzeci de ani în lupta pentru supremația asupra lumii, a fost șters de pe fața pământului ca urmare a unui argument furnizat de o poamă, ceea ce nici Trebia, nici Trasimene, nici Cannae, mormânt al gloriei romane... nu au reușit să ducă la capăt.* Scriitorul este preocupat de consecințele înfrângerii Cartaginei. El menționează gravitatea sancțiunilor impuse celor învinși, de la imensa pradă de război adusă de Scipio în alaiul său triumfal (*4370 de livre... argintul pe care îl avea toată Cartagina* – XXXIII, 141) până la risipirea bibliotecilor punice dăruite de romanii biruitori regișorilor africani, spre a se șterge orice urmă a culturii foștilor adversari (XVIII, 22). În ce-i privește pe învingători, Pliniu amintește onorurile acordate generalilor victorioși în războaiele punice, Duillius (XXXIV, 20) sau Fabius Maximus Cunctator (XXII, 10). El reține și felul abil de a exploata biruința în folosul propriu dovedită de Hostilius Mancinus: spre a-și asigura dobândirea consulatului prin emoționarea concetățenilor: primul asediator ce a pătruns în Cartagina a expus în for tablouri reprezentând cucerirea orașului inamic și le-a povestit trecătorilor cum s-au desfășurat luptele (XXXV, 23). Pe urmele lui Salustiu[5], autorul *Istoriei naturale* constată coincidența

[5] În *Conjurația lui Catilina*, 10, Salustiu observă că Roma a început să decadă chiar în momentul în care a ajuns să domine lumea în urma victoriei în războaiele punice. În *Războiul cu Iugurtha*, 41, istoricul explică legătura cauzală, iar nu doar temporală, între aceste evenimente:

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

dintre momentul înlăturării definitive a pericolului punic şi cel al afirmării înclinaţiei romane spre lux şi desfrâu, şi astfel evidenţiază urmările negative ale triumfului asupra moralităţii învingătorilor. După ce observă că bogăţia şi fastul s-au înstăpânit la Roma abia după eliminarea adversarilor, faimoşi cândva chiar prin opulenţa lor (*plafoanele cu lambriuri, care acum şi în casele particulare se acoperă cu aur, au fost aurite pentru prima dată pe Capitoliu, după distrugerea Cartaginei* – XXXIII, 57), el arată că *marea rivală a imperiului lumii* a fost *învinsă mai apoi de strălucirea multora dintre mesele noastre* (XXXIII, 141). Pliniu subliniază că relaxarea de după victorie a dat frâu liber patimilor celor biruitori: *Tocmai în vremea când se năştea luxul, a fost distrusă Cartagina; o coincidenţă a sorţii, care ne-a dat în acelaşi timp plăcerea şi îngăduinţa de a îmbrăţişa viciile* (XXXIII, 150). În chip neaşteptat, sfârşitul Cartaginei poate fi socotit un moment nefast nu doar în istoria punică, dar şi în cea romană.

La Pliniu se regăsesc unele din acuzaţiile tradiţionale aduse cartaginezilor de inamicii lor, enciclopedistul consemnând de pildă – cu ocazia enumerării unor faimoase statui din marmoră – sacrificiile umane închinate de puni lui Hercule (XXXVI, 39)[6]. Atunci când descrie elefanţii, naturalistul rememorează lupta cu un pahiderm impusă de Hanibal unui prizonier roman, prilej de a reliefa perfidia şi cruzimea comandantului african, defecte specifice neamului său. După ce i-a obligat pe captivi să se lupte între ei, cartaginezul l-a pus pe ultimul supravieţuitor să înfrunte un elefant, promiţându-i libertatea dacă îl va omorî, însă, după biruinţa romanului, şi-a încălcat cuvântul dat ucigându-l pe cel ce risca să discrediteze forţa animalelor folosite de puni ca maşini de război: *Hanibal, fiindcă îşi dădea seama că faima acestei lupte va atrage disprețul oamenilor faţă de aceste animale, a trimis cavaleri să-l ucidă în timp ce se retrăgea* (VIII, 18). Faptele menţionate în *Istoria naturală* confirmă astfel reputaţia punilor vicleni şi sălbatici.

Portretul cartaginezilor, ce se poate reconstitui din opera lui Pliniu, nu este însă cu totul negativ, căci enciclopedistul pare dispus să le recunoască acestora şi unele calităţi notabile. Autorul se lasă impresionat de ingeniozitatea şi cunoştinţele tehnice ale urmaşilor fenicienilor: el notează că punii au inventat comerţul (VII, 199), ca şi cvadrirema, corabie cu patru rânduri de vâsle (VII, 206), şi că au adoptat, plini de receptivitate, tehnica greacă a confecţionării frânghiilor din rogoz (XIX, 31). Unii cartaginezi sunt demni de elogii pentru iscusinţa şi talentul lor. *În vremea înfloririi puterii cartagineze*, navigatorul Hanno, înzestrat cu un remarcabil spirit de explorator, a străbătut mările, de la Gades la hotarele Arabiei (II, 169), a ocolit de jur împrejur Africa, unde ar fi întemeiat, pare-se, mai multe oraşe (V, 8),

---

nimicirea Cartaginei a dus la dispariţia temerii de duşman (*metus hostilis*) ce asigura coeziunea cetăţenilor ameninţaţi de un pericol comun, bunăstarea şi pacea având drept consecinţă neaşteptată declanşarea discordiei interne la Roma.

[6] Sacrificiile umane practicate de cartaginezi în onoarea divinităţilor venerate de ei sunt incriminate de numeroşi autori latini, de pildă Ennius (*Anale*, frg. 221 Vahlen), Cicero (*Despre stat*, III, 15), Trogus Pompeius (*Istoria universală*, XVIII, 7), Silius Italicus (*Punicele*, IV, 765–769), Orosius (*Împotriva păgânilor*, IV,6).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

şi a ajuns până în insulele Gorgade, ţinut exotic despre care a scris în însemnările sale de călătorie că adăpostesc femei cu corpul acoperit cu păr (VI, 200). Competenţa ştiinţifică a lui Mago a fost recunoscută chiar de romanii biruitori, grăbiţi să distrugă bibliotecile punice din spirit de răzbunare, dar destul de precauţi pentru a conserva şi a traduce scrierile unice prin valoarea lor ale acestui ilustru agronom: *pe acesta din urmă senatul nostru l-a onorat până într-atât, după cucerirea Cartaginei, când bibliotecile cetăţii au fost dăruite micilor regi din Africa, numai cele douăzeci şi opt de cărţi ale sale au fost păstrate pentru a fi traduse în latină* (XVIII, 22). Curajul şi abilitatea cartaginezilor pot trezi însă şi reacţii adverse: temeritatea, stăpânirea de sine şi dibăcia lui Hanno, primul om care a avut curajul să atingă şi îmblânzească un leu a fost sancţionată *pe motivul că un om înzestrat cu spirit atât de inventiv părea capabil să convingă pe oricine de orice şi că era periculos să lase în libertate pe unul în faţa căruia bătuse înapoi, într-o asemenea măsură, până şi ferocitatea unui leu* (VIII, 55). Ca mulţi alţi autori antici, Pliniu admite talentul militar al lui Hanibal[7] şi evidenţiază isprăvile faimoase ale generalului cartaginez, cum ar fi insolita şi îndrăzneaţa trecere a Alpilor, act *socotit aproape un prodigiu* (XXXVI, 2)[8]. Totodată, enciclopedistul reţine şi alte dovezi ale priceperii comandantului, cum ar fi lucrările de construcţie executate din dispoziţia sa, posturile de observaţie ce *încă mai pot fi zărite* în Hispania, (XXXV, 169) sau puţurile *încă în folosinţă*, lucru *demn de mirare* (XXXIII, 96). Interesant este că Pliniu, spre deosebire de majoritatea compatrioţilor săi înclinaţi să-i acuze pe cartaginezi de cele mai grave sacrilegii, notează reţinerea lui Hanibal de a ataca fortăreaţa saguntină care adăpostea templul Dianei: *ajuns acolo, a cruţat-o din pietate* (XVI, 216). Atent la defectele punilor, scriitorul latin se lasă impresionat şi de însuşirile lor memorabile. Fără a se ocupa în mod special de cartaginezi în vasta sa operă enciclopedică, autorul *Istoriei naturale* – savant dispus să moară în erupţia Vezuviului pentru a-şi satisface setea de cunoaştere - se referă adeseori la puni în chip fugitiv tratându-i mai degrabă cu interesul şi curiozitatea omului de ştiinţă obiectiv decât cu patima reprezentantului unui neam inamic.

Résumé

Sans s'occuper spécialement des Carthaginois dans l'*Histoire naturelle*, Pline l'Ancien y évoque souvent leur pays et leur histoire. Il reprend beacoup d'épisodes célèbres de l'histoire de Carthage, mais il note aussi certains événements moins connus dans lesquels sont impliqués les adversaires africains de Rome. Chez Pline, on retrouve les accusations traditionnelles que les ennemis des Carthaginois portaient contre eux. Attentif aux défauts des Africains rusés et sauvages, l'écrivain latin ne passe pas sous silence leurs qualités remarquables, comme l'ingéniosité ou le courage. L'encyclopédiste envisage les Carthaginois avec l'intérêt et la curiosité de l'homme de science objectif plutôt qu'avec la haine du représentant d'un peuple ennemi.

[7] V., de pildă, Cicero, *Pentru Sestius*, 142, Cornelius Nepos, *Despre vieţile oamenilor iluştri*, XXIII, 1, Titus Livius, *De la fondarea Romei*, XXX, 35, Valerius Maximus, *Despre faptele şi vorbele memorabile*, III, 7 ext. 1, Orosius, *Împotriva păgânilor*, IV, 19.

[8] Pliniu menţionează traversarea Alpilor de către puni şi în III, 123.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

CRONICA INSTITUTULUI:

EVENIMENTELE ŞTIINŢIFICE DESFĂŞURATE ÎN INSTITUTUL DE ISTORIE ŞI TEORIE LITERARĂ „G. CĂLINESCU" ÎN A DOUA PARTE A ANULUI ACADEMIC 2008

Cristina Balinte

Premii şi distincţii:

11 noiembrie 2008 Echipa de cercetători, condusă de c.p. I dr. Nicolae Mecu, a fost recompensată cu un „Premiu Special", la festivitatea decernării Premiilor Asociaţiei Scriitorilor din Bucureşti, pentru ediţia *Publicistica lui G. Călinescu.*

18 decembrie 2008 C.p. III dr. Bogdan Mihai Dascălu a primit Premiul „Titu Maiorescu" al Academiei Române, pentru studiul *Germanitatea şi literele române*, Ed. Ideea Europeană, Bucureşti, 2006.

Simpozioane, conferinţe, dezbateri:

17–19 septembrie 2008 Un grup de cercetători din cadrul Institutului (acad. prof. dr. Eugen Simion, c.p. I dr. Nicolae Mecu, c.p. II dr. Nicolae Bârna, c.p. III dr. Oana Soare, c.p. III dr. Bogdan Dascălu, asistent cercetare drd. Ana Maria Romiţan) au fost prezenţi la „Zilele Culturii Călinesciene", manifestare organizată la Oneşti

9–12 octombrie 2008 A avut loc la Sinaia a VII-a ediţie a seminarului internaţional *Penser l'Europe*, organizat de Fundaţia Naţională pentru Ştiinţă şi Artă, Academia Română, Institutul Franţei, Institutul Francez pentru Relaţii Internationale, Academia Regală de Limbă şi Literatură Franceze, Academia Regală de Ştiinţe Economice şi Financiare a Spaniei. Au participat din partea Institutului „G. Călinescu": acad. prof. dr. Eugen Simion, c.p. III dr. Bogdan Dascălu, c. p. III dr. Oana Soare, c.p. III drd. Cristina Balinte, asistent cercetare drd. Ana Maria Romiţan.

RITL, nr. 3–4, p. 437–438, Bucureşti, 2008

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

10–12 decembrie 2008 Echipa de cercetare a proiectului CNCSIS – *Perioada 1945–1965 în cultura română* (c.p. I dr. Lucian Chişu, coordonator ştiinţific, c. p. II dr. Laurenţiu Hanganu, c.p. III dr. Oana Soare, cercetător drd. Simona Galaţchi, cercetător dr. Cristina Deutsch, asistenţi cercetare drd. Petruş Costea, Alexandru Farcaş, Andrei Milca, Oana Safta) a susţinut o serie de comunicări la Iaşi, Sibiu şi Caransebeş.

Susţineri de doctorat:

28 octombrie 2008 Mihai Şerban a susţinut lucrarea *Lecturi iconologice şi ekphrastice în proza lui André Gide şi Mateiu I. Caragiale*; conducător ştiinţific: c.p. I dr. Ionel Oprişan.

16 decembrie 2008 Cristina Balinte a prezentat teza *Statutul imaginii în „Ispitirea Sfântului Anton"*; conducător ştiinţific: c. p. I dr. Nicolae Florescu.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

În atenţia colaboratorilor

Colaboratorii sunt rugaţi să trimită textele procesate pe calculator cu toate semnele diacritice, listate pe o singură faţă, pe format A4, într-un singur exemplar, însoţite de dischete sau având ca suport formatul electronic (*atachement* la mesajul trimis prin *e-mail*). Se recomandă folosirea *soft-ului* **WORD 6.0c**, **WORD 6.0/95**, **WORD 7** sau **WORD 8.0**.

Textele vor conţine un rezumat într-o limbă de circulaţie europeană şi o foarte scurtă prezentare a autorului, cu informaţii despre pregătirea sa profesională (grade didactice, titluri ştiinţifice), precum şi adresa instituţiei pe care o reprezintă. Dacă textul este trimis în nume propriu, fără legătură cu preocupările sale profesionale, autorul va înscrie adresa personală.

Pentru scrierea corectă recomandăm:

Dicţionarul explicativ (ediţia 1996, Editura Univers Enciclopedic),

Îndreptarul ortografic, ortoepic şi de punctuaţie (ediţia 1996, Editura Univers Enciclopedic),

DOOM (ediţia 2005, Editura Univers Enciclopedic),

Aplicarea hotărârii Prezidiului Academiei Române privind revenirea la grafia cu „â" şi „sunt".

Cuvintele străine se vor insera în text cu italice.

La redarea textelor în limbile străine se recomandă respectarea normelor academice ale limbilor respective.

Referinţe bibliografice:

Bibliografia se plasează la sfârşitul lucrării, după Anexe, dacă acestea există. Lucrările se scriu în ordinea alfabetică, numerotându-se cu cifre arabe urmate de punct; când sunt doi sau mai mulţi autori pentru o lucrare, regula privitoare la ordinea alfabetică este valabilă doar pentru primul nume.

Trimiterile din text la bibliografie se fac scriind drept, între paranteze drepte, numărul de ordine al lucrării şi, eventual, pagina.

Titlul lucrării se scrie exact cum este tipărit în publicaţia citată (cu menţiunea că, în cazul limbii române, ortografia trebuie actualizată conform normelor Academiei Române).

Elaborarea notelor

Dacă o lucrare conţine note ***în infra*** *(de subsol), acestea se vor marca într-un singur mod (cu cifre arabe sau asteriscuri).Toate notele menţionate pe o pagină se vor regăsi în subsolul paginii respective.*

Formatul paginii

Se foloseşte hârtie format A 4: 21 cm x 29, 7 cm. Oglinda paginii: 13 cm x 21 cm, lasând liberi câte 4 cm pe lateralele paginii, 5 cm în partea de sus şi 4,7 în cea de jos.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

ISSN 0034-8392

RITL, Anul II, Nr. 3–4, P. 235–438, 2008

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro